

Іван БУРДАК

ДІТИ ВІЙНИ

Іван БУРДАК

ДІТИ ВІЙНИ

**Київ
“Фенікс”
2006**

Мала Вітчизна Бурдака Івана Григоровича – с. Лемешівка Яготинського району Київської області.

Після закінчення у 1960 році лісоінженерного факультету Української сільськогосподарської академії працював за фахом на підприємствах лісової промисловості Архангельської області – майстром, головним інженером, директором. В Україні очолював лісопромислові підприємства, працював генеральним директором об'єднання “Укрорглістехмонтаж”, генеральним директором асоціації “Україна”, першим віце-президентом, генеральним директором Українського Союзу промисловців і підприємців, президентом транснаціональної корпорації “Інтере-

нергоресурс”, генеральним директором Центру “Експрес-Економіка”. Засновник Партії духовного, економічного і соціального прогресу.

Доктор економічних наук, академік Української академії наук, професор, голова відділення економіки і управління Академії. Член міжрегіональної Спільноти письменників України, член Міжнародного Співтовариства письменницьких спілок. Лауреат премії УАН, відзначений Міжнародною нагородою – золотою медаллю Платона за видатні досягнення в прогресі суспільства, Українською Православною Церквою – орденами Іллі Муромця, Агапіта Печерського. Нагороджений Почесною Грамотою Київського міського голови за вагомий особистий внесок у розвиток національної науки, літературну творчість. Українською академією наук удостоєний відзнаки “За творчі здобутки”.

Автор понад 60 наукових праць, 15 книг художньої літератури.

Іван БУРДАК

*Моїй дорогій і любимій дружині
Ларисі Григорівні
присвячується*

*„Людині ніяк не можна жити
без батьківщини, як не можна
жити без серця”*

Костянтин Паустовський

ДІТИ ВІЙНИ

(роман)

УДК 821.161.2-3
ББК 84.4 УКР 6-4
Б 91

Автор дякує голові Партії Честі Давиденку О.Г., директору Інституту Міжнародних відносин Національного авіаційного університету академіку Степанову О.П. за сприяння у виданні книги і просить для них Високого Господнього Благословіння.

Бурдак І.Г.
Б 91 Діти війни. Роман. — К.: Фенікс, 2006. — 448 с .

ISBN 966-651-323-4

Розповідь про дітей війни, шестидесятників на виробництві лісової індустрії колишнього Радянського Союзу, про чуття єдиної родини на просторах великої багатонаціональної країни, про відданість молодих людей обраній професії, рідній землі, героїчним подвигам старших поколінь, високим ідеалам земної цивілізації. Це — поема про світлу і чисту любов, вірність і благородство, гідність і чесність. Автор вдало розкриває ставлення людей до навколишнього середовища, зокрема, окраси нашої планети, її оксамиту — лісу. Це — оцінка подій недалекого історичного минулого України в контексті з розвитком багатуокладного, суперечливого життя колишнього Союзу, про долю людей, їх віру в майбутнє, в справедливість, праведність і благодатність людського буття.

ББК 84.4 УКР 6-4

ISBN 966-651-323-4

© Бурдак І.Г., 2006.

Від автора

Роман написаний мною в молоді роки, коли я працював за фахом в лісовій промисловості України і за її межами пліч-о-пліч з прообразами героїв моєї книги.

Він не вийшов з друку через небажання автора поступитися заполітизованим вимогам цензури та кон'юнктурним підходам окремих видавництв. За власним бажанням я призупинив видання книги у центральних видавництвах України.

Вона чекала свого часу. І цей час настав. Україна отримала довгоочікуваний суверенітет, а український народ потрапив у кабалу, рабство до вітчизняних та іноземних глитаїв, можливо-владців, пригноблювачів, позбувся отого, оспіваного П.Г. Тичиною, чуття єдиної родини, яке об'єднувало братні народи колишнього Радянського Союзу і яке сьогоднішні псевдопатріоти Української держави намагаються примітивними методами витиснути із свідомості наших людей, серед яких значна більшість вихованих і вирощених радянською дійсністю на засадах високого гуманізму, взаємоповаги, взаємодопомоги, шанобливого ставлення до історичного минулого народу, до його культурних і духовних надбань і цінностей, глибокої поваги до старших поколінь, їх героїчних бойових і трудових подвигів.

Це – розповідь про дітей війни, про шестидесятників на виробництві, які, як і їх ровесники в науці, літературі, мистецтві, своєю наполегливою працею, знаннями, натхненням, наполегливістю, стараннями, нестримним бажанням здобувати нові рубежі на своєму життєвому шляху рухали вперед науково-технічний прогрес, ні в чому не поступаючись своїм закордонним ровесникам, що мали значно вищу фінансову і соціальну базу (обумовлену історичними процесами) для своєї діяльності.

Серед виробників, талановитої технічної інтелігенції тих часів були свої гагаріни, легасови, сингаївські, евтушенки, вознесенські, заклунні, глушкови, роговцеві, плисецькі...

Сучасні українські псевдоісторики, вульгарні політики, незрозумілі псевдодемократи все роблять для того, щоб позбавити дітей війни, їх батьків, дідів історичного минулого, яке їх зростило, виховало, зробило людьми честі, совісті і високого патріотизму, здатними постояти за Вітчизну, рідну землю, рідний дім в часи лихоліття, ворожої навали, — їх героїзм, мужність, віра в перемогу дали їм можливість здолати найбільше лихо людської цивілізації ХХ століття — фашизм.

Народна мудрість нас вчить не стріляти в минуле з револьвера, бо майбутнє вистрілить в нас з гармати. На жаль, про це не думають і не хочуть думати сучасні українські горе-політики, які плазують перед Заходом, служать у заокеанського дядька лакеями і блюдолизами, пропагують у країні псевдонаціоналізм, ворожнечу між східними і західними регіонами, віддали на поталу іноземній бездуховності нашу, виплекану тисячоліттями, ідеологію братерства, єднання слов'янських народів, виховують молоде покоління в неповазі до радянського історичного минулого, до старших поколінь, ветеранів війни і праці, роблять з молодих людей патріотичних дебілів, служителів чужої моралі, ідеології, віри і світогляду.

Господь ніколи не простить цим „панам з хамів” зраду національним інтересам, паплюження високих ідеалів та історичних надбань всіх поколінь українського народу від часів Київської Русі і до наших днів.

Я буду вдячний Всевишньому і долі, якщо моє слово стане на захист дітей війни, наших старших поколінь, які творили історію України і колишнього Союзу в ХХ столітті та своєю невтомною працею закладали надійний науково-технічний, виробничий, економічний, духовний фундамент для життя і діяльності прийдешніх поколінь — представників новітньої людської цивілізації, де Україна по праву займе належне їй місце.

Сюжет роману не придуманий, він взятий з реального життя — буремного, складного, часом нелегкого, з протиріччями і

суперечностями, але, разом з тим, цікавого, стверджуючого, з вірою в майбутнє, в перемогу добра над злом, правди над кривдою, благочестя над безчестям.

Це – розповідь про світле і щире кохання молодих людей, чие дитинство пройшло в роки війни і повоєнних складнощів, на чий долі воєнне лихоліття залишило невилгою рану – сирітство, втрату рідних і близьких людей, розлуку з рідним краєм, моральні і фізичні травми.

Це – гімн відданості мого покоління, дітей війни обраній професії, рідній землі, рідному дому, рідним батькам, історичному минулому країни, славним ділам наших пращурів, рідній природі і світлому коханню.

Літературний твір подається читачам за змістом і в обсязі, написаному мною у 80-х роках минулого століття без будь-яких поправок на сучасні історичні і політичні процеси, що відбуваються в Україні.

Він – про дітей війни, як і вони, належить тій епосі в розвитку країни, яку не вигризуть і не зітруть з історичної карти ніякі чорні історики і політичні запроданці.

Іван Бурдак

Глава перша

Вихідний день Олексій проводив на березі Гримучої. Зранку забрався в гори кілометрів за три від Бережан, облюбив гладенький, залізаний водами ріки камінь під кучерявою вільхою, зручно вмостився на ньому і до обіду чаклував біля вудочки. Слідкував за поплавком та захоплено милувався грою бурхливого потоку і яскравих сонячних променів. Народжена високо в горах, відколисана сиво-молочними гірськими туманами, загартована грозовицями, річка мала неспокійну вдачу і норовистий характер, мабуть, за це й одержала від людей назву — Гримуча.

Намагання Олексія спіймати либонь одну форельку, оту загадкову володарку карпатських рік, виявилось марним, поступово він втратив інтерес до вудочки і цілком віддався спогляданню грайливих витворів красивих рибок серед водограю та безладно розкиданого водою каміння.

Проснувся Олексій від довготривалого захоплення колоритами ріки, коли червнєве сонце припекло в спину. Вирішив трохи розім'яти засиджені м'язи, закинув вудочку в кущ верболозу та й пішов у гори.

Йшов вузьенькою стежиною вздовж Гримучої, назустріч течії. Стежина петляла поміж сріблясто-сірих стовбурів вільх, забігала в тінь струнких спокійних смерічок, привабливих своєю вічно юною красою. На повні груди вдихав чисте повітря, настає на травах, квітах, на чудодійному бальзамі смерекового лісу. Вловлював у гаммі духм'яних, п'янкх пахощів гострий запах білих зонтиків дрібчастого зілля, нуднуватий — котячої трави, ніжний — гірського спокусника, жовтогарячі сполохи якого пробивалися подекуди серед царства барв.

Милувався кряжистими, чубатими буками-легінями, що своїми широкими плечима підпирали прозоре голубе небо.

При розподілі деканатом місць виробничої практики Олексій Гуренко, не задумуючись, вибрав саме Карпати. Раніше йому не доводилося бувати в цих краях, ось чому на кожному кроці він відкривав для себе новий, донині незнаний і незвіданий світ.

Шлях Олексію перетнуло невеличке озерце, що являло собою рукавподібне відгалуження Гримучої. Жовтаві квіти широколистоного латаття рясно всипали водяне плесо.

Зненацька погляд юнака зупинився на жіночому одязі, недбало розкиданому недалеко від води. Зацікавлено перевів погляд на воду, намагаючись відшукати там господарку залишених на березі речей. Ніде нікого не видно... Такою ж таємничою мовчазністю відповіли Олексію кущі сивиці, що спускалися до води. Підійшов ближче до озерця, тої ж миті відчув на собі пронизливий погляд – хтось спостерігав за ним.

Вдруге уважно придивився до кущика осоки неподалік берега і... зустрівся з неспокійно-тривожним поглядом її очей, пронизливих, широко відкритих, голубих-голубих. Так, це була вона, та, чий одяг лежав тут поряд з ним, і це перешкоджало їй відкрито постати перед незнайомцем, змушувало ховатись від нього за кущем осоки, серед латаття. Її тіло по шию занурилось у воду, руками вона підтягувала до себе латаття, що мусило перепиняти шлях Олексієвому погляду, ненароком кинутому у водяну прозоринь, яка обгортала дівчину. Підсинені озерною водою очі дівчини, її напіввідкриті вишневі уста поряд з ніжними лілями, разюча зелень цупкого листу латаття, на яке спадали каштанові довгі коси дівчини, полонили Олексіїв погляд, не відпускали його.

Він остаточно розгубився, не знаючи, що робити далі. А її очі благали, ніби підказуючи єдино вірне рішення – зникнути. Вони наполягали на цьому і в них проглядало вже назриваюче нетерпіння. Олексієві здалося, що в цьому неприємному і дивному стані він знаходиться вічність, хоч проминули лічені секунди. А ще подумалось йому, що оце привабливе обличчя, оці красиві очі він вже десь бачив, зустрічав, і не один раз. Де

саме? Коли? За яких обставин? Не пригадував, не знаходив відповіді на поставлене самим собою запитання.

Який пронизливий погляд... Які чарівні очі! Чи то дійсно Олексій зустрічався з ними раніше, а чи то належить їх хазяйка до тих людей, які при першій зустрічі здаються давно знайомими.

А може і вона намагається його впізнати, силкується щось пригадати, бо ж так осипає хлопця барвінковою блакиттю очей, так пряже ними, проникаючи в глибини розхвильованої Олексієвої душі, дістаючи до самісінького серця. Тільки ні, ні, то не такий погляд. В ньому не та цікавість, що опанувала хлопцем. Її цікавість пов'язана з його наступними діями. Адже не буде він безкінечно отак стояти на одному місці, не зводячи з неї своїх очей, сковуючи щонайменші рухи її тіла, по суті справи, перетворивши її на свою полонянку?

Проте хлопець продовжував стояти, як укопаний, навіть не зрушував з місця. І це вже починало її дратувати.

— Ну чого ви на мене так дивитесь? — першою порушила німу сцену дівчина. — Чи не бачите, що я... що мені... Ідіть собі...

— Я випадково... Я не хотів... Пробачте, що так вийшло... — прокинувся Олексій від заціпеніння, що охопило його. — Пробачте... Так, я піду...

Піти пообіцяв, але не поспішав це робити, тупцював на місці, ніби хотів про щось запитати у дівчини чи щось їй сказати.

Вона знову нагадала про своє бажання:

— То ж ідіть!.. Ідіть!.. Невже ви думаєте, що в моєму становищі може з'явитись бажання завести з вами розмову? — В голосі дівчини відчувались іронічні нотки і щира відвертість. — Якщо так, то ви помиляєтесь. Я хочу, щоб ви скоріше йшли звідси.

Останні її слова цілком протверезили Олексієву свідомість. Він ясно уявив всю недоречність свого становища, дівочу розгубленість, і йому стало ніяково від цього. Хтозна, що може думати дівчина, яку випадок привів до такої прикрої зустрічі віч-на-віч з незнайомим молодим чоловіком далеко від людей, серед високих гір, у лісі.

І Олексій поспішив її заспокоїти:

— Не бійтеся, я нічого поганого не хотів. Випадково потрапив на це озеро, на вас... Що ж, буває. Коли йшов сюди,

навіть не підозрював про існування як озера, так і... русалок в ньому...

Ця жартівливість в словах Олексія, мабуть, прийшлася дівчині до вподоби, бо в її очах вже не було настороженості і недовіри.

– Я й не боюся. Не з боязких. Просто ви мене поставили в незручне становище, коли доводиться жалкувати за тим, чому ти дійсно не русалка.

– Отже, ви не русалка?

– Як бачите... Можете бути спокійним – не залоскочу.

Дівоче обличчя осяяла чарівна усмішка, її очі заіскрилися і пройнялися зелено-голубим спокоєм, що згас разом зі збіглою усмішкою. Який знайомий сполох! Яка бездонна блакить! Де він їх бачив, чи зустрічав у кого?

– Слухайте, мила русалко, а чи не можна у вас про щось запитати?

– Що вас цікавить, гірський мандрівнику?

– Де я вас бачив?

– Можливо, у казці про русалок...

– Ні, я насправді.

– А я ніби граюсь з вами?.. Кажу ж – у казці... І ось тепер.

Відповіддю задоволені?

– Не зовсім.

– Якщо ні, то докладніше після того, як ви випустите мене звідси і дасте змогу одягнутися. А що для цього треба, самі знаєте...

– Здогадуюся – подати вам одяг.

Дівчина голосно розсміялася, настирливо заплескала одною рукою по воді (другою продовжувала притримувати коло себе латаття) і сказала:

– Обійдуся без допомоги. Про одне прошу – швидше ідіть до лісу і не обертайтеся. Мені надокучило тут сидіти... Не стійте, ідіть, а то можу розгніватись...

– І що, залоскочете?

– Залоскочу. А надто, коли будете оглядатись і підзирювати.

– Тоді пішов.

Швидкими кроками Олексій направився в лісову гущавінь. Зайшов далеченько від берега. Боявся, аби, озирнувшись, не зустрітись з дівочим поглядом. А тому подалі заглибився у ліс,

чим гарантував собі цілковиту безпечність від „русалчиного” залоскотання. Зупинився. Прислухався. Позаду нічого не чути, відстань до озера була чималенькою. Оглянувся: за густою стіною дерев та кущів берега не видно. Присів на звалену суху смереку. Чекав... Гадав, що покличе, або просто дасть знати про те, що він вже може виходити з лісу. Надокучило чекати, а дівочого голосу все не було чути. В чому ж справа? Бавиться, випробовує його терпець? Адже часу пройшло досить для того, щоб дівчина змогла цілком висохнути на сонці і одягнутись.

Нетерпілося... Хотів було йти, але стримав себе. Вирішив ще почекати. Глянув на годинника. Ого! То вже більше як півгодини він тут сидить. Щось воно не те. Обвела його навколо пальця „русалка”, не інакше.

Олексій зважився нарешті повернутися до річки. Ішов повільно, з наближенням до берега обачливо виглядав з-за кожного куща та дерева. Ось і берег... Ніде нікого. Одягу немає. Отже, одягнулася. А куди ж поділась?

Можливо, заховалася в прибережних кущах і слідкує за ним, невдахою. Обвів поглядом ліс, озеро, осоку і латаття.

Нікого немає. Нічого не чути...

Подумав, що коли б дівчина чатувала десь за кущем і слідкувала за ним, обов'язково відчув би її погляд. Від таких очей ніде не заховаєшся, як і не заховаєш їх від людей.

Так, її немає, вона втекла від нього. А можливо, її й зовсім не було? Може ото він зустрівся із справжньою русалкою, чи чарівною мавкою, або ж казковою феєю? Де ж, як не в цих краях їм водитись, серед оцих гір розгулювати, в ріках швидкотічних купатись і чари розводити.

От і маєш, Олексію, привабила, зачарувала і зникла. Хто вона,— не знає. Звідки,— не дізнався. Як її ім'я,— не запитав. Не захотіла, значить, знатися, пурхнула у невідомість.

Залишила Олексію часточку своєї теплої усмішки і яскраві блискітки блакитних очей, що встигли дітстися аж до його серця і там приємно так жевріють. Голубі очі з проникливим поглядом... Де Олексій міг бачити їх раніше? В кого? А може, так здалося і так здається...

Ні. Ні! Бачив. Але де, коли, у кого?

Дуже приголомшило Олексія дивовижне зникнення дівчини. Вийшло все, як у казці. Чим це викликано, ставив хлопець перед собою запитання. І не знаходив на нього відповіді. Губився в здогадках, припущеннях, але конкретної і зрозумілої відповіді не мав.

Прислухався до шепоту лісу, стукоту дятла по той бік ріки, до мелодійного, дзвінкоголосого гоміну Гримучої і, не почувши нічого такого, що порадувало б його, пішов назад знайомою стежиною. Пішов до Бережан.

Глава друга

Тітка Стефанія, невістка діда Михайла, порядкувала біля літньої кухні, коли Олексій ступив на подвір'я садиби Довганичів. Вона зраділа його приходу і, сплеснувши руками, щиро з докором мовила:

— Йой-йой... І де ти так довго ходиш, Альошенько? Всенький деньочок без їжі, голодний. Жду ся не діжду тебе. Різні думки голівку полонили. Мало що може трапитися, місця чужі, незнайомі.

— Не турбуйтеся, тітонько Стефаніє, все гаразд. Як бачите, цілий і неушкоджений. Трохи забарився, бо Гримуча не відпускала, причарувала мене до себе... Щоправда, від їжі не відмовлюся.

— Сідай до столу, Альошо, а я підкину дровець у ватру і зварю тобі вареничків з черешнями. Вони поліплені, нарочито не варила, тебе чекала, щоб свіженьких поїв. Мабуть, не куштував таких?

— З вишнями доводилось, а от з черешнями ні. У наших краях черешні не водяться...

Олексій присів до столу, що ховався під розкішною гіллястою яблунею. За цим столом вечорами у літню пору любила посидіти сім'я Довганичів, а надто коли до дідової оселі зліталися його онуки, що вже стали дорослими, випурхнули з батьківського гніздечка та й розлетілись по білому світу.

— Діда Михайла немає вдома? — поцікавився Олексій.

— Йой-йой, хіба всидять нянько у неділю вдома. Ще до обіду пішли з двору, до сватів ся подали. Там, видно, й загостили. Мо' й дядько Іван туди забрьохав. Щось довгенько цигарки в магазині купляє. Приказувала, щоби ся не барив, та де там, так і послухає. Досі не одну чарчину з тестем пригубив.

Тітка Стефанія, видно, скучила за розмовою, а тому охоче ділилася з Олексієм своїми життєво простими жіночими роздумами, підтримувала водночас вогонь у плиті та любовно ладнала йому смачний обід. Приємно лоскотало в ніздрях смаженою цибулею та запашним кропом. Апетитно парували у глибокій полив'яній мисці вареники, притрушені цукром та підфарбовані ягідним соком.

У ставленні тітки Стефанії до себе Олексій відчував материнську ласку, лагідну любов до дітей, яких у них з Іваном Михайловичем було троє. Діти повиростали, пішли на свій хліб, всі троє одружені, радують своїх батьків онучатками, а діда Михайла – правнуками. В сім'ї Довганичів Олексій почував себе як вдома, припала до серця йому ця дружна, гостинна, працелюбна родина, яка користувалась глибокою пошаною серед односельців.

Дід Михайло доживає свого віку з сином та невісткою. Від діда-прадіда він лісоруб. Донедавна працював на лісосіці, аж поки син не сказав: „Годі, тату, вже й відпочити вам пора, не перерубати вам лісу всього, молодшим залиште”. Підкорився, вийшов на пенсію.

Іван Михайлович з юних літ пішов по батьківській стежині, нині очолює на Бережанському лісопункті комплексну лісозаготівельну бригаду. Не нахваляться лісоруби борщами та гуляшами, які готує для них на котлопункті у лісі тітка Стефанія, як її називають тут усі – від тих, що їй в сини годяться, до тих, з ким вона ще в роки дівочі хвацько відбивала на березі Гримучої гуцульські танці.

Тітка Стефанія сиділа на лавочці поряд з Олексієм, підсовувала до нього тарілки то з одною стравою, то з другою, раділа, як він, за день зголоднілий, швидко спорожняв посуд.

– То кажеш, Альошо, Гримуча причарувала... Давно ся славить вона своїми спокусами – з цими словами тітка Стефанія лукаво зазирнула Олексію у вічі.– Так, так, синку, з давніх-давен за нею цей грішок ся водить. Ой не одна пара молодят знайшла на її берегах своє щастя, як і не одна розлучилася там з ним... Дивись, щоби й ти не потрапив до її чар.

На це Олексій відповів напівжартома:

– Чарівниці в ній неабиякі водяться, могу в цьому засвідчити. Натрапив на одну русалку, ледь було за коси не спіймав.

– То що – вирвалася?

– По правді кажучи, втекла. Нічого не скажеш, чарівна русалка. Жаль, що не втримав.

– Як же так, Альошенько, щоби отакий файний, кароокий легінь та не зміг чарівницю стримати. Не повірю. Хіба що ся перевели тепер легіні. Чимось налякав може красуню?

– Ні, якраз обережно поводився.

– Йой-йой! Обережність не всякій до вподоби. Буває, що її більше лякаються, аніж настирливості. Повір тітці Стефанії – вона на тому, Альошо, знається.

Олексій коротенько розповів жінці про незвичайну пригоду, яка сталася з ним на озері. З його розповіді тітка Стефанія відразу здогадалася, про кого то йдеться, хто доторкнувся до струн юнакового серця.

– То, кажеш, барвінкові очі має вона?

– Барвінкові, тітонько Стефаніє, а губи в неї, як пелюстки півонії. Справді, гарна дівчина. Не підкажете, хто така?

– Чому ж ні? Тую красуню всі у нас люблять. Хороша дівонька. Звуть її Світланою. Вона донька нашого лікаря, Дмитра Федоровича. У місті на медика вчиться, а це приїхала до батьків на канікули. Багато легінів за нею впадають, але вона не з тих, що до загсу спішать. В гульки не кидається, кажуть, ся хороше вчить. Будуть з неї люди, бо файних батьків дитина... А яка у неї мила ненька... Скільки наших жінок врятувала вона від лиха в крутий для них час. Акушером працює у нас Любов Пилипівна.

Тітка Стефанія так захопилася розповіддю про Світланину матір, що незчулася, як переступила ту грань, яка відокремлює світ бувалого жіноцтва з його недоступною таємничістю та загадковістю від райдужно чистого, всипаного пелюстками мрій-троянд світу молодого чоловіка. Якби уважно прислухався Олексій до її слів, то, можливо б, зніяковілістю своєю дав знати тітці Стефанії про те, що вона в дечому заговорила. Але він мовчав, бо думав про своє. Він уже нічого не чув,

бо все його єство поглинули думки про синьооку красуню, чарівну русалку, яка, виявляється, була такою ж, як і він, земною. До того ж жила тут, у Бережанах, а це значить, що він має можливість ще не раз зустрітися з нею. І тим ймовірніше, якщо сам того захоче. А чи хоче? Безумовно, дуже хоче.

В дівочій поведінці Олексій вловлював те особливе, що притаманне людям веселої і водночас рішучої вдачі, здатних підкоряти своїй волі інших. Була ще в її поведінці грайлива пустотливість, що не може не подобатись особам чоловічої статі. І понад усе — проникливі, вразливі очі. Барвінкові. Волошкові очі. Де раніше він міг їх бачити?

— Йой-йой! Що то бабський язик,— спохватилася тітка Стефанія,— заведи тільки-но, то вже не зупиниш. Ти вже, Альошо, вибач мені за моє торохтіння...

Помітивши, що хлопець не реагує на її слова, що його погляд блукає ген-ген там, де саме сонечко сідає за посірілі гори, запитала:

— Чи не задрімав, Альошо?

— Що кажете? — зустрівся Олексій з жіночими очима, і йому стало незручно за свою неухважність.

— Задумався чому, питаю тебе?

— Ах, задумався... Та так... Розповідь ваша до душі прийшлася...

— По очах бачу, нею захоплений... Еге ж, до душі ся прийшла... Йой-йой, бачу, синку, бачу...

Ніби вгадуючи Олексієве бажання, тітка Стефанія додала:

— Якщо хочеш поскоріш побачити свою „русалочку”, хутчіш переодягайся та йди до клубу. Не був ще в ньому?

— Ні.

— То сходи, Альошенько, сходи. Вона неодмінно буде там на танцях. Сьогодні неділя, а в неділю увечері в клубі завжди танцюють. Молодь нашу побачиш, повеселишся. Наших танців повчисься. Йой-йой, які то танці! Кобись то літ із тридцять мені скинути, пішла б і я туди... Ой пішла б, най би Іван пошукав свою Стефоньку!..

Глава третя

Тісенький сільський клуб був набитий молоддю. Як кажуть, не було де й яблуку впасти, а вже, щоб закрутити у швидкому вальсі дівочу голівку, то про це годі й думати. Здебільшого переставляли ноги на місці, завзято натираючи підлогу підошвами модних черевиків. Сміливіші, вдаючись до послуг власних ліктів, примудрялися все-таки за пару танців описати коло через всю залу. Танцювали почергово під радіолу та темпераментно-батьору гру самодіяльного оркестру, основними музичними інструментами якого були скрипки, баян і бубони з дзвіночками. Оркестр здебільшого збивав оскому молоді на гуцульських танцях, доводячи її до сьомого поту з наступним охолодженням танцювального жару за межами клубу.

Вона стояла в колі своїх друзів біля навстіж відкритого у тишу ніч вікна. Дівчина раз по раз стріляла ніжною блакиттю в бік вхідних дверей, намагалась там когось відшукати. Їй було приємно і весело з друзями, про що говорили веселки в ясних очах, проте ті ж очі видавали їй внутрішній неспокій, причиною якого, певно, була відсутність того, кого вона хотіла бачити.

Раптом їх погляди зустрілися, — тої ж миті дівочі очі спалахнули трепетним сяйвом невичерпної радості. В цих щасливих очах Олексій читав: „Я знала, що ти прийдеш. Я чекала на тебе і була певна, що ми зустрінемось” А його очі відповідали: „Так, я шукав тебе. Від мене не сховаєшся, від мене не втечеш далеко, все одно знайду. І знайшов... знайшов... знайшов”

Заграла музика. До танцю пурхали пара за парою. А вона стояла на одному місці, танцювати не йшла. Залишилася одна зі своїм чеканням. Вона чекала. Він це зрозумів. Продерся через

людську стінку, яка рухалася в такт музиці, відділяючи його від неї, і, не пам'ятаючи себе від радості, звернувся до дівчини:

– Прошу вас.

– Будь ласка.

Спершу Олексій не зважувався опустити очі, щоб зустрітись з її веселками. Був вищим за неї майже на голову. Зрідка кидав погляд на її товсті коси, красиво викладені на голові. Дивився на плакати на стінах, на невтомних, завзятих музик, на танцюючих. Здавався собі поряд з нею, тендітною і легкою, таким незграбним, неповоротким. А оскільки вважав себе слабеньким танцюристом, боявся, якби ненароком не потрапила маленька дівоча ніжка під його розплесканий важкий черевик.

– Що ж, так і будемо мовчати, гірський мандрівнику? – сіпнула першою за нитку розмови дівчина і весело розсміялася. З-під довгих темних вій на Олексія дивилися два привабливі барвінки. Вони іскрилися так близько від нього, що досить було трішечки опустити голову, як його губи припали б до них.

– За вами слово, загадкова втікачко, – швидко знайшовся з відповіддю Олексій. – Адже так? Здається, ви обіцяли відповісти на моє запитання ще там, де ви кохалися з лілеями... Тільки загадкове ваше зникнення залишило без відповіді оте моє запитання. За нею я й прийшов сюди.

– І тільки?..

– Ну, може, й ще за чимось.

– А ви не позбавлені почуття гумору і, як ви сказали щойно, іще чогось... А чого саме, не скажу, бо пишатись будете.

– Он як!

– Як бачите. То цікавитесь, чи не знайомі, бува, ми з вами? На жаль, до сьогодні такого кароокого не зустрічала. Бачу вас вдруге. Оце моя відповідь на ваше запитання. Тепер задоволені?

– Не зовсім.

– Чому ж?

– Мені здається, що я десь бачив вас раніше. Ваші очі мені дуже знайомі, вони весь час мені когось нагадують.

– Може, й так... А то хлопці завжди своє знайомство з дівчиною намагаються починати з розмови про її очі... Як же вас звати-величати?

— Олексій. А вас — Світлана?

— О-о-о, бачу, вас цікавила моя персона, Олексію-мандрівнику. Чи й біографією моєю цікавились? Але не думаю, що в ній ви знайдете те, чого шукаєте. Що ж все-таки ви знайти хочете, якщо не секрет?

— Нічого іншого, крім того, що можуть шукати люди мого віку. Звісно, вони поспішають зустрітись зі своїм щастям, — пожартував Олексій.

Його жарт Світлана сприйняла із задоволенням. Про себе вона відзначила, що цей широкоплечий, стрункий, бровастий юнак з серйозними карими очима і вихрастим чубом їй подобається. Він, безумовно, належав до людей твердої вдачі, хоч і не був позбавлений лагідності, неприхованої сором'язливості. Такі хлопці завжди привертали до себе дівочу увагу, на цьому непогано зналася Світлана.

Олексієве обличчя пашіло жаром. Давалася взнаки задуха, що панувала в приміщенні. Вечірньою свіжістю, лагідною прохолодою кликали молодь розкриті навстіж вікна. А музика буяла, музика дзвеніла, не випускаючи з свого полону розчервонілу юнь, доводячи її до легкого сп'яніння, до млосного трепету гарячих сердець. Декотрі молодята вже не витримували завданого музикантами темпу, липкої задухи й тісняви і швидко зникали за дверима клубу.

Ряди танцюючих поступово рідшали. Молодь виходила з приміщення, а їй на зміну до залу неслися нічні метелики, яких приваблювала симфонія світла, випромінюваного електричними ліхтарями.

Не дочекавшись закінчення танцю, Олексій запропонував Світлані вийти на вулицю. Дівчина охоче сприйняла його пропозицію. Їх переміщення до виходу помітили Світланіні подруги і жартівливо погукали вслід, за що Світлана лукаво насварилася на них пальцем і ще швидше потягнула Олексія до дверей.

Олексій і Світлана повільно йшли вузькою звивистою вуличкою. Красень-місяць щедро обдаровував своїм холодним срібним сяйвом притихлі верховини зі сплячими красунями-смерічками, поодинокі колиби вівчарів на сонних полонинах

і за день натружене село, що примостилося в затиснутій горамі долині.

Коли проходили мимо єдиного на все село старезного крипаня-бука, Світлана, вказуючи на нього, раптом запитала в Олексія:

- То ви, значить, готуетесь стати знищувачем оцієї краси?
- Маєте на увазі мою майбутню спеціальність?
- Звичайно.
- Занадто груба характеристика професії лісопромисловика, Світланко. Запитання не з простих і на нього одним махом не відповісти.

Олексій збирався з думками, знаходив серед них найкоротшу і найдохідливішу для дівчини відповідь. Навколо цього питання можна розводити довгі дискусії, вдаватись у глибоку філософію, бо не проста то річ — дати пояснення тому, як можуть поєднуватись у людській свідомості два почуття: висока любов до природи взагалі, а до лісу зокрема, і відданість вибраній тобою справі, якій ти присвячуєш своє життя і яка є не що інше, як пряма відповідь на поставлене дівчиною запитання.

— Ми покликані увіковічнювати красу, а не знищувати її, — викладав свою думку Олексій. — Адже ліс, як і все інше живе і неживе в ній, природа наділила конкретним віком і коли проходить той вік, ліс просто гине, стає вже нікому не потрібним. Ось ми й покликані не допустити його загибелі, коли він перетвориться на трухлявину, непотріб. Адже позбавивши ліс декількох років життя на корені, ми примусимо його служити людям десятки, сотні років у вигляді будинків, споруд, у побуті, різних речах.

Світлана не була цілком згодна з Олексієм, а тому не відступала від заданої нею теми розмови:

— Виходить, залишені без лісу, понівечені гори — це також не що інше як увіковічнення краси? А мені здається, що це знущання людини над природою. Я спокійно не можу дивитися на оті обдерті, пошарпані гори. Ї взагалі я б ніколи не занесла сокиру над беззахисним деревцем. Ні... Ні... Ніколи. Ти чув, як плачуть смереки, коли їх зрубують, як вони стогнуть, падаючи на землю? Думаєш, їм не боляче? Ще й як!

Непомітно для самої себе Світлана перейшла на „ти” з Олексієм. Хлопець був задоволений цим, адже таке звертання зближувало їх, і він радо пішов на те зближення. Хотів повернути розмову в інше русло, але дівчина вперто вимагала відповіді, наполягала на своєму.

— Так ми з тобою, Світланко, можемо й до сварки дійти. Не встигли до пуття познайомитись, а вже й сваримося. Я згоден, цілком згоден з тобою щодо оголених гір. Як кажуть, людині від природи властиво помилятися. Ну, помилилися, дещо прорахувалися. Дала знати про себе потреба в деревині в післявоєнні роки, в період відбудови народного господарства, його відродження після воєнної розрухи. Допущена помилка буде виправлена, вона вже виправляється.

— То, кажеш, перегнули в увіковіченні краси природної.— Світлана була задоволена від того, що примусила заглибитись у міркування не менш за неї настирливого юнака.— Що ж, виправляйте! Ну, а ти вже, Альошо, не перегинай... Згода?

— Згода, Світланко. Згода.

Ї від того, що вона вперше так його назвала, від того, що міцно стиснула руку, а ще більше від того, що подарувала йому свій чарівний, осяйний погляд, Олексієве серце гулко-гулко забилося. Ї той стукіт, той радісний його трепет вже відгукувався в дівочих грудях.

Вони зійшли на місток, перекинутий через воркітливу Гримучу. Обіперлись на перила і замилювались грою ріки з місяцем, грою світла і тіней, швидкості і спокою, нестримної жаги і сором'язливої неподатливості. Мовчали, думали кожен про своє.

Ріка дихала нічною прохолодою, що приємно охоплювала їх молоді гарячі тіла. Місячне світло чітко окреслювало тонкий, гнучкий дівочий стан, її високі груди, які красиво облягала легка сукня. Олексій крадькома, щоб не сполохати дівчину, милувався нею. В ці хвилини вона здавалася йому ще більш незвичайною, чарівною і загадковою. Ї оця її загадковість і разом з тим щира відвертість, простота полонили його серце. Олексій зрозумів, що з цього полону йому нелегко буде вирватись. Та й чи мав він на те бажання? Мабуть, ні.

Знову, вже в декотрий за сьогодні раз, повертався Олексій до думки, що десь зустрічався з цією дівчиною, а якщо не з нею, то принаймні з її вродою, з її променистими барвінками. Напружував пам'ять, намагався щось пригадати, але марно. Запитувати про це у дівчини не наважувався, наперед знаючи її відповідь.

— А чи не збирається гірський мандрівник ще й завтра сполошити русалку на „срібному блюдечці”? — лагідно запитала Світлана.

— Яке блюдо ти маєш на увазі, чи не той ставок?

— Саме його. Це таку назву я йому дала.

— Не відмовився б від того, щоб побувати там не тільки завтра, а й наступні дні, проте мушу завтра зранку виконувати скромні обов'язки помічника майстра Турпайської лісозаготівельної дільниці, покладені на мене на період практики. Наступної неділі, коли на те буде твоя ласка, ми зможемо похлюпатись у твоєму „блюдечку” Загадкова русалка могла б відвідати тимчасові володіння „гірського мандрівника” А й справді, Світлано, приїжджай до нас у гори. Ведмежими стежками побродимо, хмарки за боки посмикаємо. Там дуже хороше.

— Бачу, Альошо, ти мастак на вмовляння. Я дуже люблю бувати в горах. От тільки мені боляче дивитися на те, як дерева від вашої механізації гинуть, і я намагаюсь не бувати в місцях заготовлі лісу. Між іншим, це дільниця Стирана, він у вас майстром?

— Він. Григорій Михайлович. Знаєш його?

— Аджеш. Він наш сусід. Дуже цікава людина.

— Чудово, Світланко. То саме з ним, з Григорієм Михайловичем, ти завітай до нашої „колиби”

На це дівчина нічого не відповіла.

Голосистою юрбою через міст посунула молодь. Вирвалася з клубу, по домівках розходиться. Збуджені, невгамовні, веселі юнаки й дівчата перекидаються піснями, сміхом.

Слідом за ними пішли з мосту і Світлана з Олексієм.

Від Світланиної хати до своєї квартири Олексій ішов, не кваплячись. Весь час намагався пробудити в пам'яті щось за-

буте, знайоме в минулому, позирав на рожевощокій місяць, неначе шукав поради в нього. Але той не йшов на поміч, бо вдосталь мав своїх клопотів: раз по раз відштовхував від себе надокучливі вайлуваті хмари, що так безсоромно намагались закрити його красу від навколишнього світу.

І раптом... Олексієва свідомість натрапила на загублений спогад. В його уяві постала школа в рідній Яблунівці в післявоєнні роки. Ось їхній тісенький клас, вікна якого виходили на шкільне подвір'я. На тому подвір'ї старшокласники грають у м'яча. П'ятикласник Олексій Гуренко кожен політ м'яча проводить цікавими, захопленими оченятами. Хлопець заздрить своїм старшим товаришам, йому байдуже до отих амєб та всіляких там „туфельок”, про які захоплено розповідає вчителька біології Тетяна Василівна. Раптом хлопець відчуває, як його настирливо й гостро свердлить щось невидиме, докірливе. Він здогадується, що то таке. Він розуміє, чий то погляд пронизує його, влучає в самісіньке серце. Так могла дивитись лише вона, їхня любима вчителька Тетяна Василівна. Йому робиться прикро, а понад усе соромно.

Олексій кидає вікно з його зваблівістю, рвучко повертає обличчя в бік класної дошки. Дві пари очей на мить схрещуються: одні в глибокім докорі, другі – у великій провині. Вона нічого не говорить, їй не треба було говорити. Про все красномовно говорили її очі. Бездонні, глибокі, по вінця наповнені барвінковим настоєм. Того погляду Олексій не витримував і сором'язливо ховав свою провину під опущені на очі густі довгі вії...

Ці очі він щойно бачив, їх погляд він нещодавно відчував на собі. Яка разюча схожість! Буває ж таке!

Права Світлана, коли говорила, що з ним вона ніколи не зустрічалась. Та не знає дівчина, що її очі, високе чисте чоло, обрамлене хвилястим волоссям, її привабливі ямочки на щоках він зустрічав в минулому безліч разів. Безумовно, та жінка, чия краса чарувала і понині чарує степову Яблунівку, як дві краплі води, схожа на цю юну карпатку, що так неждано-негадано увірвалась в Олексієве життя й пробудила в ньому стільки бурхливих думок, здогадок, почуттів.

Ті почуття і здогадки цілком полонили хлопця і він уже не міг позбутися їх. Першим Олексієвим запитанням до тітки Стефанії, котра відкрила йому двері, було: а чи Світланіні батьки місцеві жителі?

— Йой-йой, Альошенько, виджу — піймала твоє серденько та дівонька, ой піймала ж бо, — охоче загомоніла жінка. — Ся диви, а то мо й не випустить... Спершу давай я тебе нагодую, а про се потім.

Олексій намагався відмовитись від їжі, але Стефанія про це не хотіла й слухати. Хутко подала до столу кухоль молока, окраєць білого хліба, миску з домашнім маслом.

— Попий молочка, Альошо, підкріпись і відпочивай, рано вставати маєш, — горлицею вуркотіла Стефанія коло Олексія. — Кажеш, файна дівчина. Дуже файна, багато за нею ся побивають молодиків.

— То чи місцеві вони? — нетерпілося дізнатися хлопцеві.

— Кажуть, що і наші, і з міста за нею бігають.

— Та не про це я, тітонько... Не про це... Про батьків її запитую вас.

— Йой-йой! Ти про сеє, а я свого. Ні, приїжджі вони. Після війни до нашого села приїхали. Тоді дітки їхні ще були школяриками.

— Цікаво. Дуже цікаво.

Глава четверта

За вікнами гуртожитку лісорубів вирувала розбурхана стихія. Шалений вітер завзято стьобав по шибках водяними батогами. Багряні сполохи блискавиць крізь темряву ночі та густу завісу дощу продиралися до найпотаємніших куточків верховини, своєю настирливістю наганяли жах на принишклий від ляку світ. Будинок лихоманило від громових ударів.

Гули гори, крєктали буки, стогнали смєреки, клєкотіли, небезпечно повнячись, гірські потоки.

Вирує, шумить, шалєніє стихія. Бурлять і киплять неспокійні думки в Олексєвій розбурканій голові, бєнтєжать юнакове серце, роз'ятрюють душу, а породжені ними запитання неслівливими рядками лягають на папір.

У кімнаті, окрім Олексія, немає нікого. Його друзі — лебідчик Василь Іскрук і тракторист Петро Гєлєбан після напруженого трудового дня та смачної вечєри подалися в „червоний куточок” пограти в бїльєрд. Іншого вечєра і Олексій не проти був поганяти бїльєрдні кулі або ж посидіти за шахами.

Алє цьєго вечєра йому потрібні були самотність і спокій. Щєдо бурі за вікнами, несамовитого гарцювання природи, то вже цє йому не заважало, а навпаки, настроювало на потрібну думку, доповнювало душевний неспокій. Олексій уже не міг стримати в собі бажання поділитися своїми незвичайними враженнями і припущєннями з тою далекою одинокою жінкою, чия складна і гірка доля була до подробиць йому відома.

Їй адресував він свого листа. Знав, що, можливо, лист буде недорєчним, що від нього щємітимє жіночє серце і литимуться і без того виплакані довгими роками жіночі сльєзи. Не

був певен у своїх висновках і припущеннях, проте писав, бо сподівався, якщо не на диво, то на щось подібне.

Якесь дивне почуття, якась незрозуміла внутрішня сила штовхали Олексія на ці нервові рядки на клапті паперу. Інтуїтивно відчував вірність вибраного шляху у доведенні істини. А істину він мусить знайти. Для цього необхідно спершу звернутись до яблунівської вчительки. Що вона підкаже йому, чим допоможе?

Олексій писав, а його не полишали думки про сільську вчительку. Про її долю старші віком яблунівці часто розповідали своїм молодим односельцям. Її життя — доля простої жінки, дружини, матері, солдатської вдови, дуже схожа на долю багатьох таких, як вона, скривджених зловісною війною, довіку позбавлених сімейного щастя. Того щастя, що було для них таким коротким, як раптовий спалах падаючої зорі літньої ночі, і таким далеким, як світло недосяжних загадкових галактик у безмежних просторах Всесвіту.

...Щастя її справді було коротким. За декілька років перед війною приїхала до Яблунівки молода вродлива вчителька Таня Роговенко. Своєю ясночолою вродою, лагідною вдачею, ніжним і щирим дівочим серцем зачарувала вона багатьох молодих яблунівців, припала до душі всім жителям села. Закоханих у Тетяну Василівну було багато, проте цілувати її вишневі уста пощастило одному. Цією щасливою людиною став колгоспний агроном Василь Суховій.

В пору завітчаних садів привіз агроном до батьківського двору по-весільному одягнену, схожу на розквітлу вишеньку, безмежно щасливу Таню. Дружна, працьовита сім'я Суховіїв зустріла Таню як давно очікувану, омріяну доньку. Таніні свекрі — Денис Артемович і Федора Пимонівна мали чотирьох синів: старший Василь, другий — Микола, працював трактористом у місцевій машинотракторній станції, а два найменших — однолітки Степан і Борис — поки що набиралися грамоти у семирічці. Дочок у Суховіїв не було, а мати дочку їм хотілося. Отож і стала їм за дочку, до двору прийшлася, полонила серця батьківські синьоока невістка.

Відтоді теплі зоряні ночі, тополиний шепіт за вікном, п'янкі пахощі любистку на підвіконні належали їм, Василю і Тані...

І вони п'яніли від щастя, випиваючи його до дна, віддаючи один одному всю жадобу і пристрасть свого кохання.

Щасливим завершенням тих любисткових ночей для молодят мала стати дитина, по добрій згоді обох — обов'язково дівчинка. Того дня з нетерпінням чекали майбутні батьки, дід з бабою і дядьки-суховійченки.

І ось цей день настав. Василь відвіз Таню парокінними санчатами до пологового будинку в сусіднє село Сулимки. Було це пізно ввечері, і Суховій мав намір дочекатися ранку в лікарні, але Таня наполягла на тому, щоб чоловік не марнував часу і їхав додому. Волі дружини Василь підкорився і поїхав до Яблунівки.

Битим шляхом їхати було не більше п'яти кілометрів. І було б йому поїхати таки отим шляхом, так ні ж бо, звернувши з нього і подався до села навпростець через болото, яке розділяло Яблунівку і Сулимки. На сніг та зима була небагата, а тому звичайною дорогою можна було й знехтувати. Чи то вже так велося, а чи випадок винен, неждано і негадано потрапив Василь у біду: серед болота, на плесах, наскочив на підпарину, провалився з кінями та санками у воду. Рятуючи коней, сам викупався у крижаній воді, а оскільки тої пори мороз був відчутним, то поки Василь Денисович добрався до крайньої хати, того було досить, щоб його одяг перетворився на льодяний панцир, а сам він почорнів від холоду. Зимова купіль коштувала Василеві життя. Менш як за добу в страшних муках і в боротьбі за життя він згорів від двостороннього запалення легень.

Час, коли Василь Денисович навіки закрив свої ясні очі, став початком нового життя його доньки Світлани, якій не судилося покататися верхи на широких плечах рідного батька, виглядати його з роботи, чекати від нього гостинців.

Втрату чоловіка Таня переживала дуже болісно, звелася нанівець, довго хворіла, ніяк не могла прийти до тями. Жила у свекрів, бо їхати нікуди було: рано залишилася вона без батьків, виховувалася у далекої родички, яка мала вдосталь свого сімейного клопоту. І Таня вирішила зі своїм горем не повертатись до тої сім'ї. Денис Артемович і Федора Пимонів-

на не хотіли й слухати про Танин від'їзд, бо безмірно любили маленьку онучку і по-батьківськи тепло ставилися до Тані.

Як води ріки, спливали дні за днями, минали місяці, пнудлася на ніжки Світланка, щоденно до школи ходила Таня. На Василевій могилі зацвів бузок, оченятами його дружиноньки заблимав зелененький барвінок, не встигала заростати травною стежина, витоптана за рік Танею.

А як жита вдруге вже без Василя заколосились і колос пшеніці зерном наливався, з волі батьків та й за власним бажанням подав Микола руку Тані. Вона її не відхилила, прийняла, пригорнулася до його дужих грудей і гірко, по-дитячому відверто розридалася. Скромно, в невеликому колі рідних та близьких відзначили Суховії цю подію, і відтоді у Світланки з'явився татко, дуже схожий на того, чий портрет серед вишиваних рушників висів у світлиці на чільному місці.

Характером Микола скидався на старшого брата. Кохався в піснях, ніколи у вільну годину не випускав з рук веселої балалайки. Жилося Тані з ним легко, спокійно. Вона розуміла його ставлення до неї як до жінки з рано надломленою долею, до коханої дружини покійного брата, повсякчас відчувала у Миколі щирю закоханість, вірність і платила йому тим же сповна, гаряче, по-жіночому ніжно й лагідно.

Недовгим було і це, вдруге знайдене Танею щастя. Воно обірвалося того червневого ранку, коли чорні ворожі хмари посунули із Заходу, затьмарили чисте небо над нашою рідною землею, на довгі роки заховали від мільйонів людей ясне сонце вільного, щасливого, радісного життя.

Світланці тоді йшов третій рік.

Все ближче й ближче підступали до Яблунівки фашистські орди. Микола днями пропадав у МТС, готував з товаришами техніку до перегону на схід. Одного дня на світанку, коли Яблунівка ще спала, прогули селом трактори, на хвильку забіг Микола додому, щоб попрощатися з рідними, наробив у хаті галасу, тужіння.

По курній дорозі до краю села за тракторною колоною брела засмучена Таня, гарячою щокою припадала до явора, що ріс при в'їзді до села, слізною росою обмивала явориний

стовбур, оплакуючи свою невтішну доленьку, прощаючись зі своїм коротким щастям. До хати повернулася, коли зовсім не чуто стало гомону тракторів, а ранкове сонце багряною мальвою викочувалось над зажуреним степом.

Через декілька днів до села прибув один із трактористів, які погнали трактори з Яблунівки. Невтішну звістку приніс він до Суховієвого двору. Розповів, що на третій день по від'їзді з рідного села серед степу на тракторну колону зненацька налетіли ворожі літаки і вщент розбили техніку, побили і покалічили багатьох людей. Тяжко поранений Микола знаходиться в лікарні невеликого містечка неподалік Полтави, куди його разом з пораненими хлопцями доправили місцеві жителі.

Того ж дня вбита горем Таня вирушила в дорогу до свого покаліченого чоловіка, щоб допомогти йому вижити, подолати смерть, стати на ноги, якщо він іще живий, або ж... Про щось інше вона не хотіла думати, вона вірила в силу життя, його життя.

З собою в неблизьку дорогу взяла Таня малу доньку. Свекруха довго вмовляла її не брати дитини, бо ж нелегко в таку лиху годину з дому з дітям вибиратись, але Таня була невблаганна, наполягла на своєму. До найближчої станції Таню з Світланою підкинув підводою Денис Артемович. Перед самим відходом поїзда просив невістку залишити дитину з ним, але жінка й тут не підкорилася волі свекра, за що потім не раз буде докоряти сама собі, не раз кусатиме свої губи, рватиме коси на нещасній голівоньці.

Та то буде потім, а тут, на привокзальній площі, над розсудливістю взяв верх материнський інстинкт, що часом засліплює жіночу свідомість, забиває всі інші почуття.

Поїзд благополучно доїхав до вузлової станції, через два перегони мала бути і Танина зупинка. На станції його загнали між військові ешелони і примусили чекати своєї черги.

Не встигли нетерплячі пасажири дійти до чергового по вокзалу, як над станцією з'явилась згряя шулік з чорною свастикою на крилах. Ї почалося справжнє пекло, в якому перемішалася земля з вогнем і металом, вагонами, технікою, зброєю, людьми, змішалось життя зі смертю, ясний день з темною ніччю.

А коли прийшла до Тані свідомість, вона відчула пекучий біль в ступні правої ноги, побачила навколо себе білизну палати незнайомої лікарні, з усіх боків до неї долинали людський стогін, дитячий плач, несамовиті крики. Світланки не було ні поряд неї, ні взагалі в цій лікарні, не знайшлася вона і в різних установах містечка, з якими намагалася зв'язатись Таня. Ніхто не міг сказати молодій, охопленій відчаєм матері про те, чи залишилася її дитина живою, чи загинула під час бомбардування станції.

Сяк-так оговтавшись від невеликого поранення, декілька днів бродила Таня вулицями міста, розпитувала у незнайомих їй людей, чи часом не підібрав хто з них дівчинку на станції в той страшний день. Але її пошуки були марними і безнадійними.

Чорна, як хмара, повернулася вона в Яблунівку. Вдома на неї чекав лист від Миколи, в якому той повідомляв сім'ю про своє поранення, про евакуацію з лазаретом на схід.

А через два дні до села вступили фашисти. Тяжкі роки окупації, болісна туга за дитиною, переживання за чоловіка, що в нелегкій солдатській долі виборював право на майбутнє щастя, передчасно вплелися срібною ниткою в густі каштанові коси Тані.

Останнім ударом по її вищербленій долі була звістка про загибель Миколи при взятті Праги в щасливий для нашого народу травневий день. Гриміли переможні салюти, радісно відзвонювали медалі на вицвілих гімнастерках переможців, і лилися, лилися сльози з виплаканих, помутнілих очей Тані, безсильним стогоном вторила їм знуртована жіноча душа.

...Потому тринадцять буйноцвітних травнів минуло. На вічний спокій поряд із старшим сином ліг Денис Артемович. Обом тепер носить жоржини та чорнобривці разом з вплетеними в них двома власними променистими барвінками Тетяна Василівна Суховій.

Траплявся на її життєвім шляху один чоловік, як і вона, війною позбавлений сім'ї. Відмовила, не здолала в собі того, чим жила день по дню. Так і домують удвох із жвавою та дбайливою Федорою Пимонівною. Менші Суховієві сини Степан

і Борис живуть далеко від матері. Недоспівану материнську пісню доспіває Тетяна Василівна вихрастим та закосиченим юним яблунівцям, а ті в свою чергу відплачують любимій вчительці прихильністю, довірливим дитячим ставленням до неї.

А серце, її материнське серце, живе надією на зустріч з рідною дочкою, воно не змирилося з думкою про те, що її дитині, можливо, давно не усміхається сонце, що її дитина не топтала рясту, не горнулась ніжною щічкою до білокорої берізки, довіряючи свої потаємні дівочі мрії.

Ні. Вона вірить в її існування. Ой, і як же вірить! Вона марить тою, в думках виношеною зустріччю із втраченою донькою.

Вірити їй допомагають всі яблунівці, її давні хороші і близькі друзі. Разом з ними пройнятий цією вірою і Олексій Гуренко, адже скільки зустрічей, часом безнадійних, відбувається між рідними та близькими людьми, котрих роз'єднало на довгий час воєнне лихоліття.

І саме тепер, після зустрічі з чарівною горянкою, ота віра в можливе материнське щастя яблунівської жінки з новою силою спалахнула в Олексієвім серці. Він не намагався її загасити. Навпаки, розпалював її все більше й більше, заглиблюючись в безліч порівнянь, здогадок, співставлень. Адже завдячуючи несподіваним випадкам, поверталось до людей втрачене ними щастя. Можливо, саме такий випадок трапився Олексію, і він не має права випускати його з рук.

Світланка... Світланка... Світланочка...

Чи гуцулка ти, чи полтавчанка? І чи тої Світланки оченята також голубінню плескалися, як твої нею плещуть-випліскують?

Так, він мусить дещо з'ясувати у Тетяни Василівни. І він з'ясує. Обережно, тактовно, лише для себе. Поки що.

Захоплений в полон думками, Олексій незчувся, як до кімнати увійшов Іскрук і з-за його спини подав голос:

— І що вже там можна весь вечір писати, Альошо? Поменше та порідше пиши, скучатиме більше... Хоч би фотокартку її показав, чи варта вона того, щоб під отаку громовицю наш легінь-практикант проливав сльози кохання над листом до неї. Став крапку та гайда до хлопців, ще маємо час „козла” забити.

Василева рука спочатку лягла на Олексієве плече, а потім перестрибнула на голову, закуйовдила непокірного чуба, на мить перервала вервечку юнакових думок.

— Мабуть, сьогодні, Василю, я вже до гурту не пристану, треба дописати листа. Як бачиш, від сліз він не мокрий. В одному ти маєш рацію: вона справді варта того, щоб їй писати... А про що саме, вибачай, хоч ти мені і ліпший товариш, не скажу, це вже моя таємниця. — Олексій піднявся з-за столу, прийшовся до вікна, якусь мить не зводив очей із здощавілої темряви, що давила на вікно, пнула до кімнати, потім знову наблизився до Василя, який незворушно стояв біля столу. — Так, так, мій Васюк, варта вона того...

— Можеш нічого не розповідати, по твоїх очах все бачу, таємниць приховувати вони не вміють. В усіх закоханих очі такі, як оце в тебе нині. Сідай, дописуй, а я зникаю у відомому тобі напрямку.

Тихо закрилися за Василем двері, повільно спливала загадкова усмішка з Олексієвих вуст.

А гори гули, крєтали буки, і дощ все заповзятливіше та настирливіше тарабанив у вікна.

Глава п'ята

Як хмаринки в небі, непомітно збігли дні практики. Олексію залишилося бути на лісопункті зовсім мало. Цей день, як і всі попередні, був нестерпно жарким, задушливим, – така спека в горах надвечір здебільшого закінчувалася грозою. Літо видалося щедрим на вечірні грози, які, за ніч вдосталь розважившись, вдень відпочивали високо в горах, в смерекових та букових затінках, набирались сил, щоб по заході сонця нагадати знову людям про своє існування.

Спраглими губами Олексій жадібно припав до джерела, що пробивалося з гірської глибини біля лапатоного букового кореневища, втягував не по-літньому холодну, солонувато-терпку воду і ніяк не міг задовольнитися нею, бо чим більше пив, тим більше хотілося пити. Трохи втамувавши спрагу, він набирає у пригоршні джерельного кришталю і обливає ним до поясу оголене, рівномірно вкрите бронзовою засмагою тіло.

Приємна свіжість впливається в кожную клітину його організму, наповнює його бадьорістю, відчуттям полегкості й незвичайної насолоди.

Вдосталь нахлюпавшись, Олексій набирає воду у флягу і несе до лебідки Василю Іскруку.

Василева лебідка приводила в рух кабель-кран, за допомогою якого вантажили деревину на платформи вузькоколійної залізниці. Знаходилась вона під простеньким навісом у найзручнішому щодо розташування і обзору місці вантажного майданчика.

Цього дня за дорученням майстра лісодільниці Олексій керував роботою на вантажному майданчику, а тому мав змогу час від часу перекинутись парою слів з Василем, отримував

від нього ділові поради та рекомендації, а в дечому допомагав і Василеві в його напруженій і відповідальній роботі.

Тріскотів двигун лебідки, рипіли блоки, неспокійно здригалися троси, голосисто вигукували хлопці-гуцули, вправними рухами багрів і цапин вкладали на платформи колоди. Їх подавав їм кабель-краном Василь.

Від жарких променів сонця в потилицю і напруженої праці не встигають висихати від поту лоби у вантажників і дуже швидко спорожняється відерко з-під джерельної води.

Пахне розпарена спекотнявою хвоя, і запахом тим проймаються людські слова, їх одяг, тіло, ним уже відгонить просто-яна у посудині вода.

Ні хмаринки в небі, ані вітру з високогір'я. Задушливо. Парко. Щоправда, сонце не стоїть на місці, воно повільно спускається до гір, і досить йому торкнутись найвищої з них, як по букових плечах вниз сковзне крило тіні і злегка остудить жар. Тоді можна буде й за полудника взятись.

А поки що Василь п'є принесену Олексієм воду, крекчучи від задоволення, а потім знову й знову натискує на важелі лебідки.

— Вантажного троса треба було б замінити,— звертається він до Олексія,— дуже зношений, на такому працювати заборонено. Підкажи, Альошо, майстру.

— Так, трос слід негайно замінити,— Олексій заклопота-но поглядає на барабан, з якого швидко збігає трос, робить помітку в записній книжці.— Григорій Михайлович зранку поїхав до Бережан, скоро повинен повернутися на дільницю. Можливо, з собою і трос прихватить. Одним словом, буде зроблено.

— Коли б уже сідало,— очима вказав Іскрук на сонце,— дихати нічим. Зверху воно припікає, а збоку двигун гріє. Такої днини з води б не вилазити, а тут до джерела обполоснутися ніколи збігати. З ділянок неначе прорвало лісом, не встигаємо майданчик розвантажувати.

Олексія також турбує те, що чомусь довго не подається додатково обіцяний лісопунктом порожняк під ліс.

— Маєш рацію, Василю, лісок гарно пішов. Якщо не подадуть порожняк, простоювати будемо, адже останню платфор-

му завантажуємо. До вечора майданчик заб'ємо лісом, так що завтра зранку не буде де й штабеля закласти.

Із-за повороту показалася дрезина з платформами на причепі, що викликало пожвавлення на майданчику і вмить підняло підупалий настрій у всіх працюючих на ньому, в тому числі і в Олексія.

— Як бачиш, Васю,— звернувся він до Іскрука,— слова наші внизу почули, штовхнули транспорт.

— Хоч і важкі на підйом наші вузькоколіїники, проте виявились легкими на спомин. Значить, діло буде! Поглянь, а в дрезині, здається, і наш майстер прибув.

— Маєш рацію,— ствердив Іскрукові слова Олексій і рушив до дрезини.

Дрезина зупинилась на запасній колії. Першим зійшов Григорій Михайлович, а слідом за ним легко зіскочила з підніжки синьоока дівчина з веселою усмішкою на рожевих вустах. Від несподіванки Олексій зупинився на півдорозі до дрезини, не вірячи очам своїм. Він не чекав сьогодні на зустріч з Світланою. А вона все-таки приїхала. І вже йшла йому назустріч, на ходу кидаючи:

— Привіт лісорубам!

— Добридень... Світланко...

У Олексія це вийшло трохи розгублено, почував себе у цю хвилину дещо незручно, видно, зважав на присутність людей. Декотрі з них зацікавлено позирали на свого практиканта і файну дівочку, яка радо кинулась до нього.

— Гостю до тебе привіз, Олексію Петровичу, дуже просилася взяти з собою. Хоче зблизька на громовиці подивитись, а заодно і на наше життя-буття,— хитрувато підморгнув Олексію майстер і поцікавився: — У нас тут порядок?

— Як у танкових військах і навіть краще,— відповів Олексій.— Турбувалися відносно порожняка, та він вже прибув, тепер все гаразд.

— Ну, коли так, тоді можеш приділити увагу нашій дорогій гості,— Григорій Михайлович лагідно подивився на Світлану.— А я вже сам пригляну тут за справами. Та не стійте посеред майданчика, а прогуляйтесь поміж смерічок, погомоніть.

Веселий чоловік цей Стиран, любить пожартувати, і за словом у кашеню не полізе, поважають його лісоруби за влучне слово, добру пораду і, перш за все, за людяність, доступність, простоту. От і зараз кинув молодятam декілька веселих слів і немов би рукою зняв оту зняковільність, що виникає між хлопцем і дівчиною в перші хвилини перших зустрічей. Кинув слівце-друге, кивнув головою та й пішов собі займатись своїми виробничими справами.

А вони залишилися. Удвох. Поряд.

Вона запитала:

– Не чекав?

Почула у відповідь:

– Ні.

– В останню нашу зустріч у Бережанах я обіцяла приїхати на вашу дільницю. Ти ж просив.

– Так, я просив і дуже хотів, щоб ти до нас завітала, скажу по правді, кожного дня мріяв про цю зустріч, але не думав, що ти насмілишся приїхати.

– А сам же говорив, що я не з лякливих, як і всі загадкові русалки... Чи не так? І раптом – „не насмілишся приїхати”

Отепер, саме тепер вона була нею, тою загадковою, з променистими очима-волошками, з чарівною лукавою усмішкою „русалкою”, що неждано-негадано виплила серед латаття. Виплила, щоб назавжди полонити його серце, перевернути його думки, примусити не спати ночами, поставила водночас стільки запитань і загадок перед ним, на які він мусить відповісти.

Обов’язково повинен відповісти. А чи відповідь? Напевно! Постарається відповісти!

І їй у тон Олексій сказав:

– Говорив так. І знаю, що ти не з лякливих, а от в приїзд твій не вірив. Ще й зараз вагаюсь, чи не сон була все це, Світланко?

– Тоді візьми мене за руку і ти впевнишся, що вона гаряча і належить не сновидній, а живій істоті.

Олексій обережно взяв її вузьку гарячу ручку в свою спітнїлу загрубїлу долоню і злегка стиснув.

А вона й не намагалась звільнитись від отого потиску, бо їй хотілось якомога довше відчувати свою долоню в його долоні.

Вони повільно йшли по вузькоколійному полотну, крок в крок переступаючи зі шпали на шпалу, і він не відпускав руки. А вона і не думала її вивільняти.

— А ти чудово засмаг, я б сказала присмаг навіть, на цигана скидаєшся,— Світлана схвально поглянула на Олексієві м'язисті плечі, груди, руки.— Тобі до лица засмага, вона пасує до твоїх очей і робить тебе трішечки старшим.

Олексій подумав, що слід було б одягнутись, бо якось негоже в такому вигляді бути поряд з дівчиною.

— Може, я повернусь на хвилику до лебідки і накину на плечі щось з одєжини?

— А тобі що, холодно? — замість відповіді запитала Світлана.

— Та ні. Навпаки.

— Ї я думаю, що навпаки. А тому можеш не одягатись. Набирайся гірської засмаги, вона, як стверджує медицина, дуже корисна для здоров'я. Можеш мені вірити.

— Безперечно. Перед медициною я здаюсь, бо там, де вона починається, закінчуються мої скромні пізнання в цій галузі.

Обоє задоволено і широко розсміялися.

До повороту вузькоколійки за виступ гори залишалось кілька кроків, як раптом до них донісся поклик з вантажного майданчика. Гукав Стиран. Він розмахував рукою, тримаючи в ній щось біле, схоже на папір, і кликав до себе Олексія.

— Зажди хвилинку, я пробіжусь до нього і з'ясую, що трапилось,— попросив Олексій Світлану.

— Ледь було не забув передати тобі, Альошо, ось це. Просила мене тітка Стефанія,— Григорій Михайлович простягнув Олексію конверта і в його хитруватих очах легко можна було прочитати, що говорить він не те, про що думає, а змушений вдаватися до такого методу вручення листа тільки тому, що поряд з Олексієм знаходиться дівчина, та й приїхала вона сюди не просто так собі.— По зворотній адресі бачу — з Полтавщини писано. А чи не від тої, що хлопця до ранку примушує соловейка слухати? Га-а?

Олексій метнув очима на зворотну адресу. Сумніву не було — лист, якого він чекав з години на годину, з дня на день, прийшов. Про це говорило чітко виведене прізвище „Суховій Т.В.”

— Ні, Михайловичу, це не від тої, що ви думаєте. Її солов'їні літа давно минули...— Завагався, чи зізнаватись, від кого лист, і вирішив сказати.— Моя вчителька пише. Підтримую зв'язок з нею.

— А я думав...

Олексій розірвав конверта, поквапливо дістав з нього акуратно складеного, густо списаного красивим почерком листа і почав читати. Повільно йшов до Світлани і читав, відразу забувши про навколишній світ, про змарнілі від спеки смерічки, балакучі гірські потоки, стогін падаючих буків, гуркіт лебідки, шелест тросів.

Він весь поринув в сумну сповідь згорьованої матері, відчуваючи біль, надії і сподівання її вистражданого серця. В уяві хлопця постала чепурна Яблунівка в оточенні безкрайніх ланів, з її біленькими хатами серед буйних садів, широкою через усе село центральною вулицею, обсадженою рівними рядками молоденьких липок. Тією вулицею щодня до школи і з школи додому ходить срібноволоса жінка, щиро вклоняються їй люди, і так же щиро та любовно відповідає вона їм, обсипає кожного своїм лагідно-ніжним барвінковим цвітом.

Олексій лист для неї був нежданим і хвилюючим. Тетяна Василівна певна, що її дочка жива і не виключена можливість, що саме її зустрів Олексій. Свою дитину вона б упізнали відразу, не дивлячись на те, скільки років пройшло з того, коли втратила її, і як могла змінитись дівчинка. Так, дочка повинна бути схожа на неї, особливо очима, підборіддям, кольором волосся. Це стверджує єдине фото з дворічної Світлани, що стало дорогоцінною реліквією Суховіїв. Крім того, пам'ять матері легко, до самих невиразних і малопомітних рис і деталей здатна воскресити дорогий і рідний їй дитячий образ. Незалежно від того, якою товщею часу розділені вони — мати і дитина.

Тетяна Василівна хотіла більше дізнатись про окремі біографічні дані синьоокої гуцулки, адже Олексій майже нічого не написав про неї, а свої припущення зробив, виходячи з пор-

третньої схожості дівчини з Тетяною Василівною та зважаючи на ім'я. Звичайно, для такої серйозної справи подібних аргументів занадто мало і Олексій ще не має права вести розмову ні з Світланою, ні з її батьками про це.

Така необачність може принести людям багато прикрощів. На цьому добре розуміється Тетяна Василівна, а тому просить Олексія бути дуже обережним і тактовним у з'ясуванні даних обставин.

Велику послугу в цьому могло б зробити фото з дівчини. Коли б у Олексія знайшлася можливість його дістати та надіслати Тетяні Василівні, вона б неодмінно встановила, чи варто далі з'ясовувати Світланине походження. Свою Світлану вона не може не впізнати, і вже по фотознімку скаже своє остаточне „так”, чи „ні” Її материнське серце відчуває, що Олексій знаходиться на вірному шляху і що вона, можливо, зустрінеться з донькою — своїм сонечком, її ясочкою. Коли б так...

Тетяна Василівна повідомляє одну з характерних для її доньки прикмет, на що слід звернути увагу. На лівій руці у її Світланки був дуже помітний шрам, схожий на літеру „Л” Походження цього шраму незвичайне.

...У Суховіїв був забіякуватий півень, він не пропускав жодної можливості накинутися на кожного, хто приходив до них на подвір'я. Щоправда, своїх не чіпав. Не один раз намагалась Федора Пимонівна відправити забіяку в борщ, але на її шляху до винесення півневі остаточного вироку щоразу поставав Денис Артемович, якому дуже подобалась півняча войовничість і він не хотів втрачати такого „циркача”, як сам його називав.

Бабусині побоювання були не даремними. Одного літнього дня півень накинувся на півторарічну Світланку, яка забавлялася з ляльками серед двору і, поки на крик дитини з хати вибігла Федора Пимонівна, гребенастий встиг двічі дзьобнути дівчину по руці. Налякана бабуся тої ж миті за допомогою сокири позбавила півня голови, він таки потрапив у борщ. Дісталось „на горіхи” і діду Денису. Хвалити Бога, що бабуся Федора в той час була недалеко від Світлани, а то б могло все це закінчитись для дитини куди трагічніше — харцизяка ж до очей пнувся.

Виразне „Л” – такий шрам залишився трохи нижче ліктя на лівій руці дівчинки. Тетяна Василівна добре пам’ятає, що саме ліва Світланина рука постраждала від півнячих вибриків.

Це дуже важлива деталь, мабуть, головний з доказів, що може бути вирішальним в Олексієвих пошуках. І Тетяна Василівна просила його звернути увагу саме на це.

„Шрам... Він вирішить все... Через декілька хвилин буде все з’ясовано, все встановлено. Шрам... Саме він скаже своє останнє слово. І тоді будуть поставлені всі крапки над „І” Або ж мати побачить свою втрачену доньку, або ж... Ні, таки побачить... Вірю в це, хочу вірити”

Так, Олексію дуже хотілося вірити в це.

Незвичайне хвилювання охопило хлопця, йому коштувало великих зусиль тримати себе врівноваженим і спокійним, щоб не виявити своїх почуттів перед дівчиною. Адже вона нічого-гісінько про це не знає і поки що не повинна знати. Як не видати себе? Як до неї підступитися, щоб не сполохати дівочий спокій? Олексія мучила невпевненість.

Проте, чим ближче підходив Олексій до Світлани, тим сильнішим було хвилювання і душевний неспокій. Розумів, що його душевний стан відбивався на обличчі, і тепер він уже не зможе взяти себе в руки. А це недобре: дівчина здогадається, що причиною в зміні його настрою став лист.

Світлана сиділа на кам’яній глибі і нетерпляче чекала, коли Олексій відірветься від листа, до якого так жадібно прикипів очима. Певно, чекав того листа, думала вона, бо ж читає його на ходу. Видно, щось цікаве в листі, бо за весь час хлопець ні разу не відірвав від нього очей і не подивився на неї... Так, він чимось схвилюваний. Хто б це міг написати йому і що за звістка могла так схвилювати Олексія? Можливо... чому б і ні... Я його зовсім мало знаю. В такого хлопця повинна бути дівчина. Хто ж вона?.. Яке це має значення – хто. Сам факт, що вона є, для моїх з ним відносин, мабуть, важливий.

Роздуми навівали неспокій дівочому серцю. Її допитливі очі чекали. Він це зрозумів. Чекали від Олексія правдивої відповіді. Іншої у нього не може бути.

– Вчителька з Яблунівки написала. Складної долі людина.
– Ти мені про неї нічого не розповідав, – в голосі Світлани відчувалось занепокоєння.

Олексій пояснив:

– Вона колись навчала мене. Підтримую з нею зв'язок і сьогодні листуюся. Тетяна Василівна обом нам в матері годиться... З війни залишилася без сім'ї. Можу тобі розповісти про неї, про її долю, коли маєш бажання послухати. Відповіддю задоволена?

– Майже.

Світлана продовжувала сидіти на камені. Спокійно, непорушно. А він стояв проти неї, помітно схвильований і трохи розгублений. Два яскраво освітлені сонцем барвінки дивилися на нього знизу довірливо, ніжно і захоплено.

Цього не можна було не зрозуміти. Слова тут нічого не важили. Розмову продовжували їхні очі.

„Хто ти, ясноока дівчино? – про себе запитував Олексій. Гуцулка ти, чи полтавчанка? В тому, що ти не русалка, – я певен. А от чи полтавчаночка, ще не доведено. Твої очі про це нічого не говорять”

Олексій погляд з дівочого обличчя сповз до її рук, пройшовся від плеча до долоні по одній, по другій, а потім в зворотньому напрямку – від долонь до ліктів. Настирливо і уважно шукав відповідь на своє запитання. Простягнув Світлані обидві руки, їм назустріч вона подала свої теплі і слухняні долоньки. Обережно, лише кінчиками пальців Олексій взяв їх і якусь мить так тримав. А очі шукали... шукали... шукали... відповідь.

І раптом... Ніби електричний розряд пронизав його мозок і влучив у серце. Від несподіванки Олексій мало не скрикнув. Він знайшов те, що шукав!

– Що з тобою? Ти весь гориш, – не розуміючи його стану, запитала Світлана. – Тобі жарко? Ходімо в тінь. Я хочу пройтися по лісу. Тут справді припікає.

– Жарко, Світланочко... Жарко... Здається, так жарко мені ще ніколи не було. – Олексій не відпускав її рук, все міцніше і міцніше стискав їх, а його очі металися збуджено і водночас

розгублено від долонь до очей. Від очей до долонь.— Повір, цього жару ти підкинула...

— Пальці мої тут до чого? Так подавити їх можна, Альошо... Може відпустиш?

— Ой, пробач... Це я на radoшах. Справді, який же я незугарний.

— Ні, ти просто збуджений і не зовсім для мене зрозумілий. Я не думала, що в собі приховую такий величезний заряд теплової енергії, здатний загадково впливати на навколишній світ... Поясни, Альошо, в чому річ і що трапилось?

— Поясню, Світланочко... Потім поясню. А зараз давай пройдемо в тінь, бо мені й справді жарко.

Правду дівочу руку Олексій випустив, а ліву продовжував тримати. Не випускав, не хотів випускати, хотів ще раз глянути на ту руку, таку податливу, покірну, спокійну й довірливу. Хотів упевнитись, що дійсно бачить саме ту відмітину.

Це привернуло увагу Світлани, вона запитала:

— І що ти побачив на моїй руці, аж ніяк не можеш розлучитися з нею? Чи не шрам оцей?

— Саме його... Гадаю, чи не навмисно ти викарбувала на руці початкову літеру свого прізвища?

— І ти про те ж...

— А що, хіба хтось говорив тобі про нього? — В Олексія завмерло серце.

— Чомусь мій шрам привертає до себе увагу людей. Мабуть, з тої причини, що й тебе. І тобі пояснюю, що нічого спільного з моїм прізвищем він не має. Його походження, за словами моїх батьків, пов'язане з травмою в ранньому дитинстві. Того випадку я не пам'ятаю. От як буває. Збіг обставин, як кажуть.

— Справді, цікаво буває, Світланко.

Так і хотілось сказати: „Горянко ти і полтавчаночко” Але стримав у собі шалений порив радості і щастя, невимовного великого щастя, безмежної і безмірної радості.

Не сказав... Стримався... Так потрібно. Ще нічого не доведено. Необхідний час, щоб все з'ясувати.

— Ти щось хочеш мені сказати? По очах бачу. Може, скажеш?

Її очі допитливо дивилися на нього. Чекали відповіді.

Замість відповіді він міцніше стиснув руку дівчини і загадково усміхнувся.

Задоволені і щасливі цією зустріччю, Олексій і Світлана повільно йшли лісом вздовж вузькоколійки, насолоджуючись самотою. Їх радо зустрічали чепурні смерічки і чубаті буки. Вони охоче приймали юнака і дівчину в свою тінь, ховаючи від сонячних променів, охолоджуючи жар молодих сердець.

Десь поряд у кущах весело видзвонювало джерело, високо в букових гілках перемовлялися пташки, шелестів вітер верхівками смерік...

А гори мовчали... Гори слухали пташиний гомін, доброзичливо поглядали на веселі витівки невгамовного гірського джерела, що змішувало срібло з небесною блакиттю і стрімко збігало серед сірого каміння і цупкого кореневища буків, смерік, ялин донизу, в долину, до киплячої бурунами і водограєм Гримучої.

Глава шоста

Серпень щедро наповнив карпатські села пахощами дозріваючих літніх яблук. Яблуневі вітигнулись до землі під тягарем плодів, любовно розфарбованих невидимим сонячним пензлем в жовто-зелені, рожеві і червоні барви.

Серед згустку запахів стиглих плодів вирізнялась своїм особливим, ніжним, витонченим, злегка п'янким ароматом рання антонівка. Рядок антонівок в садку бережанської лікарні привертав загальну увагу жителів села, завидні жовтобоккі яблука вабили зір сільської малечі, бо ж таких яблук не було у них вдома, а скуштувати їх доводиться тим небагатьом юним мешканцям села, яким прийшлося поправляти здоров'я в стінах цього закладу. Як кажуть, не було б щастя, так нещастя допомогло.

Спекотний день близився до вечора, повільно відступав за гори, своїми розкішними золотавими полами заплутався в густому гілляччі притихлих буків, чіплявся за лопаті віти смерек. Знехотя відпускали вони його від себе, не хотіли розлучатись з ясною голубінню неба, безмежним океаном сонця, тепла і світла. Однак день відходив, ховався за гірські пасма, залишаючи по собі втому натруджених працею рук, людські турботи сьогодення, їхні думки, надії і сподівання на завтрашній день.

З гір потягло приємною прохолодою, розпареним за день бальзамом смерекового лісу.

Дмитро Федорович щойно повернувся до Бережанської дільничної лікарні з поїздки по селах, які вона обслуговувала. Побував в декількох фельдшерсько-акушерських пунктах, амбулаторіях, відвідав пару колгоспів, заглянув до шкіл, поцікавився санітарним станом підготовки їх до нового навчального року. Вдосталь напарився в металевій коробці „швидкої допомоги”

Надихався куряви на пересохлих ґрунтових дорогах. І як тільки вийшов з машини, відразу попрямував у садок, до своїх яблунь, сів на лавочку під однією з них і з насолодою вдихнув на повні груди повітря, напоєне пахощами яблуневого саду.

Любив Дмитро Федорович хвилину-другу побути на самоті серед яблунь, тут він відпочивав фізично і морально, осмислював події прожитого дня, збирався з думками на майбутнє. Яблуньки не заважали йому думати, навпаки – допомагали своєму господарю відпочивати, і він був вдячний їм. Це було свого роду спілкування, мовчазне єднання людини з природою, коли відпочиває душа – серце повниться життєдайними силами землі.

Квітуча, в блідо-рожевому серпанку яблуня – його мрія, його любов, його наснага. З яблуневим цвітом пов'язані спогади про найкращу пору року і людського життя – весну. Саме тому травень був найулюбленішим місяцем Дмитра Федоровича. Бувало, прихилишся до облітої пахучим цвітом красуні, заплющиш очі і слухаєш, слухаєш заспокійливу симфонію бджолиного рою, підставляєш обличчя під лагідні сонячні промені, вдихаєш той неповторний аромат весни, всіма клітинами організму відчуваєш буйне, нестримне пробудження природи і поринаєш в легке забуття, п'янієш від радості та полегшення, що раптом тебе охоплює. В такі хвилини, як ніколи і ніде більше, відпочивають душа, мозок, натруджені в боротьбі за людське життя руки і пальці хірурга.

Дмитро Федорович зірвав дозріле яблуко і неквапливо з насолодою смакував ним, втамовуючи спрагу, яка не покидала його упродовж цього жаркого дня. Він добре знався на смакових і цілющих якостях яблук і, як лікар, постійно рекомендував своїм пацієнтам їх споживати, частенько повторюючи народну мудрість: „Якщо хочеш, щоб через твій поріг ніколи не переступали хвороби, щоденно з'їдай яблуко”

Як швидко летить час! Начебто вчора Дмитро Федорович віз з районного центру чотири десятки щеп-трьохліток, ніжно, турботливо, як з беззахисними немовлятами, обходився з ними, і от маєш – відтоді вже збігло десять років. За цей час в його красунь оформилася крона, вони вкорінилися, набра-

лися сил і тепер скидаються на дівчаток-старшокласниць, які висипали на шкільне подвір'я, щебечучи між собою і кидаючи грайливі погляди на своїх юних ровесників. Поряд з яблуньками ростуть їх ровесники – стрункі кучеряві клени, що обступили садок з трьох боків і ревниво оберігають своїх подруг від можливих неприємностей.

Дмитро Федорович поринув у спогади.

...Того далекого квітневого дня 1948 року на пустир біля лікарні вийшли всі медичні працівники, до них приєдналися і декотрі з тих, хто перебував на лікуванні, і під керівництвом Дмитра Федоровича посадили яблуневий сад. Підв'язали дерева до кілочків, побілили вапном, від чого рядки забілили, повертаючи до себе увагу перехожих. Вже розійшлися по своїх домашніх і службових справах лікарі, медичні сестри, санітарки, розбрелися по палатах хворі, а Дмитро Федорович все ще залишався в садку, впорядковував дерева: садовими ножицями підрізував гіллячка, граблями розпушував землю. Прямо з школи до нього забіг одинадцятирічний синок Володя і захоплено взявся допомагати батькові.

Вечоріло... З гір по вулицях села до лікарні побігли вечірні сутінки. Непомітно біля господарського в'їзду зупинилась вантажна автомашинка, з неї вийшов незнайомий чоловік і швидко направився до Дмитра Федоровича і Володі.

Дмитро Федорович випростався назустріч незнайомцю, але той зупинився за кілька кроків від нього і застудженим, хриплим голосом привітався:

– Моє вам шанування, лікарю!

Руки не подав, неспокійними чорними очима свердловий лікар. Неприємний, дошкульний, навіть хижий погляд, непривітне, нервово бліде обличчя.

Дмитро Федорович відразу визначив, що землистий колір обличчя говорить про якусь хворобу прибулого, або ж про його недостатнє перебування на сонці. Кріпко збита постать, товста шия, широкі плечі, прихована під зім'ятим одягом фізична сила спростовували перше припущення і схиляли думку на останнє. Мабуть, чужак прибув з лісу, певно, з особливим візитом.

— Здрастуйте, — насторожено, але спокійно відповів Дмитро Федорович.

Незнайомец поспішно почав викладати причину свого візиту, не звертаючи уваги на присутність хлопчика:

— Маю до вас, докторе, справу. Нам потрібна ваша термінова допомога. Йдеться про життя відомої людини... Ви повинні на деякий час відлучитись з Бережан.— В його голосі відчувались вимога, настирливість, говорив з притиском, не сумніваючись у слухняному поведженні лікаря.— Ви досвідчена людина, а тому розумієте, з ким маєте справу.

— Догадуюсь...

— От і добре. Прошу не хвилюватись, безпека вам цілком гарантована. Машина у вашому розпорядженні.

— Це наказ? Погроза? — Перебив Дмитро Федорович сірого суб'єкта з лісу.

— Вважайте, що так!

— Зрозуміло... Справа дійсно серйозна. Мені необхідно подумати. Потрібен час.

— Думати ніколи. Своїм часом я не розпоряджаюсь. Виконую волю старших,— процідив крізь зуби бандерівець і оглянувся в бік лікарні. Там було спокійно, тихо, на вулиці жодного перехожого. Прибулий продовжував наполягати:

— Ми повинні негайно з вами виїхати в ліс. Там на вас чекає тяжко хвора людина. Потрібна хірургічна допомога. Беріть необхідний інструмент, без зайвого шуму, спокійно, і ми їдемо...

В розмову втрутився Володя:

— Тату, нас чекають вдома, ти ж не забув прохання мами? Вона просила...— хлопець вірно оцінив обстановку і вирішив діяти на допомогу батьку, помітно хвилювався, його голос збився, тремтів.— Якщо ти ще тут залишишся, то дозволь мені піти... Як, тату?

Прибулий випередив Дмитра Федоровича і сердито гримнув:

— Не хитруй, малий! Повернешся до хати разом з батьком. Почекай! — і вже звертаючись до Дмитра Федоровича, повільно, з наголосами, підбираючи вагомі, влучні слова, продовжив: — Я не допускаю вашої відмови. Ваші переконання, ваша ідейність і вірність советам нам відомі. Ви нам потрібні не як

протівник великої і святої справи, за яку ми боремося, а як людина, що має золоті руки хірурга. Ваша гуманна професія зобов'язує вас відгукнутись на фізичний біль християнина і прийти йому на допомогу... Подумайте про можливі наслідки, якщо ви відмовите нам... У вас є дружина, діти... Ви їх любите... Ми їм не зичимо лиха. Ото ж і ви не накликайте горя на їх беззахисні голови.

Все єство Дмитра Федоровича гнівно протестувало проти зухвалої поведінки незнайомця. З обуренням сприймав лікар його цинічні слова. Защеміло серце, закипів мозок.

Два роки за направленням радянської влади працює головним лікарем в Бережанах Дмитро Федорович. На адресу його і дружини за цей час надійшло багато застережень і погроз від людей з лісу. Вже не раз потрапляє він в скрутне становище, з якого вчасно знаходив вихід, залишався живим, продовжував вірою і правдою служити найблагороднішій справі на землі — медицині, пропагував радянський спосіб життя в карпатських селах. Його полюбили колеги, поважали і шанували люди.

Дмитро Федорович чудово розумів, з ким нині має справу, ніскільки не сумнівався в рішучості прибульців. В даному випадку він опинився в надзвичайно складній ситуації, з якої непросто знайти вихід. Чинити опір недоречно. З кабіни машини пильно стежив за ними другий „лісовик” Без сумніву, неждані гості добре озброєні, а у нього з Володею тільки заступ і граблі. На жаль, поряд ніде нікого, до лікарні далеченько, сусідні хати ще далі, на поміч звати нікого, та й чи встигнеш, якщо цей чолов'яга вдасться до крайньої міри і застосує зброю.

Секунди вирішать все. А тут поряд нього син, якому ще жити й жити, а там, за Гримучою, чекають і можуть не дочекатися його з Володею дружина й дочка.

Він повинен прийняти рішення. Як не прикро, але виходу немає — мусить їхати з прибульцями.

— Я їду,— відповів Дмитро Федорович.

— Зразу б так,— пожвавішав прибулий.— Я не сумнівався, що ми дійдемо згоди, лікарю. Я вас проведу в кабінет за інструментом і ліками.

— В цьому немає необхідності.

— Думаю, що є. Ви мене розумієте. Ходімо! Малий, ходи з нами!

Дмитро Федорович хотів було заперечити щодо Володі, проте наткнувся на рішучий опір бандерівця:

— Я знаю, що роблю. Малий їде з нами!

— Хай буде по-вашому,— якимось глухо промовив лікар і рушив до лікарні, за ним слідом насторожено й напружено йшов прибулий, а поряд нього невпевнено і розгублено ступав Володя. На шляху до кабінету нікого з медперсоналу чи хворих вони не зустріли. Дмитро Федорович неквапливо збирався, Володя сидів на стільці біля столу і дивився з відчаєм на батька, а чорноокий лісовик стояв біля дверей, тримаючись за ручку на всяк випадок, і раз-по-раз повторював:

— Прошу поспішати. Не марнуйте часу, лікарю.

До машини також йшли утрюх. І знову нікого не зустріли ні в приміщенні, ні на території лікарні.

Біля машини Дмитро Федорович запитав:

— Син може бути вільним?

У відповідь прибулий невдоволено кинув:

— Ні! Поїде з нами,— і далі розпорядився.— Сідайте удвох в кабину, я полізу в кузов. Сірий, приймай гостей,— звернувся він до напарника, закрив за спантеличеними пасажирами дверці кабіни і поспіхом вскочив у кузов.

За кермом сидів рудуватий хлопчина років двадцяти, у брудному ватнику, обтріпаній шапці-вущанці, в новеньких армійських штаних і вимазаних в глину чоботях. Він завзято крутив баранку, вижимав з двигуна всі наявні в ньому кінські сили і на великій швидкості гнав машину за село, в гори, до лісу.

Сірий тільки сопів та зрідка позирив на своїх сусідів по кабіні. Мовчав, мабуть, мав наказ в розмову не встрявати. Володя притиснувся до батькового боку, відсовувався від лісовика, боявся торкнутися його одягу і коли на поворотах чи виямках ненароком схилявся до водія, в ту ж мить відсахувався від нього, як від прокаженого. Дмитро Федорович лагідно клав синові на плече руку, заспокійливо притискав до себе, гладив по спині, по голові.

Вечір раптово змінився темною ніччю. Дорога звивалась між горами, вибігала на полонини і знову хувалась в гущину лісу.

Десь через годину їзди старший настукав зверху, подаючи сигнал зупинити машину.

Зіскочив з кузова і звелів вийти з машини.

— Потурбую вас разом для порядку, — сказав він, — так велить наша служба і цього вимагає пан курінний. Дальший шлях контролює наш курінь, а тому не годиться його зирити.

Він витяг з кишені дві хустини, пов'язав ними очі Дмитру Федоровичу і Володі, допоміг їм залізти в машину і зауважив Сірому:

— Не гони техніку, їдь спокійно. А то десь на повороті голови поскручуєш і нам, і лікарю, так що й інструмент хірурга не допоможе.

Задоволено гигикнув від такого, на його думку, вдалого жарту і перемахнув через борт кузова.

Менш як за годину машина прибула в кінцевий пункт. Її зустріли два молодики, озброєні автоматами. При світлі фар вони з зацікавленням оглянули прибулих, розв'язали їм очі.

— З успіхом тебе, друже Буйвол! З завданням, як бачимо, справився оперативно ще й заручника прихопив, — звернувся до чорноокого басистий довгорукий бойовик з нахабною, набряклою від перепоїв пикою. — Шеф буде задоволений. В боргу не залишиться. В нагороду за вірну службу дозволить ніч переспати з Ганною. Щасливчик! Заздрю тобі!

— Заткнися, гнидо! — гаркнув на нього Буйвол. Не до п'ятякання зараз мені! Ведіть, хлопці, гостей до хати, а ми з Сірим відженемо машину в „гараж”

Пішли вузькою покрученою стежиною: попереду „гнида”, за ним Володя, Дмитро Федорович, замикав групу другий бойовик, якого, як виявилось пізніше, кликали Кротом.

„Гнида” спішив, ступав по стежці впевнено, з кроку не збивався, видно, виходив нею безліч разів і вдень, і вночі.

Дмитро Федорович підтримував ззаду Володю, той важко переставляв ноги (давалася взнаки нервова лихоманка), часто спотикався і падав.

Кріт натикався на Дмитра Федоровича дулом автомата і підганяв: „Швидше, швидше!.. Дивіться під ноги! Не збивайте каміння!”

Стежка то стрімко спускалася вниз, то круто піднімалася вгору. А навкруги стояла густа, нерухома темінь, яка зливалася в суцільну чорну масу з лісом. В тій масі не можна було розгледіти окремих дерев, кущів, їх присутність відчувалася лише по запахах глици, смоли і трухлих буків, які десь неподалік лежали на землі.

Через півгодини ходу серед чагарників і папоротника „гнида” відкрив бункер і завів лікаря з сином до схрону. В обличчя вдарило затхле повітря, насичене тютюновим димом, запахом свічок, сирістю, цвіллю і людським потом.

При світлі за брудним столом декілька чоловік грали в карти, інші валялись на нарах. Назустріч прибулим з-за столу підвівся невисокий чоловік із стриженою під „нуль” головою і сказав.

— З приїздом, пане Лимар, перепрошую... товаришу доктор! Ми вас чекали одного, а ви прибули з асистентом, — кивнув стрижений в бік Володі. — Як це розуміти?

Гнида виступив наперед, виструнчився і доповів:

— Друже зверхнику, Буйвол повідомив, що хлопця він взяв заручником, не було іншого виходу.

— Ну, гаразд, — погодився стрижений. — Прошу, лікарю, слідувати за мною, хлопець залишиться тут. Нехай відпочиває з дороги.

Стрижений повів Дмитра Федоровича за дерев'яну перегородку. Володя залишився стояти біля столу, розпачливим поглядом проводжаючи батька.

Дмитро Федорович оглянувся і заспокійливо сказав:

— Нічого, сину, не турбуйся. Все буде добре. Пани влаштують тебе на нічліг... Відпочивай.

За перегородкою на нарах лежав чоловік, по груди прикритий кожухом. Очі його були заплющені, він глухо стогнав, мабуть марив. Жовте світло „летючої миші” вихоплювало з темряви бліде обличчя, згущало тіні, різко підкреслюючи профіль із загостреним носом.

Біля нього чатувала молода вродлива жінка, смуглолиця, чорнява, з темними колами під очима, покусаними губами і розгубленим поглядом глибоких, як колодязь, чорних циганських очей.

— Не приходять до свідомості пан курінний? — запитав у жінки стрижений.

— Ні, — коротка відповідь і глибоке зітхання жінки.

— Пані Ганно, за роботу. Прибув хірург, готуйся йому допомагати! — владно наказав стрижений і звернувся до Дмитра Федоровича: — Ця людина наш курінний, пан Грім. Тяжко поранений у схватці з енкаведистами, стік кров'ю, необхідна операція — в тілі залишились осколки, як твердить пані Ганна. Вона у нас професорка по медицині. Трохи знається в цьому ділі, працювала фельдшером в сусідньому районі. Ми вам довіряємо, пане лікарю, віримо вашій порядності. Отож робіть на совість! Ваша помічниця — Ганна. Бажаю успіхів! Стрижений відвів в сторону Ганну, про щось тихо переговорив з нею і зник за перегородкою.

Так ось який ти, Грім, біснуватий курінний, навіки проклятий свідомими людьми вбивця, садист! П'ять років в цих краях твоє ім'я наводить жах на всіх від малого до старого. На твоїх руках кров чесних людей: сільських активістів, комуністів і безпартійних, вчителів, лікарів, комсомольців.

Ганебну славу залишиш по собі. Твій шлях облитий слізьми сиріт і вдов, батьків і матерів, покритий могилами сплюндрованих, замучених і закатованих людей. Не буде тобі прощення ніколи, ні від кого! Катам не прощають їх бузувірства! Давно тебе шукала куля народного гніву і правосуддя. Вона настигла тебе. Жаль, що не добила, що тепер так безглуздо доводиться мати справу з тобою, рятувати від смерті, марати об твоє бридке бандерівське тіло чесні руки хірурга, які врятували життя тисячам бійців в роки війни, які повернули до життя багатьох тих, кому ти і твої дружки хотіли його вкоротити. Яке кошунство! Дмитра Федоровича охоплював відчай, в ньому боролись два почуття, руки обважніли, пальці не слухались.

Бридко ставало від думки, що його свідомість зраджує оцим пальцям, завжди таким покірним і готовим виконувати найважче завдання, непосильну, здавалося б, роботу.

Життя цього виродка в його руках. Скальпель хірурга може все зробити. Треба діяти. Одна секунда — і все буде вирішено.

Але ж тут Володя, а там вдома – Люба, Світлана. Що буде з ними! Додасться ще одна могилка в Бережанах. Ні. Смерть курінного ще не все вирішує. Один піде з життя, а тисячі його ідейних побратимів залишаться, будуть продовжувати топтати брудними підошвами життя людей. Треба викорчовувати це отруйне зілля, щоб і духу його не було в нашому житті! Боротьба продовжується! Кривава, жорстока. Наближається кінець бандитським розгулам.

Передсмертна агонія вже трясє бандерівців, справедливої кари їм не уникнути!

Дмитро Федорович наказав „професорці” Ганні знімати з пораненого одяг. Тіло курінного добре пошматував метал. Осколки гранат сиділи в спині, ногах, легені пробила куля навиліт. Завдячуючи міцному здоров’ю, Грім ще тримався життя, його організм вперто боровся зі смертю.

Операція тривала майже до ранку. Дві доби тримали бандерівці у схроні Дмитра Федоровича і Володю. А коли впевнилися, що життя курінного врятоване, на третій день перед світанком відпустили їх додому.

Знайомою стежкою супроводжували батька з сином до машини Буйвол і „Гнида” За кермом сидів Сірій.

„Гнида” повернувся до схрону, а Буйвол проводжав Лимарів далі.

Їхали із зав’язаними очима, з тривожним передчуттям у серці. Дмитро Федорович чув вказівку Вепра (так звали стриженого), яку він давав Буйволу: „Доставити їх до Бережан неушкодженими і в нормі – така воля курінного”. Але ж чи так буде насправді? Чи можна вірити запродавцям?

Якесь неясне тривожне передчуття продовжує гризти мозок, все глибше й глибше закрадається в душу Лимаря, гнітить його свідомість.

Світанок повільно засвічував небо, тихо спускаючись горами, несучи з собою надію і віру. Хочеться вірити!

Зненацька на дорозі з’явилися постаті, замахали руками, вимагаючи зупинити машину. Сірій занервував, натиснув на газ. З кузова почувся окрик Буйвола:

– Не дурій! Хіба не бачиш, наші!

— Тепер бачу,— відповів Сірий і, поглянувши на Дмитра Федоровича, у якого були зав'язані очі, сказав:

— Наші хлопці — помічник Грома Рябий і Удав... Несуть на плащ-палатці третього. Хто б це?..

Машина зупинилась. Рвучко відкрились дверцята кабіни. Дмитро Федорович зняв пов'язку з очей і зустрівся поглядом з бандерівцем: хижє обличчя його густо побила віспа, помилитися не міг — це був Рябий. Чутки про його жорстокість і підлість передавались з села в село, з району в район.

— Хто такі? — запитав Рябий.

— Лікар з Бережан і його син. Оперував „батька” Наказано доставити додому,— відповів Буйвол.

— Таку його!..— брутально вилаявся Рябий.— Більшовики, енкаведисти стріляють нас, бачиш, прикінчили сю ніч кращого нашого есбіста Свища, а ви тут розвозите їх підданців і відприсків! В розход їх, розпере туди їх, червоних собак! Розвертай машину, поїдемо назад, не маю сил далі йти, ноги не несуть! Всю ніч відбивалися від комісариків, ледве відірвалися від погоні... Не хотіли лишати їм пораненого Свища. Оце тільки пішов з життя. Душа його вже стукає в двері раю... Царство йому небесне! Слава Ісусу!

— Навіки слава!

Буйвол намагався заспокоїти Рябого, просив дозволити виконати завдання курінного, але той був невблаганний.

В цей час Дмитро Федорович і Володя непомітно полишили кабіну і, задкуючи, відступали від машини. Володя міцно стискав батьків лікоть, тремтячи від страху.

Бандерівці метушилились біля машини, вкладаючи в кузов убитого. Машина розвернулася і стала набирати швидкість.

Невже... Невже вони вільні... Батько з сином, зібравши всі сили, налягли на ноги. І раптом позаду почувся крик: виділявся голос Буйвола, в кузові виникла якась сварка між ним і Рябим. Дмитро Федорович озирнувся... і в ту ж мить ранкову тишу прорізала автоматна черга.

— Тату!.. Таточку!.. Мамочко!..— не своїм голосом закричав Володя, і враз захлинувся. Більше Дмитро Федорович нічого не чув, він втратив свідомість.

...Скільки часу лежав у нестямі,— не знає. Коли свідомість почала повертатись до Дмитра Федоровича, відчув на собі пекуче сонце, до слуху доносився пташиний щебіт, а очі розпізнали голубінь неба і зелень навколишнього лісу.

Перша думка: „Де Володя, що з ним?“, з великим зусиллям повернув голову і побачив сина. Володя лежав на спині з відкритими очима. Нерухомих... Застиглий...

— Синочку... живий,— простогнав Дмитро Федорович і простягнув до сина руку, намацав лоба і відразу все зрозумів... В ту ж мить свідомість знову залишила його.

Життя Дмитру Федоровичу врятувала дочка лісника Марічка, що випадково наткнулася на нього.

Прийшов до свідомості Дмитро Федорович на ліжку своєї лікарні на четвертий день після того, як поховали його Володю.

Через рік, коли було покінчено з бандою Грома і зрадників судили іменем радянської влади, дізнався Лимар, що по ньому з Володею стріляв Рябий. Останньому вдалося уникнути арешту. Подейкують, що він перебрався за кордон, а дехто говорить, що подався на північ, в тайгу і там десь переховується від правосуддя, можливо, під чужим прізвиськом.

Гірки, болючі спогади... Дмитро Федорович прихилився головою до гладенького стовбура молодої яблуньки, тої яблуньки, від якої пішов у небуття його коханий син, довіряючи їй свої думки, почуття, тривогу свого наболілого серця.

— Товаришу лікарю, а я до вас на прийом,— із-за яблуньки почувся жартівливий голос доньки.— Ми з мамою заждалися тебе. Пора вечеряти. Час додому, час. Прийшла, щоб нагадати тобі, татусю, про це.

Світлана сіла поряд з батьком, припала до його плеча. Від батькових очей не сховалося радісне збудження, що світилося на вродливому щасливому личку. Дмитро Федорович розумів причину її піднесеного настрою.

Останній місяць від щастя дівчина прямо-таки літала на невидимих райдужних крилах, була, як ніколи, розважливою, говіркою і безтурботною. В юне дівоче серце увірвалось кохання і цілком заволоділо ним.

Світлана розповідала батькам про знайомство з Олексієм, навіть обіцяла привести його додому і познайомити їх.

Дмитро Федорович тактовно запитав:

— Коли ж ти познайомиш нас зі своїм юним другом?

— А він уже відбув практику і поїхав звідси. Я йому пропонувала познайомитись з тобою і мамою, але він попросив відкласти зустріч. Обіцяв знову приїхати найближчим часом до Бережан.

— Що ж, почекаємо. Можливо, діждемось іншого разу.

— Тату, я йому подарувала своє останнє фото. Він дуже просив.

Дмитро Федорович замислився, закурив цигарку, збираючись з думками, які висловив коротко й чітко:

— Я прихильник серйозних намірів, ти це знаєш. Серйозну дружбу молодих людей підтримую. Певен, що моя дочка має саме такі наміри. Не помиляюсь?

— Так.

— От і добре. А тепер пройдемося зі мною до лікарні, загляну, як там справи, а потім разом підемо додому.

— Гарзд.

Від Гримучої линула мелодійна чарівна пісня:

„Червоні маки — квіти кохання”

Дзвінкий високий дівочий голос сердечно виводив слова про щире кохання, вірність, омріяне щастя закоханих.

— Гарно співає,— задумливо вимовив Дмитро Федорович.

— Чудово,— погодилась з ним Світлана.

Вечір тихо спускався на село. В хатах заблимали вогники, небо засвітилося зорями. Від Гримучої до села поповзла приємна вечірня прохолода.

Ще один день минув... Життя продовжувалось. Завтра з новими силами люди стануть до праці, щоб творити, виборювати, стверджувати своє існування на землі.

Глава сьома

Від станції до Яблунівки Олексій добирався попутними машинами. До села дістався ввечері, коли воно вже вгамувалось після трудового дня.

З матір'ю зустрілися посеред двору. Вона йшла з дійницею від хліва: щойно подоїла корову.

Кинулась назустріч синові:

— Приїхав, синочку! Я з дня на день жду тебе. З роботи біжу, думаю, що приїхав, а тебе все нема й нема. Ту ніч наспився мені, чекала з хвилини на хвилину і почуття не підвело — діждалася.

— Приймай, матусю, поповнення на місяць. Поступаю в повне твоє розпорядження, готовий виконувати будь-яке завдання в рідному домі,— по-військовому відрпортував Олексій.— Обійняв, розцілував матір, а вона розчулено витерла сльозу, заметушилась, враз ожила, де й втома поділася після нелегкої праці на колгоспному полі. Аякже, син приїхав. Як став студентом, то не часто радує батьківський дім своїм приїздом. На цей раз заждалася, як ніколи, переживала, щоб у Карпатах нічого з ним не сталося, щоб благополучно відбув практику. Що не кажіть,— незнайомий край, гори, та ще й з обривами. Гори — це не рівне поле, по якому пройдеш із заплющеними очима і не спіткнешся. Така вже материнська доля: проводжай, виглядай дітей, зустрічай, щоб знову розставатись, і переживай, переживай.

На порозі хати Олексій затримався. Не чекав, що молодий батько в будьонівці, з усмішкою на вустах зустрічатиме його. А поряд з ним — юна мати у кофтині, розшитій узорами в хрестик.

Мати перехватила погляд Олексія:

— Збільшила наші з батьком карточки. Вибрала чільне місце на стіні проти дверей, щоб зустрічав гостей, і я з ним... Він любив зустрічати і приймати хороших людей в своїй хаті.

— Ну, добрий вечір, батьку, дуже радий зустрічі з тобою, таким молодим і гарним. Не треба плакати, мамо, за свій вік ти вдосталь пролила гірких сліз. Він усміхається, а тому не слід його засмучувати, — кінчиком хустини Олексій витер слези на материному обличчі. — Добре повертатись у рідну хату, мамо. Переступив поріг і здається, що ніколи не розлучався з домівкою.

Завжди, коли приїздив Олексій додому і заходив до хати, йому здавалось, що вона поменшала, понижчала, помітно постаріла. Так воно насправді й було.

Старіла їхня оселя, вросла в землю, горбилась і перекошувалась. Вдовина хата. Не обминали її хуртовини, дощі, град і бурани, обов'язково зачіпали: зривали соломку з покрівлі, завертали причілок чи промочували стелю і били шибки, либонь, здогадувались, що живе в ній вдова і нікому постояти за неї, захистити.

Проста селянська хата, з однією основною кімнатою, яка правила і за кухню, і за прихожу, за спальню і вітальню. Зліва при вході піч з припічком, до нього тулився дерев'яний полк, прямо під стіною — довоєнне ліжко, поряд з ним шафа для одягу, куплена недавно за материні трудовні, а справа — стіл з табуретками, лавою. Фотокартки в рамках на стінах, прикрашені вишиваними рушниками.

Небагате збіжжя, доглянуте і прибране материними руками. Через сінці — невелика допоміжна кімната, яку називають на Полтавщині „хатиною” Править тепер більше за кладовку. Любить Олексій в літню пору пізнього вечора полежати в хатині на ліжку і через відкрите вікно слухати заспокійливу серенаду цвіркуна, одвічного супутника сільської оселі. Зібрали її з саману роботящий колгоспний коваль Петро Гуренко і його молоденька дружина, кароока Шура, на другий рік після весілля.

В той час у колисці вже воркувала маленька Надійка. В цій хаті придбали Петро з Шурою ще двох синопків — Андрія і Олексія.

Росли діти, наповнювалась хата новими турботами, сімейними злагодами, веселощами, дзвінками дитячими голосами. Щасливо світили її вікна, щедро відкривались двері, запрошуючи людей зайти до оселі, зробити приємне для господарів, поговорити, порадитись, коли й по чарці випити, поспівати, поділитись і горем, і радістю.

А потім не повернувся з війни до хати батько, на другий рік після визволення села з-під фашистського поневолення залишений в землі смертоносний метал обірвав життя десятирічного Андрійка. Того дня хата розгублено дивилась на корівку, яку з оранки привів до хліва не їх допитливий та непосидючий середульший, а заплаканий сусідський хлопчина, його ровесник. На довгі роки опанували хатою смута, розпач, сльози.

Не залишили люди в біді сім'ю, допомагали чим хто міг, заходили до господи, гомоніли, радились. Пожвавішала хата, з'явилися у ній світлі надії, сподівання, стала відроджуватись віра в свої сили і можливості.

Не забарилась в хаті Надійка. Закінчила семирічку, пішла працювати в колгосп, полюбила тихого і сором'язливого тракториста Миколу з сусіднього села та й випурхнула з батьківського гніздечка.

Після десяти класів подався в інститут Олексій і залишилась в хаті мати одна віч-на-віч зі своїм минулим, теперішнім і майбутнім.

Мати готувала вечерю. Олексій роздягався з дороги і господарським оком оглядав хату: промокла стеля, треба придбати декілька кулів житньої соломи і залатати стріху, потріскалась піч,— доведеться сходити до правління, попросить Свиридовича виписати пару тисяч штук цегли, не завадило б пофарбувати вікна, двері, стіл розхитався,— молотка з цвяхом просить.

— Як ти гарно засмаг, а обличчя потемніло, схудло. Помужнів. Не гуляв, бачу, на практиці, трудився, нічого — парним молочком відпою за місяць,— придивлялась мати до Олексія, відмічала зміни в його зовнішності і загалом залишилась задоволеною.

— Все добре, мамо. Біжу по воду до колодязя, освіжусь з дороги холоденькою водичкою, а за вечерю розповім тобі по порядку про свої карпатські путівці, а ти розкажеш мені про себе.

Ніхто так не може зливати воду на руки, як мати, тільки вона вміє так послужливо подати мило і рушника, і лише мамин рушник буває таким м'яким та ще й пахне любистком. А таку по-домашньому смачну вечерю хіба зможе хтось приготувати краще за матір!..

Олексій за дорогу зголоднів. Їв з великим апетитом, а мати підсовувала до нього то одну тарілку, то другу, підливала свіже молоко, просила скуштувати ще й цього, і того. Уважно слухала його розповідь, переказувала йому нехитрі сільські новини, оповідала про колгоспні будні, про цьогорічний хороший урожай зернових, про добрі види на буряки, про Надійчини турботи, сусідські справи.

Матері ще немає п'ятдесяти, та вона виглядає старшою. Додалися сиві павутинки в косах, рясніють зморшки на обличчі, втомлений погляд карих красивих очей. Виплакала свою колишню вроду, побиваючись за чоловіком, сином, горюючи за своєю невтішною долею.

Олексій дивився на материні почорнілі, погрубілі, мозолісті від нелегкої праці руки, що зморено лежали на столі, і думав, що жодному художнику не вдалось зобразити на полотні на повну силу і з усією величчю руки простої сільської жінки-трудівниці, жінки-матері, нашої рядової колгоспниці, яка все життя має справу з землею, віддає їй своє здоров'я, вміння, любов, своє життя. Він бачив відтворені на картинах талановитими художниками різних епох випещені руки аристократок, холодні руки богинь, страшні руки рабинь, злі руки купчих, зрадливі руки гувернанток, руки поміщиць і бояринь, зневірені руки кріпачок і батрачок, але не довелось зустрітися в залах художніх виставок з отакими руками, як у його матері — скромної жінки, яких мільйони. Серед всіх мільйонів — мати одна.

Ці руки вміють робити все: пестити дітей і обробляти землю, вишивати і ткати, вирощувати квіти і водити комбайна, боронити рідну землю від ворога.

Про них повинні сказати своє слово художники. Перед ними в боргу наше мистецтво.

Годинник пробив дванадцять разів. Час не стояв на місці...

Мати втомлено позіхала. До Олексія також підкрадався сон. Мати першою піднялася з-за столу:

– Пора спати Альошо. Відпочивай з дороги, завтра, чи вже сьогодні, неділя, я буду вдома, то зможемо посидіти і вдосталь поговорити. Постелю я тобі в хатині, там ти добре виспишся і як слід відпочинеш.

Олексій лишень торкнувся м'якої, білої, як сніг, подушки, відчув її приємну прохолоду і відразу поринув у сон.

Пробудило його ясне сонячне проміння, що наповнило хатину рухливим бадьорим світлом і невиразними тінями. У відкрите вікно до кімнати заглядала шовковиця, простягала Олексію барвисту гілку, обліплена перестиглими, соковитими плодами, що самі просилися до рота.

„Я вдома. Це моя шовковиця. Я можу зірвати ягоду”, – була перша його думка після міцного, здорового сну. Олексій намагався втримати цю думку, вона наповнювала його серце почуттям особливого задоволення, пережитого кожним, хто потрапляв в рідний дім.

З матеріної половини доносила пісня, яку задушевно виконував Дмитро Гнатюк:

...Рідна мати моя, ти ночей не доспала...

Напрочуд лірично і хвилююче виходило у Гнатюка, пісня була голосом його серця. Бо він співав про свою матір, яка колись проводжала його з рідного краю, до незнайомого, загадкового і бурхливого міста.

...І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала...

В уяві постали Карпати. Швидка Гримуча. Жовте латаття на воді і яскрава голубінь дівочих очей серед них. Чарівна русалка! Далеко ти тепер від Яблунівки. Чи згадуєш „гірського мандрівника”, так як він тебе?

Матір Олексій застав під сливою на лавочці за розмовою з сусідкою тіткою Одаркою. Вона забігла до Гуренчихи по сито, щоб Олексія побачити, а той відпочивав, і жінка не поспішала полишати сусідський двір, хоч і бідкалась, що Мусій Пилипович (це її чоловік) мабуть, заждався, поглядає на муку, яку вона збиралась просіяти, щоб зварити вареників.

Одарка Кіндратівна залишилась Олексієм цілком задоволеною. Його відповіді на її запитання були вичерпними і цікавість балакучої сусідки втамували.

„Славний син у Гуренчихи, – про себе тлумачила Одарка Кіндратівна. – Долодній був би зятьок, якби Поліні не приспічило заміжжя і не довелось давати згоду на бозна-що, а не такого, як вона хотіла зятя”

Поліна в минулому році закінчила інженерно-будівельний інститут, на п'ятому курсі вийшла заміж за „вітрогона”, як його величає теща, бо той довго не засиджується на одному місці. Загітував молоду дружину і її шкільну та інститутську подругу Галину Гайову, доньку місцевого голови колгоспу Федора Свиридовича Гайового, і втрьох після закінчення інституту подалися на цілину. Там Одарчині молодята за рік змінили двічі місце проживання, а Галина, так подейкують на селі, невдало вийшла заміж, чи то розійшлася, чи збирається розходитися з чоловіком. Гайові через це козубляться на Мотренків – Одарку і Мусія, а хіба ті винні в поневіряннях як своєї, так і їхньої дочки.

– Частуй, Максимівно, свого сина, а я побіжу до хати. Засиділась. Старий не діждеться вареників, до сільмагу посуне на „асамблею” (так в селі говорили про збіговисько чоловіків біля прилавку магазину за чаркою „казьонки”), – заторохтіла Одарка Кіндратівна, взяла таки сито і повіяла рясною спідницею до воріт.

Після сніданку витяг Олексій з валізи і подав матері фото Світлани.

Довго, уважно дивилася мати на вродливе дівоче обличчя, – дуже знайомим воно їй здалося. Десь бачила вона цю дівчину. Де саме? Коли?

Олексію не терпілося почути, що скаже мати.

І вона сказала те, що він хотів від неї почути:

– Наша Тетяна Василівна в молодості. Вона? Я не помилилась?

– Я б хотів, щоб ти не помилилась, мамо, як не хочу і сам помилитись. Справді схожа на Тетяну Василівну?

– Як дві краплі води, – розвела мати розгублено руки і продовжувала вивчати фото, висловлюючи думку вголос: – Її очі,

ніс, личко, її коси. Такою я пам'ятаю Таню, коли вона зовсім молодою прибула в село вчителювати. Всі хлопці закохувались в неї. Це вона – наша Таня. Тетяна Василівна.

– Ні, це не вона, мамо. Це дівчина, яку я зустрів в Бережанах і яка дійсно дуже схожа на Тетяну Василівну. Разюча схожість двох людей викликала в мене здогадку, і я вирішив серйозно зайнятись ними – Тетяною Василівною і Світланною.

– Доньку Тетяни Василівни, яка загубилась у війну, також звали Світланкою, – вихопилось у матері.

– Саме ця обставина, мамо, змусила мене написати листа Тетяні Василівні, і я одержав від неї цікаву відповідь. Вона просила привезти фото дівчини. Я його привіз.

Олексій в усіх подробицях розповів матері про зустріч з синьоокою бережанською дівчиною. В розповідь вклав стільки теплоти свого молодого відкритого серця, що Олександра Максимівна чутливим материнським серцем відчула, настільки дівчина з Карпат увійшла в душу Олексія. Увійшла не тільки як дійова особа оповідання, яке він розповідав, а очевидно, розбудила в ньому те світле і високе почуття, про яке він матері зараз не скаже. Хлопці не спішать ділитись з матерями своїм потаємним, як це роблять дівчата. Це вона добре знала.

Затамувавши подих, слухала мати розповідь сина і була приголомшена і схвильована почутим.

– Неймовірно! Що скаже Тетяна Василівна, коли побачить фотографію! Ти нічого не говорив дівчині, її батькам? – запитала мати.

– Рано ще говорить. Я повинен зустрітись з Тетяною Василівною, порадитись з нею, з'ясувати окремі деталі, уточнити деякі обставини. Я хочу сьогодні побачитися з нею.

– Її немає вдома, Альошо, вона поїхала в санаторій, повинна скоро повернутись.

– А бабуся Федора вдома, чи ні? – поцікавився Олексій.

– Вона на господарстві.

– В такому разі побуваю в неї.

З вулиці донісся голос пастуха, кликав господарів зустрічати корів. Череду пригнав на обід. Мати з Олексієм вийшли назустріч своїй годувальниці червоно-білій Зорці.

Черговий в пожежному депо відбив в металеву рейку обідню годину.

Яблунівці сідали за обідні столи. А високе літнє сонце повертало з обіду до вечора.

Наступної ночі Олексій влаштував постіль на топчані під гіллястою яблунею „лепінкою”, віти якої були всипані яблуками, схожими на далекі загадкові зорі, в оточенні котрих залихвацько красувався срібночолоий місяць.

Хлопець заснув під мелодійну гру на віртуальній скрипці невгамонних цвіркунів і запізнілий дівочий спів десь на околиці села, відлуння якого повільно котилася густими яблунівськими садками.

Коли село стали будити перші півні, наснився Олексію сон. Він ішов стежиною поміж високих хлібів у полі. Раптом назустріч йому вийшла Світлана у білосніжній сукні і з волошковим вінком на голівці. Хлопець не чекав зустріти дівчину серед поля, а тому розгубився і стояв, як укопаний, серед пшеничних колосків. Світлана також зупинилася, уважно подивилась на Олексія, рвучко махнула рукою, засміялася, різко обернулася до нього спиною і побігла у зворотньому напрямку. Він намагався догнати її, а вона від нього віддаляється, показує в ліс, звідки виходить Галина і кидається йому назустріч, ловить його в обійми, цілує.

Руки в Галини холодні, очі насмішкуваті, губи тверді, великі. Вона припала ними до його щоки, і він не може відірватися від того поцілунку. А губи холодні і щоці холодно, неприємно. Олексій хоче вирватися з обійм Галини, щось кричить Світлані і... просипається. Водить рукою по обличчю, намацує на щоці холодний яблуневий листок, мокрий від нічної роси.

Глава восьма

Вдруге приходив Олексій до Суховіїв і невдало. Федора Пимонівна пішла до сестри в сусіднє село. Сестра тяжко хворіла і потребувала догляду. За подвір'ям наглядала сусідка Софія Вербова: годувала поросятко, курей, поливала квіти.

Подвір'я Суховіїв зустрічало прихожих барвистою скатертиною квітів. Любляться в них Тетяна Василівна і старенька Федора Пимонівна.

Від воріт до хати понад стежкою густими рядами стоять високі розкішні жоржини, пишаючись своєю вродою, жовтоголові гвоздики сторожко поглядають на незнайомця, ніби сторонячись його, а кучеряві чорнобривці призивно повертають рум'яні личка назустріч гостю, запрошуючи до господи, загадковими зірочками білють, червоніють, синіють соромливі айстри. Біля огорожі рожево-голубим віночком красується стрункий дрібнолистий мороз. З-під кущів жоржини витикається симпатичними жовто-гарячими личками красоля – так любовно називають в народі настурцію.

При вході до садиби стояли дві високі пірамідальні тополі. Вищих за них дерев у Яблунівці не було. Посадив їх покійний господар двору Денис Артемович і сказав: „Ростіть і радуйте людей своєю вічною красою” Посадив дві топольки, а третьою поділився з Петром Гуренком, що проходив саме повз його двір.

Вибрали Петро з Шурою перед хатиною, що привітно світилась новенькими віконцями, підходящу містину і посадили топольку на щастя. Прийнялося деревце, пішло в ріст, з року в рік набирало висоту і густішало кроною.

Від вулиці під тополею змайстрував Петро лавочку: любив посидіти після трудового дня вечорами з своєю кароокою дру-

жиною, метушливою діворою, балакучими сусідами, друзями. Слухала тополька довірливі сімейні розмови, веселі чоловічі жарти та гарячі суперечки, дізнавалась про сільські секрети від жінок: їй звіряли свої потаємні думи і мрії дівчата, вона першою дізнавалась від хлопців про їх залицання, її зачаровували пісні під гармонію, балалайку, бубон, що їх так захоплено, задушевно, не жалючі сильних голосів, співала молодь.

Тополя засмучено проводжала свого господаря в тяжку дорогу, шепотом молодих листочків заспокоювала його згорьовану половиноньку. Шура прихилилась до своєї зеленої подруги і обливала її гарячими сльозами.

Разом із сім'єю виглядала вона батька, пильнувала шлях за селом, яким він пішов на війну і яким повинен з неї повернутися. Повз неї поверталися з війни яблунівці, несучи за плечима страшний тягар втрат і поневірянь. З орденами і медалями на грудях, були й такі, що йшли на пателицях, чи з пустим рукавом гімнастерки за поясом.

Серед них вона не побачила свого господаря, і зрозуміла тополя, що він ніколи вже не повернеться до своєї оселі, до своєї осиротілої сім'ї.

Овдовіла мати, посиротіли діти, залишилась доброю і світлою пам'яттю їм про чоловіка і батька струнка тополя. Стоїть біля тину, простягає віти назустріч сонцю, гомонить з вітром і оберігає спокій солдатської вдови.

Прижилися на ній неспокійні, крикливі сорокопуди, щорічно гніздяться, виводять пташенят, воюють з горобцями. З ними вона не скучає, щовесни з нетерпінням чекає повернення своїх квартирантів з теплих країв, а восени сумовито проводить їх в далеку дорогу...

Олексій помилувався квітами, перекинувся парочку слів з тіткою Софією: вона запримітила його через межу і поцікавилася, за чим прийшов. Пройшовся очима по гостроверхих пірамідках сестер-тополь та й повернув додому.

Олексій лагодив огорожу, поряд під шовковицею вовтузилися його племінники – п'ятирічний Сергійко і трирічна Маринка, яких привезла на побачення з гостем Надія і залишила на декілька днів для розваги бабусі й дядечку.

Сергійко наробив з перезрілих огірків-жовтяків „корів”, заправляв їх водою, вигонив з Маринкою на спориш „худобу пастися”, а коли вона „напасувалась”, Маринка брала маленьке відерко і „доїла” корів.

— Пийте моньку, дядю,— підносила дівчинка Олексію відерце, він нахилився і ніби пригублювався до того „молока”, вдихаючи запах огірків, удавано зображав задоволення і хвалив племінницю:

— Яка ж ти у нас розумниця, Мариночко, маленька мамина і бабусина помічниця. А молочко смачне, свіженьке, холодненьке. Пив би та й пив.

— Пийте, дядю Альоша, я ще надою,— раділа дівчинка і тут же виправляла Олексія.— Свіженька монька не буває холодненька, вона тепла і парною називається, а ви кажете — холодненька.

Олексію сподобалася ця дитяча гра і він, підтримуючи її, виправився:

— Я обмовився, Мариночко, то відерце холодне, а молочко тепле.

Маринка притулилась до відерка щічкою і заперечливо посварилась пальчиком:

— Відерце не холодне, а тепленьке... Ну-ну, дядю Альоша! Обманювати не мосьна.— Залилась дзвінким сміхом, аякже, обвела навколо пальця дядю, і підстрибом побігла до Сергійка і „корівок”

„Отака щебетуха, змогла поставити в скрутне становище дядька. Молодчина. Хороші діти ростуть у Надії. Сергійко — вилитий батько, небалакучий, спокійний, а ця мала дзига — вся в матір, такою швидкою, запальною й товариською є й Надія”, — розмірковував Олексій, поглядаючи на своїх племінників, перебирав у пам’яті сторінки минулого, пригадуючи їх маму, а свою сестру, в юні роки, і наткнувся на спогад зі свого босоногого дитинства, коли він верхи їздив на соняшнику, робив „димову завісу” з куряви на дорозі, качався на спориші по вигону, палицею-шаблею рубав голови будьякам — фашистам, прив’язував коту до хвоста надутого свинячого гузиря з горохом всередині та „пас череду” з огірків під гру-

шею-дичкою, як тепер її „пасуть” під шовковицею Сергійко з Маринкою.

...Вересень сорок третього року ніс Полтавщині визволення з-під ярма фашистських поневолювачів.

Гул канонади нестримним, все наростаючим валом приближався до Яблунівки.

Той ранок видався сонячним, світлим. Нічна прохолода поволі спливала до ріки, село наповнювалось приємним теплом, дарованим сонцем, що викочувалось з-за горизонту великою багряною осінньою жоржиною.

Коли шестирічний Олексійко вийшов з хати, його цікаві оченята відразу піймали зміни, що відбулися на подвір'ї і в садку.

Німецькі автомашини, що звечора ще стояли тут і біля яких сірими мишами копошилися солдати фюрера, зникли. Садок вразив хлопчика незвичайною тишею, яку порушувало лише жваве цвірінчання горобців.

Про поспішний виїзд фашистської техніки з їх садиби говорила зламана під корінь молоденька грушка і пом'яте колесом автомашини відро біля колодязя. Німці залишили село...

На сході не стихав гуркіт. Від того страшного гуркоту гула земля, здригалося небо... З усміхненим, радісним обличчям, сяючими очима поралась біля печі мама, готуючи сніданок, гладила дитячі голівки, промовляючи: „Наступають, дітки, довгождані наші визволителі. Діждалися своїх соколиків. Може, з ними і наш татко спішить до нас, б'є фашистів. Може, дасть Бог, завітає він до нас. Якби ж то”

Альоша уявляє батька з автоматом в руках, обвішаного стрічками патронів, гранатами, в пілотці з червоною зірочкою, кремезного, високого, дужого. Він поспішає, косить автоматними чергами ворогів, кричить разом з бійцями „Ура!” і сміливо на весь зріст іде далі. Він не боїться куль, не пригинається перед ними, кулі й осколки обминають його, вони не можуть його зачепити і він прийде додому неушкодженим. Хлопчик малює в своїй уяві картину зустрічі з батьком, бачить себе на сильних батькових руках, у пілотці, яку йому одягне батько на стрижену ножицями під гребінець голівку.

Батько попросить пити. Мама подасть йому у глечик у молочка, холодного, витягнутого з льоху. Батько одним духом випорожнить посудину і попросить ще кухлик. Олексійко знає, що буде робити: він принесе таткові молочка від своїх „корівок”, а їх у нього буде багато, він „подоїть” їх до приходу батька. Він напоїть молочком і батька, і його друзів-бійців.

Олексійко біжить на город, зриває на посохлих грядках жовтяки: великі будуть коровами, маленькі – нехай побігають дурненькими телятками. Зрівав гілочку бузку, розкrojв її на довші і коротші палички, повтикав їх в огірки. Стали „корівки” на ноги, у них з’явилися хвости, роги, дійки. В спинах вирівав невеликі квадратики, вибрав через них із середини м’якоть з насінням, позаповнював нутроці „корівок” водою і вигнав „на пашу”.

Пасе, підганяє „корівок” лозинкою і поглядає на сонечко, чи не пора повертатись на обід і братись за дійницю.

Захопився Олексійко грою і не помітив, як підійшла до нього бабуся і сплеснула долонями:

– Пастушок ти наш, бач яку череду завів. З молоком будете, синку, як-не-як мамі поміч. Пасеш?

– Пасу, бабуся. Скоро доїть буду, молочком пригощатиму татка, – хвалився онук.

– А де ж він, хіба прийшов додому? – здивувалась бабуся.

– Прийде, бабуся, обов’язково прийде, – впевнено відповів Олексійко. – Говорила мама, що він наступає з нашим військом. Чуєте, гримить? Там татко.

– Чую, чую, дитино моя. Якби-то змилювався бог над нами і пустив вашого батька хоч на хвилинку до своєї хати.

Бабуся заплакала, поцілувала онука в маківку і простягнула йому два коржики:

– Бери, синку, покуштуй, напекла сьогодні гостинчиків для солдатів, пригощатиму їх, дорогесеньких.

– Бога, бабуся, нема, і батька відпустить до нас не Бог, а командир, – поправив бабуся Олексійко і взявся за смачного коржика.

– Хай буде по-твоєму, моя дитино. Твоя правда, армії без командирів не буває. Командира ми також пригостимо: ти

молочком, а я коржиками. Паси корівок, а я трохи потружусь у вас, прийшла, щоб допомогти мамі на городі.

Бабуся зносила гарбузи в купу, зривала посохле картоплиння, підкопувала заступом рядки, а Олексійко „допасував” до обіду „череду” та поглядав за ворота, чи не з’явилися на вигоні бійці.

Коли це чує:

— Мамо, синочку, ідть-но сюди! Кінчайте свої справи і хутчіш до хати! — обернувся Альоша на голос і побачив матусю, вона стояла біля воріт і кликала їх з бабусею. — Наші ідуть, чуєте, танки гудуть за селом. Скоро з’являться на вулиці.

Олексійко поклав на боки „корівок”, хай відпочинуть, перемигають, щоб молоко було, і побіг до мами, слідом за ним тупотіла босими ногами бабуся.

Мама прибралася, як на весілля. Одягла бузкову кофтинку, яку виймала зі скрині тільки у свята, приміряла нову спідницю, пофарбовану відваром латаття, запнула хустину в чорний горошок і всміхалася, всміхалася. Її карі в дрібненьких цяточках очі вбирали в себе сонячне світло і розбризкували ним довкола. Олексійко відчув ті приємні і лагідні бризки на собі, як тільки підбіг до мами. Такою красивою він ще не бачив своєї мами, такою радісною він давно не пам’ятав її.

— Який же ти замузаний, синочку, ану давай вмиємось і переодягнемо штанці, не гоже в такому вигляді виходити назустріч Радянській Армії.

Мама опускала руку у відро з водою і вмивала Олексійка, а потім подала йому перешиті з батькової сорочки штани на дві підтяжки, і Олексійко, повернувшись спиною до вигону, швиденько натягнув на худенькі ніжки нові штаненята замість стареньких, куцих, бувалих в дитячих переплятах полотняних штанів.

На вигін повиходили всі жителі села. Підлітки, серед них була Надійка, повилазили на дерева і звідти спостерігали за шляхом. Серед дітвори крутився старший Олексіїв брат Андрійко у батьковому кашкеті, що був для нього завеликим і весь час сповзав на очі.

— Танки! Танки! Їдуть! — наввипередки закричала дітвора на деревах.

— Танки, наші танки! — покотилося по вигону від гурту до гурту.

Мама подала Олексійку букет запашних чорнобривців, айстр і гвоздик, наказуючи:

— Тримай, синку, не розгуби. Бійцям вручиш.

Вулицею села мчали танки, багато танків з довгими дулами гармат, з червоними зірками на броні, припорошені курявою, що здіймалася слідом за ними сірими фонтанами.

З люків виглядали танкісти в комбінезонах, шоломах.

Ревли потужні перегріті двигуни, гриміли гусениці, грізно виблискували гармати, весело усміхалися до зустрічаючих їх яблунівців засмагли, вкриті дорожнім пилом танкісти.

Перший танк виїхав посеред вигону і там зупинився. За ним довгою безкінечною колоною вишикувалася решта бойових машин. Їх було так багато, що Олексійко не зміг полічити: дійшов до десяти і зупинив рахунок, бо не знав більше чисел, а якби й знав, то був певен, що їх не вистачить для всіх танків.

Старі й малі, здорові й недужі — всі раптом кинулись до танків, кричали, плакали, сміялись. Олексійко біг попереду з квітами в руках, хотів першим дістатися до сталевих машин. І добіг таки першим, незчувся, як опинився на руках чорнявого білозубого танкіста, як той тричі підкинув хлопчика високо над головою, обцілував його личко, голівку і голосно вигукував:

— Це за мого Васька! Це за Гришку! А це за Наталку! Приймай, сину, поцілунок від всіх батьків, які б'ють фашистів, щоб бути з вами і більше не розлучатись!

Олексійко міцно тримав квіти, підставляв обличчя під колючу щетину розхвильованого танкіста і від щастя не пам'ятав себе. Перед очима миготіли танки, гармати, відкриті люки, червоні зорі, білі зуби, сірі очі, широкі брови, заплакане усміхнене обличчя матері, підкинуті вгору шоломи, квіти, багато-багато квітів.

— Візьміть, дядю, квіти. Це від нас з мамою, це вам, — тичив Альоша букетом танкістові в бороду.

— Спасибі, малий! За все спасибі! До Берліна з твоїми квітами дійду! — опустив танкіст хлопчика на землю, прийняв від нього квіти і закріпив їх на танкові.

Пригощали дорогих визволителів хто чим міг: хлібом-сіллям, молоком, коржиками, яблуками, грушами, сливами, печеними гарбузами, соняшниковим і гарбузовим смаженим насінням. Поїли холодною колодязною водою. Тут біля танків дівчата зливали з відер на почорнілі в боях руки танкістів, на втомлені від грому і гуркоту війни голови. Вмивалися з великим задоволенням, голосно пирхалися, молодші хлюпали водою в дівочі личка, втиралися білими полотняними вишиваними рушниками.

Альоша з Андрійком бігали від танка до танка, від екіпажу до екіпажу і шукали батька, запитуючи у бійців, чи не воює з ними Петро Гуренко, чи бува не зустрічався їм де-небудь в дорозі, танкісти відповідали, що батько живий і його всі на фронті знають, що воює він по-геройськи і ним повинні гордитися синочки.

Про батька розпитували у танкістів і мама, бабуся та дід.

Але батька серед танкістів не було. Він був піхотинцем, — так говорила мама, про це знав Олексійко, але в житті, як каже бабуся, всяк буває. І могло так трапитись, що батько з'явиться серед танків і зустрінеється з ними. Для нього знайдуться квіти, мама не всі зірвала, залишила і чорнобривці, і гвоздики. Для нього залишила.

А він не зайшов у село, не прийшов додому, вони не зустріли його — довгожданого, дорогого, любимого, омріяного рідного батька.

Знову загули двигуни, задрижала земля, клацнули гусениці — танки зірвалися з місця і поїхали з села. Поїхали на захід слідом за відступаючими фашистами, назустріч новим битвам — грізним, запеклим, кривавим.

Олексійко разом з усіма махав услід танкам рукою, мама махала хустиною, схожою на велику білу чайку, що звивалась крильми над головами людей, ніби намагаючись вирватися з маминих рук, щоб летіти за танкістами, проводжаючи їх у далеку путь.

А танки йшли і йшли через село всю ніч і послідуєчий день, за ними рухались колони автомашин, котила артилерія, йшла піхота.

Батька серед них не було.

Батько пройшов за тридцять кілометрів від рідної Яблунівки у складі цього ж таки першого Українського фронту, про що розповів у своєму листі, що прилетів довгожданою ластівкою до його сім'ї на початку жовтня.

То був останній батьків лист з війни. Більше листи не надходили. Їх ждали-виглядали, та їх все не було.

Замість них одного грудневого морозного дня принесла поштарка писане чужою рукою коротеньке повідомлення про те, що Петро Гуренко поліг смертю хоробрих в боротьбі за свободу і незалежність рідної Вітчизни.

Дійшов до Дніпра Петро Гуренко, форсував його і на підступах до Києва назавжди обірвався його життєвий шлях, той шлях, яким він пішов зі свого дому боронити рідну землю від ворогів і яким не судилося йому повернутися до рідної Яблунівки.

Загинув батько на Лютізькому плацдармі. Скошений ворожою кулею, упав він на високій дніпровській кручі і більше не піднявся. Лежить у братській могилі під вербами, спить вічним сном, залишивши Яблунівку з її турботами, дружиноньку, діток, маленьку хатину, високу тополю... Пішов у безсмертя.

Батька Олексій майже не пам'ятає. Четвертий рік йому йшов, коли батько з групою односельців липневого ранку сів на воза і поїхав до призовного пункту в районний центр.

Його пам'ять зберегла маленькі уривки батькових промов: материн і бабусин плач, батьків поцілунок у хлоп'ячу щоку — і тільки.

...Олексієві спогади перервав материн голос:

— Чуеш, Альошо, в магазині щойно зустріла я Тетяну Васи́лівну, повернулася вранці з санаторію. Розпитувала про тебе, говорила, що зайде до нас. Дуже хоче тебе побачити.

— Ти їй нічого не говорила про фотокарточку?

— Не говорила. Зустрінешся, сам і розкажеш, сину.

Материне повідомлення порадувало Олексія. Він з нетерпінням чекав на зустріч зі своєю вчителькою. Довгождана зустріч настане. Ні, він не буде чекати. Він негайно піде до неї.

Олексій сказав про це матері. Її стурбований погляд ствердно відізвався на його слова, теплими, все розуміючими очима вона побажала йому удачі.

...Тетяна Василівна поливала квіти. Під хатою на рядні сиділа Федора Пимонівна і вибивала стукачкою чорне насіння з великих круглих соняхів.

Привітавшись, Тетяна Василівна сказала:

— Від твоєї мами я дізналась, Альошо, про твій приїзд. Легкий на спомин. Думала, поллю квіти і схожу до тебе, а ти випередив мене.

— Мабуть, що легкий, Тетяно Василівно.

— А я сьогодні повернулася з Миргорода, використала путівку, відпочила і підлікувалась. Попила миргородської водички.— Тетяна Василівна пройшла з Олексієм до лавочки, схованої між кущем бузку і жоржинами, на ходу розповідаючи йому про перебування в санаторії, а її два голубих барвінки, її очі видавали внутрішню тривогу, її неспокій, підказували Олексію, що вона говорить не те, про що думає. Їй нетерпілося дізнатися якомога швидше про те, заради чого Олексій прийшов до неї.— Завтра піду до школи, відпустка закінчилась, пора включатись у підготовку до навчального року.— На прохання Тетяни Василівни до них підійшла і підсіла на лавку Федора Пимонівна: постаріла, згорблена під тягарем прожитих років, як щасливих, так і безрадісних.

Олексій витяг з кишені фотокартку і простягнув її Тетяні Василівні.

Вона майже вихопила фото з юнакових рук, впилася зором в нього, пильно, до болю в очах дивилася на миловидну дівчину. Насторожено чекала Федора Пимонівна, нервував Олексій.

А Тетяна Василівна все дивилась і дивилась на карточку, не відриваючи погляду від дівочих очей, повних вуст, шнурочків-брів, красивих кіс, блідла й мовчала. Олексію нетерпілося почути думку вчительки, але він боявся порушити мовчанку, боявся потривожити необережним рухом Тетяну Василівну.

І він мовчки і терпляче чекав.

Федора Пимонівна малозрячим поглядом збоку водила по фотографії, кліпала очима, важко дихала і також мовчала.

Вона, як і Олексій, також чекала.

Довгу мовчанку порушило голосне ридання Тетяни Василівни, вона передала фотокартку свекрусі.

— Подивіться, мамо, це вона... Світланочка... Моя донечка... Ваша онучка... Це вона... вона... Повернулася додому... Наша ясочка, наша ластівонька...

Руки у Федори Пимонівни тремтіли, вона намагалася їх вгамувати, щоб спокійно роздивитися карточку, підносила її до очей, віддаляла і ніяк не могла її розглядіти. На допомогу прийшов Олексій: взяв фото і спокійно наблизив до обличчя старенької. Вона силкувалась розпізнати зображення, але в очах миготіло, змішувались білий і чорний кольори, все розпливалось і, наслідуючи невістці, Федора Пимонівна схлипнула раз, вдруге та й зайшлася тихеньким плачем.

До них підійшла сусідка Софія, з'ясувала в Олексія, що до чого, роздивилась фотографію і не затрималась з висловленням своєї думки:

— Оченята мамині... Носик батьків... Лоб мамин... Підборіддя батькове... Вилита Суховійчиха, побий мене Бог, якщо не так.

Категоричною заявою додала ще більше сліз та й сама приєдналася з плачем до жінок.

А коли перший напад плачу пройшов і фотокартка тричі перейшла по колу з рук в руки, Олексій розповів послідовно про свою зустріч в далеких Бережанах з красивою синьоокою дівчиною.

Тетяна Василівна цікавилася, хто батьки у дівчини, чим вона займається, допитувалась, як вона говорить, сміється, ходить, як ставиться до батьків, до людей.

Олексій відповідав, вдаючись до найменших подробиць, щоб, бува, нічого не пропустити, щоб про все розповісти жінкам, а особливо оцій, рано посивілій, красивій жінці, серце котрої розривається від туги за втраченою дочкою.

Тетяна Василівна запитує:

— З батьками Світланки ти не зустрічався, Альошо, ні про що з ними не говорив?

— Не вдалося зустрітись.

— Світланочці не розповів про своє припущення, чи відкриття?

— Не говорив. Чекав на ваш висновок.

— Добре. В такій справі поспішити не можна. Необхідно все обміркувати, зібратися з думками.

Тетяна Василівна запросила Олексія до хати, показала йому домашній альбом з фотокартками і рамки на стінах, де під склом було кілька фотографій з доньки. Приставляла до них, чи клала поряд привезене Олексієм фото, намагалась відшукати в обличчях малого дитинчати і дорослої дівчини схожі риси, рисочки, крапки і крапочки.

Олексій домовився з Тетяною Василівною про те, що він найближчим часом постарається побувати в Бережанах, зустрінетесь там з батьками Світланки і відверто поговорить з ними.

Тетяна Василівна просила Федору Пимонівну і тітку Софію до остаточного з'ясування питання про доньку не розповсюджувати по селу з цього приводу ніяких слухів, що й було обіцяно під страхом божої кари Софією Гаврилівною.

Другого дня ввечері Олексій зайшов до сільмагу по хліб, і почув, як біля прилавку божився і розповідав Пилип Мусійович друзям по чарці:

— Чув від одного чоловіка, жінці якого кума розказувала, що у Миргороді невістка Суховіїв зустріла свою дочку... Еге, ту, що загубилась у війну... Не докажу точно, де вона живе, але достеменно мені відомо, що вона з чоловіком скоро приїде у Яблунівку. Ось побачите.

— Ти ба!

— Оце так новина!

— Правду казала баба Оришка, що карта їй випала в чистий четвер перед великоднюю неділею, буцімто знайдеться дочка нашої вчительки.

— Яка радість для матері!

— Вип'ємо за її щастя!

— Будьмо!

— Будьмо!

Олексій здогадався, хто з п'яти осіб, що знали про цю справу, був не в ладах із секретами. Софія Гаврилівна все-таки поспішила запатентувати серед громади право на відкриття важливої новини. Очевидно, також під великим секретом

шепнула сусідці Маслючці, про що дізналась у Суховіїв, щоб потім, коли, дай боже, припущення Олексія і Тетяни Василівни підтвердиться і село потрясе звістка про можливу зустріч матері з дочкою, Маслючка при нагоді в сільмазі, чи на фермі, або ж на базарі заявить, що першою дізналась про цю новину і їй повідомила вона – Софія Вербова.

„Село – не місто. Тут не встигнеш подумати, чим би розчесатися, як на другому кінці вже шукають для тебе гребінця. Поживемо, побачимо. Поки що випийте за їх здоров'я, Пилипе Мусійовичу!” – подумки звернувся Олексій до свого сусіда і пішов з сільмагу.

Глава дев'ята

Обіцяв Олексій Світлані в листах, надісланих до Львова, приїхати до неї в інститут на жовтневі свята, готувався до поїздки задалегідь, відкладав гроші на дорогу, – ходив на підробітки вечорами та у вихідні дні на залізничну станцію, розвантажував вагони, але напередодні свят через деякі інститутські заходи він був змушений відкласти поїздку.

Про його намір відвідати Бережани і Львів в червоні листопадові дні знали мати і Тетяна Василівна. В кінці жовтня Олексій їздив додому в Яблунівку, зустрічався з Тетяною Василівною і Федорею Пимонівною. Ділився з ними своїми планами. В їх особі знайшов всебічну підтримку у здійсненні обраного ним шляху для з'ясування сімейного походження синьоокої бережанської дівчини. Тетяна Василівна висловила з цього приводу Олексію ряд практичних порад, що мали безпосереднє відношення до стосунків Олексія, як зі Світланою, так і з її батьками. Особливого значення Тетяна Василівна надавала зустрічі і розмові Олексія з Дмитром Федоровичем і Любов'ю Пилипівною, адже від їх поведінки, щирості і залежить успіх розпочатої хлопцем незвичайної і дуже складної справи.

Олексій звернув увагу на змарніле за два місяці від їхньої останньої зустрічі обличчя вчительки, воно видавало її хворобливий стан. На запитання про її здоров'я Тетяна Василівна відповіла ухильно, пославшись на зайнятість у школі, недостатній відпочинок і таке інше.

Слухаючи відповідь невістки, Федора Пимонівна, скрушно похитала головою і нічого не сказала. Старенька провела Олексія далеченько за ворота, змахнула з очей фартухом зрад-

ливу сльозу і ще довго потім стояла під тополею, дивилась малозрячими очима в той бік, куди пішов хлопець.

Негаразд все вийшло, Олексій боляче переживав невдачу з наміченою поїздкою до Лимарів, але нічого не міг вдіяти – всіх обставин наперед не передбачиш, а вони здатні вносити поправки у найрішучіші і, здавалось би, найреальніші плани. Довелося Олексію про зміни в його планах написати Світлані, а також у Яблунівку.

Тепер в нього залишався єдиний запасний варіант – переддипломна виробнича практика, яку він проходитиме у грудні – січні. Для проходження студентами-дипломантами практики деканат планував і лісокомбінати в Карпатах. Таку можливість Олексій не повинен упустити, він неодмінно її використає, тому ж заздалегідь замовив слівце про Карпати завідувачу кафедри, що брав на себе керівництво переддипломною практикою студентів. Попередню згоду Олексій одержав і терпляче чекав того дня, коли сяде в поїзд і поїде назустріч вітрові з карпатських верховин, назустріч високим смерекам, назустріч напруженому життю лісокомбінату і їй... Цього він найбільше бажав, майбутня зустріч з батьками не виходила з думки, щодалі більше й більше опановуючи всім його еством.

У другій половині грудня Олексій поїхав у Карпати.

Карпатський край зустрів його пухкими сніговими шапками на буках, закутаними у білі розкішні шалі смерічками, дзвінким гомоном незамерзаючих швидкотічних гірських потоків і річок, голубим, як небо, повітрям, що вражало приїжджих своєю чистотою, свіжістю і з незвички злегка п'янило. Серед гірських схилів через рухливі табунці волохатих хмар проглядали білосніжною пеленою полонини, а вище маячили верховини, на круті плечі котрих схилявся небозвід.

Лісокомбінат, куди прибув Олексій, знаходився в сусідньому від Бережан районі. Через декілька днів після прибуття на місце практики Олексій отримав вичерпну інформацію про шляхи сполучення з Бережанами, знав, що до села можна дістатись автобусом, зробивши одну пересадку в тамтешньому районному центрі, і що їзди туди буде не більше трьох годин.

Працюючи з ранку до вечора на лісопункті, Гуренко подумки прикидав, як і коли викроїти пару днів для поїздки до Бережан, домовлявся про це з начальником лісопункту. Останній не суперечив проти короткотермінового відлучення практиканта, просив лише, щоб Олексій погодив свою поїздку з вищим керівництвом, зокрема, одержав дозвіл на неї у керівника практики – головного інженера лісокомбінату. Погодивши всі питання, Олексій вирушив у дводенну подорож для зустрічі з сім'єю Лимарів.

Автобус впевнено петляв звивистими гірськими шляхами, обабіч яких вигинали спини і випинали обривисті боки припорошені снігом гори, темніли бездонною пропастью ущелини, захилялися від швидкого бігу стрімкі потоки, а над ними клубочився і осідав під морозом на брунатно-зелене каміння легкий пар. Сповитий зимою, приколисаний грудневим морозом, в міцний сон поринув ліс.

Неслись на невидимих крилах по шляхах, долинах, над гірськими пасмами Олексієві збуджені думки. Бджолиним роєм клубочились вони в його голові, нестримно пориваючись туди, до берегів Гримучої, в старовинне містечко на Прикарпатті, де чекає на нього вродлива дівчина з волошковим настоєм в очах.

Олексієву увагу привертають прямокутні і квадратні карти вирубок лісу, схожі на картаті хустини, накинута на плечі гір. Вирубки вражають своєю пустинністю, яка ще більше підкреслюється білою сніговою ковдрою, що лежить на оголених місцях. Заготівля лісу явно випереджає його відновлення.

Тисячі гектарів вирубок потребують особливої уваги як з боку лісозаготівельників, так і з боку лісоводів.

Лісоводи Карпат докладають багато зусиль для того, щоб віковічні гори знову помолоділи під зеленим шатром молоденьких буків, смерічок, осик, вільх. Багато клопоту завдає відновлення букових лісів. Не так просто, виявляється, виростити букове дерево. Природа з цим завданням справляється, а от люди, втручаючись в екологічне середовище, ще посправжньому не навчилися цієї важливої справи.

За відсутності досконалих засобів механізації для спуску лісу з гір, коли застосовувалася так звана „ризівка” деревини, тоб-

то ручний спуск колод гірськими схилами, практично знищувався родючий ґрунт, оголюючи кам'янисте тіло гір і тим самим позбавляючи природу можливості самовідновлюватись.

За останні роки наука у тісному взаємозв'язку з виробництвом багато попрацювала над удосконаленням способів механізованого спуску лісу з гірських лісосік. На допомогу лісорубам прийшли канатно-підвісні дороги — КПД, як їх тут скорочено називають, тросо-рейкові дороги, трособлочні системи відомих спеціалістів по транспорту лісу та інші засоби механізації. Їх широке впровадження у лісозаготівельне виробництво значно підвищило ефективність гірських лісорозробок і дало позитивні результати у збереженні дорогоцінного родючого шару ґрунту.

Тема Олексієвого дипломного проекту також пов'язана з вирішенням цієї дуже важливої для Карпат проблеми.

Непомітно автобус вискочив на міст через Гримучу. Олексій прокинувся від думок, коли побачив у вікно гривастий швидкий потік поміж безладно розкиданого в його руслі каміння і стрімких високих берегів, що щільно підступали до свого норовистого друга, даючи йому час від часу можливість поводитись вільно і нерозсудливо.

За вікном пропливли високі перила мосту. Чіпляючись за них молодечим зором, Олексій намагався вгледіти те місце, де в липневу місячну ніч стояли вони з Світланою та зачаровано слухали розмову Гримучої з горами.

В лічені секунди відгуркотів під колесами автобуса міст, і машина весело вискочила на заїжджений транспортом путівець, що виводив подорожуючих до центру Бережан.

За декілька хвилин Олексій дістався до дільничної лікарні.

На порозі лікарні хлопець перевів подих, відчув, як у грудях калатає серце, стривожене неспокойними думками, і невпевнено ступив у широкий світлий коридор.

Йому назустріч трапилося молоде дівча, за всіма ознаками — сестричка. Вона цікаво подивилась на Олексія і на запитання, де він може побачити головного лікаря, відповіла:

— Неодмінно побачите його, якщо за тим прийшли. Дмитро Федорович у своєму кабінеті, третя кімната праворуч.

Дівчина стрепенула золотими кучериками, що грайливо виглядали з-під білої шапочки, і швидко зникла в одній з кімнат.

Олексій тихо постукав у кабінет головного лікаря.

— Заходьте, — почув за дверима.

В просторій кімнаті за столом сидів у білому одязі кремезний чоловік років під п'ятдесят. З-під широких чорних настовбурчених брів, суворо зведених на переніссі, дивилися на Олексія уважні стомлені очі. Дмитро Федорович зацікавлено вивчав незнайомця.

— Добрий день, Дмитре Федоровичу, — простягнув Олексій руку для привітання.

— Здрастуйте, — піднявся Лимар назустріч хлопцю і міцно стиснув його руку. — Будь ласка, сідайте, — вказав Дмитро Федорович на стілець поряд зі столом, сам сів у плетене з лози крісло і продовжував розглядати прибулого, відмічаючи про себе схвильований і навіть злегка розгублений вигляд молодого чоловіка, — видно, неспроста завітав до лікарні, якщо тримається непевно і, мабуть, шукає, з чого розпочати розмову.

А Олексій дійсно почувався не в своїй тарілці, трохи губився під уважним поглядом лікаря і гарячкував, вибираючи слова, з якими хотів звернутись до Дмитра Федоровича.

Лікар прийшов на допомогу, зробивши вигляд, що не помічає розгубленості хлопця.

— Здалеку до нас завітали?

— З Пригірного.

— Далеченько заїхали, з іншого району. Чим можу служити?

— Перш за все, Дмитре Федоровичу, дозвольте представитись — Олексій Гуренко... З цього, певно, і потрібно було б починати наше знайомство. — Впевненість поверталася до Олексія, він раптом відчув твердий ґрунт під собою, зручніше вмовстився на стільці, бо спочатку сидів на самому краєчку, настроювався на довгу розмову з Лимарем.

— Радий познайомитися — чемно промовив Дмитро Федорович, хоч прізвище та ім'я незнайомця йому ні про що конкретно не говорили. З почутого прізвища Лимар зробив висновок, що молодий чоловік не з тутешніх, таке прізвище

місцеві жителі не носять, походить воно з степових країв. Ця обставина відразу зацікавили лікаря і він чекав, що далі скаже хлопець.

— Щоправда, моє прізвище вам нічого не говорить, — вгадав хід думок Лимара Олексій. — Завітав я до вас у досить незвичній справі — не як пацієнт... На здоров'я поки що не скаржусь. — Гуренко усміхнувся, таким же приємним усміхом відповіли йому добрі очі Дмитра Федоровича, що відверто говорили: „Бучу, бачу, юначе, що здоров'я твое в нормі. Тіло має силу. Хорошого майстра робота. Тіло в надійних руках”

Олексій витримав цей погляд і вже досить спокійно продовжував висловлювати свою думку:

— В даний час, Дмитре Федоровичу, я перебуваю на виробничій практиці у Пригірнянському лісокомбінаті.

— Пробачте, а прибули ви в комбінат звідки, Олексію... як вас по батечку? — поцікавився Лимар.

— Петрович... Прошу, звіть мене просто Олексієм. Так буде приємніше для мене і зручніше для Вас.

— Хай буде по-вашому, — прийняв Олексієву пропозицію Лимар. — Тож з яких країв завітали в Карпати, якщо не секрет?

— В Києві навчаюсь — на останньому курсі...

Повідомлення Олексія відразу внесло Лимару ясність, хто є хто. Стрімкою ластівкою в його голові майнула здогадка, він швидко зрозумів, хто перед ним. І вже не сумнівався в достовірності свого відкриття, був певен, що має справу з тим бережанським практикантом, про якого йому і дружині розповідала літньої пори Світлана і з яким вона так і не змогла познайомити батьків, хоч не раз обіцяла це зробити.

— Здогадуюсь, Олексію, що ви не новачок в Бережанах. Чи не так? — випередив хлопця запитанням Дмитро Федорович.

— Ви праві. Бував я в Бережанах раніше, а вірніше, минулого літа.

— І познайомились з одним тутешнім дівчам на ймення Світлана, — продовжив за Олексія Дмитро Федорович. Широкі брови лікаря розправилися, між ними зникла сувора складка, очі світилися доброзичливістю й теплом. „Нашого брата не

проведеш. Недарма ж маємо за плечима мішок років і неабиякий уже батьківський досвід”, – щиро кепкували чорні очі під густими бровами. – Можливо, оте дівча і покликало вас знову до Бережан? Не помиляюсь, Олексію... Петровичу?

– Не помиляєтесь, Дмитре Федоровичу. Зустрів я в Бережанах Світлану. Бачу, що вона розповіла вам про наше знайомство і ви відразу здогадались, з ким маєте справу. Мені дуже приємно від такої уваги до моєї персони. Щодо причин мого приїзду в Бережани Ви праві – все це має пряме відношення до вашої дочки.

„Ростуть дочки, в них закохуються чужі сини. Ось уже і до Світлани черга дійшла. Видно, потривожила вона серце цього гарного легіня, якщо він набрався сміливості та й прилетів до батька. Мабуть що захоче зустрітись і з матір'ю, щоб висловити їм, себто нам з Любою, свій намір... Який же намір? Не будь наївним, Дмитре. Який може бути намір у молодого чоловіка, закоханого в дівчину? Звичайно, заручини. Недарма Світлана не спускала з язика студента-практиканта. Ну, й горобеня! Ти бач, у Львові не знайшовся обранець серця, із столиці завітав наречений. Ну і ну. Що ж буде далі?” – вирували думки у батьковій голові і не знав він, як триматися далі з Олексієм, якщо той зробить таке зізнання. Пожалкував, що немає поряд нього Люби: такі справи спідручніше вирішувати з матір'ю, жінки розуміються на цьому краще за чоловіків і виявляються куди практичнішими.

– Непроста справа привела мене до вас, Дмитре Федоровичу. Не знаю, як і з чого розпочати свою розповідь. Йдеться про Світлану... Мені дуже незручно говорити про минуле вашої дочки. Можливо, я стою на невірному шляху, можливо, помиляюсь, за що прошу у вас вибачення. Я не хочу вас кривдити, чи зробити вам боляче. – Хвилювання новою хвилею накопилось на Олексія, думки то збивалися в клубок, а то рвалися на шмаття, втрачаючи логічну послідовність.

Олексієві слова насторожили Дмитра Федоровича. Про яке минуле Світлани хоче говорити Олексій? Неприємний холодок поповз у нього по спині. Якими шляхами-дорогами занесла доля до його сім'ї цього хлопця?

Значить, мета його приїзду не та, про яку подумалось Лимару спочатку. То яка ж? Дмитро Федорович вирішив поки що ніяких запитань Олексію не ставити. Хай висловлюється до кінця. Чого поспішати з припущеннями і здогадками.

Лимар дістав з кишені портсигар, витяг з нього сигарету, простягнув Олексію і, коли той відмовився, затагнувся сам. Курих жадібно, поспіхом, видаючи цим свій душевний неспокій і тривогу, а вона, повільно підкрадаючись до серця, з кожною секундою все виразніше заявляла про себе.

В двері кабінету постукали, але Дмитро Федорович навіть не ворухнувся.

Не дочекавшись відповіді, у напіввідкриті двері просунулася біла шапочка і жіночим голосом запитала:

— Можна зайти?

— Пробачте... Я дуже зайнятий... — відізався Лимар. — Прийдете трохи пізніше.

— Добре, — знову почув Олексій голос білої шапочки і побачив, як вона швидко закрила за собою двері.

Тимчасове збентеження проходило і він вирішив говорити конкретно і ясно.

— Розумієте, Дмитре Федоровичу, коли я зустрівся з Світланою, вона здалася мені дуже схожою на одну жінку, мою землячку... Вона вчила мене в школі. У тої жінки в роки війни пропала маленька дочка, яку також звали Світланою. — Олексій бачив, як з кожним його словом змінювалось обличчя Дмитра Федоровича. Він обіперся крутим підборіддям на руку і нервово потирав його довгими сильними пальцями. В очах лікаря згасли веселки і від них повіяло холодом і неспокоєм. Він не відводив очей від співрозмовника, з неприхованою недовірою дивлячись на нього. Дивився і мовчав. — Це відкриття мене дуже зацікавило, — продовжував Олексій — і я на свій розсуд навів деякі довідки у Тетяни Василівни — так звуть вчительку. Від місцевих жителів я дізнався, що ваша сім'я прибула до Бережан після війни. Потім той шрам на руці Світлани, про який мені розповіла в листі Тетяна Василівна. Після нього я остаточно впевнився у своїй правоті. Я возив вчительці фото дорослої Світлани, подароване мені вашою дочкою...

Олексій дуже хвилювався, його голос зривався і чим далі, то все важче було говорити. Він зробив невелику паузу, щоб зібратися з силами і закінчити свою думку.

— І що ж вчителька? — нетерпляче затарабанив Лимар по столу пальцями правої руки.

— Тетяна Василівна признала у Світлані свою дочку, — закінчив перервану думку Олексій і вже чекав, що скаже у відповідь Дмитро Федорович.

А той не поспішав з відповіддю. Піднявся з крісла, для чогось зняв шапочку, поклав її на стіл, поправив густий сивий чуб і підійшов до вікна, котре виходило в сад, обіперся руками на підвіконня і так стояв в заціпенінні декілька хвилин. Олексію ті хвилини видалися довгими і нестерпно важкими. Здавалося, що отак вони мовчки — один біля вікна, а другий біля столу — знаходилися вічність, а не декілька хвилин, які ніхто з них, звичайно, не рахував.

Дмитро Федорович за ці хвилини неспізнано змінився: його широкі плечі опустилися, наче зігнулися під непосильним тягарем, а вся його висока кремезна постать якось зіщулилась, поникла, неначе хтось невидимий пройшовся по ній гострою косою.

— Будь ласка, Олексію, підійдіть до мене, — не повертаючи голови, покликав Дмитро Федорович.

Коли Олексій опинився з ним поряд, Лимар поступився хлопцеві місцем біля вікна і показав кивком голови на садок:

— Оту кучеряву яблуньку, що навпроти нас у першому ряду, ми посадили з моїм сином одного весняного дня, що виявився передостаннім в його житті... Бандарівська куля обірвала його життя, відібравши у нас з дружиною єдиного сина...

— Я знаю про це, Дмитро Федоровичу... Про все знаю... Не треба більше, — заспокоював лікаря Олексій. У хлопця склалося враження, що його слів Лимар не чує, абсолютно на них не реагує, а продовжує говорити тихо, повільно, неначе сам із собою:

— Тепер ви хочете забрати у мене дочку. Хочете позбавити мене єдиної радості і втіхи. Яке складне життя... Яке воно звивисте і скільки в ньому нежданих поворотів... Ой і довго ж

іще не одне покоління буде відчувати на собі згубні наслідки війни. Ходімо до мене додому, Олексію, — раптом запропонував Дмитро Федорович. — Вдома Люба, вона сьогодні у відгулі. Там і продовжимо нашу розмову. Згода?

— Згода, — не примусив довго себе вмовляти Олексій, їдучи сюди, він готувався також до зустрічі і з Любов'ю Пилипівною, прекрасно знаючи, яка то може бути зустріч. І тільки тепер після розмови з Лимаром з повною відповідальністю і до кінця зрозумів, що зустріч з його дружиною буде нелегкою.

По дорозі до оселі Лимарів Дмитро Федорович і Олексій обмінювались незначними фразами, — тільки б не йти мовчки.

Олексій з цікавістю розглядав Бережани. Вони дуже змінилися у порівнянні з літом. Без яскравого розмаїття зелені дерев, квітів попід огорожами, зимові Бережани поступалися перед Бережанами літніми.

З високих димарів низько до землі опускався дим і сивим туманом котився вулицями села.

— Недовго стоять морози у нас, — розповідав Дмитро Федорович. — Тиждень-другий і знову відлига. Нестійка зима в Карпатах. Сніг в долинах довго не лежить. Із заходу повіяло — тепло погнало. Прийдеться мокрїть і цьому сніжку.

Садиба Лимарів знаходилася недалеко від Гримучої, з вікон будинку було добре видно річку. Будиночок, подвір'я, садок, акуратність і порядок в усьому на садибі Дмитра Федоровича сподобалися Олексію.

При вході на подвір'я гостя зустріли дві стрункі смерічки, припорошені снігом, вони нагадували першокласниць у білих фартушках. Дві смерічки — дві сестрички привітно простягали до Олексія свої віти, ніби вітаючи його в їх затишній оселі.

Дмитро Федорович познайомив Олексія з Любов'ю Пилипівною, вона зашарілася від несподіваної зустрічі, заметушилася у прихожій, припрошуючи гостя роздягатись та проходити до вітальні.

Проти дружини Дмитро Федорович виглядав велетнем. Невисока на зріст, повнувата, з білявим красиво зачесаним волоссям, у барвистому халатику, що був їй до лиця, проста і звичайна, Любов Пилипівна вже з першої хвилини повністю

заволоділа Олексієвою увагою, і йому здавалось, що він давно знайомий з цією жінкою.

Боявся навіть подумати, що своїм приходом він неодмінно завдасть болю оцій жінці, яка ніколи і нізащо не здогадалася б про мету його приїзду до Бережан.

Любов Пилипівна відразу помітила зміни у поведінці Дмитра Федоровича, раз по раз поглядала на нього, розставляючи на столі прибори для обіду. Проте ніякого запитання чоловікові не ставила. Мало що може бути, як завжди заклопотаний, бо ж на роботі, а на роботі всього буває – і хорошого, і поганого. Настрій у чоловіка підупав – не біда, за обідом розвіється. Так часто буває. Не стала при гостеві Любов Пилипівна допитуватися у Лимара, чим він стривожений.

За обідом більш за всіх говорила жінка. Дмитро Федорович інколи вставляв слово чи фразу, а так в основному розмова точилася між його дружиною і Олексієм. Любов Пилипівна здебільшого ставила запитання, а Олексій на них відповідав. Її цікавило все, що мало безпосереднє відношення до його персони, вона розпитувала про Київ, Яблунівку, про те, як проходить в Олексія практика і чим він займається на ліскокомбінаті, цікавилась, куди після закінчення інституту бажає поїхати працювати. З особливою ніжністю Любов Пилипівна розповідала про дочку, як скучає за нею, що та рідко тепер буває вдома, а до Львова не наїздишся – дорога неблизька та й немає коли.

Показала Любов Пилипівна Олексію сімейний альбом з фотографіями, серед яких було багато знімків Світлани, і не випадково шукав ті, де б вона була сфотографована до п'ятирічного віку. Не побачив таких. Подумав, що таку фотокартку можна побачити в іншій хаті, в тій, що знаходилась далеко-далеко від Бережан.

Дмитро Федорович тривожно поглядав на Олексія, намагався вгадати хід думок молодого чоловіка, розуміючи, чому той так придивлявся до фотокарток і шукав серед них ту одну, якої в альбомі не було. Лимар готувався до розмови з Любою. Тепер була за ним черга розповідати, чого і з чим до них завітав Гуренко.

І коли в декотрий раз Люба почала розповідати Олексію про те, якою слухняною малою дитиною була Світлана, Дмитро Федорович не міг більше стримувати себе і, звертаючись до дружини, сказав:

— Натуркотіла Олексію про всяку всячину, ну, а тапер досить. Сідай ближче до мене і слухай... Слухай, що мені розповів про нашу дочку Альоша.

Олексія обсіпало жаром... Чекав цих слів від Лимара, але коли почув, сталося те, чого боявся — здали нерви. Великих зусиль коштувала йому витримка, з якою він вислухав переказ своєї розповіді Лимарем.

Слухаючи чоловіка, Любов Пилипівна трималась досить спокійно, жодним жестом чи випадково кинутим словом не видавала свого душевного стану. Це заспокоїло Олексія, до нього повертались впевненість і рівновага.

— Цікавиться Альоша, чи рідною дочкою доводиться Світлана нам з тобою, Любов моя, — поклав руку на плече дружині Дмитро Федорович. — Як жінці, тобі легше буде відповісти на це запитання. — Рука Лимара сповзла з жіночого плеча і безсило опустилася на спинку стільця. Більше він говорить не міг. З нього досить. На більше його не вистачало.

Любов Пилипівна мовчки піднялась з-за столу, пройшла на кухню, довгенько звідти не показувалась. У її відсутність Дмитро Федорович встиг скурити сигарету, а Олексій випити склянку води, втамовуючи спрагу від нервового збудження і хвилювання.

Повернулась до кімнати Любов Пилипівна з заплаканими, зажуреними очима.

— Оце вволю наплакалась, — заявила вона чоловікам, а тепер можу відповісти на ваше, Альошо, запитання. У Світланидесь повинна бути рідна мати. Ми багато років її шукали і не змогли знайти... Як не гірко зізнатись у цьому, але правди нікуди діти: Світлана з'явилась в нашій сім'ї в сорок першому році. Про це знали до сьогодні тільки ми з чоловіком, а тепер сімейна таємниця відкрилася і для вас. Само собою зрозуміло, що про це ми повинні будемо розповісти Світлані. Як вона сприйме таку звістку, як вистоїть перед таким поворотом своєї долі? Цього я найбільше боюся.

Свідомість Олексія працювала майже автоматично. Вона фіксувала чітко все почуте щойно за столом. Отже, він не помилився у своїх пошуках і дістався істини. А це значить, що Тетяна Василівна все-таки зустрінеться з своїм материнським щастям, таким довгожданим, вистражданим безсонними ночами за багато років.

...А Любов Пилипівна розповіла, як влітку сорок першого року вона з сином їхала поїздом в евакуацію, як на великій вузловій станції на воєнні ешелони та пасажирські поїздки налетіли фашистські літаки і почали бомбити. Вона з дитиною вибігла з вагону і кинулась тікати від того пекла, але її накрила вибухова хвиля... Коли прийшла до пам'яті, то перш за все кинулась шукати сина. На щастя, він був поряд, неушкоджений, тільки плакав і просив води. У неї сильно боліла голова, до горла підкочувалась нудота, руки й ноги налилися свинцем, не хотіли її слухатися..., а мову на деякий час відібрало. Хвалити долю, повернувшись до неї здатність говорити через пару днів. Любов Пилипівна була сильно контуженою. Ледве чвалаючи до розбитого приміщення вокзалу, зустріла вона дівчинку, з ніг до голови вимазану глиною, в розірваному платтячку. Дитина плакала і звала маму. Як виявилось потім, звали її Світланою. Прізвища дитя не знало.

Довго втрюх вони розшукували Світланчину маму, але знайти її так і не змогли. Забрали вони дівчинку з собою, і залишилась вона жити у сім'ї Лимарів. Стали для Світлани батьками Дмитро Федорович і Любов Пилипівна. Дитяча пам'ять не зберегла того трагічного дня, Світлана забула рідну матір і цілком закономірно вважала своїми батьками подружжя Лимарів.

Ночував Олексій в оселі Дмитра Федоровича і Любові Пилипівни. За вечір і половину ночі вони передумали і переговорили разом про всі події, що чекали на них в недалекому майбутньому. Домовились, що на Новий рік, коли приїде додому Світлана, тоді ж приїде до Бережан і Олексій: втрюх і розкажуть про все дівчині.

Зранку другого дня Олексій відвідав хату Довганичів, зустрівся з дідом Михайлом і тіткою Стефанією, а опівдні вирушив назад у Пригірне.

До автобуса його проводили Любов Пилипівна і Дмитро Федорович, щасливої дороги йому бажала Гримуча, голос якої переслідував Олексія від самої садиби Лимарів.

Моросив дрібний дощ... Капало з дерев і дахів. Низько над землею пропливали хмари. Обдираючи боки об гірське пасмо, розбиваючись об вершини, сипали на гори і долини, ліс і села дошову мокрінь.

Через декілька днів Олексій одержав листа від матері.

Вона писала, що Тетяна Василівна знаходиться в лікарні, тяжким недугом прикута до ліжка. Ї стан її безнадійний.

Олексій пригадував останню зустріч, неприродну блідість обличчя жінки, що ще тоді привернула його увагу. Ї він подумав, що Тетяна Василівна, вже тоді була серйозно хворою, недарма ж вона влітку їздила до санаторію. В її поведінці відчувалась кволість, хоч вона й намагалась приховати свою недугу від стороннього ока, але їй не вдавалось це зробити.

Хвороба, пише мати, буквально на очах з'їдає жінку, прогресує не по днях, а по годинах. Медицина вже безсила щонебудь зробити. Мати днями побувала в лікарні, провідала Тетяну Василівну, і та весь час турбувалась про те, які наслідки принесе зустріч Олексія з батьками Світлани і чи відбулась така зустріч. Вона з нетерпінням чекає звісточки від Олексія. Побоюючись, що може не діждатись його листа, просила матір надіслати Олексію терміновий запит. А ще просила, якщо він до цього часу не мав зустрічі з Лимарями, то щоб поспішив відвідати їх і довести розпочату справу до кінця.

Ніяк не міг повірити Олексій в те, що життя Тетяни Василівни ось-ось обірветься. Не хотів вірити. Його свідомість протестувала проти такого безглуздя. Невже неблаганна смерть вирве з життя таку чудову людину? Невже лікарі нічого не можуть вдіяти? І чи справедливо чинить людська доля, позбавляючи жінку щастя, яке вже так близько, — великого щастя материнства, так рано відбираючи у неї життя.

Ні! Несправедливо, нечесно, жорстоко обійшлася доля з цією жінкою, якій би ще жити й жити, насолоджуватись життям і своєю невтомною працею, лагідною вдачею, чуйною душею радувати людей.

Олексій приймає рішення негайно їхати до Бережан. Поступив завбачливо, на всяк випадок попросивши у майстра Бедзера і головного інженера дозволу на декілька днів відлучитися, якщо в тому буде потреба. Про це стане відомо лише після зустрічі з Дмитром Федоровичем і Любов'ю Пилипівною. Бажану згоду від своїх керівників Олексій одержав, і через два дні в неділю опівдні він вже був у чепурній, затишній і привітній оселі Лимарів. Як і минулого разу, його пригощала смачним обідом Любов Пилипівна, і за обідом він розповів їй та Дмитру Федоровичу про тяжку хворобу Тетяни Василівни і просив у них поради, як бути в такій ситуації. Що можна зробити для того, щоб безнадійно хвора жінка зустрілася з Світланою. Можливо, ця зустріч вдихне в неї нові сили і допоможе побороти тяжку недугу.

— Треба негайно їхати з Світланою в Яблунівку,— вислухавши Олексія, розсудила своїм практичним розумом і м'яким жіночим серцем Любов Пилипівна.

— Ти маєш рацію,— підтримав дружину скупий на слова Дмитро Федорович.— Ти, Любо, повинна з Олексієм поїхати до Світлани. Ти краще за мене розкажеш їй про Олексієве відкриття, настроїш її і підготуєш до поїздки в Яблунівку.— Дмитро Федорович міряв довгими кроками кімнату і курив до сивого туману під стелею, не звертаючи уваги на протести господині.

Він дуже хвилювався, пальцями все тер і тер скроні, ніби втискуючи в голову розбуркані думки. Звертаючись до Олексія, Дмитро Федорович запитав:

— Ви зможете поїхати з Світланою в Яблунівку, чи не зашкодить вашій практиці?

— Я готовий до поїздки, в лісокомбінаті все владнав,— не вагаючись відповів Олексій і дозволив собі висловити деякі міркування з приводу подорожі до Яблунівки.

Як домовились, так і зробили. Другого дня Любов Пилипівна і Олексій прибули до Львова. Місто готувалось до новорічних свят: прикрашалось ялинками, оздобленими різнокольоровими іграшками, увінчувалось барвистими гірляндами світильників, готували подарунки до святкового столу

львів'яни. В місті панувало загальне пожвавлення, піднесений настрій його жителів і гостей відчувався скрізь і всюди: в трамваї, яким їхали до інституту Олексій з Любов'ю Пилипівною, в їдальні, куди вони забігли перекусити, в інститутських аудиторіях, де вони розшукували Світлану.

Неждана і негадана поява матері в супроводі Олексія в інституті дуже здивувала і збентежила дівчину. Вона розгубилась, залякла на місці, не в силах була одірвати обважнілі ноги від підлоги, щоб зробити декілька кроків назустріч, та так і стояла з опущеними руками і здивованим поглядом голубих очей, розгублено дивились по чергово на Любов Пилипівну і Олексія.

— Не лякайся, донечко, нашій появі. Не дивуйся, що ми тут удвох з Альошею, — прийшла на допомогу Світлані Любов Пилипівна. — Дома у нас все в порядку. Як бачиш, з Альошею ми познайомились без тебе... А чого приїхали, — розповімо в гуртожитку. Одягайся і підемо до твоєї кімнати.

Любов Пилипівна трималась впевнено, жодним словом чи рухом не видавала свого хвилювання, тільки ледь помітна блідість торкнулася її повних вуст, що завжди були налиті вишневим соком. Ця незначна зміна в зовнішності Любові Пилипівни не залишилась поза увагою Олексія і тільки йому була зрозуміла, а Світлані було не до таких тонкощів, як зблідле материне обличчя. Вона від розгубленості ніяк не могла опанувати себе: поспішаючи до роздягальні, випустила з рук сумочку, одягаючись, заплуталася в кашне. Їй на виручку прийшов Олексій: спокійно допоміг Світлані одягнутися, поправив комір пальта і примусив неслухняне кашне підкоритись дівочим рукам. Світланчині волошки вдячно заголубіли перед Олексієвим обличчям, а її покірною м'якенька рука опинилась в його гарячій мозолистій долоні, що впевнено повела дівчину до виходу.

Так, взявшись за руки, і йшли до гуртожитку Світлана з Олексієм. Любов Пилипівна всіляко ухилялась від розмови відносно причин раптової появи в дочки і намагалась закидати Світлану запитаннями про її студентське життя-буття. Загадкова поведінка матері і відмовчування Олексія навіювали

тривожні думки і затьмарювали радісне почуття від побачення з Олексієм.

Олексій, в свою чергу, ділився враженнями про перебування на практиці, про зустрічі з новими цікавими людьми в Карпатах. Світлана слухала його й матір, розгублено і неуважно відповідаючи на запитання, і прискорювала ходу, щоб швидше дістатись до гуртожитку і там дізнатися про мету приїзду до неї гостей.

А на місто набундюченими лобастими зубрами насувались темні снігові хмари. Поодинокі, схожі на великі клапті вати, сніжинки м'яко спускались на землю, сповіщаючи про близький снігопад. Зима готувала людям приємний сюрприз – Новий рік буде зі снігом.

Світлана, як тільки увійшла до кімнати, благально звернулась до Любові Пилипівни:

– Мамо, я не можу більше чекати... Не муч мене, скоріше розповідай, що трапилося... Чому ви тут удвох? У мене від думок голова йде обертом...

Олексій запитально дивився на Любов Пилипівну, чи не йому варто було б розпочати розповідь, і зустрів в очах жінки заперечення: адже домовлялись, їдучи сюди, що перше слово – за матір'ю.

Любов Пилипівна, не кваплячись роздяглась, перед настільним люстерком поправила зачіску, і вже тоді сіла на ліжко. Посадивши рядом з собою Світлану, пригорнула її до себе, притислась обличчям до дівочої голівки, обдаючи м'які пахучі коси гарячими поцілунками. Олексій сів до столу і з хвилюванням спостерігав за цією сценою, почувавши себе зайвим у цій світлій прибраній дівочій кімнаті та готуючись до нових випробувань, що можуть виникнути з хвилини на хвилину, як тільки Любов Пилипівна почне розмову.

– Ну, мамочко, не мовчи, розповідай, – Світлана міцно обхватила материну шию і терлась бровами об її підборіддя, – щось мені підказує, що не в звичайній справі ти приїхала... та ще й з Альошею...

– Ти у нас розумниця, донечко, і знайдеш в собі силу і мужність до кінця уважно вислухати мене, – Любов Пилипів-

на взяла Світланине обличчя в свої теплі долоні і подивилась їй в очі. Скільки тривоги і страху було в них!.. Ї мати вирішила не відтягувати розв'язку, тому й заговорила без вступу і обхідних шляхів, хоч давалось це їй нелегко:

— Моя дитино, ти повинна терміново їхати з Альошею до Яблунівки... Там на тебе чекає одна жінка... Ти незнайома з нею, вона дуже хоче з тобою зустрітись...

— Я нічого не розумію, мамо... Яка жінка? — розгублено запитала Світлана.

— Твоя мати, — затремтів голос у Любові Пилипівни.

— Мамо... Мамочко... Ти про що говориш? Альошо, я нічогосінько не розумію. Яка мати мене жде?.. Ти ж біля мене, мамочко. Чи, може, це сон?

Світлана звільнила з обіймів материну шию, опустила руки на її маленькі плечі і боляче стиснула їх.

— Так задушити можеш, донечко... Не хвилюйся, — заспокоювала дівчину Любов Пилипівна. — Все поясню... Все зрозумієш.

— Не треба, мамо... Я не хочу другої матері. Що ви придумали з Олексієм?

Світлані хотілось почути, що мати пожартувала, що все це вигадка, ніхто в Яблунівці її не чекає і їй не треба туди для чогось їхати. Вона чекала таких слів, саме від Олексія, але він сидів похмурий, замислений і мовчав. Замість цього дівчина почула голос Любові Пилипівни:

— У Яблунівці живе вчителька, її ім'я Тетяна Василівна. Вона тяжко хвора. Як стало нам з батьком відомо, вона доводиться тобі рідною матір'ю, яка втратила тебе на початку війни. Тобі цього ми не говорили, хоч весь час намагались її відшукати. Я стала твоєю другою мамою. Ти моя донечка, моє щастячко... Випадковість дозволила Олексію знайти тебе для рідної неньки. Тепер ти повинна обов'язково з нею зустрітись...

— Я не хочу ніяких зустрічей. Що за нісенітниця! Що ти придумав, Альошо? — розпач бив Світлану, все ще не вірила вона в материні слова.

— Я нічого не вигадував, Світланко. Так придумало життя. У тебе дійсно дві мами, — відповів Олексій.

— У мене одна, одна мама, — не змирилась з почутим Світлана. — Мамочко, я тебе нікому, нікому не віддам!..

Світлана заходиласть нестямно цілувати Любов Пилипівну. Обсипала поцілунками і мочила слізьми материні губи, очі, щоки, лоб, — такі близькі й рідні, найдорожчі і найкращі в світі.

— Я твоя, твоя, моя дитино, — повторювала Любов Пилипівна одні й ті ж слова. — Нікуди я не дінусь, я буду з тобою. — ніжно гладила мати Світланину голівку і приказувала, не стільки для неї, як для себе: — Я буду з тобою, я нікуди не дінусь. — барвистою хустиною Любов Пилипівна витерла мокрі від сліз очі та обличчя дівчини. — Не плач, доню, заспокойся... Послухай уважно, що ми розкажемо тобі з Альошею про... твою рідну маму.

Світлана заперечливо захитала головою, не бажаючи нічого більше слухати, з неї досить, вона не в силах витримати випробування, що зненацька звалилося на неї.

— Не хочу нікого знати, крім тебе, мамочко, — схлипнула доведена до відчаю дівчина і з гірким риданням впала на подушку.

Любов Пилипівна потягнулася до графіна з водою, але Олексій випередив її, налив повну склянку води і подав її жінці. Та одним залпом випорожнила склянку і попросила знову налити води для Світлани.

Нервовий струс довго не відпускав Світлану, великих зусиль коштувало Олексію і Любові Пилипівні хоч трохи її заспокоїти. А коли Світлана вволю наплакалась і підвелась на ліжку з почервонілими від сліз очима і блідим обличчям, покликкала мати дочку до столу. Прийшла й сіла між Олексієм та Любов'ю Пилипівною, тоді й вилила жінка разом з сердечним болем всю тяжку правду про Світланине життя. Вдруге слухав Олексій розповідь мужньої жінки, дивувався її невичерпній силі волі і все більше й більше проймався повагою і любов'ю до неї. Скільки благородства, витримки, материнської ніжності було в цій невеличкій скромній жінці. Світлана може пишатись тим, що має таких двох чудових матерів: одну — ту, котра дала життя і не змогла сповна випити материнського щастя, другу — ту, котра зростила її, вивела у життя і не хоче втрачати своє єдине і, здавалося раніше, неподільне ні з ким щастя материнства.

Світлана слухала Любов Пилипівну, а потім Олексія, задумливо дивилась в одну точку на стіні над ліжком, там у рамочці під склом висіла фотографія, на якій було її зображення посередині між щасливими усміхненими батьками – Дмитром Федоровичем і Любов'ю Пилипівною.

Олексій вловив той дівочий погляд і на очі йому навернулися сльози. Щоб не показати своєї слабкості перед жінками, він вийшов з-за столу і підійшов до вікна.

А за вікном суцільною білою стіною з потемнілого неба сипав сніг, лягаючи відбіленим полотном на землю.

Глава десята

З автобуса в Яблунівці Олексій з Світланою зійшли в той час, коли сільський магазин закривався на обід, а колгоспники вже поверталися з обіду до праці. Мати витирала стіл – тільки пообідала і появи нежданих гостей в хаті здивувалась не менше, ніж дивує людей гроза в березні, коли ще сніг лежить на мерзлій землі, а із стріхи звисають гостроносі бурульки.

– Не лякайся, мамо, це ми з Світланою. Знайомся з нею, а це, Світлано, моя мама, – привітавшись до матері та пропускаючи вперед Світлану, сказав Олексій.

– Хоч би був телеграму дав, чи що, то я б же чекала вас і до зустрічі приготувалась, а то і в хаті не прибрано, – бідкалася мати. – Зранку на роботі, сяк-так хату витопила, а оце прибігла на обід, дещо перехопила та й знову збираюсь в бригаду, а тут і ви.

Тільки тепер мати побачила, що Світлана несміливо стоїть посеред кімнати і звернулась до неї:

– Проходьте, Світланочко, роздягайтесь. Альошо, сину, допоможи Світлані. Роздягайтесь, вмивайтесь з дороги, ось рушничок, мило... Повхажуй, Альошо, а я внесу палива, розтоплю плиту і обід вам приготую.

Мати швиденько пов'язалась платком, одягла куфайку і хутко зникла за дверима. Скоро з'явилась з відром брикету і взялася розпалювати вогонь в плиті. Встигала поратись біля комфорок, мити посуд, подавати Олексію з Світланою мило і рушник, водночас розпитувала їх, як доїхали, чи не важкою була дорога, як проходить практика в Олексія.

Мати не зводила очей з Світлани, придивлялася до її личка, очей, милувалась дівочою вродою і тихо зітхала. А Світла-

на соромилась і Олексія, і його матері і від цього трималась несміло і боязко.

— Ти про все розповів Світлані? — трохи згодом запитала мати в Олексія.

Про що саме, перепитувати у матері Олексій не став, він розумів її з півслова.

— Світлана добре знає про все і підготовлена до зустрічі з рідними. Що з Тетяною Василівною, мамо, як вона?

— Погано, сину, дуже погано. Таку хорошу людину втрачає Яблунівка. Ой-йо-йо, яке ж це горенько, які муки терпить вона, бідолашна.

За обідом розповіла мати про свої останні відвідини хворої, про її моральний і фізичний стан, про те, як тяжко переживають хворобу вчительки школа і вся Яблунівка, всі хочуть чимось допомогти сердешній, а їй уже ніщо не допоможе.

— Того дня, коли я була в неї, — говорила мати, — одержала вона твого листа, Альошо, і не випускала його з рук, перечитувала декілька разів, просила сестричку і та читала, давала й мені, я його читала вголос, вона уважно слухала і весь час повторяла: „Знайшлося моє сонечко... Знайшлася моя ясочка” Скільки радості приніс їй твій лист. Тільки недовгою буде її радість, ой недовгою. Підступна хвороба доточує нашу Тетяну Василівну. Виснажила і висушила її, нашу синьооку красуню.

Мати зажурено дивилась на Світлану, ласкаво припрошувала її обідати, просила не соромитись, а почувати себе, як вдома.

До Суховіїв пішли втрьох, спочатку вирішили відвідати Федору Пимонівну, а потім іти до лікарні. Зустрічним перехожим Олександра Максимівна змушена була пояснювати, хто це йде з нею та Олексієм, і до кого вони йдуть. Поки Олексій з матір'ю і Світланою дійшли до подвір'я Суховіїв, півсела облетіла звістка, що до Тетяни Василівни приїхала дочка. Ї вже бігла від сільмагу через вигін до контори колгоспу всезнаюча Маслючка, кидаючи кожному зустрічному:

— А що я казала, чия правда?

— Яка правда? — дивувалися люди.

— То ви ще не чули і не знаєте, що до баби Федори онука пішла, дочка Тетяни Василівни знайшлася. Побіжу в контору, бо й там ще нічого не знають. Ждуть, поки я не подам звістку.

— ??!

Через двір від сараю до хати помаленьку дибала Федора Пимонівна, згорблена, квола. Несла у відрі торф, топила хату.

— Тітко Федоро,— від воріт погукала стареньку Олександра Максимівна.— Ану подивіться, з якими гостями я до вас прийшла.

Мати притримала Олексія біля воріт, Світлану легенько підштовхнула вперед:

— Сміливіше, не губися, іди до бабуні...

Світлана повільно пішла назустріч Федорі Пимонівні, а та зупинилась посеред двору і намагалась впізнати, хто завітав до її осиротілої оселі. Так вони напружено дивились одна на одну — Світлана і Федора Пимонівна: старенька напружувала зір, що на старості літ їй повністю зрадив, а дівчина — пам'ять, в якій, можливо, залишився маленький слід того далекого дитинства.

За п'ять кроків від Федори Пимонівни зупинилась Світлана і вивчала незнайому бабусю, що тримала в сухенькій руці заповнене торфом відро та безпорадно водила очима по дівчині.

Ось Федора Пимонівна протерла рукою очі, потягнулась до поли козушка, опустила його, приставила руку козирком до очей і... тут Світлана прозріла. В глибинах дівочої пам'яті спалахнула іскра і враз загорілась далеким тремтливим спогадом, з якого випливало таке рідке і дороге обличчя її бабусі, з'являлись лагідні бабусині руки: ними вона витирає замурзаний дитячий носик, гладить голівку. Світлана немов прокидається з глибокого, тривалого сну, робить несміливий крок назустріч старенькій, вагається, а потім кидається до Федори Пимонівни, припадає головою до її грудей.

— Бабусю... Рідненька... Це ви? Я пізнала вас, я знаю вас,— шептали дівочі губи, а сльози двома цівками текли по козушці і мочили кінці блаженного бабусиного платочка.

— Світланочко, внученько моя, загублениця ти наша, кровиночка наша,— відро вирвалося з руки старенької і торф висипався.

пався на втоптаний поруділий сніг. Сухими губами Федора Пимонівна цілувала свою онуку, обливаючи її гіркими сльозами.

Так, притиснувшись одна до одної, стояли вони серед двору і плакали.

Олександра Максимівна схилила голову на Олексієве плече і також голосно схлипувала.

А до садиби все підходили і підходили люди, ставали біля воріт і мовчки спостерігали за подіями, що відбувалися у дворі.

— Чого ж ми надворі стоїмо, дитино моя, ходімо в хату,— промовила бабуся Федора і покликала Олександрю Максимівну, Олексія і всіх, хто товпився коло воріт, до хати.

В навстіж відкриті двері набивалися люди, жінки плакали, чоловіки смалили цигарками, мовчали.

Федора Пимонівна запрошувала всіх проходити в кімнату, і люди несміливо, одне за другим, переступали поріг, розглядали Світлану, віталися з Олексієм.

— Як дві краплі води схожа з мамою.

— Ой, не кажіть, кумо, вилита Тетяна Василівна.

— Не зустрічає ненька свою донечку в рідній хаті, таке горенько, де воно й узялося на її голівоньку,— гомоніли жінки.

— Перестаньте ви, сороки. Розходилися. Дайте дівчині хоч роздягтися в хаті,— нагримав на жінок котрийсь з чоловіків.

Олексій підвів Світлану до рамок на стіні, показав на фотографії: немовля і дворічна дівчинка з великими бантами в кісках:

— Пізнаєш?

Світлана нічого не сказала йому у відповідь, а лише повела плечима і впилася очима у знімок.

— Ось вона — твоя мама,— торкнулася Олександра Максимівна пальцем рамки з великим портретом Тетяни Василівни.

З портрета на Світлану дивилася круглолиця усміхнена молода жінка, її напіввідкриті уста, її очі звертались до Світлани, ніби промовляючи до неї.

Мама... Рідна мама... Так ось ти яка, молода, красива і незнайома. Тепер познайомились. Тепер зустрілись. Через сімнадцять років зустрілись. А де ж батько?

Вгадуючи бажання Світлани, Олексій вказав на портрет поряд:

– Твій батько.

Друга мама, другий батько. Рідні батьки. Чи може таке бути? Вона в рідній хаті, де живе її бабуся, рідненька бабуся. І чи не сон це? Ні. Не сон.

До Світлани підійшла бабуся Федора і тихенько, як колись у дитинстві, сказала:

– Роздягайся, доню. Ти в своїй хаті. – і витерла гірку сльозу рукавом кожушка.

Увечері Олексій і Світлана прийшли до Яблунівської лікарні, поговорили з лікарем: нічого втішного він не сказав. Зустрілися з медичною сестрою, з якою Олексій закінчував школу, і в її супроводі зайшли до палати. Світланине хвилювання досягло апогею, нерви їй зраджували, ноги не слухалися... Серце ладне було вискочити з грудей, а в скронях стукали-гупали невидимі молоточки. Олексій почувався не краще.

Тетяна Василівна лежала з витягнутими вздовж тіла, неприкритими руками, заплющені очі провалились в темні впадини під надломленими бровами, ніс загострився, безкровні уста губилися на змарнілому висохлому обличчі. Розсипане по подушці сиве волосся зливалося з білизною наволочки, – ось чому Олексій подумав, що жінка запнута хусткою, і тільки підійшов до ліжка, розгледів коси, розкидані, мабуть від несамовитого метання в постелі, коли бідолашну жінку мучив пекучий біль.

Майже неможливо було признати в оцій худій, виснаженій хворобою жінці ту Тетяну Василівну, яку знав Олексій і з якою нещодавно зустрічався. Що може зробити хвороба з людини. Лікар говорив, що недуга Тетяни Василівни швидко прогресує, хірургічне втручання виявилось запізнілим і жити їй залишилося дуже мало.

Світлана намагалась розпізнати в знекровленому жіночому обличчі вже знайомі їй риси на фотографії. Але нічого спільного із зображенням на знімку вона не знаходила.

Прихід молодих людей викликав пожвавлення серед жінок палати, а їх, окрім Тетяни Василівни, було ще три. Вони

позводилися з ліжок і зацікавлено, співчутливо слідкували за Світланою та Олексієм, а ті похиляли голови і так стояли над хворою.

Загострений слух Тетяни Василівни вловив пошвавлення в палаті та присутність людей поряд з її ліжком. Вона підняла важкі повіки, розплющила очі, повела ними по присутніх. Але повіки не слухались її... Великих зусиль коштувало жінці розплющити знову очі, і Світлана нарешті побачила спрямовані на неї красиві, оповиті болем і смутком, згасаючі очі матері. Очі ще боролись за життя, вони не хотіли вмирати, вони силкувались впізнати дівчину.

В палаті зробилося тихо, всі мовчали, не спускаючи поглядів з матері і дочки.

Олексію стало моторошно, однією рукою він взявся за спинку ліжка, щоб утримати рівновагу тіла і не впасти, а другою підтримував за лікоть Світлану, бо дівчина ледве стояла на ногах.

Худі, як з воску вилиті, руки Тетяни Василівни звелися над ліжком і простягнулися до Світлани, жінка намагалась відірвати від подушки голову, стрепенулась всім тілом, заворушила напівживими губами, а з її грудей, як з глибокої прірви, вирвався глухий стогін:

— Донечко... Донечко моя...— руки безсило впали на ліжко, очі закрилися. Тетяна Василівна провалилася в забуття. Медсестра побігла в ординаторську за лікарем, Світлана остаточно розгубилася і сіла на сусіднє ліжко, а Олексій, як вкопаний, стояв над Тетяною Василівною, не зводячи з неї задубілих очей.

Заклопотано схилився над хворою лікар, метушилися медичні сестри, не звертаючи уваги на присутність Олексія і Світлани.

Тетяна Василівна не приходила до пам'яті, і лікар, вибачаючись, попросив молодих людей залишити хвору і прийти до лікарні завтра вранці.

Олексій провів Світлану до бабусиної хати, а сам пішов додому.

Тривожний стукіт у шибку вдосвіта розбудив Олександрю Максимівну. В передчутті чогось недоброго закалатало, заті-

палося пораненою перепілкою її серце. Кинулась до дверей, відсунула засов, в темряві впізнала в жіночій постаті Софію Вербову.

— В три години померла Тетяна Василівна,— здавленим голосом повідомила Софія і пішла з двору.

Олександра Максимівна схилилась на одвірок, хапала перехлими губами свіже, пройняте морозом повітря, бо не було чим дихати, і тихо, щоб не розбудити Олексія, заплакала...

Похорони Тетяни Василівни відбулися в переддень Нового року.

Покійна лежала на широкій лаві у своїй хаті серед квітів, виготовлених школярами з різнокольорового паперу і зелених гілок ялини, привезених з лісу її колишніми учнями. В хаті стояв запах хвої, сухого чебрецю, безсмертників і ладану — горіла лампадка, запалена Федорою Пимонівною.

Біля покійної схилились бабуся Федора і Світлана. Згорьована, пригнічена Федора Пимонівна не мала вже сил для плачу: виплакала свої старечі сльози до останку, витирала хустиною сухі, почервонілі очі і тільки тяжко стогнала та час від часу тужливо приказувала:

— Та на кого ж ти мене залишила?.. Та чого ж ти так рано нас покинула?.. Хто ж тебе окривдив, голубонько моя, що ти розгнівалася і пішла з дому... Донечка приїхала, ти ж її так довго ждала і виглядала, вставала і спати лягала та про неї згадувала...

Люди йшли і йшли до хати Суховіїв прощатися з Тетяною Василівною, всім хотілося побачити її дочку, проходили поближче до покійниці, близькі до сім'ї Суховів жінки цілували бабуся Федору і Світлану, звертались з плачем до сплячої вічним сном жінки, клали на стіл цукерки, пряники і поступалися місцем новоприбулим односельцям.

До кімнати заносили вінки від школи, колгоспу, ремонтно-технічної станції, сільського споживчого товариства та інших місцевих організацій. Прибували делегації вчителів та учнів із сусідніх сіл, серед вчителів були колишні учні Тетяни Василівни, а також колеги, з якими багато років вона спілкувалася по роботі.

Учні, вчителі, працівники колгоспу ставали в почесну варту, її зміною керував завуч школи – ровесник Тетяни Василівни, – з ним після закінчення педагогічного інституту вона приїхала працювати в Яблунівську школу і протягом ось уже більш як двадцяти років підтримувала тісні дружні зв'язки з його сім'єю.

Прийшов голова колгоспу Федір Свиридович, приніс знадвору терпкий морозний дух, низько опустив посріблену голову, м'яв в руках шапку з сивого каракуля і довго так в журбі та задумі стояв над покійною. Пригадував свою довоєнну молодість, а з нею і вірного друга Василя Суховія: виходив з ним не одну парубоцьку стежку. Розійшлися їх стежки-доріжки. Спершу привела доріжка Федора до витівниці на дівочих вечорницях Марії, а потім і Василя – до синьоокої, сором'язливої Тані. Недовго ходили своєю стежиною Василь і Таня, рано пішов він з життя, а тепер і її до себе забирає. Як самому не судилося свою дитину побачити, так і їй не дав пожити щастям від зустрічі з втраченою на шляхах війни дочкою.

За широкою спиною Федора Свиридовича, за його обхватною кожушанкою перешіптувались жінки, теплим словом згадували покійницю, її Василя, Миколу, працювितого свекра Дениса Артемовича, та, розглядаючи дочку Василя і Тані, журливо хитали головами:

– З живою матір'ю не довелось дитині поговорити і наговоритися.

– Кажуть, що перед смертю все-таки пізнала вона дочку, погукала по імені.

– Не знаєте, чи в селі залишиться дівчина, чи назад поїде? На кого покинуть тітку Федору? Стара ж яка і негожа... Можливо, до Бориса чи Степана поїде.

– Чула, що сестра її забирає до себе.

– Куди забирає, до кого?

– Та така ж сама, як і ця, з постелі не піднімається. Мені сваха розказувала – по сусідству живуть.

– Жаль стареньку. Треба селом доглядати її, якщо до синів не поїде.

– Горе-горе... Молодих забирає, а старих, хоч і гріх казати, напризволяще залишає. Чи є справедливість на білому світі?

Жити б їй іще та й жити, дочкою любитись, внуків діждатись, а вона он як... Охо-хо-о. Заснула навіки, і їй тепер бай-дуже до всього.

Так, не чує Тетяна Василівна, як хороше говорять про неї люди, не тому, що прийнято про покійників так говорити: і при живій про неї добром відзивались Яблунівці, бо заслужила вона в них і авторитет, і повагу, і шану велику.

Кріпко, навіки заснула вона, пішла від людей у небуття, залишивши світлу пам'ять про себе в їх серцях.

Олексій зранку вирушив на кладовище, копав з дядьками могилу поряд з могилою Василя Денисовича і його батька. Земля промерзла ще до снігу, копати перший шар було важко, та й погода не сприяла копачам: шарпав вітер, зривався сніг – дрібний, колочий. Олов'яні хмари затягли небо, не залишивши на ньому до самого горизонту навіть маленького просвіту.

– Погода зовсім схибила, коли б сніг не розгулявся і дав похорон по-людськи відбутися, – викидав глину нагору і поглядав на небо Олексіїв сусід Мокренко.

– Може з обіду випогодиться. Не чули прогнозу?

– Знайшов, кого слухати – прогноза, він же з циклонами та антициклонами так заплутався, що не впантрає, де холодно, а де жарко і з якого боку вітер дме, а тому й каже – перемінних напрямків, як оце сьогодні.

– Пилипе Мусійовичу, як до старшого звертаюсь, може перекуримо, пора вже – до половини викопали, та й не снідавши сьогодні, то, може, того... за царство небесне нашої Тетяни Василівни по однеденькій дозволите? Хай пухом буде їй земля-матінка.

А до Суховієвого двору плавом пливли люди, в хаті і в дворі ставало тісно від людського натовпу, труну до хати подавали над людськими головами. А коли почали заносити її в хату, сталася заминка: через вузькі сіни та незручне розміщення надвірних і внутрішніх дверей труна не поверталася в сінях, хоч сядь та й плач. Змушені були чоловіки залишити її надворі і виносити покійницю на руках і вже під відкритим небом класти в домовину.

— Легенька, як пір'їночка, отак висохла нещасна,— підкладаючи обережно руки під холодне тіло, промовив один із чоловіків.

— Як долю дістала тяжку і незавидну, так і остання путь не обійшлась без пригод, з хати, як годиться, не винесли мученицю нашу,— приказувала Софія Вербова і просила людей розступитися, щоб чоловіки могли спокійно донести Тетяну Василівну до труни.

Заграв духовий оркестр, заголосили жінки, затужила бабуся Федора, під руки взяли її Олександра Максимівна і Світлана та й пішли слідом за труною останньою дорогою Тетяни Василівни.

Олексій ішов попереду, поперемінно з чоловіками ніс на нарах труну.

Падав сніг і було сумно від траурної музики, людського плачу, приглушеного тупоту ніг по мерзлій землі і запізнілого співу півнів у принишклих повітках.

Плакали люди, плакало небо, плакали тополі, що сиротами zostалися біля колишньої її оселі, плакали верби над ставом — ті, під якими вперше поцілував свою красу і відряду, свою єдину і жадану Таню білобровий Василь, плакали акації за левадою, біля яких вона любила розповідати дітям, своїм учням, про рідний край, рідне село, рідне поле, рідний дім, оплакує білий світ передчасно обірване злою смертю життя чудової жінки.

Голова йшла обертом у Світлани, все навколо сприймалося напівсвідомо, механічно, картини похорону то виплавали, як з туману, то знову губилися, як і її свідомість — то прозрівала, то провалювалась у безодню.

Дівоча пам'ять зберегла лише ту мить, коли її підвели до труни і вона поцілувала маму в холодне чоло, холодні руки, як з покійницею прощалися тітка Софія, Федір Свиридович. Серед безлічі заплаканих облич розпізнала їхні. Туманно запам'яталося як потім вони з Олексієм кидали грудочки землі на труну, опущену в яму.

Під час поминального обіду в хаті Суховіїв Світлана не могла говорити, майже нічого не чула, що говорили за стола-

ми люди, а до їжі доторкнулась для годиться, не могла до неї повернутися. Потім пішла з Олексієм до його дому – вкрай розбита, приголомшена і втомлена, а як зайшла до кімнати, то відразу звалилась на постіль і враз заснула, не просинаючись до самого ранку.

Олексій, щоб не потривожити сон Світлани, чекав матір у хатині. Вона затримувалась у бабусі Федори, порядкуючи з жінками на панахиді. Незчувся як задрімав. Мати розбудила його і покликала в свою половину.

Світлана спала, і мати відгородила подушкою тільки-но включену настільну лампу, щоб світло не падало на дівчину. Годинник на стіні показував без п'яти хвилин дванадцять. Олексій підійшов до ліжка і поправив на Світлані ковдру, прикривши ним оголені дівочі плечі.

– З Новим роком, сину, – тихо промовила мати.

– З Новим роком, мамо, – ще тихіше відповів Олексій. Повернувся до ліжка, де спала дівчина, і прошепотів.

– З Новим роком, Світлано!

Слідом за сином повторила і мати:

– З Новим роком, Світланочко, щоб щасливим він був для тебе. А як же вона там в самотині зустрічає Новий рік? – по материній щоці покотилася сльоза. – Холодно їй там, темно їй там... Повернутись назад не зможе. Не повернеться ніколи...

Крізь прочинені до хатини двері долинав передзвін Кремлівських курантів, переданих світові по радіо. Вони сповістили людям, що Новий рік вступив у свої права і впевненою ногою пішов по землі.

Життя продовжувалося...

Глава одинадцята

За станцією подав гудок потяг. Заметушилися пасажери, пішли назустріч поїзду. Загриміли гальма, брязнули буфера, засапано дихав гарячим паром потяг, втомлений швидким рухом і серпневою спекою.

Олександра Максимівна тільки тепер зрозуміла, що Олексій вже їде і їде далеко від домівки, від неї, від своїх родичів, знайомих, друзів, що через лічені секунди поїзд понесе його від неї, що віднині він ще більше, аніж в студентські роки, не належатиме їй і рідному дому. До одержання сином диплома у матері все ще жевріла надія, що, можливо, з якихось обставин зміниться місце його призначення і він працюватиме десь недалеко від дому. Їде в край Ломоносова, де серед зелених лісів котить до моря глибокі холодні води Північна Двіна. Десь там, серед одвічних лісів, знаходиться Синьоозерський ліспромгосп, куди отримав призначення її син. Може це й на краще, адже їдуть люди за тисячі кілометрів від рідної домівки і щасливо там живуть.

— Як доїдеш, синочку, то щоб відразу дав телеграму, я години лічитиму, чекаючи її,— мати якось по-дитячому безпомічно витирала хустиною раптово набігли на очі сльози і благально дивилась на розгубленого Олексія.

— Добре, мамо, добре. І телеграму дам, і листи буду писати, головне, щоб ти себе берегла та була жива й здорова — для мене це найбільше щастя і найсвітліша радість,— заспокоював Олексій матір і просив сестру Надію та її чоловіка, щоб вони частіше бували в матері, допомагали їй, коли словом та ласкою, а коли й ділом.

— Не турбуйся, Альошо, ми до нашої мами біди не допустимо. Їздитимемо і ходитимемо до неї, і допоможемо в

уському, коли б здоровилося нашій мамочці, а все інше буде в порядку.

— Авжеж... авжеж,— підтвердив слова дружини небалакучий Микола.

— А сусіди ж для чого? — не втрималася тітка Одарка, — не тільки ж для того, щоб чужих курей з городу ганяти. Ми нікому не дамо скривдити нашу Максимівну. А ти, Альшо, у відпустку приїжджай з парою. Будемо зустрічати вас всім нашим кутком.

— Спасибі вам, тітонько.

Стовпилися біля вагона. Олександра Максимівна пригорнулася до Олексія і він відчув на тремтячих від хвилювання губах солоні материні сльози. Материні уста припали до ключої змужнілої щоки сина. Олексій, намагаючись втішити матір, поспіхом говорив їй ніжні, хороші, теплі слова, а над станцією вже лунав гудок — всім по вагонах, відправляємось. Проводжаючі спохватилися, стали поквапливо прощатись з Олексієм, відтіснивши від нього матір.

Ще мить — і він на ходу стрибає на підніжку вагона, ловить очима матір, махає рукою їй, Надії, Миколі, тітці Одарці, такій близькій і дорогій йому станції, завмерлому від спеки скверу, своїм землякам, які стояли ще на пероні.

Мати рвонулась за вагоном, намагаючись не відставати від нього, махала руками і щось говорила Олексію, але він вже не чув материних слів, їх заглушив стукіт вагонних коліс, поглинала наростаюча відстань між ним і матір'ю. Щосекунди та відстань збільшувалась, а мати все меншала і ось стала схожою на чайку з піднятим вітром крилом. Олексій, витягнувши шию, пнувся з дверей вагона, щоб ще якусь мить бачити матір-чайку. А відстань між ними росла і росла, в неї вривалися пристанційні будівлі. Ось вони раз, вдруге закрили від нього матір, потім на секунду — дві показали її і знову закрили, цього разу надовго...

Дивився у вікно на любовно доглянуті руками його земляків колгоспні лани, на кучеряві гайки, розкидані невеликими острівками серед безмежних степів, на чепурні, охайні, білостінні хатки в гушавині вишневих і яблуневих садків, а

думками був в рідній Яблунівці, поряд із засмученою матір'ю, сестрою, родичами і сусідами.

Швидко збігли дні місячної відпустки, наданої Олексію після закінчення інституту і проведеної ним у рідній батьківській оселі.

Залишились в минулому хвилювання за успішний захист дипломного проекту, за вибір місця призначення на роботу, канули в минуле хвилюючі години прощання, можливо навіки, з інститутськими товаришами. З цього часу розпочався його шлях у нове життя. І вже нові думки напливають на нього, потихеньку витісняючи спогади про вчорашній проведений в рідному селі день, про зустрічі з односельцями, шкільними друзями, дорогими серцю сторінками далекого й неповторного дитинства.

Думки про роботу, про нових, ще незнайомих товаришів, про лісові простори, куди доля закидає його, вихідця зі степового краю. За період відпустки Олексій прочитав дещо з літератури про суворий, багатий на ліс і воду північний край, що повинен стати його новою домівкою, вивчив по географічній карті місце розташування свого підприємства і шляхи сполучення з ним. Готував себе до нового життя, до нових випробувань, до зустрічі з новими людьми, досвідченими лісозаготівельниками, до початку своєї трудової біографії в умовах, далеких від тих, де ріс, де прожив двадцять з лишнім років, а точніше двадцять два, здобував освіту і встиг по-справжньому закохатися.

І везе Олексій в край Білого моря, білих ночей і північного саява своє гаряче кохання. Кохання він не залишить, не випустить з юного серця, а от коханої не буде з ним, вона закінчуватиме інститут, їздитиме в Бережани, можливо, інколи загляне до бабусі Федори в Яблунівку (старенька до річниці з дня смерті Тетяни Василівни не захотіла їхати до сина, живе сама під щоденним наглядом Софії Вербової). Вони будуть листуватися, чекаючи зустрічі. А чи дочекаються – цього ніхто не скаже, бо ніхто не знає наперед, як-то складеться життя, що завтра чекає на Олексія і Світлану.

Так і не вдалося Олексію прийти на омріяне побачення з „чарівною русалкою” і сказати їй, що полюбив навіки і не уяв-

ляє свого життя без неї, що віддає їй своє серце, своє кохання. Не довелося цілувати її гарячі уста і говорити їй найкращі в світі слова: „Кохана... Єдина... Любов моя... Щастя моє”

Олексій мав намір відвідати Світлану під час відпустки, але поки чекав її листа з практики, а потім в листах домовлялися з нею про зустріч, то й відпустка закінчилася: їхати вже не було коли.

Залишається одне — в першому ж листі написати дівчині про свої почуття до неї і чекати, що у відповідь напише вона. Чекати і сподіватись. Сподіватись і чекати.

Як хочеться Олексію не помилитись у своїх сподіваннях, як хочеться йому вірити в своє щастя...

До відправлення вечірнього поїзда Олексій пару годин побродив по Києву, побував на Хрещатику, з Володимирської гірки милувався вечірнім Славутичем, вогнями Подолу, роєм рухливих світлячків внизу на вулицях.

До побачення, Києве!

На виході з вокзалу при посадці на поїзд Олексій почув, як жіночий, знайомий йому голос, двічі назвав його ім'я. Він обернувся. Перед ним стояла Зоя. Загоріла, в квітчастій ситцевій сукні, з сумочкою в одній руці і невеликою валізою в другій. Не чекав цієї зустрічі біля московського поїзда. Не думав і, відверто кажучи, не бажав зустрітися із Зоєю саме тепер, коли хотілося побути самому і один на один розлучитися з містом, а заодно і з юністю. І раптом — така зустріч!

— Добридень, Альошо... А я гналася за тобою від камери зберігання. Ідеш? — раділа Зоя, що наздогнала Олексія і тепер хоч декілька хвилин зможе поговорити з ним.

— Здрастуй, Зоя. Їду. А ти звідки й куди?

— Приїздила в справах до інституту. Тепер їду додому, через годину мій поїзд. Ти не радий нашій зустрічі?

— Чому?

— Мабуть, мені так здалося, коли ти обернувся на мій поклик.

— Здалося, Зою. Звичайно, здалося.

— Ти не будеш проти, якщо я проведу тебе до вагону?

— Будь ласка.

Розмова не клеїлась. Олексія гризла совість, що на інститутський випускний вечір він так і не запросив Зою, хоч вона чекала цього запрошення, а потім, їдучи додому у відпустку, він не знайшов за потрібне побачитись з дівчиною, щоб попроситись, мабуть уже назавжди. Зумисне Олексієве уникання в останні півроку зустрічей було цілком зрозумілою для неї закономірністю – дорогу їй перейшла інша, невідома, що заволоділа його серцем – і Зоя не була в претензії за це до хлопця, але його від'їзд з Києва без товариського прощання був схожий на втечу, дівчина боляче переживала це.

Зоя навчалась в інституті іноземних мов, познайомилась з Олексієм в позаминулому році на студентському вечорі. Зоїні подруги, які уважно стежили за її стосунками з Олексієм, мабуть, не випадково говорили, що справа у них далі походів у кіно і на вечори не піде, бо занадто багато раціоналізму було в їхніх взаєминах, і це не зближувало молодих людей, а навпаки, поступово віддаляло одне від одного.

І досить було в Олексієвім серці спалахнути гарячому кохання до дівчини з карпатського краю, як в ньому все менше і менше залишалось місця для почуттів до Зої. І чи кохав він її?.. Мабуть, ні, бо якби кохав, то не зміг би так легко порвати з нею. Таку мав натуру хлопець: якщо вже полюбить, то навіки.

Це чудово зрозуміла Зоя вже при першій зустрічі з Олексієм після його повернення з літньої практики. Тоді вона спіймала себе на думці, що втрачає його, хоч щиро кажучи, і втратити не було кого, адже Олексій ніколи не належав їй.

І ось тепер, на вокзалі, дівчина зраділа несподіваній зустрічі з Олексієм і, їдучи поряд з ним до вагону, не ховалась з своїми почуттями. І знову, як було не раз за минулий рік, Олексій відчув себе винним перед дівчиною, хотів за все вибачитись, червоніючи, заговорив і про випускний вечір, і про поїздку додому, і про якісь там невідкладні справи перед далекою дорогою, але Зоя перервала його:

– Не треба, Альшо... Не роби боляче і собі й мені... Я ніколи не нав'язувала тобі своєї волі, а тим більше не хочу бути надокучливою тобі в ці хвилини. Ти нічим не завинив переді мною, як і я перед тобою.

„Якби ти знала, Зоєнко, яка ти розумниця, який хороший ти товариш, як ти виручила нині мене. Я ніколи цього не забуду. Спасибі тобі, добра дівчино, велике спасибі”

Цих епітетів Зоя не почула. Їх Олексій не висловив у голос. Їй про це сказали його очі: вона добре вивчила ці очі і знала, що вони ніколи не говорять неправди.

Зоя пройшла за Олексієм у вагон, посиділа навпроти нього в купе, поки не зашаркали валізами об двері його майбутні супутники. Пора було прощатись.

У тамбурі дівчина піднялась навшпиньки, притиснулася високими тугими грудьми до Олексія, дотягнулась розпашілими вустами до його обличчя і похапцем поцілувала в щоку. Не встиг хлопець отямитись, як вона рвучко відступила до дверей, зіскочила з підніжки на перон і, усміхаючись розгубленому, зніяковілому Олексію, тихо сказала:

— Альошо, я б дуже хотіла поїхати з тобою...

— Поспіши взяти квиток і поїдемо разом,— недоречно пожартував Олексій.

— Я серйозно, Альошо... Мені не до жартів... Я дуже заздрю тобі, ти — щаслива людина. Я б хотіла мати крихітку такого щастя...

Вагон плавно зрушив з місця... Поплив перон з його надбудовами, електричними ліхтарями, яскраво освітленими вікнами вокзалу, людьми і Зоєю серед них.

— Будь щаслива, Зою! — голосно вигукнув Олексій у відкрите вікно.

— Щасливої дороги... Пиши... Чекатиму...

Кого чекатиме — його, чи листів, Олексій не розчув, махав рукою, а Зоя стояла на місці і також махала йому у відповідь.

У Москві, очікуючи поїзда, що пізно ввечері відходив до Заполяр'я, Олексій побував на Красній площі, у Кремлі. Потім зайшов у поштове відділення, написав коротенького листа Світлані: „Сьогодні відбулося моє перше побачення з Москвою. Далі повезу в своєму серці поряд з тобою, рідною Яблунівкою, незабутніми Карпатами світлу часточку зореносної столиці. Детально про все опишу по приїзді в Синьоозерськ. Привіт Львову, Бережанам, Карпатам! Твій Олексій”

В північному експресі Олексієву увагу відразу привернув сусід по купе, серйозний молодий чоловік, на столик у банку з водою він поставив букетик різнобарвних айстр і ревниво оберігав їх від необережних рухів двох непосидючих супутників. Ніжні осінні квіти нагадали Олексію про домівку, любовно доглянуті матір'ю квіти у дворі і серед них — розмаїття любимих ним айстр.

— Дружині чи коханій везете? — поцікавився Олексій.

— Ще не одружений, а кохана підрастає,— охоче вступив у розмову молодий чоловік.— Везу квіти чудовій жінці, вона нам як рідна мати, працює у нас поваром котлопункту. Знаю, що вона любить айстри, а тому вирішив піднести їй ці квіти в день народження: ця подія співпадає з моїм поверненням в ліспромгосп.

— В якому ліспромгоспі ви працюєте, якщо не секрет?

— Який тут може бути секрет. В Синьоозерському.

— В Синьоозерському? — від такої відповіді Олексій розгубився,— не чекав зустрічі з людиною, котра могла ось тут, у вагоні, задовольнити цікавість молодого спеціаліста про далекий поки що об'єкт його виробничої діяльності.— Я також їду до Синьоозерська за направленням після закінчення інституту... Дуже радий нашій зустрічі... Давайте познайомимося... Олексій Гуренко.

— Суржиков... Микола Григорович... Називайте просто Миколою. Ми майже ровесники, я ще не позбавився рангу молодого спеціаліста, хоч начальство вважає мене вже за бувалого лісоруба.

Так відбулося знайомство Гуценка з майстром лісозаготівель Суржиковим, знайомство, що згодом переросте у велику дружбу двох відданих своїй справі людей.

— Був нещодавно у твоїй шкурі,— вгадуючи напрямок думок нового знайомого, поспішав Суржиков коротко ввести його в курс справи,— а тому хочу відверто сказати, що їдеш ти в хороше господарство, у сформований дружній колектив. В сім'ї, як кажуть, не без урода, є вони і в нашому ліспромгоспі, але погоди вони не роблять. Ядро колективу — здорове, є свої традиції, свої лідери. Багато молоді. Чимало проблем... А

де їх немає? Без них, на мою думку, жити нецікаво. Так що просись у директора на наш лісопункт, не пошкодуєш. Є вакансії. Без роботи не сидітимеш.

— Я не проти. Але як на це подивиться керівництво.

— А подивиться так на тебе, як і на нас дивилося і дивиться — хто не боїться лісу, тому путівка в ліс, на лісозаготівлі. У нас Олександр Олександрович такий... Поважає молодих і рішучих.

— Хто такий Олександр Олександрович?

— Директор ліспромгоспу. Товариш Устинов. Готуйся до серйозної і відвертої розмови з ним. Не вішай носа, тримайся на рівні і все буде гаразд. І пам'ятай, що віднині ліс для тебе не тільки зелений оксамит і окраса землі, а твій дім, в якому ти повинен бути вмілим і енергійним господарем, таке життєве кредо нашого директора, цьому він нас, необстріляних „рябчиків”, учить і не терпить тих, хто боїться лісу, ховається від нього в кабінетах, не спілкується з ним на „ти” Зрозумів?

— Зрозумів... Тому й вибрав нашу з тобою професію.

— Нелегка професія, але цікава. Я не поміняю її ні на яку іншу.

Протягом двох днів до пізньої ночі під стук коліс розпитував Олексій нового товариша про життя-буття ліспромгоспівське і весь цей час Суржиков з неприхованим задоволенням розповідав йому про все, що знав і про що скоро мусив дізнатись Гуренко.

Поїзд нестримно рухався назустріч майбутньому. А мимо за вікном пропливали безкінечні російські ліси — краса і гордість нашої землі.

Глава дванадцята

В повітрі відчувався подих близької осені, хоч сонце ще припікало і небо голубіло високо над головою. На траві сріблились великі краплини роси, а в березові коси вплелись помітні разки жовтого намиста.

Синьоозерськ зустрів Олексія Суржикова впевненим, розміреним, відпрацьованим ритмом напруженого трудового дня.

Селище справило на Гуценка приємне враження. Акуратні дерев'яні будиночки, новобудови школи, дитсадок, магазину і їдальні, тротуари із соснових дощок та відшліфовані колесами автомашин „лежнівки” – вміло збиті з соснового бруса дороги в дві колії. Молоде селище обживалося, влаштовувало людський побут, заявляло про себе впевнено і надійно. А навкруги Синьоозерська, куди не кинь оком, зеленів густий перестояний ліс, в темно-зелений фон ялинника мармуровими жилами врізались білокорі стовбури беріз, а за широкими кронами старих сосен ховались осички. Ні синьоокого озера, ні бодай невеликої річечки в селищі і поряд з ним не було.

Суржиков провів Олексія до контори ліспромгоспу і побажав йому „ні пуху, ні пера” та скорої зустрічі на своєму лісопункті.

Директор прийняв Олексія відразу, як тільки дізнався від начальника відділу кадрів про його прибуття. Олександр Олександрович вийшов із-за столу назустріч Олексію і міцно потис йому руку. Перед Гуценком стояв рослий, одного з ним рівня, чоловік років тридцяти п'яти, підтягнутий, стрункий, з виразною ямкою на підборідді, сіроокий, з попелястим без сивини чубом. Обличчя відкрите – з перших хвилин знайомства приваблювало співбесідника довірою і відвертістю.

— До нас їхали з охотою? — сідаючи за стіл, поцікавився Устинов.

— Сам вибрав місце призначення. Дуже хочу працювати на підприємстві, що характеризує рівень сучасних досягнень в лісозаготівельному виробництві. Тутешні ліспромгоспи, як мені відомо, відповідають цим вимогам.

— Добре,— відповідь Гуценка Олександрю Олександровичу сподобалася. Уважно розглядаючи особову справу молодого інженера, директор ставив Олексію одне запитання за іншим, на які хлопець давав конкретну і ясну відповідь, як і самі питання.

— Батько загинув на війні?

— Так.

— Відомо, де?

— При форсуванні Дніпра в районі Києва.

— Амій поліг під Будапештом,— Устинов закурив, простягнув Олексію портсигар, але той відмовився, пояснивши, що не курить.— Батьків шлях з сорок четвертого і до останнього залпу війни продовжував я. З війни повернувся без жодної подряпини. Буває й таке... Де маєте бажання працювати, Олексію Петровичу?

— Там, де ви вважаєте за необхідне,— не задумуючись, чітко визначив Олексій своє ставлення до призначення на посаду.

Олександр Олександрович уважно подивився на Гуценка, зважуючи про себе, на яку виробничу ділянку було б доцільніше його направити, де б праця молодого інженера, з усього видно — толкового хлопця, принесла щонайбільше користі як підприємству, так і йому самому. Яку школу краще було б пройти хлопцеві, щоб у майбутньому вийшов з нього хороший спеціаліст, вмілий організатор виробництва.

— Де ви проходили виробничу практику? — намагався Устинов з'ясувати для себе до кінця всі зв'язки, що їх мав молодий інженер з лісовою справою.

— В Карпатах.

— Яке враження справила на вас лісозаготівля в Карпатах?

— Хороше. Чудова школа для спеціалістів.

— Я працював в Карпатах і на все життя залишив приємні спогади про той своєрідний край, про його знаменитих

трудоарів – лісорубів, про нелегкі умови виробництва в горах. До речі, у нас працюють карпатські лісоруби і ви матимете змогу з ними зустрітися.

Директор зробив невелику паузу, пробіг очима по анкеті Олексія і продовжив:

– Ваша біографія свідчить про те, що життя вас не дуже пестило, до труднощів вам не звикати. Нелегко прийшлося тим, у кого війна відібрала батьків і хто залишився на вдовиних руках. Хочу запропонувати вам роботу на лісопункті в ролі майстра лісодільниці, є у нас така вакансія на елпедва. Щоправда, можна вас залишити в апараті управління, відчуваємо потребу в освічених людях також на нижньому складі, проте, на мою думку, корисніше все-таки розпочати трудову діяльність, як кажуть, з найнижчого щабля – заготівлі лісу. Для лісозаготівель потрібні сильні люди, слабодухі там гинуть, я не обмовився – гинуть як особистість. По всіх даних ви підходите для лісопункту. Будемо відвертими до кінця, ви подобаєтесь мені і я вам вірю, як у ваші роки вірив сам собі.

– Спасибі за довіру і увагу, Олександр Олександровичу, – іншої пропозиції Олексій не чекав, вірніше, не бажав почути від директора, пригадавши розмову з Суржиковим у поїзді, і був вдячний йому за висловлені рекомендації і побажання. – Постараюсь виправдати вашу довіру, буду працювати на совість, по-іншому не вмію.

– Добре сказано: „по-іншому не вмію”, по-моєму сказано. В такому разі по руках, Олексію Петровичу, будемо оформляти нашу угоду. – Олександр Олександрович розпорядився викликати начальника відділу кадрів і продовжив розмову:

– На другий лісопункт треба влити свіжий струміль. Зібрались там інертні і малоініціативні в питаннях нововведень керівники. Начальник Жеромський – хороший господарник, ладить з колективом, справу знає, в нього можете багато чому повчитись. Даються взнаки прожиті літа, лічені місяці залишилось до пенсії, а тому він неохоче за нове береться, в консерваторах дотягує до заслуженого відпочинку. Помічник у нього нікудишній. Маю на увазі технорука Солодкіна. Не дурний чоловік, але ледачкуватий і дуже інертний. Гліє, а не горить. Як

не намагаємось вигнати з нього інертність, нічого не виходить – послухає, почервоніє і далі продовжує в тому ж дусі, як з гуся вода, так із Солодкіна пропозицій, рішень і творчих пошуків. Майстри там – непогані. Можуть працювати. Будуть, звичайно, труднощі, без них не обійтися, але не пасуйте перед невдачами, боріться з ними і перемагайте. Підтримаємо, допоможемо... Приймете дільницю Зінкевича. Трапилось у нього велике горе, виїхав з ліспромгоспу. Дільниця без майстра...

З хорошим настроєм виходив Олексій з кабінету директора. Олександр Олександрович дав йому два дні на оформлення та знайомство з виробничими підрозділами ліспромгоспу, що знаходились на центральній садибі в Синьоозерську. На цих пару днів його влаштували в гуртожитку нижнього складу, і Олексій більше часу проводив саме на біржі і лісозаводі, бо через декілька днів саме з цими дільницями йому доведеться вступити у виробничі стосунки.

На нижньому складі між штабелями лісу Олексій зіткнувся з Суржиковим.

– Хай живе! – Суржиков дуже зрадів нежданій зустрічі. – Ти що тут робиш?

– Вивчаю географію.

– Що, може працюватимеш тут, тоді...

– Не поспішай з поздоровленням.

– Не вгадав?

– Ні.

– Чи не до нас поїдеш?

– До вас.

– Хвалю! Вітаю! Молодець! – Суржиков міцно потис Олексієву правицю.

– Коли тебе чекати на лісопункті?

– Сьогодні. Можемо разом поїхати, якщо не заперечуєш.

– Справлюсь на нижньому і гайда...

– Гайда.

По дорозі на лісопункт Олексій поцікавився, що трапилось з колишнім майстром Зінкевичем.

– Горе в чоловіка, – Суржиков зітхнув і з болем у голосі продовжив. – Місяць тому трагічно загинула його дружина.

Вихідного дня з жінками пішла в ліс по чорницю. Збираючи ягоди, жінки розбрелися по лісу і там їх застала гроза. Після грози в домовлене місце зустрічі Галя Зінкевич не прийшла, жінки допізна ходили по лісу, гукали її, та так і не знайшли.

Шукали жінку всім колективом лісопункту два дні, знайшли мертвою під сосною. Від дощу сховалася Галя під дерево, там її дістав грозовий розряд. Жінку тяжко було впізнати, так її, бідолашну, знівечила комарня – об'їла всі відкриті частини тіла. Краще про це не згадувати. Виїхав Зінкевич з дітьми з ліспромгоспу і позбулися ми хорошого товариша, досвідченого майстра, – дід мігив його в свої помічники. Хто такий „дід”, доповідаю: Станіслав Борисович Жеромський, – так його у нас величають.

– Розповідав про нього директор.

– А про його помічника нічого не казав?

– Говорив, що помічник у начальника – Солодкін.

Суржикову не терпілося випитати, що говорив Устинов молодому майстрові про його майбутніх керівників, але Гуренко відмовчувався, і тоді Микола про дещо натякнув Олексію, щоб той мав уяву, хто є хто на лісопункті.

– Технорука на білому світі тримає його сердобольна половина – Олена. Колоритна жінка. З характером і з довгим язиком. Старайся на той язичок не попадатись, бо проковтне, – Суржиков недобре засміявся. – Солодкін недавно працює в ліспромгоспі. Часто міняє місце роботи: не може ніде прижитись, мабуть, через Олену. А вона „ікру метає” і біситься, що Василь вже полисів, а ніяк вище посади технорука не підніметься, хоч і користується високою протекцією. Чоловік Олениної подруги займає солідний пост в комбінаті, і йому надокучає Олена своїми проханнями перевести Василя на нову роботу і висунути його на керівну посаду. Переводи організовуються, а щодо посади – зась, окрім протекції, треба мати ще й голову на плечах... Не годиться критикувати позаочі своє начальство, не подумай, що капаю на нього, хай собі живе і процвітає – я йому не ворог. Як кажуть, до слова прийшлося... От лише справа від усього страждає, а це недобре. Поживеш – побачиш.

— З дідом ти як? — хотів Олексій дізнатись дещо більше, ніж йому розповів Устинов про характер і стиль роботи свого майбутнього керівника.

— Нормально. Дід — душевна людина. Дисципліну поважає. Ледарям спуску не дає. З техноруком відносин псувати не хоче, зважаючи на його зв'язки і свій вік. А той цим спекулює і підводить як себе, так і Станіслава Борисовича. — Суржиков зам'явся, ніби вагаючись: чи розповідати все до кінця, але помітивши запитливий погляд Олексія, продовжив, — інколи на заваді дідові, розумієш, — розкривався, ніби видавав якусь особливу таємницю, Суржиков, — стоїть чарчина, полюбляє він в неї заглядати, і цю його слабкість дехто використовує. Не на користь загальній справі. Дістається за це старому від Устинова, і, мабуть, цілком справедливо. Останнім часом Жеромський рідко з'являється в лісі, більше по господарству розгін дає. То завгоспа муштрує, то Мотрю з дівчатами в ідальні пропісочує, чи по гуртожитках снує, багато часу віддає матеріальному забезпеченню і ремонтній службі. Лісосіки — парафія технорука і нас, грішних. Так що готуйся до щоденних конфліктів з техноруком, бо на більше він неспроможний. Слухайся діда, не спіши робити, чого не вмієш, а хочеш вміти, то вчися і не вішай носа — все буде гаразд.

— І я так думаю.

— От і добре.

Після короткого знайомства з працівниками лісопункту Жеромський запропонував Олексію пообідати в лісопунктівській ідальні.

— Підсмаж нам по харіусу і ще що-небудь придумай, — владно подав замовлення Станіслав Борисович завідуючий ідальнею Мотрі і, змірявши Олексія допитливим поглядом маленьких колючих очей, додав, — як той казав, Мотре батьківно, покажи молодому майстрові, на що варта твоя шикарна фірма.

Дебела, доладу зліплена з круглих, виповнених форм рум'янощока жінка поставила на стіл сковорідку з пахучою, вміру підсмаженою рибою, паруючу відварену, заправлену цибулею і салом картоплю та миску з соковитими перестиглими помідорами.

— Закусочка на рівні московських ресторанів, — прицмокував Станіслав Борисович. — За знайомство годиться по сто грам пропустить... Може того... Олексію Петровичу... Чи як?

Олексій зніяковіло мовчав. Розпочинати свій перший трудовий день з чарки не входило в його плани і наміри. Вагання нового майстра Жеромський зрозумів по-своєму і негайно змінив пластинку:

— Так годиться, та нехай йому грець — час робочий. Олександр Олександрович обіцяв на лісопункт заглянути, можна так влипнути, що не доведи господи... Крутий чолов'яга, не переносить запаху оковитої. До вечора потерпимо.

Олексій полегшено зітхнув і потягнувся до звабливих помідорів.

— Куштуйте наших харіусів, беріть помідорчики — потурбувалось наше начальство, вибило повний пульман болгарських красунчиків, — повела стріловидною бровою Мотря в Олексієву сторону, взялась руками в боки і відверто виставляла на показ чоловікам барвисту в білих оборках кофтину.

Олексій блимнув з-під лоба на Мотрю, вона навіть не встигла оцінити його погляду і накинувся на рибу, даючи зрозуміти і грайливій молодиці, і сивочубому, схильному до гумору та балаканини Жеромському, що його в даний час ніщо не цікавить, хіба що харіус, бо про цю рибу до сьогоднішнього обіду він не мав жодного уявлення.

Мотря наче ненароком тернула м'яким боком об „дідове” плече, грайливо повела круглими плечима, напіввипнула, розцвітаючи в загадково-мрійливій усмішці.

— У нашої Мотрі дуже гарна кофта і ще щось, — підморгнув Олексію Жеромський і потягнувся рукою до глибокого прорізу в кофтині.

— І таке скажете, Станіславе Борисовичу, як вам не того... не соромно при.., — хотіла сказати „чужому чоловікові”, але спохватилась і поправилась, — при Олексію Петровичу.

Крутнулась на каблучку ладного черевика і майнула до кухні.

— Постривай, чого розсупонилась, жартів не розумієш чи що, — гукнув услід зникаючій жінці Станіслав Борисович, — хочу тобі щось сказати.

— Що там іще у вас? — Мотря обернулася, чекала, якого фортеля знову викине начальник.

— Не бійся, щипатись більше не буду, — плямкнув масними губами Жеромський, — пошли когось з дівчат за завгоспом, тільки не барись.

— Постараюсь.

Через декілька хвилин до їдальні вбіг завгосп Семененко, блимнув на незнайому людину, Олексій відчув на потилиці холодний дотик завгоспівського погляду, напівобернувся до нього і став розглядати квадратне, побите віспою обличчя Семененка: недобрі очі, насуплені їжакуваті брови, низький лоб, поораний глибокими зморшками.

— Звали? — не дивлячись більше на Олексія, звернувся Семененко до Жеромського.

— Звав, — уточнив начальник, не запрошуючи завгоспа присісти до столу, — кімнату приготував?

— Все зробив, як ви звеліли, — відрпортував Семененко і приготувався вислухати нові вказівки „діда”, знаючи, що Жеромський без діла не викликає.

— Чи не бажаєш, Олексію Петровичу, з дороги в лазні викупатись? — запитав Жеромський Гуренка. — Наша лазня на всю округу славиться. Як той казав, бути в Римі і не побачити папи Римського — гріх. Приїхати на наш лісопункт і відразу не викупатись в лазні — удвічі гріх... Познайомся з господарством нашої Євдокії Корніївни. Доладна господиня, лазню вицяцькувала, куди там фінським до нашої.

Олексій дав згоду, і тоді Станіслав Борисович підвів ризику під діалогом з Семененком:

— Розпорядись, щоб Корніївна витопила лазню і викупала нашого майстра, гарненько викупала, як вона ото вміє купати! З віничком, паркою і настоящим на м'яті і всякому зіллі духом. Почув?

— Почув. Буде зроблено, як ви кажете, — Семененко викашлявся, удруте глянув на Олексія і зник за порогом.

Станіслав Борисович показав Олексію садибу лісопункту, розповів про новобудови останніх трьох років, підкресливши чималу свою заслугу в цьому, поводив майстра по гуртожитках,

завів до магазину, не без гордості ознайомив з новою ремонтною майстернею.

Садибу лісопункту з усіх боків оточували вирубки минулих років, деінде кучерявилися малинники: самовідновлення лісу відбувалося дуже повільно, куртинки листв'яної порослі засвідчували незриме бажання природи оговтатись від ран, заподіяних лісозаготівельниками, і вибухнути буйним життям на залізаних глином часу ранах. Відцвітався іван-чай, виставляючи напоказ природі і людям своє ніжно-рожеве вбрання.

Про вічність існування природи і жагучу потребу жити в ім'я збагачення бриніла зелено-голуба безіменна річечка, що протікала східним краєм садиби лісопункту і для її мешканців була найбільшою відрадою і життєвою необхідністю: влітку погожої днини в ній купалися після роботи; у вихідні дні жінки та й чоловіки-одинаки прали білизну; взимку, коли від затяжких сильних морозів перемерзала в колодязях вода, брали водицю з річки, вирубуючи ополонки в товстому льодяному панцирі; звідти носили воду для заправки автомашин, тракторів і в лазню. Зелений моріжок, розшитий зрідка бісером золотавого лютика, покривав берег річечки, ховаючи в ній кінці витоптаних стежок, що збігали до води від крайніх будівель.

З десяток стандартних збірно-щитових будинків, декілька довгих рублених із соснових колод бараків, контора, їдальня, магазин, лазня, медпункт, майстерня, кузня, з'єднані між собою дерев'яними тротуарами і лежнівкою — такий мала вигляд садиба лісопункту.

Окремо від поселення лісорубів, ближче до річечки, стояла приземкувата, рублена з кругляка, вкрита тесом невелика хатина Івана Кисельова, вихідця з Комі, в минулому мисливця-промисловика. Колись побудував хатину в глибокому, лише мисливцям доступному лісі Іванів дід, дісталася вона після смерті діда батьку Івана, а потім її господарем став Іван. Витоптав він тих стежок в снігу і моху, полюючи на звіра і птахів, не перерахувати. Нікому тепер, окрім Івана, не потрібна оця бухгалтерія — рахувати кілометри Іванових доріг. У прийшлих людей інша бухгалтерія — їм подавай кубометри деревини.

Не думалось і не гадалось Іванові, що пилка добереться до його мисливського стійбища і потривожить налагоджене віками спокійне життя в лісовій глухомані. Чи міг подумати Іванів дід, що його онук відмовиться від мисливської професії і піде сторожувати на лісопункті? Не зрадив Кисельов своєму житлу: живе у власному будинку. Жартують лісоруби: „Затесався до нас один власник маєтку” Іванів „маєток”, хоч і стоїть окрай селища, проте завжди знаходиться в центрі лісопунктівського життя: якщо треба чарку перехилить, щоб начальство не бачило, до Івана чоловіки біжать, до кого молодиця в гості приїде, просять Івана на ніч пустити, нічого не вдієш – життя...

Вечором на нараді Жеромський відрекомендував Олексія технорукові і майстрам лісопункту. Вислухав інформацію підлеглих про здобутки прожитого і відпрацьованого дня, поставив завдання на завтрашній робочий день, що має бути не менш напруженим і складним.

– Тобі, Василю Пилиповичу, завтра слід зайнятись передачею майстерської дільниці Олексію Петровичу, – завершуючи нараду, ставив Жеромський завдання перед техноруком Солодкіним. – Продумай склад комісії для участі в передачі матеріальних цінностей і деревини, підготуй необхідну документацію – акти, наряди, заявки, приведи в порядок технологічні карти.

Настанови начальника лісопункту не зовсім подобались Солодкіну, але він терпеливо їх вислуховував, кивав на знак згоди головою, скалив за звичкою ліве око і кидав косяки на Гуценка. Не витерпів лише тоді, коли Жеромський двічі повторив про занедбаність технологічних карт з вини Солодкіна. Василь Пилипович почервонів, набундючився і недобре закліпав повіками.

– Солодкін... Солодкін... Тільки мене й бачите, – плаксивим голосом висловив своє невдоволення технорук з приводу критики начальника на його адресу.

– Не кип’ятися, Пилиповичу, слухай і зарубай собі на носі, – втихомирив Жеромський свого помічника. – Як той казав, не спіши поперед батька в пекло. Навчись терпеливо

слухати зауваження, помовчи, коли старші говорять. А за карти серйозно візьмися. Пора навести порядок в цій справі. Пора!

— Мовчу... Наведу.

— Отак би зразу, а то в пузир поліз. Соромно мені за тебе перед новим майстром.

Солодкін шморгнув носом і замовк. Суржиков і Загидулін перекинулись лише для них двох зрозумілим поглядом, і лише Семененко сидів байдужий до всього, бо сьогодні Станіслав Борисович вже не буде допікати його за упущення минулого дня.

До нового житла Олексія провів Суржиков. Селище вже заповнював вечірній гомін: грюкали двері в гуртожитках, товпились люди біля яскраво освітленого магазину.

Велика Ведмедиця зверхньо поглядала на вечірнє вовтузіння своїх земних сусідів, зацікавленим поглядом яскравих зірниць проводжала Олексія до житла, що поглядало на гамірливе селище своїм єдиним поки що темним вікном.

Глава тринадцята

Літо хутко відступало на південь. Хоча окремі дні ще були по-літньому теплі, проте вночі на землю спускалися заморозки, вкриваючи калюжі тонкою кригою. Готувались до вирію дикі качки і гуси: їх табуни все частіше з'являлись над лісом, вони гуртом ніби випробовували свої сили перед далекою дорогою.

Слідом за літом з півночі на південь повільно сунули волохаті, насурмачені хмари, готові в кожную мить розсипатись густим холодним осіннім дощем, а то й першим раннім лапатим снігом.

За роботою, що цілком і повністю поглинула Олексія, як тільки він прийняв дільницю, не помічав молодий майстер змін пори роки і лише ранком, виходячи надвір, відчував він подих зими і подумував про те, що слід попросити у Станіслава Борисовича дозволу на виписку зі складу овечого кожуха.

Після невеликої наради з бригадирами лісозаготівельних бригад, скликаної увечері після повернення від директора ліспромгоспу, Станіслав Борисович залишив у кабінеті керівний склад лісопункту і зробив заяву про те, що Устинов вимагає від нього негайно перейти на нову технологію розробки лісосік із завантаженням автомашин пакетами за допомогою трельовочних тракторів.

— Перший лісопункт вже освоїв вантаження пакетів на вузькоколіїні платформи. Врахуйте, що вантажить в такий спосіб рухомий склад вузькоколійки значно важче, аніж автотранспорт, проте наші сусіди нас обскакали. Олександр Олександрович незадоволений нашою роботою і рекомендує обмінятись досвідом з першим лісопунктом,— Жеромський

обвів колючим поглядом всіх присутніх і втупився втомленими очима в Солодкіна, від чого той нервово засовався на стільці. – Отож слухай мою команду, Василю Пилиповичу, завтра спозаранку вирушай з Суржиковим, Загидуліним і Гуренком до сусідів. Можете взяти на свій розсуд двох-трьох енергійних бригадирів і пару трактористів – для діла згодиться – і деньок повивчайте досвід наших передовиків.

– То Ви, Борисовичу, з нами не хочете проїхати? – скалив ліве око Солодкін і всі зрозуміли його запитання як небажання технорука взяти на себе відповідальність за результати завтрашнього експерименту.

– Не бійся, Пилиповичу, будеш за старшого нашої групи, – вгадав Жеромський, куди хилить технорук, і невдоволено насупив брови. – Сам Бог велів технорові осідлати норовистого коника – нову технологію. Їдьте без мене, на весь день не можна залишати лісопункт без керівного ока. Іншим разом я сам проїду до сусідів і постараюсь набратись розуму.

– Ви мене не так зрозуміли, – став виправдовуватись Солодкін, – я хотів... Я мав на увазі...

– Що ти хотів, я зрозумів, а що маєш на увазі, – Олені розкажеш, – засміявся Станіслав Борисович, – засиділися, кінчаймо, Пилиповичу, балачки і давай братись за діло, а то буде нам, як отій сидоровій козі... Щось незрозуміло?

– Зрозуміло.

– Все зрозуміло.

– Якщо зрозуміло, тоді гайда на відпочинок. Як той казав, ранок за вечір мудріший.

Перший лісопункт працював на базі вузькоколійної залізниці. Створили його на два роки пізніше другого, але за рівнем виробничої діяльності, організації праці і трудовій дисципліні він значно відірвався від свого старшого сусіда і справедливо вважався передовим серед чотирьох лісозаготівельних пунктів ліспромгоспу. Очолював його молодий енергійний начальник, в помічники собі він підібрав кмітливих, працьовитих, грамотних майстрів – всі, без винятку, мали вищу освіту, володіли ґрунтовними знаннями і здібностями, а саме головне – горою стояли за свого начальника, як і він за них.

Гуренко відразу відмітив про себе очевидну різницю в діяльності лісопунктів, його вразив порядок на лісосіках, чого явно бракувало всім майстерським дільницям другого лісопункту. Він був у захопленні від чіткої роботи вузькоколійки, від організованості на вантажних майданчиках, від злагодженої діяльності всіх ланок складного лісозаготівельного механізму.

На лісосіках група Солодкіна зустрілась з головним лісничим Лівобережного ліспромгоспу Віталієм Івановичем Бочаровим. Відділ лісового господарства Лівобережного ліспромгоспу контролював лісогосподарську і лісозаготівельну діяльність декількох ліспромгоспів, в тому числі і Синьоозерського.

Бочаров з лісниками перевіряв стан розробки лісосік, якість лісосічних робіт, зокрема зачистку їх від порубочних лишків.

— Яким вітром занесло „дідові” кадри в ці краї? — був приємно вражений Віталій Іванович нежданою зустріччю з представниками другого лісопункту.— Чи не тими, що дмуть з кабінету Устинова?

— Тими,— вітаючись з головним лісничим, відповів за всю компанію Солодкін.

— Схвалюю і підтримую ваші благородні наміри. У тутешніх хлопців є чому повчитися. Взяти, приміром, зачистку лісосік — порядок. Не те, що у декого. Чи, може, помиляюсь, Василю Пилиповичу?

Солодкін чудово розумів, в чий город кидає камінці Бочаров, бо дуже часто останнім часом діставав наганяї від працівників лісової охорони за недбале ставлення до лісосік, за порушення встановленого порядку освоєння лісосічного фонду.

— Підтягуємось, Віталію Івановичу, до рівня...

— Світових стандартів,— поспішив Бочаров з гумором закінчити думку Солодкіна.— Підтягуйтесь. Наступного тижня завітаємо до вас, подивимось, як іде ваша підтяжка. Прошу повідомити Жеромського і підготувати технологічні карти.

— Милості просимо. Будемо раді...

Не дуже радів Солодкін зустрічі з Бочаровим і його кадрами на своїх лісосіках: знову будуть без мила голити, готуйся до чергового розносу з боку ліспромгоспівського керівництва.

Але що вдієш — така невтішна доля в технорука, всі об нього витирають ноги. Скільки не вимагає від майстрів, бригад тримати порядок на лісосіках — і все, як горохом об стіну: головами покивають, мовляв, знаємо, чуємо, зробимо, а далі по-своєму все роблять. Чи такий народ підібрався, чи він, Василь Пилипович, щось не того, одним словом, поки що з технологією на другому не ладиться. Нічого не скажеш, прав Бочаров. І все-таки не хочеться знову бути битим.

— Серйозна людина Віталій Іванович,— сказав Загидулін Олексію, коли головний лісничий відійшов від гурту, щоб зробити якісь зауваження місцевому майстрові.— Грамотний спеціаліст, досвідчений лісогосподарник. До безтяти закоханий в ліс. Фронтвик. Вимогливий і принциповий. Ганя нашого брата, аж костриця сиплеться. Дістанеться всім нам на горіхи, як завітає до нас у гості. Для його гостинців треба готувати добрячу торбину.

За обідом на котлопункті Олексій мав змогу ближче познайомитись з Віталієм Івановичем. Розговорилися. Виявилось, що Бочаров в повоєнні роки після закінчення інституту працював в західних областях України, одружився з місцевою дівчиною, приймав участь у боротьбі з бандерівцями, на тілі залишилися рубці від гарячих лісових зустрічей з отими оунівцями.

— Люблю Карпати. Більше десяти років минуло відтоді, як переїхав на північ, але до найменших подробиць пам'ятаю цей період мого життя,— згадував Віталій Іванович.— Важкі були часи і разом з тим цікаві, адже мені довелося разом з трудовим людом Західної України виборювати право на щасливе і світле майбутнє. Хороші там люди, працьовиті, душевні, дуже люблять свій край... Край верховин, полонин, гірських, потоків, красунь смерічок, Край Олекси Довбуша, Ярослава Галана, Олександра Гаврилюка, Івана Франка.

— Ви буваєте тепер в Карпатах?— поцікавився Гуренко.

— Буваю. Раз у два — три роки стараємось їздити з моєю Лідою у відпустку в її рідне село. Там і зустрічаюсь я з своєю молодістю і зі своїми старими друзями. До речі, тут, на лісопункті працює бригада з Лідиного села, після обіду я обов'язково побуваю у них і передам гостинці від Ліди землякам.

Віталій Іванович цікаво розповів Олексію про свої трудові будні на відповідальному посту головного лісничого, торкнувся проблем розвитку лісового господарства в північних районах, дав окремі корисні поради молодому майстру – початківцю лісозаготівельної справи. З особливим захопленням говорив Бочаров про тутешню природу, лісові багатства, ставлення людей до лісу і це ще раз підтверджувало вислів Загидуліна про головного лісничого як про справжнього лісового стража, державного лісового охоронця.

Повернувшись на свій лісопункт, Солодкін вирішив присвятити вечір оформленню технологічних карт на розробку лісосік, щоб не впасти обличчям у багно перед Бочаровим, коли той завітає в гості, і, зрозуміло, нарешті виконати вказівку Жеромського щодо наведення порядку в технічній документації.

Після вечері розклав Василь Пилипович на обідньому столі папери і з кислим виглядом приступив до нелюбимої справи. Краще під дощем день у лісі мокнуть, ніж дві-три години ламати голову над цими картами: не лежала у Солодкіна до них душа.

Солодкін наносив олівцем на папір трельовочні волоки і верхні склади, а його благочестива половина носилася з кухні в кімнату, намагаючись відірвати чоловіка від роботи і примусити до розмови. Їй конче хотілось втягнути Василя в сварку, так і підпірав молодицю нечистий дух сказати оцьому теплюю таке слово, щоб у нього памороки забило і щоб він завівся, а вже потім Олена йому покаже, де раки зимують.

– Мало тобі на роботі мороки, так ти додому припер оцей оберемок. Діти батька днями не бачать, нема того, щоб побути з ними, чи мені допомогти, – так він карти понатягував, от візьму і викину їх у пічку, – Олена поривається негайно виконати винесений паперам вирок, схоплює кочергу і давай нею жар в пічці шурувати.

– Не чіпай, бо я тобі викину! – сіпається Солодкін і незграбно прикриває папери руками.

– Щоб оце останній раз ти брав роботу додому. Нічого забивати квартиру макулатурою! Чула, що тебе Жеромський при

всіх карток за карти, а ти хоча би хни – тільки носом шмор-гав. Макуха ти, а не технорук. Не можеш майстрів до рук прибрати. Гуренку, отому зеленому салазі, догоджаєш, бігаєш перед ним... Чекай, доки він тебе під ноги підтопче!

– Замовкни! – гримає Солодкін, витираючи рушником спітнілу шию.

– Ї не думаю, не допущу, щоб об тебе кирзакі витирали, не для того тебе сюди комбінат прислав! Не для того тебе держава стільки вчила, щоб весь вік був на побігеньках у начальства і підлеглих.

Кінчик довгого Олениного носа побілів, неначе його мороз прихватив, ще більше загострився, загнувся донизу, від чого Олена стала схожою на потривожену серед білого дня стару скуйовджену сову, зеленуваті очі, як у вовчиці, спалахнули ненавистю і рішучістю. Просто не вірилось, що цій жінці недавно повернуло за тридцять.

– Ну, гаразд, годі тобі, – намагався Василь спрямувати розмову в спокійне русло, але стримати жінку вже було неможливо.

– Не затикай мені рота і не нукай, а краще послухай, що я тобі скажу, – Олена сіла за стіл навпроти Солодкіна, підперла руками обличчя, і впилаь сердитими очима в чоловіка. – Пора тобі серйозно подумати про свою роботу. Скільки ще я буду витягувати тебе в люди? Скільки ще мені просити Петра Григоровича, щоб піднімав тебе на ноги і підпирав тебе кілками? Мовчиш! Бо нема чого говорити. Ото ж! Про мене, дітей наших ти подумав? Через рік Іринка піде в школу. А в яку школу? Станіслав Борисович в наступному році збирається на пенсію, буде здавати лісопункт. Кому передасть, ти про це думаєш?

– Думаю! Думаю! Не ятри мою душу, по ній і без твоїх повчань коти шкребуть кігтями!

– Ї будуть шкребти до тих пір, поки не візьмеш в свої руки керівництво лісопунктом. З Станіславом Борисовичем поведься по-людськи, слухай його, старайся перед ним...

– А я що роблю?

– Погано робиш. Вчися у молодих спеціалістів подавати начальству свіжі ідеї, полив'яна твоя голова. Вихідного дня

поїдем до Петра Григоровича, порадимось з ним, попрошу, щоб слово замовив.

Петро Григорович займав високий пост у комбінаті, його дружина була інститутською подругою Олени. Користуючись цим, Солодкіна, як тільки у Василя не клеїлось з роботою, випрошувала для нього у Петра Григоровича місце на іншому підприємстві. Не без дального прицілу робив Петро Григорович останнє переведення Солодкіна на посаду технорука лісопункту, характеризуючи директору ліспромгоспу Василя Пилиповича як надійну опору в роботі, знаючого спеціаліста. На жаль, опора виявилася хиткою. Це добре розумів сам Василь Пилипович, а ще краще розуміла Олена, не кажучи про Устинова: у нього склалася тверда думка про здібності і вміння Солодкіна вже в перші місяці його роботи на лісопункті.

Василя починав бороти сон, він куняв, позіхав, благав подумки домового, аби той вгамував Олену, а її ніякий дідько не брав – допікала бідолаху до кінця.

– Чого мовчиш? – в який вже раз приставала Олена.

– Я вже все сказав.

– Поки що я говорила, а ти мовчав, тепер хочу тебе послухати.

За стіною закашлявся „дід”, чи спросоння, чи не спав і досі.

– Давай тихіше, – кивнув Василь на „дідову” половину, – може, на сьогодні досить... Щось придумаємо...

– Не щось, а по ділу думай, – поправила Олена чоловіка, глянула на стінного годинника, солодко потягнулася, випнувши під тонкою сукнею невеликі груди, і пішла до ліжка. За нею понуро поплентався Солодкін.

Ранком Жеромський між іншим сказав Солодкіну:

– Політграмоті увечері Олена вчила? Довго ж вона тебе мучила.

– Було... трохи... По-сімейному...

– І я ж кажу – по-сімейному, а то по якому б іще.

Станіслав Борисович хмикнув під носа і поплескав рукою технорука по плечу.

– Займись, Пилиповичу, новими лісосіками. Днями Гуренкову і Суржикову дільниці будемо переводити на нове місце.

Проглянь підготовчі роботи. Підготуй технологічні карти з урахуванням набутого на першому лісопункті досвіду.

— Займусь.

— А я по господарству покручусь, завгоспа, прибиральниць трохи поганяю, а то розучились мух ловить.

— Поганяйте.

— Кажеш, днями Бочаров до нас загляне. Подумай про зустріч.

— Думаю.

— Майстрів поганяй. Дивись мені...

— Дивлюся.

Глава чотирнадцята

На лісопункт приїхала начальник планового відділу ліс-промгоспу Рум'янцева, тимчасово виконуюча обов'язки головного інженера, поки той перебував у відпустці.

Ларису Андріївну цікавило списування деревини на технологічні потреби лісозаготівельних дільниць, заодно хотіла перевірити якість зачищення лісосік, ознайомитись на місці з планами переходу лісопункту на нову технологію заготівлі лісу.

На дільницю Гуренка Рум'янцева потрапила в останню чергу, переповнена негативними враженнями від знайомства з лісосіками Загідуліна, а особливо Суржикова.

Разом з Ларисою Андріївною і обходив свої бригади Гуренко. Під ногами чвакала розмокла від затяжних дощів глина, кирзові чоботи провалювались, поруділа вода хлюпала за хляви. Олексій байдуже сприймав ці тимчасові незручності, широко ступаючи по вологому місиву. Рум'янцева не відставала від нього, навпаки, намагалась на півкроку йти попереду майстра. В невисокі гумові чобітки набиралась вода, але жінка терпляче зносила її холодний дотик, почувала себе впевнено в лісі і не поступалася Олексієві в спритності та вмінні швидко орієнтуватись в обстановці. Коли Лариса Андріївна зупинилась, шукаючи точку опори для ніг, Олексій обережно брав її під руку, допомагаючи подолати нову перепону на їхньому шляху.

— Суцільна рілля, жодного просвіту, знову збирається на дощ, — поглядав Олексій на небо, прикидаючи, що мусить додатково зробити для поліпшення трельовочних волоків, якщо дощ затягнеться ще на декілька днів.

Волоком, надривно гуркочучи, повзла з пачкою лісу на щиті масивна шестидесятка — так коротко називали лісоруби

трельовочний трактор ТДТ-60. Гусениці трактора провалювались час від часу в ями між нестилом і повільно викарабкивались звідти, доводячи тракториста до сьомого поту. За кермом трактора сидів, повернувши козирок кашкета назад, Ілля Єсаулков, Олексій помахом руки попросив Іллю зупинити машину і підійти до них з Рум'янцевою.

— Слухаю, Олексію Петровичу, — підійшов Єсаулков впритул до майстра і жінки.

— Переставте пару сучкорубів на волок, поправте місцями настил. Не трелюйте до естакади осику, на волок її пускайте, а на лісосіці не лишайте. Погляньте — всюди покинута осика, нікуди не годиться! Як бригадир, Ви не можете залишити без уваги мої вимоги.

— Підтягнемося, — слухняно сприйняв зауваження Гуренка бригадир, — небесну канцелярію розвезло, видно, там нема кому править — по курортах роз'їхались, а дощове господарство залишили перевернутим догори дном. Запропонуйте Жеромському, щоб відправив в канцелярію нашого завгоспа, він поставить все на своє місце, прикує дужку до стелі, відро не перекинеться, — має певний досвід. Думаєте, жартую, зовсім ні, — помітивши на вустах Рум'янцевої усмішку, звернувся Єсаулков до неї. — В селищі стало зникати відро, причеплене ланцюгом до колодязя. Щоб на нього більше ніхто не зазіхав, Семененко попросив коваля обкувати його полосовим залізом, тепер для того, щоб витягнути відро з водою, необхідно крутити коловорот в чотири чоловічі руки. Наша прибиральниця Марія хотіла сама з ним впроратись: якби не підіспів наш брат, опинилася б у колодязі разом с Семененковим відром. Це для розрядки. Бувайте, Ларисо Андріївно.

— Дивіться, щоб у такий спосіб вас з трактором не затягло на лісосіці, — пожартувала Рум'янцева.

— За нас будьте спокійними — не підведемо ні себе, ні майстра.

— Знаю його не перший день, не підведе, зробить все, як сказано, — поділилась Лариса Андріївна з Олексієм своїми думками відносно Єсаулкова. — Вам з ним, напевно, працюється непогано?

– Розбитний чоловік, поки що ним задоволений.

– Відчуваю почерк майстра, – лісосіки чисті, порядку більше, ніж у сусідів. Похвально. Важкувато приходиться?

– Всяк буває – з такими, як Єсаулков, легше, з іншими важче, дисципліну сприймають з образою, козубляться, натякають на недостатність у мене практики, та нічого, поїжачаться, попірськають, а роблять по-моєму.

– Головне, знайти своє місце в колективі, взяти вірну лінію, бути твердим у своїх рішеннях – авторитет підніматиметься, як ртутний стовпчик в сонячний день. Я не можу заспокоїтись після зустрічі з бригадами Суржикова. Лісосіки не очищаються, волоки занедбані, тонкомір кидають на вирубка, про передову технологію жодного уявлення. Списують на будівництво волоків сотні кубометрів лісу, а в них трактори тонуть. Куди дивиться Солодкін? Підписує акти на списування деревини, а її і в помині на волоках немає. Прийдеться завдати жару і технорукові, і начальнику лісопункту.

З першого дня роботи на лісопункті Олексія дивує нейтральна позиція, яку займає технічний керівник Солодкін щодо організації лісосічних робіт. Солодкін давав вказівку майстрам кидати осіку на лісосіках. Для чого з нею возитися? Хай краще зігниє, ніж на складах лежатиме. Для таких дров, мовляв, ніхто вагонів не дає: в місцевих умовах попиту на них немає, на опалення пускають сухостійну сосну і березу. А переробка осики на підприємстві не налагоджена. Коли Олексій запитав технорука, як на це подивляться працівники лісового господарства, приймаючи в лісозаготівельників ділянки після їх освоєння, Солодкін відповів, що штрафів можна уникнути, якщо майстер має голову на плечах, а горілка в магазині завжди знайдеться. Таку школу Олексію належить пройти, бо не він перший і не він останній пізнає цю нехитру премудрість. З яким осудом, подумав Олексій, сприйняли б його земляки з Яблунівки, де навкруги степ, а лісу нема, розповідь про непотрібну нікому осіку. З осики в Яблунівці хати будують, і стоять ті хати не менше цегляних і значно довше саманних. Де ж раціональне освоєння лісових багатств, на що постійно наголошувалось в інститутських аудиторіях, як при заготівці,

транспортуванні, так і на сплаві, чи при переробці? Чи скрізь в ліспромгоспі проводиться „осикова політика”, чи тільки на другому лісопункті вона укорінилась, завдячуючи інертності і консерватизму, безгосподарському ставленню до своїх обов’язків місцевих солодкіних?

Ці запитання Олексій задавав Рум’янцевій і не на кожне з них отримував бажану відповідь. Розповів їй про проблеми з паливом в Яблунівці, де про дрова не мають уявлення, запасуються на зиму торфом, соломою, шукають на паливних складах вугілля, або роблять плитки з гною і соломи. А тут отака маса деревини гине, перетворюється в непотріб, гние в болоті. Увійшло в практику – вихопити кращий ліс, доставити його споживачам, а що погірше – залишити напризволяще: для чого зайва морока, транспортні витрати, все вирішує одне клеймо – нерентабельна деревина. А раз так, нічого з нею вовтузитись, пупи надривати, перевалювати з місця на місце, ліпше обминути чокерами, не трелювати, не пускати далі довгим шляхом від бензопили до споживача, а залишити на дільниці.

Як дивиться на подібне нехтування листяною деревиною Устинов, чи відомо йому, як його підлеглі розправляються з невігідною для них породою? Яку позицію повинен зайняти Олексій – майстер-початківець з інженерним дипломом і намірами чесно служити справі, якій вирішив присвятити життя?

Проблема використання м’якої листяної деревини в тутешніх умовах мала дуже багато хитромудрих переплетінь, як з економічною, господарською, комерційною, так і психологічною підосновами. Над її розв’язанням доведеться Олексію, як і його колегам, ламати голову не один рік: одне поки що він розумів ясно і чітко – ключі для вирішення цих питань знаходяться в руках технічного прогресу, піднесення на якісно вищий ступінь організації всього комплексу лісозаготівельного виробництва.

Не випадково Олександр Олександрович, підписуючи наказ про призначення Олексія на роботу, покладав великі надії на молодого майстра, виразно висловився щодо його місця і ролі на підприємстві, а це зобов’язує Гуренка творчо мислити, працювати ініціативно, одержимо.

Лариса Андріївна сказала, що в ініціативі Олексія ніхто не обмежуватиме, всі його корисні, обґрунтовані починання будуть підтримані керівництвом підприємства, а тому треба сміливіше і рішучіше братися за роботу, долати труднощі, шукати шляхи для вирішення проблемних питань, одним з яких є найповніше, раціональне використання лісу для потреб народного господарства, що перш за все базується на якісному освоєнні лісосічного фонду. А ключі від нього знаходяться в руках Олексія та інших майстрів.

У бригаді Морозова Олексій звернув увагу на роботу вальщика (він же очолював бригаду) з порушенням техніки безпеки – дерева пилялись без підрубу.

– Який підруб потрібен цьому чепижнику? – здивувався Морозов, – його не бензопилою різати, а косою косити. Щоб набрати віз для трактора, треба півлісосіки зрубати. Що тут підрубувати? За свою безпеку ручаюся цими пеньками.

– А за безпеку товаришів? – не відступав Олексій.

– За життя товаришів ручаюся цими мозолями, – Морозов показав майстрові мозолясті міцні долоні, – вони поклали на землю сотні ешелонів лісу і ніколи мене не підводили.

Лариса Андріївна помітила, що Морозов працює без захисної каски.

– Каску чому не надіваєте? – запитала самовпевненого вальщика.

– Не можу до неї звикнути, непрактична вона – підшлемників до неї не дають, а на шапку не натягнеш. Лишній клопіт, не допомагає, а заважає в роботі, обійдусь без неї. Коробка тверда, витримає.

Морозов підняв кашкета і з видимим задоволенням постукав по кострубатій голові, демонструючи Гуренку і Рум'янцевій її гарантійні якості.

– Даремно ви бравуєте своєю професійною досвідченістю і нехтуєте елементарною технікою безпеки. Обставини загибелі Григор'єва з першого лісопункту знаєте? – Румянцеву явно не влаштовували пояснення Морозова і вона пішла на відкриту полеміку з ним.

– Чув.

— Григор'єву не треба було запозичувати досвіду роботи з бензопилою, мав його вдосталь, на жаль, він, як і кожний з нас, не був застрахований від випадковостей. Його життя обірвав нещасний випадок, якого можна було б уникнути, якби Григор'єв до кінця дотримувався техніки безпеки. Працював він у касці, закапризувала „Дружба”, став під ялиною, зняв каску і взявся ремонтувати бензопилу, не підозрював, що лихо чатує на нього — вгорі на ялині висіла суха гілка, що відламалась від осики, щойно спіяної Григор'євим, вона зірвалась з ялини і нанесла Григор'єву удар товстим кінцем по голові. Через декілька хвилин він помер. Залишив четверо дітей, паралізовану, третій рік нерухому дружину... А ви говорите — заважає в роботі. Не скинь Григор'єв каску, обійшовся б невеликим переляком.

Непомітно навколо розмовляючих зібрались майже всі члени бригади. Уважно прислухаючись до розповіді Рум'янцевої, поглядали на серйозний вираз обличчя свого майстра, який безсумнівно засуджував легковажність їхнього бригадира, а заодно і їхню колективну необачність.

Перед Ларисою Андріївною вертівся маленький веснянкуватий балакучий чоловічок на прізвище Главак, а на прізвисько Главачок — інакше його тут ніхто не називав. Нетерпляче зазираючи в жіночі очі, чекав, коли вона закінчить розповідь і він зможе нарешті поставити запитання, що так і рвалося у нього з язика. І як тільки Рум'янцева замовкла, зголоднілим горобцем випурхнули слова з Главачкового розкритого по вуха рота:

— А правда, що нам підвищуватимуть зарплату?

— Май витримку, Сашко, — притримав Олексій Главачка, — краще скажи, як ти зрозумів Ларису Андріївну.

— Як треба, так і зрозумів, — Главачок насурмачився, показуючи своє невдоволення тим, що майстер перебив його. — Як казав наш начальник, не накликай лиха на свою голову, за тебе це зробить дорога подруга життя.

Главачок вертів головою, як молодий грачок у гнізді, свердловий насмішкуватим поглядом косуватих очей підборіддя товаришів: низькуватий був на зріст. Піймавши у фокус зазячих очей усмішку Лариси Андріївни, Главачок спалахнув від

радості, адже вродливу непідступну жінку пройняли дотепні Главачкові слова, і він ще енергійніше ворушив пам'яттю, шукаючи, чим би ще вразити жінку, щоб повністю заволодіти її увагою. Але байдужий до Главачкових дотепів Морозов відрізав йому підступи до Рум'янцевої.

— За Главачка жінка думає, — Морозов брезентовою рукавицею тернів по гостренькому Главаковому носі, — а нам потрібно над вашими, Ларисо Андріївно, словами подумати і зробити висновки. Постараємось голови не підставлять під небезпеку, вони нам знадобляться, як у тій пісні співається: „Помирають нам рановато, есть у нас еще дома жена”

— Ї не одна, — не втримався Главачок, знову завертів головою, закліпав повіками, куточками рота торкнувся ушей, загнутих донизу завеликуватим кашкетом.

— Залишимо при собі наші сімейні таємниці, не будемо їх видавати, — відгукнувся бригадир на Главачкові слова, — а тепер — за роботу, хлопці.

— А як же із зарплатою? — спохватився Главачок, він будуще хотів почути відповідь на своє запитання і чекав, що скаже Рум'янцева.

— Настільки мені відомо, дане питання вирішується у високих інстанціях, як тільки буде прийнято рішення, вам про це повідомлять, — пояснила Лариса Андріївна.

— Зрозуміли? — звернувся до бригади Олексій.

— Ясно, — відповів за всіх всюдисущий Главачок.

— Якщо ясно, тоді прошу увечері в повному складі прийти в контору на заняття по техніці безпеки, яким розпочнемо сьогодні вивчення двадцятишестигодинної програми, — владно, не допускаючи ніяких заперечень, розпорядився Гуренко.

— Якщо треба, значить прийдемо, — за всіх відповів Морозов.

Олексій запропонував Рум'янцевій посушитись біля вогнища, розведеного на верхньому складі бригади Морозова. Він підкинув у вогнище соснових гілок і вони спалахнули яскравим полум'ям, викидаючи вгору сніп диму, їдучого, пройнятого смоляним духом.

Олексій зняв набубнявілий від дощу ватник, розвісив його на встромлену в землю палю, підкотив ближче до вогню бе-

резову колоду і запросив Ларису Андріївну присісти, а сам відразу взявся порядкувати коло чобіт: стягнув їх з мокрих ніг, викрутив воду з онучів, кинув їх на купу соснового гілля поряд з вогнищем. Ноги поставив на березове поліно поближче до тепла і порадив Ларисі Андріївні наслідувати його приклад. Вона зняла платок, струсила з нього вологу, поправила акуратно і в міру підстрижене хвилясте волосся. Колір жіночого волосся, близький до каштанового, нагадав збігаючі у синь ріки довгі коси „чарівної русалки”, його далекого, майже недосяжного синьоокого щастя. Ходить, певно, старовинним, чисто прибраним містом, гуляє в його парках, оглядає споруди середньовіччя і новітніх часів з найвищої точки, де стояв у давнину Високий замок, і гадки не має про те, що він сушить ось тут, серед лісу, промоклі в болоті кирзаки, а поряд з ним сидить ненабагато старша за нього вродлива жінка з м'яким і добрим обличчям, простягаючи до вогню задубілі руки, намагаючись в усьому наслідувати Олексія, але робить все не так грубо, поспіхом, як він, а неквапливо, по-жіночому красиво і спокійно.

Лариса Андріївна роззулася, вилила з чобітків воду, поставила ноги, обтягнуті змокрілими панчолами, поряд Олексієвих, поправляючи при цьому підсмикнуту за коліна спідницю та обкутуючи ноги плащем. Поряд з Олексієвою великою стопою жіноча ніжка здавалась такою тендітною і ніжною. Довгою хворостою Олексій поправляв вогнище, кидав йому на з'їдини гілляччя, облізлу з сухих колод кору, трухляві обрізки, млів від приємного тепла, відчуваючи, як воно вступає в ноги і повільно розливається по всьому тілу, втомленому від негоди, сірих дощів, пронизливого вітру і нелегких буденних справ. Не менше за Олексія блаженствувала і Лариса Андріївна, від тепла рожевим цвітом зайнялися жіночі щоки, спалахнули глибоким сяйвом очі.

Підійшла Люда Яблонська, Олексієва десятниця, одягнута в грубий захисного кольору довгий брезентовий плащ, що робив дівчину незграбною, повністю позбавляючи жіночності, і тільки очі — дві ніжні фіалки, що виглядали з-під низько насунутого на чоло капюшона та коса, схожа на перевесло з

житньої соломи, спадала з плечей нижче пояса, говорили про молодість і вроду.

Привітавшись з Рум'янцевою, дівчина звернулась до майстра.

— Олексію Петровичу, прийшов водій лісовоза, просить трактора — машини попіднімати на лежнівку.

— Де трапилась аварія?

— Біля... Все там же, — дівчина зам'ялась, соромлячись при Рум'янцевій назвати те місце, де автотранспорт зійшов з дороги.

— На „дуньчиному пупі“? — прийшов на виручку дівчині Гуренко.

— Так.

— Що каже водій? Велика „пробка“ утворилась?

Олексій хутко підвівся з колоди, всунув ноги в чоботи і підійшов до Людмили.

— Казав, більше двох десятків автомашин збилося там...

— Горе наше — „дуньчин пуп“, ніяк не можемо прибрати його до рук, що не день, то обов'язково „транспортна пробка“ на ньому.

— „Притчею во языцех“ в ліспромгоспі вже стає ваш „пуп“, дістається за нього від директора вашому начальнику і в хвіст, і в гриву, все обіцяє обійти його новою дорогою, на жаль, поки що далі обіцянок-цяцянок Жеромський не пішов, — вступила в розмову Лариса Андріївна.

Таки не пішов. Другий рік дає тверде слово Станіслав Борисович побудувати кусок лежнівки в обхід крутого, збитого з глинозему пагорба, позбавленого нормального дренажу дощових вод. Той пагорб дотепно, не без іронії, нарекли на лісопункті „дуньчиним пупом“ Під час дощів глинозем на „дуньчиному пупі“ розкисав, затоплюючи лежнівку і ускладнюючи рух транспорту: як правило, автомашини з причепами сповзали на тому місці з лежнівки і утворювалась „пробка“, її інколи розтягували цілий день, що повністю паралізувало вивіз лісу і зривало денний графік. Подібна історія повторилася і сьогодні.

Олексій видавав дівчині вказівки, а вона уважно його слухала. Лариса Андріївна дивилась на обох молодят і думала, що з них могла б вийти чудова пара: дівчина під стать не-

багатослівному, врівноваженому Олексію – гарна, росленька, дістає юнакові до плеча – а в ньому не менше ста восьмидесяти, – напрочуд скромна і самостійна. Ларисі Андріївні відомо, що її поважають і люблять у колективі, а деякі гарячі голови за неї навіть чуби рвуть...

– Беріть Єсаулкова, його черга машини тягати. Я приведу себе в порядок і підйду до „пробки”, – Олексій повернувся до Рум’янцевої, яка ледве встигла відвести прикипілий до нього погляд. – Погано, коли на ділянці немає жодного резервного трактора, доводиться в подібних ситуаціях зривати техніку з лісосік. Але нічого не поробиш...

– Напосідайте на Жеромського, нехай береться за дорогу, – порадила Рум’янцева і слідом за Олексієм стала натягувати на ноги гумові чобітки.

Повертаючись увечері додому, на порозі квартири зустрів Солодкін бухгалтера лісопункту Зіну Горбачову. У піднесеному настрої молода жінка покидала житло Солодкіних, Олена провела її аж на вулицю. Ніяк не набалакаються: цілий день в конторі лясні точать, ще й вечорами бігають одна до другої на „задушевні” бесіди.

– Про що можна днями і вечорами говорити – не доходить до мене, – пробубнив Василь собі під ніс.

– Не шкабарчи, краще візьми он відро і сходи за водою, а в наші бабські справи не сунь носа, обійдемося без чоловічої допомоги.

І так завжди на протязі двох років, відколи Олена водить дружбу з Зіною, на його запитання – одна відповідь: „Це наша бабська справа” Бабська, так бабська...

Василь Пилипович взяв відро, потерся біля дверей, чи не буде інших вказівок від Олени, але наткнувшись на жінчине сопіння коло плити, мерщій зник з очей за оббитими коричневим дерматином дверима, навіть не маючи гадки, про що шепталися до його приходу жінки.

Розмовою з Зіною Олена залишилась задоволена – подруга цілком підтримала її в планах щодо деякої розстановки фігур на шахматній дошці лісопунктівської керівної еліти і пообіцяла всіяко сприяти Олені у здійсненні задуманого. Молодець

Зіна, чудова подруга, єдина, хто розуміє з напівслова Олену і з ким можна у будь-який час відвести душу, поділитися по-таємними думками і мріями, з ким можна порадитись. Олена дружить лише з нею, нікого з небагатьох жінок лісопункту до себе не підпускає. Тільки для Зіни широко відкриті всі двері Олениної душі й серця. Зблизило жінок, мабуть, те, що в житті у них було багато спільного: до обох доля була не надто прихильною. Олена повідала Зіні, що щастя на одному з поворотів обійшло її, а Зіна плакалась перед Оленою, що навіть не відає і не знає, яке то воно — жіноче щастя. Так і сказала: „Я — жінка з обкраденим щастям”. А їй же немає ще і двадцяти п’яти. Знати б, де впадеш, а якщо вже падати, то не з заїждженої шкапи, а з грайливого рисака. У Зіни не вийшло, як мріялось і на що сподівалась — упала з миршавого коника, за якого циган на базарі не дасть і ламаного гроша чи вищербленої засмальцьованої люльки.

Приїхала Зіна в ліспромгосп після закінчення бухгалтерських курсів, вдома залишилися мати з братами: батько помер від ран в перший повоєнний рік. Вихована без батьківського слова і батьківських порад, дівчина потягнулась розумом і серцем до Кирила Горбачова, хворого на сухоти, виразку шлунку і якоїсь там залози — одинокого літнього чоловіка, який відбився від сім’ї і забився на лісопункт, влаштувавшись заправником на нафтоскладі. Коли на лісопункт прибула Зінаїда, він виявив до неї інтерес, став заходити на вечірній чай, а невдовзі в його кімнаті з’явилась дівчина, спочатку з візитом ввічливості, а згодом для того, щоб попрали сорочку чи випрасувати штани одинокому чоловікові — безпритульному, хворому, знедоленому.

Скоро по лісопункту поповзли чутки, що Горбачов удочеряє Зіну, дівчина поділилась радісною новиною в листі до матері. А через деякий час прозорливі жінки помітили зміни в Зінаїдиній фігурі: у дівчини ріс живіт. Хоч як не ховалася з ним Зіна, але шила в мішку не втаїти — випнуввся з-під кофтини Зінаїдин живіт, а жіноцтво не проведеш, цього було досить, щоб таємниця стала надбанням всіх жителів селища лісорубів.

— Одні кості, від вітру валиться, від кашлю захлинається, а із Зінкою впорався...

— Ким же воно доводитиметься йому — дітям чи онуком?

— Куди вони тепер підуть — у виконком чи в ЗАГС? — не заспокоювались жінки, з нетерпінням чекаючи фіналу незвичайної історії. Фінал настав з появою на світ хлопчика, що змусило Горбачова зникнути на деякий час з ліспромгоспу, щоб потім з'явитись в один прекрасний день з чистим паспортом і свідоцтвом про розлучення з останньою дружиною — як виявилось пізніше, шостою в біографії хворобливого заправника. Поїхав Горбачов з Зінаїдою в ЗАГС, і вона таким чином придбала собі законного мужа, хоч і старшого за неї більше ніж на двадцять років, підтоптаного літами, обезкровленого хворобами, знесиленого багатьма шлюбами, але живучого, подаючого ще надії, здатного обзаводитися не тільки онуками, а й дітьми. Росте в Горбачових син, розростається вишир Зінаїда; з усіх сил кріпиться Горбачов, намагаючись чинити опір літам і хворобам, що в коромисло згинають його висохле тіло. Мусить кріпитися — недарма молоду жінку має. Починав з удочеріння, а закінчив подружнім ліжком. А Зінаїда не проти того, щоб хтось з молодих чоловіків пригрів її,— були на лісопункті й такі.

Олена надіялась на Зінаїду. Василь Пилипович плекав великі надії на свою Олену. А Зінаїда не надіялась ні на кого, вона розраховувала лише на власні сили, бо що не кажіть, а Горбачов з роками розгубить рештки чоловічого заряду і не за горами той час, коли його „акумулятори” повністю розрядяться, і ніхто, навіть всезнаюча і всеможуча Олена, їй, Зіні Горбачовій, не допоможе, доведеться вирішувати самій і частково Горбачову, як далі бути з їх стосунками.

У другій половині дня вересневої суботи Олексій з Жеромським і Солодкіним поїхали на нараду в ліспромгосп. Нарату проводив Устинов. З інформацією про хід виконання виробничих планів і соціалістичних зобов'язань виступила Рум'янцева. Особливу увагу присутніх вона звернула на якість виконання лісозаготівельних робіт, користуючись свіжими фактами і враженнями від поїздки на лісопункти. Лариса Андріївна

„почухала” сверблячі місця керівникам другого лісопункту, дісталось і Жеремському, і Солодкіну, і шляховикам.

Директор по черзі підняв керівників лісопунктів, нижнього складу, вузькоколійної залізниці, автодороги та інших виробничих підрозділів підприємства. Олексію сподобався стиль проведення наради — без затягування, нудного пережовування фактів, без надокучливих нотацій і повчань. Олександр Олександрович ставив конкретні змістовні запитання і висловлював невдоволення, якщо звітуючий намагався ухилитись від прямої відповіді, крутив словами, як лис хвостом, замітаючи сліди, або говорив неправду. Директор добре знав виробництво, чудово орієнтувався в обстановці, досконало володів питаннями перспективи діяльності ліспромгоспу. Постійно відчуваючи пульс виробництва, ні на хвилину не випускав з рук кермо, а тому провести його, збити з толку, завести в обману було неможливо. Якщо хто-небудь з підлеглих намагався це зробити, довго опісля жалкував і десятому заказував не вдаватися до хитрощів і нечесності у взаємовідносинах з керівником ліспромгоспу.

Дійшла черга і до Солодкіна.

— Ви думаете переходити на пакетне вантаження автомашин, чи ні? — підняв Устинов технорука лісопункту раніше Жеромського, що не обіцяло для Василя Пилиповича нічого приємного.

— Займаємось... Скоро перейдемо... Днями приступимо до будівництва вантажних естакад, — розгубився Солодкін, переступав з ноги на ногу, м'яв в руках заготовленого папірця з показниками роботи лісопункту.

— Скільки місяців ви будете естакади? — наступав директор.

— Небагато... Власне, ще не будували, але за декілька днів приготуємось і спробуємо, — намагався викрутитись Солодкін, поглядаючи на Жеромського з надією знайти в нього підтримку, але начальник важко сопів, перебираючи в голові можливі запитання, які йому задасть директор і на які необхідно відповісти чітко, а не влипнути, як влип його технорук.

Зрозумівши, що від Солодкіна більше нічого не доб'ється, директор посадив його і звернувся до Олексія:

— Прощу вас, Олексію Петровичу, на своїй ділянці освоїти нову технологію вантаження автотранспорту. Вам, молодому інженеру, і карти в руки. Розрахуйте на нашу допомогу, якщо вона буде потрібна. Підготуйте заявку на необхідні матеріали — служба головного механіка її терміново виконає. Домовились?

Особисте прохання директора на його адресу, висловлена Устиновим пропозиція взятися за нову для ліспромгоспу справу, обіцяна директором допомога спершу не на жарт збентежили Олексія. Він почував себе якось незручно перед Жеромським і Солодкіним за виявлену йому довіру, розуміючи, яку відповідальність приймає на свої плечі, беручись за виконання доручення керівництва, від чого розгубився і завагався з відповіддю, стояв в нерішучості і дивився на Олександра Олександровича, Супруна, секретаря партійної організації, і Рум'янцеву, які сиділи поряд з директором, і мовчав.

— Сміливіше, Олексію Петровичу, — заохочував і підбадьорював Олексія Супрун.

— Згода, — випалив Олексій і відразу відчув полегшення, побачив усмішку на вустах Лариси Андріївни, помітив, з яким задоволенням сприйняв це єдине його слово Олександр Олександрович, не побачив, а відчув, як поряд нього зайорзав на стільці Солодкін.

— От і добре. Надіємось на вас, Олексію Петровичу. Не підведіть. — Директор подав Олексію знак сідати і, вже відчувши під собою стілець, Олексій виразно заявив:

— Не підведу.

Щоб покінчити з проблемами другого лісопункту і перейти до наступних виробничих ділянок, Олександр Олександрович потривожив Станіслава Борисовича:

— Ви спроможні навести порядок на вивозці лісу? До якого часу зриватимете графіки вивозки?

— Займаюся „дуньчиним пупом”, будь він неладний! — Жеромський опустил з лоба на очі окуляри в роговій оправі, для чогось заглянув в записну книжку. — Наступного тижня закінчимо будівництво об'їзду, і я обіцяю вам, Олександр Олександровичу, чітку роботу автотранспорту на нашому лісопункті.

— Мене не цікавить, чиїми „пупами” ви займаєтесь, Станіславе Борисовичу, — дуньчиними чи марусьчиними, — я вимагаю від вас — особисто займіться дорогою і приведіть її в нормальний стан.

Директорові слова потонули в загальному реготі, всі повернули голови до Жеромського, дивились на його спантеличене обличчя і від душі сміялися. Коли сміх вщух, а стільці заспокоїлись і перестали рипіти, Жеромський з притаганим йому гумором відповів Олександровичу:

— Для Дуняш і Марійок я вже роками вийшов, а дорогу приборкати ще зможу. Можете в цьому не сумніватись, Жеромський слів на вітер не кидає.

— Матимемо можливість ще раз у цьому пересвідчитись, хай щастить вашому ягнятї та вовка з’їсти, — прийняв директор заяву Жеромського.

— Постараюся.

— Гарзд.

У своєму виступі Олександр Олександрович зупинився на підготовці до роботи шляхів-зимників, на відведенні лісо-січного фонду, поставив окремі вимоги перед відповідними службами і виробничими підрозділами щодо забезпечення робітників зимовим спецодягом, завезенням дров для опалення житлового фонду і об’єктів соціально-культурного призначення, звернув увагу окремих керівників на умови життя молодих спеціалістів.

В центрі уваги учасників наради, коли виходили з контори, був Жеромський. Веселі натяки про „дуньчин і марусьчин” пупи, супроводжували „діда” до лісопунктівського „газона”, що стояв навпроти клубу. Станіслав Борисович відбрикувався, проте не дуже, намагаючись підтримувати жартівливий настрій товариства, бо що не кажіть, а після наради люди бажали розрядки і знайшли її в особі підстаркуватого начальника другого лісопункту.

— Прибідняєтесь, Станіславе Борисовичу, прибідняєтесь. Можна подумати, що відсирів порох у вашій порохівниці, — мовив котрийсь з весельчаків.

— Чий пуп солодший — дуньчин чи марусьчин? — підколов другий.

— Хвалити долю, що на моєму лісопункті немає таких „пунктів”, а то б пришили справу і потягнули в робітком чи жіночу раду, — сказав третій.

— Доживете до моїх років, тоді побачите, де порох сушать, як той казав, не хвались змолоду, прибережи на старість, — була єдиною для всіх відповідь Жеромського.

Вечір холодом і тишею пеленав землю.

— Зорі — на ясний день, а місяць — на холод вночі, — сказав Станіслав Борисович, зупиняючись біля машини та шукаючи поглядом водія Гришу.

Солодкін мовчав.

— Відчувається холод, — відгукнувся Гуренко.

З відкритих дверей клубу долинали добре знайомі Олексію мелодійні ритми „Вишневого саду”, клубом заволоділа молодь — сьогодні танці.

...Расцвел, как в детстве, мой вишневый сад,

Раскинув розовую сень...

Чарівний м'який голос співачки зачаровував, оповиваючи душу спокоєм, навіваючи давно забуті спогади.

...Поцеловал меня ты в первый раз

В весенний день...

Перед клубом мелькали постаті молодих людей, що поспішали до освітленої зали, захоплених передчуттям бажаних зустрічей, чудово проведеного вечора в колі друзів, в полонілюбимих мелодій і ритмів.

— Залишайся на вихідний день, — розуміючи Олексіїв стан, запропонував йому Жеромський.

— Іншим разом, сьогодні їдемо на лісопункт.

— Тоді поїхали. По конях!

Заблимали цигарки, курці спішили досмалити їх біля машин, щоб на ходу смоктати нові, з насолодою, не поспішаючи, поринаючи думками у спогади. Вимірювали в думках свої вчинки, здобутки і прорахунки, перемоги і поразки прожитого дня.

Високо вгорі жевріли далекі зорі. Під гуркотіння мотору Олексій дослуховував пісню, що губилась у вечірньому тумані:

...Ты помнишь, было нам шестнадцать лет...

Глава п'ятнадцята

У неділю, ледь розвиднілося, до Олексієвої кімнати заглянув Солодкін. Слідом за ним поріг переступив невисокий незнайомий чоловік, він уважно оглядав обстановку в кімнаті майстра і старався не пропустити жодного слова з розмови технорука і Гуренка, наставивши, ніби локатори, великі вуха.

— У невеликій до тебе справі, Петровичу, хе-хе,— як ніколи, лащився чомусь Василь Пилипович до раптово піднятого з теплої постелі Гуренка.— Познайомся, Калита... Марко Охрімович... Не чув про нього?

— Не доводилось.

— Почуємо. Наш хороший знайомий. Веде самостійні заготівлі лісу неподалік від нашого лісопункту. Просить допомоги.

Солодкін понизив голос майже до шепоту і благально зазирнув Олексієві в очі.

— Що маю робити? — насторожено запитав Олексій.

— Не турбуйся, робота нескладна,— намагався Солодкін збити настороженість Гуренка.— Марко Охрімович просить на день трельовочного трактора. Хоче витрелювати до дороги ліс. Треба допомогти. Він часто до нас звертається за допомогою і ми йому по можливості допомагаємо.

— В боргу не залишусь,— впритул наблизився до Олексія чоловічок, дихнувши в обличчя горілочним перегаром, видно, увечері добряче заправився. Олексій невдоволено відступив на крок від небажаного гостя.

— Станіслав Борисович про це знає? — запитав Солодкіна.

— Ще ні... Я доповім,— зам'явся технорук.— Не турбуйся, все буде гаразд, „дід” дозволить, все беру на себе...

— Станіслав Борисович ніколи ні в чому мені не відмовляв,— наступав безсоромно Калита на Олексія, розуміючи, що без належної психологічної підтримки одному Солодкіну з Гуренком не впоратись.— Якщо ви згодні, ми з Василем Пилиповичем прямо від вас підемо до Жеромського і, гарантую, отримаємо його згоду.

— Еге ж, підемо і отримаємо,— заторохтів Солодкін і ще більше завертівся навколо розбурканого ранніми гостями Гуценка. — То що скажеш, Петровичу? Чого мовчиш? Не вагайся, вирішуй, кого з трактористів пошлемо до Марка Охрیمовича. На однісінький лише деньок. Роботу зробить і ще засвітло буде вдома. І матеріальна сторона буде в порядку. Охрیمович на копійку не скупиться.

— Для хороших людей нічого не жалко. Розрахуюсь по високій таксі з урахуванням роботи у вихідний день.

Калита для чогось помацав кишеню піджака і підморгнув Олексію.

— То як? — нетерпілося Солодкіну отримати від Гуценка позитивну відповідь.

— Вірю вам на слово. Поговорю з трактористами.

— Спасибі. По руках.

— По руках,— потягнувся до Олексія зраділий Калита.

— Не підведіть мене,— мучили сумління Олексія.— Довіра за довіру.

— Слово — закон. Калита нікого не підводив і не підведе. Знайте наших, слова на вітер не кидаємо,— Марко Охрیمович ще раз міцно потис Олексію руку і потягнув Солодкіна до виходу.

Вперше зустрівся Олексій з досвідченим самозаготівельником. Він не мав уявлення про існування такого роду заготівлі лісу і був далекий від тих шляхів і методів, якими самозаготівельники вирішували свої нелегкі справи.

Так звані самозаготівлі лісу — вимушена міра, до якої вдаються державні органи, враховуючи велику потребу народного господарства країни в деревині і недостатність сил з боку одного галузевого відомства для їх забезпечення. Держава змушена підтримувати прохання різних відомств, окремих підприємств

і господарств і дозволяє їм самозаготівлю деревини. Це перш за все сільське господарство, вугільна промисловість, будівництво, транспорт, окремі області, райони. В самозаготівлях на півночі брали участь колгоспи, радгоспи, міжколгоспбуди переважно з південних районів – України, Молдавії, Кубані, Ставрополя, Ростова.

Бажаючі отримати лісосічний фонд для самозаготівель звертались в республіканські інстанції, оббивали пороги облвиконкому і добивались свого – отримували державні папери, оформляли лісорубочні квитки і жваво бралися за діло. Відомства створювали ліспромгоспи, наділяли їх необхідними засобами виробництва, організовували робочу силу, підбирали спеціалістів лісоінженерної справи і надавали заготівлі лісу більш-менш організованої форми, змушуючи новоспечені лісозаготівельні підприємства здійснювати виробничо-господарську діяльність відповідно до вимог, що ставились до підприємств лісової галузі.

З такими заготівельниками контролюючим органам було дещо легше співпрацювати.

Інша річ – неорганізовані самозаготівельники. Це були окремі господарства, організації, установи, серед яких значне місце посідали колгоспи і міжколгоспбуди. Тут домінував інший підхід до заготівлі лісу: „лісок рубаємо, як Бог велить” або „стук, грук – лісок до рук”, як любив висловлюватись колгоспний лісоруб з Причорномор’я Марко Калита.

Колгоспи командували на лісозаготівлю спритних дядків, наділяючи їх великими правами і не обмежуючи в повноваженнях, перераховували на їхнє ім’я кошти в Держбанки, видавали їм чисті бланки, завірені колгоспними печатками, доручення, всілякі довідки, виписки з рішень загальних зборів та правління. І дядьки активно, з вогником брались за роботу. На місці вибирали кращі лісові ділянки, наймали робочу силу, клянчили у місцевих підприємствах і організаціях техніку, за що платили втридорога. Платили організаціям, платили приватним особам – бензопильщикам, лебідчикам, трактористам, шоферам, залізничникам, сплавникам. Користувались послугами зальотних бригад, любителів легкого заробітку, довгого

карбованця, які гнули за кубометр заготовленого лісу нечувані розцінки.

Кмітливі і спритні самозаготівельники, а офіційно їх називали уповноваженими, референтами, постачальниками, безцеремонно топтали стежку в ліспромгоспи, насідали на керівників — від майстра до директора — і випрошували заготівельну техніку, а також людей на вихідні дні, чи після роботи. Заохочували тільки довгим карбованцем, ніщо інше тут до уваги не бралось. Бували випадки, коли декотрі дядьки виманювали з ліспромгоспів механізаторів нишком, якщо офіційно це не вдавалося. З їх боку це називалось „об’єгорити ближнього”, а з боку механізаторів — „сходити на калим”.

Золотим виходив для колгоспів ліс. В добрячу копійку виходив. Чухали потилиці голови колгоспів разом з бухгалтерами, сопіло та хекало правління, але від послуг дядьків-референтів не відмовлялися і списували їхні витрати — сам Господь Бог та бухгалтер знають куди і на що.

Щоправда, були серед референтів і чесні, порядні люди. На жаль, більше одної — двох командировок в лісовий край вони не витримували. Не вистачало ні порошу в порохівницях, ні комерційних здібностей, ні зухвальства, не могли вони зраджувати своїй совісті і ставити колгоспи в скрутне фінансове становище.

Калита належав до відомих самозаготівельників, тих, хто думав і про власну кишеню. Він не перший рік промишляв по сусідству з Синьоозерським ліспромгоспом — його добре знали в окрузі і робітники, і керівники.

Хитрої вдачі був чоловік — де словом, а де півсловом, де за п’ятак, а де за червінець, де за так, а де за спасибі, одним словом, умів Калита обставляти справу поки що так, що комар носа не підточить і ніколи не програвав для власної кишені, завжди мав „навар”, та ще й неабиякий.

У ліспромгоспі навіть вірша придумали про Калиту: „Відкривайте ворота, йде по „Дружбу” Калита, повна торба мідяків, знову знайде простаків”

Цього разу в простаки попав недосвідчений і необстріляний молодий майстер Олексій Гуренко. Виманив Калита з лісо-

пункту трактор, але не обійшлося одним днем: засів трактор в непрохідному болоті. Майже тиждень посилав на виручку свої трактори Олексій, пригнічений невдачею і підлістю Солодкіна. Всі йому співчували: і робітники, і Суржиков та Загидулін. Виправдовувався перед Жеромським і Гуренком хитромудрий технорук і сяяла від щастя Олена, ще б пак — попався Гуренко на гарячому. А коли дізналась, що начальник лісопункту написав на технорука доповідну записку на ім'я директора за непристойну поведінку, прибігла до Станіслава Борисовича увечері на квартиру і падала на коліна, щоб пробачив її непутящому Василю витівки з трактором.

— Совісті не має твій Василь. Спровокував молодого майстра на такий вчинок, утаїв від мене свою комерцію з Калитою, і ти ще просиш для нього прощення, — очима-буравичками свердлив Олену розгніваний Станіслав Борисович, — підставив сучий син молодого спеціаліста, думав, що так і обійдеться. Не обійшлося. Гуřenка, оскільки людина він ще недосвідчена в цих справах, наказав своєю владою, а твого нехай випоре по одному місцю сам Устинов. Знаю, що й мені достанеться не менше — витерплю, проте Василя покривати не буду!

Солодкін стояв під дверима начальникової кімнати і чув дослівно всю розмову Олени з Жеромським. Ловив дрижаки, кусав нігті, ладен був кусати і лікті, якби міг дістатись до них, і молив Бога, а заодно і Жеромського, щоб справа не дійшла до Устинова.

— Може, пробачите, — хникала Олена, — прошу вас, не подавайте доповідну Олександрю Олександровичу... Змилуйтесь... Він привселюдно попросить пробачення у вас...

— Не в мене треба йому пробачення просити, а в Гуřenка, як ти, Олено, не розумієш цього... в Гуřenка.

В піт кинуло Солодкіна, коли почув він останні слова Жеромського. Привселюдно просити вибачення у Гуřenка — це занадто. Не діждуться від нього отакого посрамлення. Нехай роблять, що хочуть, на що мають право, але привселюдного каяття не буде. Сам на сам він готовий, і не більше. Ти ба, куди гне старий! Ї ця дурепа йому піддакує. Лихий поніс її до „діда” Казав, щоб не йшла — не послухалась. Правда, думав,

може Станіслав Борисович кляне на Оленіного гачка і тоді все владнається, а вийшло, як бач, по-іншому. Хай тобі грець, принесла лиха година отого Калиту, трасця його ніжкам, а тепер віддувайся, Василю, стій, як останній дурень під „дідовими” дверима і лови кожне його слово.

— Годі, Олено, видавлювати з мене згоду. Краще бери свого Василя і удвох зайдіть до Гуренка, там і побалакаєте, а я буду відпочивать. Зрозуміла?

— Зрозуміла. Вибачайте...

— Як той казав...

Що „той казав”, Василь Пилипович не дочув, бо двері раптово відкрилися під натиском Оленіного тіла і луснули її благовірного по лобі, так що в голові замакітрилося, ледве встояв Солодкін на ногах.

— Що там таке? — зачувши в коридорі якесь вовтузіння, погукав Жеромський.

— Собака заліз у коридор,— випалила Олена, щоб не вплутувати Василя ще й у цю історію

— Вижени його надвір. Ніколи до хати не заходив, а це, дивись, хай тобі...

— Вижену... Не турбуйтеся.

Олена відпустила Василю стусана в спину, і він почвалав до виходу, а вона, невдоволено сопучи, посунула слідом за ним.

Глава шістнадцята

Декілька днів на лісопункті тільки й говорили про нічного гостя, що забрався до конюшні і роздер молодого бичка. За всіма ознаками, а також згідно з авторитетною заявою „професора” мисливських справ Івана Кисельова, нічним розбишакою був не хто інший, як клишоногий знахабнілий перед зимовою сплячкою ведмідь.

Кисельову не давали проходу мешканці селища, розпитуючи, як могло трапитись, щоб його, досвідченого мисливця, довіреного на лісопункті нічного сторожа, обвів ведмідь — прокрався до стайні, розпотрошив бичечка, вдосталь поласувавши і непомітно зник з місця злочину.

Найбільше Івану дісталось від Жеромського. Станіслав Борисович сходу рубонув Кисельову: „Проспав чергування, сучий ти син, такого бичка прогавив! Шукай ведмедя, бо з тебе бичка зроблю!”

„Шукай! Лови вітра в полі, а ведмедя в лісі, неначе від того, що зловиш злодюгу, бичок повернеться в живій вазі до конюшні”

Кепсько почувався Іван, нічим було виправдовуватись перед начальником і колективом лісопункту — був бичок і загинув, понівечену тушу відтягнули Семененко з робітниками до яру і там зарили. А потім Семененко визвав Кисельова в контору, підсунув шойно складеного акта про загибель бичка і владно наказав підписати, що Іван і зробив без особливого бажання, бо знав, для чого це робиться. Адже, піддаючи нищівній критиці нічну поведінку Кисельова, Жеромський дав зрозуміти сторожу, що доведеться взяти йому на себе відшкодування частини збитків. А що це таке — Івану втовкмачила бухгалтер.

Лихий попутав Івана звечора — підсунув йому гранчака з горілкою, від чого м'яка Іванова душа не відмовилась, і нутро прийняло окаянну. А оскільки за одною і наймит не закушує, до того ж Бог трійцю любить, прийшлося Кисельову потроювати порцію і закушувати її одним чохом. Нацокався і начохався Іван добряче: на сторожування клята горілка його не довела, а завела до хати і вклала в постіль, та й протримала під ковдрою майже до ранку. Коли Іван вийшов на вулицю, селище ще спало, а в конюшні гарцювала єдина пара коней — їх тримали заради невеликого підсобного господарства, — ревли бички і хрюкали налякані підсвинки. Частина конюшні була переобладнана під тимчасове утримання рогатої худоби, свиней, овець, що поступали в ліспромгосп для потреб торгівлі і громадського харчування, а розміщували живність здебільшого на лісопунктах, а також на фермі центральної садиби. В обов'язки начальника лісопункту входило керівництво оцим підсобним господарством, і треба віддати належне Станіславу Борисовичу — з цим завданням він справлявся краще, ніж з керівництвом виробничою діяльністю. Майже щоденно у супроводі завгоспа, який виконував заодно обов'язки і завідувача підсобного господарства, навідувався Жеромський до конюшні, плескав по вгодованих черевах підсвинків, м'яв боки бичкам, а якщо до господарства потрапляла корівка, вибракowana в якомусь господарстві на м'ясо, вона користувалась особливою увагою начальника — не дозволяв її пускати під ножа, примушував Семененка роздоювати. Бувало, що якась із рябушок нацвіркувала за день піввідерця молока, і тоді не мав Станіслав Борисович більшого задоволення, як на ніч випити кухлик парного молочка, як кажуть в народі, посмакувати молочком з-під корови. Ніякого іншого молока — козячого, кобилячого, верблюжого — Жеромський не признавав. Одна згадка, приміром, про козяче молоко, викликала у „діда” приступ нудоти.

Любив Станіслав Борисович отак серед білого дня забрести до стайні, сісти на купі сіна і спостерігати, як корівка ремигає, блимає на нього великими олив'яними очима, довірливо помахує хвостом. Пригадував тоді Жеромський своє сирітсь-

ке дитинство, наймитування у сільських глитаїв, злиденні заробітки в підпасичах, поневіряння серед чужих людей, сердиті стусани в спину і підзатильники господарів, насмішкувате дратування їх малих відприсків.

Одного разу дванадцятирічний пастушок задрімав на толоці і худоба забрела на чуже поле, пошкодила посіви. На потраву наскочив сам господар, шулікою накинувся він на хлопця і жорстоко його побив. Невідомо, чим би закінчилось канчування для Станіслава, якби не стала на його захист круторога Красолька, улюблениця пастушка. Корівка здружилася із Станіславом, всюди невідступно слідувала за ним, мала неспокійну вдачу – билася, її боялися і діти, і дорослі. Лише одній людині тварина не робила неприємностей, і ніколи їй не загрожувала гострими рогами. І тою щасливою людиною був її пастушок – сирітський хлопець Станіслав. В той час, коли замороженого пастуха звалив на моріжок сон, Красноля паслася неподалік від нього, не відходячи далеко від свого юного друга, немов оберігала його короткий і тривожний сон. Загледівши бородатого дядька, який накинувся з бійкою на пастушка, Красноля, нагнувши голову і загрозово виставивши вперед роги, вихорем понеслась на нього, збила глитаю з ніг і стала рогами-вилами рахувати зляканому чоловіку ребра. З великими труднощами вдалося Станіславу усмирити корову і відвести лихо від старого чоловіка, а разом і від себе.

Від того часу Станіслав Борисович обожнює корів, при нагоді намагаючись обласкати довірливих тварин: почухати їм між вухами, погладити шию чи поскребти боки.

У підсобному господарстві постійно нараховувалось півтора – два десятки різної худоби. В міру необхідності її відправляли на забій: свіже м'ясо щоденно поступало в їдальню, в ліс на котлопункти, до магазину.

Напад ведмедя на свійських тварин та ще в закритому приміщенні – рідкісний випадок, навіть для лісової зони, ось чому цю пригоду розцінювали як небувале зухвальство звіра.

Станіслав Борисович всипав добрячого перцю не тільки Кисельову, а й завгоспові, бо в обов'язки того входив контроль за роботою сторожа.

Начальник розпорядився, щоб Семененко і Кисельов організували засідки і вистежили розбійника.

Кисельов взяв собі на допомогу декількох досвідчених мисливців і щоночі виставляв дозори біля конюшні та на підходах до неї, мисливці також блокували всі відомі їм звірині стежки. Минали ночі, вже й тиждень збіг, а ведмідь на мисливців так і не виходив: розумний, обережний звір розгадав намір жителів лісопункту і вирішив їх обхитрити. Не допомогли тут ні досвід заядливого мисливця Кисельова, ні гаряче бажання його товаришів вислідити клишоногого, щоб поквитатися з ним.

Ведмідь не йшов на людей, обминав їх, не піддаючись ні на які приманки.

Нервував Іван, сіпався біля нього Семененко, доповідаючи щоденно Жеромському про незадовільні наслідки нічного дозору. Мисливці вже висловлювали невдоволення, адже їм доводилось ночами мерзнути в засадах, а вдень працювати на лісозаготівлях.

Винуватець не примусив довго чекати розв'язки цієї історії. Вчинив черговий переполох. Ведмідь скористався відсутністю варти та безлюддям в селищі вдень і здійснив наліт на конюшню серед білого дня. Зірвав примкнуті на гачок двері і став колошматити до смерті наляканих бідолашних тварин. Жертвою звіра знову став бичечок: розпанахав йому живота, дістався до печінки. В поведінці хижака проглядалося явне порушення психіки; його поведінка була схожа на сказ. Щоб серед білого дня клишоногий вчиняв розбій в людським обійсті – таке траплялося не часто.

На свинячий вереск до конюшні прибігла Мотря. Вона йшла до гуртожитку за дівчатами з їдальні, які після обіду пішли додому перепочити і затримались там чомусь довше звичайного. Ступивши до відкритих дверей конюшні і заглянувши на бичачій спині темно-бурого лісового велетня, Мотря в нестямі рвонула до крайнього будинку, кулею влетіла в коридор і защепнула за собою двері, а потім, кинувшись до однієї з кімнат, вибила шибку і загорланила не своїм голосом на всю округу. На жіночий крик позбігались з контори і магазину жінки, а з майстерні – єдиний на цей час в селищі

слюсар. Поки з'ясовували через вікно причину жіночого лементу, а потім шастали по житлу в пошуках якоїсь зброї, ведмідь, зачувши за стінами конюшні людський гамір і метушню, дременував до лісу, переслідований тільки сполоханим ним біля річки старим підсліпуватим яструбом-тетерев'ятником.

Перелякана до смерті Мотря розповідала жінкам, що після зустрічі з ведмедем її мучить розлад у шлунку, а вночі не залишають примарні сновидіння. Їй радили пити навар із сухих ягід чорниці, на ніч не їсти м'яса, а в лазні після відпарювання пишного тіла розтиратися шорстким рушником, змоченим у квасі. Процедура пішла Мотрі на користь: вона підтягнулась в поставі і стала ще більш привабливою. „Дід” мав рацію, бо, скинувши з переляку декілька кілограмів ваги, Мотря була змушена перешивати поясок спідниці і переставляти гудзики на кофтині.

Другого бичка служба Семененка також закопала за селищем, під лісом. До вечора винувато крутився навколо того місця Іван Кисельов, немов виправдовувався перед загиблими тваринами, бо таки мав відношення до їх нагальної смерті. Чухав потилицю зашкарубленими пальцями, кліпав недоречно вузькими очима і думав нелегку думу, як приборкати хижого нечестивця, сплести йому лапті і тим самим спокутувати свою провину перед громадою.

На допомогу Кисельову під вечір до лісопункту прибув сам Гончаров. Заступник директора вирішив особисто прийняти участь в розробці операції під кодовою назвою „Мишко”, а тому, прибувши на лісопункт, оперативно взявся за організацію справи, відводячи в ній основну роль своїй особі. Жеромському і його підлеглим не залишалось нічого більше, як підкоритись волі Мефодія Мартиновича і чітко виконувати його вказівки.

Викликані в кабінет Жеромського мисливці на чолі з Кисельовим вислухали повчальне вступне слово Мефодія Мартиновича, поспівчували начальнику лісопункту, якому дісталось від Гончарова за „безвідповідальне ставлення до збереження соціалістичної власності”, викурили по декілька сигарет, заповнивши сизим тютюновим димом невелику кімнату, і лише

потім почергово висловили свої пропозиції відносно запропонованої заступником директора операції.

Найбільше гарячкував Кисельов, бо він, як досвідчений мисливець, не розумів „граматики” Гончарова і весь час намагався внести корективи та поправки в пропозиції Мефодія Мартиновича. Останній не чекав подібного зухвальства від Івана, обривав його на півслові, владно втихомирював, від чого Кисельов кип’ятився ще більше, плювався під стіл і стиха відпускав круті слівця сусідам, підігрітим словесною перепалкою між Іваном і заступником директора.

На вимогу Гончарова для участі в надзвичайній нараді Семененко привів Мотрю, попросивши її детально розповісти про зустріч з лісовим гостем. Під загальний регіт присутніх жінка намалювала Гончарову високохудожню картину свого відвідування конюшні, де на неї буцімто накинувся розлючений звір і вона дивом вирвалась з його пазурів, — ще й досі в грудях болить від ведмежих лабет і все тіло в синяках. Якби не в такому місці знаходились ті синьці, вона б показала їх Гончарову, нехай би побачив сліди її нерівної боротьби з кровожерливою тварюкою, боротьби, в якій смілива жінка вийшла переможцем.

— Покажи, Мотре, не бійся, ми нікому не розкажемо, — підсунувся до жінки непосидючий Главачок.

— Ти ба, який цікавий! Чого захотів! Не пнися! Сядь і мовчи, а то візьму і покажу сіську тобі одному! З переляку ще почнеш заїкатись, відповідай потім за тебе — відшила і відбила Мотря Главачка, і він вмить прикусив язика.

Мотря з особливим задоволенням плела небиліці про зустріч з ведмедем, легко увійшовши у гру, запропоновану їй Гончаровим, і була вдячна йому за надану їй можливість в чоловічому товаристві витрусити своє красномовство і відвести душу серед досвідчених мисливців, — чорти б їх узiali — паршивого ведмедя не можуть входокать. Зуби скалять, як парубки перед дівками на досвітках, переморгуються між собою, мовляв, трави, Мотре, й далі, а ми послухаємо, повеселимося, розваж нас, бо за буденними справами забуваються розваги і прісною стає душа лісоруба. Мотря вмiла смачно розповіда-

ти, як і смачно готувати страву в їдальні. Їй імпонувало, що літні і молоді чоловіки охоче смакують її оповідками, Мефодій Мартинович навіть рота розкрив і праве вухо наставив на Мотрю, намагаючись не пропускати жодного її слова. Ще б пак – перед мисливцями виступає єдиний свідок, що вічна-віч зіткнувся із звіром і тепер дає вичерпну характеристику поведінці звіра і обставинам, за яких він опинився на бичачій спині. З Мотриних балачок в переобтяженій виробничими проблемами голові Мефодія Мартиновича визрівав цілком досконалий план облави на ведмедя. Цей план Гончаров вже ладен викласти перед мисливцями, от тільки б Мотря швидше закруглялась і дала можливість Мефодію Мартиновичу сказати своє слово. Перебивати жінку він не хотів.

Хотілося до кінця послухати цікаву розповідь лісопунктівської червонощокої мадонни, помацати очима її пишне тіло, повтішатися здоровою жіночою вродою. Нікуди не подінуться ті папери, що наскладала за тиждень на столі секретарка і над якими він планував посидіти сьогодні ввечері. І Мефодій Мартинович слухав, а слухаючи, розслаблювався і подумував, а чи не податися після цієї наради з „дідом” в лазню і попаритись з віничком, очистити тіло від осінніх протягів. Хороша ідея! Не відриваючи вуха від Мотриної балаканини, Гончаров написав записку і підсунув її Жеромському. Станіслав Борисович пробіг очима коротенький текст, а потім кивнув Гончарову головою на знак згоди і зім'яв папірця, щоб сторонне око не встряло в конфіденційну писанину.

Після розважливого виступу Мотря відповіла на багаточисельні запитання чоловічої братії і, полегшено зітхнувши, як виключений паровик, опустила на стілець.

Активно обговоривши остаточну пропозицію Гончарова, одностайно вирішили доручити виконання завдання найдосвідченим мисливцям – Кисельову, Семененку, Главаку і Морозову. Матеріальне забезпечення покладалось на майстра Загидуліна.

– Не мала баба клопоту...– напівголосом промовив Загидулін до Гуценка, підсумовуючи рішення зборів.

Імпозантна статура Гончарова потягнулася до Загидуліна.

— Ви чимось незадоволені, товаришу Загидулін? — запитав насторожено Мефодій Мартинович. — Вам не подобається наше рішення? Ви маєте свою пропозицію? Якщо так, будь-ласка, викладіть її, ми послухаємо, зважимо...

— Я цілком і повністю схвалюю ваше рішення, Мефодію Мартиновичу, — не бажаючи встрявати в суперечку, Загидулін попросив у Гончарова дозволу піти з контори.

— Не моє рішення, товаришу Загидулін, а зборів, — поправив майстра Гончаров. — Ви можете йти на відпочинок, сподіваюсь, що із завданням впораєтесь.

— Думаю, що так.

Слідом за Загидуліним піднявся Олексій, в конторі йому також не було більше чого робити, робітники поспішно розбігалися по домівках. Кабінет начальника пустів і лише Жеромський з Гончаровим продовжували сидіти за столом, голосно розмовляючи.

Помітивши, що Гуренко збирається піти, Мефодій Мартинович покликав:

— Товаришу Гуренко, прошу Вас на хвилинку затриматись, маю до Вас невелику розмову.

— Я почекаю тебе в коридорі, перекурю, поки ти сповідатимешся начальству, — Загидулін стиснув Олексія за лікоть і пішов з кімнати, супроводжуваний допитливим поглядом всевидющих очей Гончарова, над якими посмикувались шнурочки вузеньких брів.

Гончаров посадив Олексія поряд з собою, наставивши на нього нерухомі очі.

— Як воно справи, товаришу Гуренко? Як освоїлись з роботою?

— Спасибі за увагу, добре.

— Як прийняв вас колектив, чи налагодили діловий контакт з людьми? — допитувався Гончаров.

— Колектив прийняв його добре, з людьми контактує, як електричний струм з динамомашиною. Обходиться без няньок, як дехто, — відповів за Олексія Станіслав Борисович.

— Це добре, — багатозначно видав Мефодій Мартинович.

— І я такої думки, — підпрягся Жеромський.

— З новою технологією впоруетесь? — ставив нове запитання заступник директора. — Олександр Олександрович покладає великі надії на ваш інженерний хист і вашу кипучу енергію, ще раз повторюю — покладає великі надії, а це багато значить для вас, молодого спеціаліста, людини перспективної, на мою думку. Дивіться, не підведіть Олександра Олександровича і всіх нас. Скоро запросите подивитися вантаження машин пакетами?

— Освоєння зимових ділянок розпочнемо з нової технології, для цього ведемо необхідні підготовчі роботи... Будуємо вантажні естакади, готуємо троси, — доповідав Олексій. — Бригада Морозова через пару днів випробує новий метод ще на літній лісосіці. Бригадир настроєний по-бойовому, бригада від нього також не відстає. Думаю, що експеримент вдасться. Вдача, власне, найкращий агітатор дня інших бригад. Морозовський експеримент повинен зіграти велику роль в подоланні психологічного бар'єру, що виник в колективі у зв'язку з не зовсім вдалим переходом на нову технологію лісозаготівель.

— Вірно говорите, Олексію Петровичу, дуже вірно, — похвалив Гончаров старання молодого майстра. — Беріть бика за роги і всьому квіт. Сміливо наступайте на цю технологію, ми вас підтримуємо. Беріться за неї обома руками, бо вона сама до вас не прийде. Правду я кажу, Станіславе Борисовичу?

— Істинну правду, Мефодію Мартиновичу, — закліпав повіками Жеромський. — Як той казав, якщо Магомет не йде до гори, тоді гора йде до Магомета, вона боїться, щоб він не пішов до іншої гори...

Станіслав Борисович від вдалого вислову задоволено засовався на стільці, а Мефодій Мартинович продовжував виховальну годину з Гуренком, не забуваючи, однак, про те, що його чекає натоплена лазня з пахощами лісового зілля і березовими віниками, про це вже потурбувався начальник лісопункту.

— Можу я передати Олександр Олександровичу, щоб він приїхав до вас і перерізав стрічку перед першим лісовозом, завантаженим по новому методу? — звернувся Гончаров одночасно до Гуренка і Жеромського.

– Можна, – впевнено відповів Олексій.

– Не підведемо, так і передайте Олександрю Олександровичу. – додав Жеромський. – Я подзвоню йому і також запрошу, щоб приїхав до нас.

Гончаров дав зрозуміти, що аудієнцію закінчено і Олексій може займатись своїми справами.

Загидулін чекав Олексія надворі. Щойно викуривши одну сигарету, він ховався від пронизливого зимового вітру, намагаючись запалити другу. Олексій підійшов до Загидуліна, заступивши вітер збоку, допоміг товаришу запалити сірника. З Загидуліним Олексій подружився з перших днів перебування на лісопункті. Федору Михайловичу, так звався Загидулін в народі (його справжнє татарське ім'я було Фінан Мінгазович) нещодавно виповнилось тридцять років. В ліспромгоспі він працював після закінчення технікуму, зарекомендувавши себе витриманою, спокійною, вдумливою людиною, користувався повагою і авторитетом серед підлеглих і начальства. Чорних іскрометних татарських очей Загидуліна побоювався Жеромський, а особливо Солодкін. Загидулін з перших днів незлюбив Солодкіна, за лицемірну і дворушницьку вдачу, вбачаючи в ньому не ту людину і не того спеціаліста, який в особі технічного керівника так потрібен лісопункту. Загидулін не боявся у вічі відверто сказати Солодкіну, що той не рухає, а стримує технічний прогрес на лісопункті, гальмуючи впровадження нових сучасних досягнень у виробництво. Незлюбив Федір Михайлович і технорукову дружину за її довгий язик і підлабузництво перед Жеромським. Інакше, як „видрою”, Загидулін Олену не називав. А вона його в колі своїх друзів нарекла „чорним шайтаном” Загидулін міг іноді спересердя, коли йшлося про якісь вибрики Олени, недобре висловитись про неї, міг привселюдно назвати її „видрою”, не звертаючи ніякої уваги на те, яку реакцію викличуть його слова. Олені завжди передавали, що про неї говорив Загидулін, і вона бісилась, як розгнівана пантера, місяцями при зустрічах не віталась з майстром, мовчки приймала від нього документи, тільки сопіла злісно і мстиво, але не наважувалась відкрито згадувати про „шайтана”, знаючи нелгідний характер Загидуліна.

Дружина Загидуліна – красива смуглолиця Рая працювала десятником на шляховій дільниці, дуже любила свого непокірного Фінана – Федю, і від тої любові вони придбали чорнооких дівчаток-близнючок, в яких кохалися не тільки батьки, а й усі мешканці лісопункту. Такою ж любов'ю і повагою до старших відповідали тьотям і дядям маленькі „загидулінчата”, як їх любовно називали на лісопункті. П'ятирічні дівчатка водили дружбу з Жеромським, кликали його тільки „дід Станіслав”, часто ходили до нього в гості, пригощаючись там ласощами, на які був щедрий Станіслав Борисович. В свою чергу, Жеромський називав дівчаток своїми онучками і дуже пишався їх прихильністю до нього, не раз казав Раї: „Ти б постаралась з Федором і встругала ще парочку хлопчиків, щоб веселіше жилося вам з чоловіком, та й мені з ними охотніше буде старість розмінювати”. На що Рая відкривала в красивій усмішці мармурово-білі зуби і відповідала: „Заганяли ви мого Федінку на роботі, з сил вибився, а тому не може зібратися з двойним зарядом... Ось поїдемо у відпустку на південний берег Криму, купується мій Федя у морській воді, вигріється на південному сонці, відновить сили, зарядиться на всю катушку, отоді можна буде подумати і над вашою пропозицією...”

Загидулін душею і серцем потягнувся до Олексія, щораз відкриваючи у молодому майстрові ті риси характеру і ті здібності, яких не вистачало його колегам. Федір Михайлович довіряв Гуренку, як нікому іншому, вірив в реальність його задумів і охоче підтримував Олексія у виробничих починаннях. Загидулін схвально відгукнувся на намір Гуренка освоїти нову технологію лісозаготівель, допомогав молодому майстру у здійсненні наміченої програми і намагався сам не відстати від Олексія: слідом за дільницею Гуренка збирався перевести на пакетне вантаження і свої бригади.

Ось чому повідомлення Олексія про його розмову з Гончаровим дуже зацікавило Загидуліна, і він з великою увагою по дорозі до квартири слухав розповідь Гуренка.

– Гончаров хоч з тобою поговорив на серйозну тему – і то добре. На мою думку, з сьогоднішньої поїздки на лісопункт він зробив для себе корисне відкриття саме в розмові з тобою,

дізнавшись про нову справу, розпочату в ліспромгоспі, — розмірковував Загидулін, попихкуючи в темряві сигаретою. — Тепер він зі знанням справи буде розповідати в апараті про твоє новаторство, будь певен, не забуде залишити скромне містечко в розповіді для своєї персони, обов'язково підкреслить, що дав тобі такі-то поради і висловив ось такі зауваження та побажання. Це в його стилі. Ніяк не зрозумію, для чого нас примусили весь вечір марнувати в конторі. Тьху, знайшли ведмедючу проблему! Наче в заступника директора і в нас немає більш серйозних проблем і невідкладних справ, ніж полювання на чокнутого ведмеда, — Загидулін вилаявся і запитав Олексія: — Ти якої думки про це так зване надзвичайне збіговисько мисливців і начальства?

— Думаю, що „дід” обійшовся б без цінних вказівок Гончарова. Він і сам накрутить хвоста кому слід, щоб покінчити з ведмедем. Досить, на мою думку, тугіше закрутити гайку Семененку та Кисельову, і ведмежа шкура ляже до „дідових” ніг.

— Мисливці — мастаки плести лапті звіру і можуть обійтись без нудних гончаровських повчань. А відносно допомоги їм, якщо в тому виникне потреба, за нами справа не стане — чим потрібно, тим допоможемо. Можна подумати, що без керівної вказівки шановного Мефодія Мартиновича наш брат — майстри залишаться осторонь від прохань Кисельова та його компанії і самі не додумаються допомогти мисливцям збити з дощок якесь там сідало, щоб вони з нього пальнули по ведмедю. — Загидулін вдруге смачно вилаявся і виплюнув з рота не викурену сигарету. Повернувши голову в бік слабо освітленої стіни гуртожитку, помітив дві постаті — чоловічу і жіночу — і вказав на них Олексію:

— Зінка влаштувала Корольову побачення, вже заговорює його. Старий набрид, на молодших потягло стерву. Мабуть, пригадалися колишні обійми Корольова, аякже, побувала в них, сподобалися...

Олексій зиркнув на темний причілок гуртожитку. Побачивши там дві постаті, що тулилися одна до одної і зливалися у двоголову темну пляму, подумав: як ото Корольов встигає всюди — нещодавно сидів на зборах в конторі, підкидав не-

доречні репліки всім виступаючим, а особливо Мотрі, на що він був неабиякий мастак, і вже притискує до стіни Зінаїду. Про що вони говорять? Які спільні інтереси об'єднують цих двох людей – заміжню жінку і розведеного чоловіка? Очевидно, Зінаїда чекала, поки Корольов звільниться, виглядаючи його в затінку, щоб перестріти, коли той повертатиметься до гуртожитку.

Зіна Горбачова дійсно весь вечір чатувала на Ваську Корольова, їй вкрай необхідно було з ним сьогодні побачитись і поділитися новиною, що її вона відкопала з Оленою Солодкіною. Та новина була варта того, щоб мерзнути на пронизливому вітрі і Зінаїда мліла від передчуття бурхливої реакції, що мусить викликати в Корольова Зінаїдине повідомлення.

Як тільки на дорозі з'явилась невисока згорблена постать Корольова, Зіна винирнула з густої темряви перед чоловіком і потягла його за гуртожиток.

– Навіжена, ти що! – спохватився Василь, хотів було вислизнути з жіночих рук, але відчувши на грудях її гаряче дихання і вдихнувши пахощі парфумів, без яких Зінаїда не була Зінаїдою, Корольов обм'як і підкорився.

– Тихіше, Васю, ходімо за гуртожиток, подалі від людських очей, – тягнула Зіна в темряву Корольова, все більше тиснучись до нього.

Корольов обхватив лівою рукою Зінаїду за талію, а правою вправно нишпорив під кофтою.

– Іншого місця не знайшла для любові, – засапано дихав він Зінаїді в обличчя. – Припекло, чи що? Накидаєшся прямо на дорозі. Не впізнаю тебе, Зінуля! Раніше, пам'ятаю, приймала вдома, а тепер...

– Тихіше, прошу тебе, – Зінаїда не пручалась, заманюючи Корольова в темний куток, щоб відкритися йому тим, заради чого більше години мерзла під гуртожитком, а вчора цілісінкний вечір просиділа у Солодкіних. – Не дави так, боляче, – відчуваючи тверді кліщі на грудях, попросила вона. – З цим, Васьок, встигнеш, наш поїзд ще не відходить. Краще послухай, що я тобі скажу.

– Говори.

Зінаїда примірялася, з якого боку краще підійти до Корольова, як вдаліше закинути гачка, приготованого на пару з Оленою. Василю не терпілося швидше дізнатись, що йому хоче сказати Зінаїда, та й час вже був пізній, щоб вистоювати без діла з жінкою. До того ж йому не хотілося, щоб саме тепер лісопунктівці бачили його наодинці з заміжньою молодницею.

– Чому замовкла? Говори, – підганяв Василь Зіну.

„Була не була!”

Зінаїда вдихнула на повні груди, відчула, як Василеві кліщі послабшали і вже не стискали так боляче її гаряче розкішне тіло, і, прикриваючи долонею рота, сказала:

– На лісопункті всі говорять про шури-мури Гуценка з його десятницею. Тобі щось відомо про це, чи ні?

– Чув.

– Якщо чув, то чому мовчиш?

– А що я повинен робить?

– Боротись за неї, якщо хочеш, щоб Людмила була твоєю.

– Як боротись? – в запитанні Корольова відчувалась зла іронія.

– Ти чоловік і ти маєш знати, як треба боротися за дівчину, за свою любов. Не мені тебе вчить. Вдосталь маєш досвіду!

– Я не вірю в ці байки! Нічого такого між Людою і Гуренком я не помічав. Трипология все це – і тільки!

– Дурень ти, дурень! Ти справді сліпий. Всі бачать, всі знають, а він, виявляється, нічого не помічає...

– Що знають? Що бачать?

– А те, що Гуренко вечорами висиджує в конторі з Людмилою. Буцімто займається виробничими справами, а сам не проти, як оце ти тепер, потриматись за дівочі принади...

– Ну й язик у тебе, Зінаїдо! Нагородив тебе Бог ним!

– Такою вродилася, Васюню, такою... Не перекроїш і не переробиш... Такою, мабуть, і помру, – підлещувалась Зіна до Корольова і знову стала тиснути на нього високими грудьми.

Василь на півкроку відступив від жінки, перевів дух, збираючись з думками, що губилися, як сіно з перевантаженого воза, і ніяк не хотіли триматися голови. Було над чим Василю задуматися. І вірив і не вірив Зінаїді. Бісові баби! Все вони

знають, за всім встигають. Ні з чим не сховаєшся від їх колючих, як шило, очей. Підзирають, видивляються: хто з ким, де саме, коли і чому опинився. Зловлять жертву на гострий гачок, посадять на язик і полетіла-поїхала по окрузі чергова плітка, оздоблена пікантними подробицями. Зінаїдині слова зачепили Корольова за живе. Хоч не хотів він вірити в їх правдивість, намагався звести розмову з Горбачовою в напівжарт, напіврозвагу, але до серця, відчував, підкрадався холодок, а душу починав тривожити неспокій. Гнав від себе неприємні думки, але вони знову і знову лізли в голову, викликаючи гнів і обурення, розворушуючи чоловічі ревності. В пам'яті спливли останні зустрічі з Людмилою, їх короткі розмови, яких дівчина явно уникала. Василь став порівнювати, співставляти все, що було між ним і дівчиною за весь період їхнього знайомства і прийшов до висновку, що вона дійсно змінила ставлення до нього, що вона останнім часом сторониться його, уникаючи зустрічей. Від цих порівнянь у Корольова ще більше холоде всередині, він відчуває, як льодяний панцир охоплює серце і стає від того важко дихати – зледеніла грудка на тому місці, де повинно бути серце, давить на груди, стискає легені, розтинає ребра. А може йому тільки так здалося? Може, це не що інше, як гра потривоженої уяви? Тоді чому про них говорять люди, чому про це твердить Зінаїда?

Думки... Думки... Корольов голосно чортихається, відштовхує від себе Зіну і кидається до лежнівки.

— Навіжений, чи що — ледве втримує рівновагу Зіна і рушає слідом за Василем. На лежнівці вони розходяться в різні боки. Зінаїда задоволено усміхається в темряву — вечір не пройшов даремно, її слова пробрали Корольова. А це значить, що найближчим часом можна буде стати свідком цікавих подій, в центрі них опиняться Корольов, Гуренко і Людмила.

Проходячи повз квартиру Солодкіних (по освітлених вікнах було видно, що господарі ще не спали), Зіна завагалася, чи зайти до Олені і поділитися з нею радісною звісткою, чи залишити її на завтра.

Потопталася під вікном, подумала і вирішила розповісти Олені про зустріч з Корольовим завтра. Хотіла перед сном по-

тай від Горбачова вдосталь посмакувати сама цією важливою в житті лісопункту подією.

Зінаїда дуже добре знала Ваську Корольова, а тому була певна, що він не залишить без уваги їхню сьгоднішню розмову. Не з тих був Корольов, щоб забувати такі розмови і не реагувати на них. Не на те він ось уже другий рік безнадійно бігає за Людою, добиваючись взаємності, щоб поступитися дівчиною перед суперником.

В житті Корольову поки що не таланило. Прожив він на білому світі тридцять один рік. Одружився відразу після армії на дівчині з сусіднього села Оксані, яка, як і він, працювала трактористкою в МТС. Дітей Корольови не мали, безплідною виявилася Оксана. Саме ця обставина стала причиною їх сімейного розладу. Василь почав заглядати до чарки, при нагоді „стрибав у гречку” Особливою вродою батьки його не наділили – був невисокий на зріст, з дитинства в ході горбився, великі сірі очі повільно ходили під рудими бровами. В дитинстві за великі очі дістав прізвисько „банькатий” Довге сухувате обличчя завершував невисокий широкий лоб, від якого вниз круто спускався красивий з горбинкою ніс – особлива гордість роду Корольових: від діда-прадіда Корольови народжувалися з такими, як у Василя, носами. Одним словом, дістався ніс Василю у спадщину від його предків. Кучерявий густий Василів чуб був, мабуть, найбільшою його втіхою, бо не що інше, як чуб, привертав до чоловіка увагу представниць слабкої статі.

На четвертому році сімейного життя „придбав” Василь катар шлунку та й змушений був діставати згідно з рекомендаціями лікарів путівку в санаторій. Поїхав на Північний Кавказ, пив там мінеральну воду, приймав ванни, лікував шлунок, виганяючи з нього знавіснілий катар і, між іншим, накіннув оком на біляву молодичку з білоруського краю. Вона відповіла йому взаємністю. Виявилося, що розійшлася вона з чоловіком, бо був набагато старшим і не міг дати молодиці дитину. Тепер шукає собі другого, адже має на це право... і майже за тим приїхала до санаторію.

Ходили на танці, разом відвідували кінотеатр, після обіду бродили в горах. Ї покохалися. Покохалися не на жарт, а на все життя, як казав Василь. Роз'їжджалися додому не як тимчасово знайомі, а як близькі люди. Боляче було розлучатись Василю з білобрисочкою, але що поробиш – мусиш. Термін санаторної путівки закінчився – і гайда до хати. Домовилися розлучатись ненадовго. Василь розірве шлюб з Оксаною і приїде до своєї білокосої відроди.

Вдома відкрився Оксані, просив дати згоду на розрив шлюбу. Але зустрів шалений опір; сльози, погрози, вже не радий був, що затіяв ту розмову. Було б, мабуть, правильніше мовчки поїхати від неї до нової коханки, а там життя б підказало, як краще зробити. В сімейних справах розсудливість, на жаль, з'являється з деякими запізнення: часто приходиться робити, як підказує серце, а не здоровий глузд. А це не завжди до добра призводить, і гірка розплата чекає на того, хто втрачає голову в любовних перипетіях. Так трапилось і з Василем.

Одної літньої ночі Оксана вирішили позбавити життя чоловіка і себе, розлучитись навіки з ним, щоб потім бути завжди разом, як це зробили свого часу шекспірівські Ромео і Джульєтта. Ї була б таки досягла мета, якби Василь не перехватив сокиру, прокинувшись від нанесеного йому першого удару в голову.

Василя виходили в лікарні, залишився, правда, великий шрам на лобі біля скроні. Він дотягувався до щоки і спотворював обличчя, коли Корольов гнівався, переламуючи лице на дві половини.

Василь вийшов з лікарні, а Оксана сіла на лаву підсудних. Він не поїхав до білорусочки, а розраховувався на роботі і подався світ за очі з рідного сала. Так з роками прибився на лісозаготівлі – працював на тракторі, все шукаючи своє щастя. Але ніяк його не знаходив.

Липнув до жінок, переслідував дівчат. В такий спосіб в свій час потрапив до Зіни. Задовольнившись Зіною, шукав нові об'єкти для любовних захоплень. Знаходив і втрачав. Втрачав так легко, як і знаходив. На нову сім'ю не клеїлось. Справжнього кохання не було. Став Василь відмочувати душу в горілці, зробившись грубим, невитриманим, нахабним.

Як на лісопункт прибула Люда, почав невідступно її переслідувати: добиваючись взаємності, не давав дівчині проходу, доводив її майже до відчаю. Вона тікала від нього, не хотіла з ним мати ніякої справи, боялась його, як боїться білочка гострозубої куніці. Але Корольов не відставав від дівчини. Він по п'ятах ходив за нею, переслідував її, настирливо добивався свого.

І раптом – новий майстер. Де він взявся? Невже він стане поперек шляху, і Василь буде змушений поступитись перед ним Людмилою?

„Боротися до кінця! Боротися будь-що! Адже програти – значить втратити Людмилу, втратити своє щастя. Не здамся йому, не поступлюся своїм щастям! Побачимо, чия візьме. Молокосос! Ти не знаєш Корольова. Корольов на все здатний заради своєї честі, свого благополуччя і свого щастя”, – так підтримував бойовий дух закоханий Василь Корольов.

З такою думкою засипав того вечора на холостяцькому вузькому прогнутому ліжку. Засинав, щоб зустріти новий день з новими силами. Снілась йому біла хурделиця. а він брів глибоким снігом, намагаючись догнати білу лебідку, що втікала від Василя. Коли поверталася до нього, тоді він впізнавав в лебідці Людмилу і ще заповзятіше переслідував її. Ноги грузли в снігу, не вистачало сил їх переставляти. Василь захекався, сніг боляче тьопав його по впрілому обличчю, вітер здирав з голови кучерявого чуба і Корольов прикривав його задубілими руками, а Люба-лебідка все віддалялася і віддалялася від нього і раптом... розтанула в білому мороці. Василь стрепенувся і... прокинувся.

В кімнаті жовтіла електрична лампочка, хлопці зіскакували з ліжок, швидко одягалися, поспішаючи на роботу.

Василь совався під ковдрою, потягувався, – не хотілось лишати теплу постіль і висовуватись в охолоджену за ніч кімнатну атмосферу. Сон не виходив з його голови, вчорашня розмова з Зіною шкодила ранковому настрою. Біла лебідка втекла від нього, біла лебідка зникла в густій сніговерті. Невже втече? Невже не втримає? Ні. Дожене! Не впустить свого щастя Василь, не віддасть лебідку нікому!

Глава сімнадцята

Недалеко від селища над стежкою – нею, як встановили мисливці, підкрадався до стайні ведмідь, – Кисельов вибрав дебелу, розкарякувату, гіллясту сосну, на якій люди Загидуліна закріпили настил з дощок. Не змогли звірюку дістати з землі, вирішили здибать його з висоти. Хто кого обхитрує на цей раз – люди звіра, чи звір людей? Поки що програвали мисливці, – ведмідь виявився хитрішим і кмітливішим.

Кисельов поглядав з землі на творіння рук лісорубів, задоволено потирав долоні, прикидаючи, з якого боку зручніше цілитись, як розмістить хлопців у „гнізді”, де самому припуститься, так щоб першому садонуть з верхотури по клишоногому. Він не сумнівався, що саме заряд з його берданки насмерть вкладе ведмедя.

Збиралися мисливці в хаті Кисельова. Перевіряли зброю, нюхали порох, випробовували курки і запобіжники. Верховодив приготуваннями, зрозуміло, Кисельов: хоч за старшого було поставлено Семененка, як завідуючого лісопунктівським господарством, але завгосп поступився керівництвом більш досвідченому у мисливських справах Івану Кисельову.

Готувалась нічна засідка. З цього приводу Семененко потурбувався про теплий одяг для відважної четвірки – притягнув зі складу вовняні довгополі кожухи, биті валянки, утеплені рукавиці. Насувалася зима... Її подих з кожним днем був відчутнішим; все частіше зривався сніг, вночі посилювався мороз, і підмерзла за ніч земля вдень вже не відтавала. Без теплого одягу висидіти ніч на сосні практично неможливо.

Для внутрішньому зігрівання не забули мисливці прихопити по плящі на брата сизуватого „сучка” – фірменної горілки лі-

созаготівельників і лісохіміків. В рюкзак поклали закуски – буханець хліба, чотири банки свиної тушонки, кусень сала, пару кілограмів сухої ковбаси, кілька смажених харіусів з учорашнього Іванового улову і дещо інше. Екіпірувались десантники за всіма правилами мисливського мистецтва. Перед виходом з хати Семененко особисто перевірів, чи надійно лежать у рюкзаку пляшки з „запальною сумішшю”. Переконавшись в цілковитій їх безпеці, завгосп задоволено крякнув, почухав широку потилицю і подав команду: „До вишки, братці!”

Вечоріло... Небо очищалося від хмар, обіцяючи ясну погоду – на мороз і місяць. Кисельов поводив очима по небу глянув на червоніючий захід і залишився задоволений погодою.

– Ніч буде нашою, – підсумував він оглядини неба і вишшов наперед, щоб вести за собою товаришів.

До лісу за мисливцями йшло декілька цікавих до пригод лісорубів і підтюпцем бігли хлопчакі. З жінок переслідувала мисливців тільки дружина Главака – Тетяна. Маленька, вертлява, круглолиця, вона крутилась навколо свого Сашка, зазірала йому в очі, смикала за довгі рукава кожуха, з яких навіть не виглядали Главачкові руки, і безупинно наставляла його, як вести себе на полюванні. Главачок наступав на поли кожуха, що був для нього завеликим, спотикався і сердився на Семененка за невдало підібраний одяг. Семененку про це Главачок нічого не сказав, вирішив якось доплентатись до вишки, а там ходити не доведеться – сидітимуть, як лелеки на гнізді, а злість свою зганяв на Тетяні, – ич, завелася, так і сипле словами, як горохом об стіну.

– Відчепись, Тетяно! Не заважай мені займатись своєю справою, – вискалився на жінку Главачок. – Хіба не бачиш, як я товчусь в цьому дурному кожусі? Вертайсь додому, не сором мене!

– Не гнівайся, Сашуню, ще хвилиночку і я зупинюсь, – Тетяна заступала Главаку шлях і він, намагаючись обійти її то зліва, то справа, відстав від товаришів на добрячих два десятки кроків. Прискорював ходу, щоб наздогнати їх, і все просив жінку, аби не плуталась під ногами, а вона гнула своєї: – Чи все тобі я сказала? Хоч би нічого не забутишь... Ага, згадала...

Ти того... Сашуню, нагорі не лягай скраю, а лягай посередині, щоб, бува, спросоння не звалився на землю... Зрозумів?

– Зрозумів! Зрозумів! – гаркнув Главачок, аж Морозов зупинився, здивовано озирнувшись назад. – Відчепись, прошу тебе, дай по-людськи мені дійти до лісу!

– Все, Сашуню, все... Здається, більше не маю чого сказати... Іди з Богом. Не забудь, що я тебе просила. Не забудеш?

– Не забуду, – аби відчепилася скоріше, ствердно відповів Главачок і задріботів ногами під кожухом.

Жінка відстала від нього, зупинилася, декілька хвилин постояла на місці, проводжаючи засмученим поглядом зігнуту під вовняним тягарем вузьку чоловікову спину, тяжко зітхнула і повільно пішла до селища.

Неподалік від вишки Кисельов поклав для приманки м'ясо. По прибитих на стовбурі планках, як по драбині, мисливці забралися на сосну, вмостилися на настилі, випробували його на міцність і залишилися задоволені.

Зазоріло небо. Щербатий місяць наткнувся на високу ялину і завис на ній. Морозом пройняте повітря остуджувало вовняні кожухи, повільно добиралося до тіла. Мисливці взялися за зігріваче: випили по одній, закусили, випили по другій, закусили, так і до третьої добрались. На свіжому повітрі, серед соснової глиці, під зоряним небом добре пилося і смачно їлось. Раніше всіх захмелів Главачок – мав чоловік слабеньке здоров'ячко, а тому компанія не дуже здивувалася, коли після першої кружки Главачків язик став заплітатися.

Говорили напівголосом, щоб луна не розходилася лісом і не сполохала ведмедя.

Спочатку розмови велись на політичні теми. Главачок допитувався у Семененка, чи скоро Ейзенхауер перейде на нашу сторону, бо ж його державного секретаря Далласа рак з'їв, і тепер президента ніхто вже не буде так одурманювати, як це робив колишній державний секретар. Морозов підняв „китайське питання”, його цікавило, чи довго ще протягне голова Мао, кажуть, щоденно китайський вождь купається у Жовтій річці, що позитивно впливає на його довголіття. Кисельова турбували наші взаємовідносини з Єгиптом, він

допитувався в Морозова, чи там водяться ведмеді і які вони – білі чи чорні.

Потім перейшли на розмови про внутрішнє становище ліс-промгоспу. Главачок нагадав про недалеке впорядкування заробітної плати, Морозов розповів, як його бригада освоює нову технологію, а Кисельов бідкався, що лісоруби розганяють глухарів, тетеруків, рябчиків, налякали білок і тепер доводиться ходити на полювання на пухнатих звірків аж за Удригу.

В обговоренні виробничих питань Семененко участі не брав. Хлопці його не чіпали, і він мовчав, жуючи окраєць хліба, натертий пахучим часником, і запиваючи його маленькими ковтками горілки.

Жіноче питання обговорювалось останнім. Без нього також не обходиться жодний мисливський пікнік, хоч мисливство і жіноцтво – поняття несумісні, на перший погляд. А якщо подумати глибше, то можна дійти висновку, що мисливців, як і простих смертних чоловіків, на білому світі також тримають жінки.

І їм, жінкам, вони першим повіряють диво-історії, що будітмо трапились з ними на полюванні, а вже після того, як мисливські усмішки витримували екзамен дорогих благовірних, їх можна було випускати у широкий світ і навіть видрукувати на сторінках книг, газет і журналів, як це вміло і зі смаком робив видатний гуморист нашого віку Остап Вишня.

– Миколо Володимировичу, – звернувся Главачок до Семененка, – коли ми відбацаємо на вашому весіллі, якщо не секрет?

Після двох кружок Главачка потягнуло на весільні теми і він посмикував Семененка, намагаючись вивідати, чи був той коли-небудь одружений, чи ні, чи думає до старості літ марнувати своє холостяцьке життя. З віку старого парубка Семененко вже вийшов, досяг тих років, коли парубком називати соромно, а до перезрілих відносити не гоже. Часто-густо такі люди бувають безпорадними у стосунках з жінками і потребують сторонньої допомоги, щоб знайти контакт з жінкою і з нею одружитися. Частіше на допомогу приходять все ті ж жінки, – вони охоче беруть на себе роль свах і вміло накидають на шию „старого парубка” сімейне ярмо.

— Всьому свій час,— загадково відповів Семененко.— Не підросла моя наречена, хай підростає і вилюднює.

Не зрозуміло, чи Семененко жартував, чи всерйоз говорив,— його відповідь не задовольнила в'їдливого Главачка і він допитувався далі, ледве повертаючи задубілого від горілки язика:

— То ви нікого не любили?

— Одного тебе любив, люблю і довіку любить буду. Як же тебе не любити, коли в усьому світі є один Главачок і ошасливив ним Бог наш лісопункт,— знову перевів на жарт Главачкове запитання завгосп, підсунувся ближче до Сашка і запропонував тому допити горілку, щоб не замерзнути до ранку.

— Кепкуєте... З Главачка кепкуєте,— розгнівався п'яний Сашко.— Ну, кепкуйте, кепкуйте!.. А коли до діла дійде, не забувайте, що у вас є справжній... товариш... справжній Сашко Главач... Єдиний, чи не єдиний, а єсть такий і буде жить! Ось так...

— За Главачка! — підняв кружку Семененко.— За його святе сімейство і щасливе майбутнє!

Главак задоволено сьорбнув носом, постукав зубами об металеву кружку, розчулено пустив сльозу і випив смердючу рідину до дна.

— Щоб наша доля... нас не цуралась... щоб краще в світі жилося, як казав наш „дід”,— Главачок рукавом кожуха витер губи і кинув кружку на дошки, а слідом за нею звалився й сам.

— Набрался,— пробурмотів Кисельов, підсунув Главачку під голову спорожнілий рюкзак, поправив шапку і запропонував товаришам перейти на шепіт, бо час наближався до півночі, і лісовий бродяга може скоро з'явитися під сосною.

Втихомирювалися. Горілка і сон почали звалювати Морозова, Семененка, лише Кисельов бадьорився і запропонував почергувати, поки всі подрімають. Так і зробили. Морозов ліг скраю, з протилежного боку сидів Кисельов, а посередині між ними спали Семененко і Главачок. Танину настанову було виконано. Правда, не самим Главачком, а його друзями по полюванню, але це суті справи не міняло: Сашко знаходився в цілковитій безпеці і міг спокійно спати, якщо не до третього прищестя, то до третіх півнів, безумовно.

Незчувся Іван, як і його, досвідченого маститого мисливця, звалив сон і вклав поряд з Главачком.

Ведмідь вийшов на полювання в другій половині ночі. Обережно йшов знайомою стежкою, уважно розглядаючись навкруги. Здоровенними лапищами вміло переступав через сухе гілля, щоб воно не тріщало і не видавало сплячому лісу кровожерливого волоцюгу. Водив чутливим носом, винюхував, чи немає поблизу людського духу, уважно прислухався до лісових звуків, вловлюючи мишачий писк, сонні крики птахів, зрідка поглядав на рясно всіяне зорями небо, на свого далекого і недосяжного, зітканого з тремтячих від холоду зірок, родича.

Ведмідь вийшов на м'ясо, обнюхав його, лизнув язиком, не виявив нічого підозрілого і став апетитно його вминати: їв жадібно, зголоднівши за день, тиняючись в зимовому лісі і не здибавши ніякої здобичі, — давалася ознаки старість. Полювати йому вже було важко, а вкладатись в сплячку він, чого раніше з ним не траплялось, поки що не хотів.

М'ясо з'їв повністю. Втамувавши голод, завагався — чи варто тепер йти в селище, злодієм підкрадатись до конюшні, щоб задерти молодого бичка. І вирішив все-таки повернутись вглиб лісу до вивернутої бурею старої сосни і подрімати під її кореневищем. відпочити і відновити за день розгублені сили.

Тільки хотів клишоногий завернути назад, як до нього донеслося людське хропіння. Це насторожило звіра. Він покрутив головою, поводив носом, піднявшись на задні лапи. В ніздрі поліз запах людського тіла, овечого одягу і ще чогось дуже неприємного... Ведмідь знову бридливо поводив носом, опустив передні лапи на землю і швидко пішов до розкарякуватої сосни, де серед кривого гілляччя виднілося щось темне, велике, чого раніше на дереві ведмідь не помічав, і звідки тягло отим неприємним, а також доносилося людське посапування і хропіння.

Темна потвора на сосні зацікавила ведмеда. Він походив навколо дерева, позаглядав знизу на нерухоме кубло, а потім, посмілішавши, обережно поліз до нього по планках, яких також раніше на стовбурі не бачив. Цікавість все більше розбирала клишоногого.

Ведмідь підліз до настилу, потягнувся лапою до предмета, що нерухомо лежав на ньому. Гострі кігті впилися в щось м'яке і податливе, і ведмідь ривком потягнув його до себе.

— Кара-а-у-ул!.. Рятуйте! — не своїм голосом зарепетував переляканий чоловік.

Ним виявився Кисельов, саме його за кожуха стягував з настила ведмідь. Від Іванового крику посхвачувались всі мисливці, гарячково шукаючи під собою зброю.

Несамовитий людський крик, метушня на настилі злякали ведмедя, він випустив жертву і повис на дошках. Сухі соснові дошки не витримали ведмежу тушу, тріснули, настил посунувся з гілок і разом з людьми звалився на бідолашного ведмедя. Від несподіванки і переляку ведмідь ошаліло шарпнувся та й полетів з незвичайною ношею на землю. Ледве вивернувшись з-під дощок, з-під переляканих і спантеличених людей і їхнього причандалля, ведмідь дременував в лісові хащі, тільки сухе гілля і кущі потріскували йому вслід. А горе-мисливці, злегка отямившись, з забитим від переляку духом врзали навтьоки в протилежний бік.

...Першим до хати Кисельова прибіг Главачок. В бігах він виплутався з кожуха, покинув його десь на узліссі і в розхристаному піджачку і мокрих штанях вскочив в Іванову темну оселю. Скоро сюди ж прибився Морозов, — цей тягнув за собою кожуха в хату. Главак прийняв його за ведмедя... Він ойкнув і подерся на стола, зваливши з нього немитий посуд: тарілки й склянки полетіли на підлогу, дзенькаючи і б'ючись, а Морозов стояв посеред хати, нічого не розуміючи, і тільки водив повними жаху очима по дверях, сіріючому вікні і темній скарлюченій постаті людини на столі. Тою людиною виявився, коли Морозов тремтячими руками запалив сірника, позеленілий і онімільй від переляку Главачок.

Кисельов і Семененко увійшли в хату разом: вони зустрілися в лісі, і Семененко надав допомогу Івану — перемотав відірваним від сорочки клаптем розпанатрану об сучок руку.

Мовчки гріли воду, купали Главачка і Семененка, сушили над плитою одяг і готувалися до зустрічі з односельцями. Адже треба буде давати пояснення Жеромському, а потім, напевно, самому Гончарову і всім мешканцям лісопункту.

Ото буде сміху! Який сором! Позасинали, проспали ведмедя і тепер лупай очима, придумуй всілякі байки, бо правду сказати просто неможливо – вислуховуй потім глузування всіх: від малого до старого. Дурна слава швидко розійдеться по ліс-промгоспу, і на другий день реготатимуть всі його мешканці.

Оце так відзначилися! Бодай йому і під дихало, і нижче!

Домовились не видавати окремих особливих деталей полювання, як-то випивку, сон без задніх ніг і... мокрі штани. Ганьба! Не дай Бог, якщо хтось пронюхає, що Семененко і Главак сушили штани! Не обберешся тоді і гумору, і сатири. Буде їх не менше, ніж у „Вишнівських усмішках”!

Як мисливців зустрів Станіслав Борисович і очолюваний ним колектив, не потребує окремого пояснення і детального розбору.

В повному складі бригада Морозова до обіду шукала загубленого Главачком кожуха, їй допомагала Тетяна, вона за руку водила свого безталанного Сашка, щоб, бува, не загубити так, як він загубив кожуха. Загубити єдиного в цілому світі і на лісопункті Главачка – то було б непоправною втратою, якщо не для всього людства, то для їх сімейства – безперечно.

Довго згадуватимуть в ліспромгоспі цей випадок, що міг би увійти в класику народної гумористичної творчості і зайняти в ній достойне місце.

Через тиждень мисливську пригоду затьмарило повідомлення про освоєння бригадою Морозова нової технології – завантаження першого пакета деревини на лісовоз, що було схвально сприйнято колективом підприємства.

Глава вісімнадцята

Пізнього вечора в своїй кімнаті під звуки приймача Олексій писав листа Світлані. Учора одержав від неї довгождану вісточку і весь день перебував під враженням.

Світланин лист дихав студентським життям, доносячи до Олексія атмосферу древнього міста, нагадуючи про його недавнє студентство в столичному місті на берегах Славутича, в чиїх голубих водах відбивалися золотоглаві собори, зелені парки на кручах, шапки квітучого бузку і блідо-рожеві свічки густих каштанів, виполіскувало прозору блакить освітлене яскравим весняним сонцем бездонне небо.

За вікном сіра холодна осінь – пора безпорадності і якоїсь неминучої приреченості в природі. Попереду довга, кажуть, сувора північна зима з морозами, заметілями, ускладненнями в роботі заготівельників. До весни так далеко, як далеко тепер йому до Світлани, її чудового міста, інститутських аудиторій і голубих очей-волошок, пройнятих веселими життєрадісними іскорками.

Від холодних подихів, що ними зима нагадувала про себе останніми днями, вона перейшла до активного наступу на землю, з кожним днем поширюючи свої володіння. Незвично переходити на зимовий розпорядок життя вже у вересні, коли в твоїх рідних краях чорна рілля ще тільки вкривається зеленою ковдрою озимини, полями снують завантажені цукровими буряками машини, чіпляючись за посріблені м'які нитки „бабусиноного літа”, а тут Олексій змушений одягати коужа і валянки. За день так натопчешся тими валянками по лісо-сіках, що під вечір ледве переступаєш ногами, затиснутими в лещата твердими набубнявілими від води пудовими валян-

ками. Поставив сушити їх до нагрітої плити, можливо до ранку висохнуть все-таки і Олексій зможе взутися, щоб завтра знову бовтатись у снігу, сушити ноги біля бригадних вогнищ, а голову над питаннями, пов'язаними з переходом бригад на зимові лісосіки.

До великого снігу потрібний добрячий мороз, щоб закував „зимники” – зимові шляхи: магістральні, вітки, вуси. Потім з сніжком вкатати їх, утрамбувати і загладити, щоб бігав ними автотранспорт не гірше, як на дорогах з асфальтово-бетонним покриттям. Раптовий навальний сніг став на заваді шляховикам і заготівельникам: зимові шляхи ще не визріли, по них тільки трактори можуть пересуватись. А лежнівкою з кожною годиною їздити стає все важче, – сніг, гололід перетворюють її на місиво і вона стає справжньою мукою, постійні аварії, „пробки” вибивають з нормального виробничого ритму, негативно впливають на психіку людей і паралізують вивозку лісу.

Майстри закінчують справи на літніх лісосіках, намагаючись привести їх в більш-менш належний порядок, щоб акуратно із чистою совістю здати працівникам лісової охорони, по декілька годин щоденно пропадають на зимових лісосіках, – як кажуть, доводять їх до повної кондиції, завершуючи підготовчі роботи, щоб днями можна було впевнено запускати на них лісорубів. Одним словом, Олексію разом з його колегами – Загидуліним і Суржиковим доводиться потіти на два фронти, що не поступаються один одному складністю як організаційних, так і виробничих проблем.

Затверджувались технологічні карти освоєння зимових лісосік, закінчувалась їх розбивка в натурі, підтягувались вирубки для доріг до майбутніх верхніх складів, вантажних естакад, завозилось пальне і мастила для техніки, механізмів.

Жеромський переключив Солодкіна на підготовку зимового лісосічного фонду, що не зовсім прийшлося по нутру Василю Пилиповичу, бо на нього покладалась велика відповідальність за своєчасне і якісне проведення підготовчих робіт на лісопункті, а технорук, про що всі добре знали, не любляв особистої відповідальності і при нагоді намагався правдами і неправдами її уникнути. Зранку під Оленине благословення

відправлявся технорук на зимові лісосіки і там возився до вечора з підготовчими бригадами. Після обіду до нього приєднувалися майстри: вони забігали подивитись, як ідуть справи, давали необхідні вказівки своїм робітникам і поспішали під кінець робочого дня знову встигнути на „літник” до основних бригад, щоб разом з ними закінчити роботу і спланувати завтрашній день.

Коли майстри прибували в розпорядження Солодкіна, технорук, напускаючи на себе заклопотаність та неймовірну втому, передавав їм керівництво роботами, а сам, відсапуючись і кахикаючи, вмощувався зручніше біля вогнища, наштрикував на палицю сало, смажив його в полум'ї горілої глици і дров. Вогнище приємно зігрівало тіло, наганяючи на Солодкіна сон-дрімоту; він солодко позіхав і згадував домашній затишок, м'яку теплу постіль, не менш м'яке Оленине тіло під боком, позирав на годинника, лічив години з хвилинами, що відділяли його від тої щасливої миті, коли він, забувши про сірий робочий вдень, набридле деркотіння бензопил, неприємне місиво снігу під ногами, пірне під ковдру і примружить очі, чекаючи, поки Олена натягне на загуляне тіло нічну сорочку.

Станіслав Борисович в основному займався шляховими справами: підганяв майстрів-шляховиків на „зимнику”, до хрипоти в голосі „боровся” з остобісілими „пробками” і „виребеньками” шоферів на лежнівці. Щоденно доповідаючи Устинову про шляхові непереливки і свою участь в них, повторював, що за „зимник” особисто взявся „як той за оранку”, і директор може бути цілком спокійним за справи керованого ним, Жеромським, лісопункту. Олександр Олександрович уважно вислуховував доповіді начальника лісопункту і радив Жеромському менше думати про „оранку”, а більше і конкретніше займатись переведенням людей на нові умови роботи, не тягнути з підготовкою зимових шляхів, використовуючи для цього ніч, коли морози посилюються і можна результативно попрацювати на заморожуванні болотистих місць.

В котрий вже раз Олексій перечитує Світланиного листа, першого одержаного ним листа на новому місці. Світлана розповідає про святкування ювілею встановлення радянської

влади у Західній Україні, про відвідування могил Ярослава Галана, Івана Франка, Соломії Крушельницької.

Розповідає про приїзд в службових справах до Львова Дмитра Федоровича і його відвідини інституту. Світлана домовилась з батьком, що вони з мамою заберуть у Бережани із Яблунівки бабусю Федору. Старенька категорично відмовляється їхати до синів – хоче померти у рідному селі, щоб піти на вічний спочинок до своїх рідних і близьких. Вона приготувала для себе місце поряд з могилою любимої невістки – Тетяни Василівни.

Нині до бабусі Федори навідується рідна сестра, яка живе з сім'єю сина у сусідньому селі. Вона час від часу забирає до себе Федору Пимонівну. Поживе-поживе в неї бабуся декілька тижнів та й повертається знову до рідної оселі: тягне стареньку дорога їй домівка, не може надовго вона розлучатися з тим, що стало єдиним цілим з її плоттю і кров'ю, з її душею і серцем, з її багаторічним минулим, наповненим сімейним щастям, сімейним горем, достатками і злигоднями, турботами про хліб насущний, про дітей, їхні шляхи-дороги.

Вирішили Світлана з батьками поїхати в Яблунівку під час зимових канікул і перевезти бабусю до Бережан, а поки що будуть про це домовлятися з нею в листах.

Світланине повідомлення про Федору Пимонівну перегукується з рядками матиного листа, одержаного Олексієм тиждень тому. Мати пише, що часто навідується до бабусі Федори, допомагає їй по господарству: води витягне з криниці, торф занесе до хати, долівку підмаже чи випере білизну. Днями напекла любимих Федори Пимонівни пиріжків з калиною, маком і сиром і понесла їй. Старенька дуже раділа приємному гостинцю, згадуючи, як вміло готувала пиріжки Таня. Мабуть, в Яблунівці ніхто не вміє їх так смачно пекти, як Олександра Максимівна і як пекла їх Тетяна, зізналася бабуся Федора.

Мати повідомляє, що Галина Гайова, дочка голови колгоспу, розійшлася з чоловіком, облишила цілину і подалася десь на північ, куди саме – мати в Гайових не запитувала, бо незручно про це говорити.

...Олексій писав листа Світлані, далекій незабутній „чарівній русалці” За вікном хурделило, вітер бив у вікна колючим

снігом, бурчав, кашляв, гудів у димарі. Від настирливого натиску вітру подзенькували шибки, і Олексій, поглядаючи на вікна, подумав, що треба взяти у Семененка замазки і замазати щілини, приклеївши в такий спосіб скло до рам.

Ночью за окном метель, метель,
Белый беспокойный снег...

Долинав з радіоприймача голос відомої співачки. Олексій прислухався до знайомої пісні, відірвався на мить від листа і тихо задумливо підспівував естрадній артистці:

Ты живешь за тридевять земель
И не вспоминаешь обо мне.

Пісня повністю захопила Олексія, кликала його за собою до тої, що живе так далеко, – єдина, кохана, недосяжна, як ранкова зоря на прозріваючому світанковому небі. Він знайшов своє щастя, хоч і далеко нині воно від нього, але він не випустить його, не дозволить нікому вирвати з гарячого закоханого серця свою відряду. Поряд на столі лежить її лист, Олексій простягає руку, бере два густо списані аркуші паперу і перечитує перші рядки, не може відірвати очей від двох слів, красиво виведених круглими рівними літерами. Від цих глибоких, безмежних за змістом слів Олексія охоплює незвичайне почуття, радісно, збуджено б'ється серце, ніжне, ласкаве тепло розтікається в грудях, заповнюючи кожную клітинку тіла нестримним бажанням творити, діяти, жити. Він хоче відповісти Світлані тим же, добирає найкращі слова, подумки розмовляє з нею, вагається, чи про все те писати, про що тільки що говорив з дівчиною, чи написати, як це зробила вона, декілька слів, здатних перевернути все життя закоханих.

„Мій любий” – цими словами звернулась Світлана до Олексія. Любий... Любий... Любий Її любий. Це він, це до нього звернулась „чарівна русалка”, синьоока бережанська дівчина.

„Моя люба” – такими словами закінчує листа Олексій. Щирою взаємністю відповідає він на дівоче освідчення в коханні. Не знайшлося часу в них для цих слів при зустрічах, мабуть, не визріли вони, не виболіли до кінця новим почуттям, соромилися його, не набралися мужності зізнатись одне одному

в ньому. Складні життєві обставини, в яких з вини Олексія зненацька опинилися і він, і Світлана, і їх родичі, стримали молоді закохані серця від відкритого зближення. Тепер настав час, коли можна і потрібно висловити те, що причаїлось в їх серцях, і вони поспішали це зробити, намагаючись надолужити втрачене за минулий рік, доспівати недоспівану пісню, через тисячі кілометрів рвалися назустріч одне одному, простягали руки, тягнулись вустами, линули душею і серцем, поспішаючи назустріч своєму щастю.

Олексій відірвав авторучку від паперу, завагався, чи писати третє слово, що виривалось з глибин душі і просилося до листа, чи обмежитись поки що написаними оцими двома словами. Подумав, повагався і все-таки насмілився, вивів повільно: „Цілую”. І відразу стало так легко на серці, так радісно... Олексію хотілось співати... І він співав, співав не лише голосом, а й серцем:

...Как бы мне тебя найти, найти...

Йому не треба шукати, він знайшов своє синьооке волошкове щастя.

Знайшов... Знайшов!..

...Как бы мне сказать тебе: «Прости!»

Руку жать любимую твою...

Як хочеться йому стиснути її маленьку теплу долоньку – трепетно-спокійну, ласкаву. Такою запам'яталась Олексію дівоча рука з того незабутнього сонячного дня, коли Світлана приїхала зі Стираном на дільницю і вони, тримаючись за руки, ходили по шпалах вузькоколійки, заглиблюючись в буковий і смерековий ліс, пили, щоб остудити жар, холодну, як лід, кришталеву джерельну воду і слухали шепіт лісу...

Олексій подивився на годинника, – засидівся, пора відпочивати. Прислухався до віхоли за вікном. Вона не вгавала, кидалася снігом, стукала по даху, у вікна та двері. Надсадно рипіла біля будинку одинока сосна, беззахисно в білосніжній імлі маячила вона на вітрі, прикриваючись покрученими лапатами вітами, шукала порятунку і не знаходила його. Мужньо терпіла і зносила стара сосна свою сирітську долю, тужила за лісом, від якого вона була навічно відрізана.

Дрімаючи, Олексій дослуховував останні вісті, листав записну книжку з помітками про завтрашні виробничі плани. До ранку залишилося дуже мало часу, а треба відпочити.

Він вже взявся за вимикача, щоб погасити світло, як почув стукіт у двері. Спочатку нерішучий, тихий, а потім настирливіший – вже не пальцем, а, мабуть, кулаком, щоб Гуренко почув, якщо вже спав, адже час був пізній – скоро дванадцята година.

Олексій відчинив двері, – з клубком холодного повітря до кімнати вкотився бригадир Дьоров.

– Вибачайте, Олексію Петровичу, за пізній візит, – винувато м'яв в руках кролячу шапку Анатолій Іванович. – Проходив мимо вашої квартири, загледів світло у вікнах, – дай, думаю, зайду до Олексія Петровича, хочеться про дещо погомоніти.

Олексій відразу зрозумів, що пізній прихід Дьорова – не випадковість і не просте бажання провідати майстра, щоб потеревенити з ним перед сном грядущим. Бригадир завітав до нього з певним наміром, вибираючи пізню годину, коли селище уже спить і ніхто не перешкодить їхній розмові, до якої, напевно, Дьоров не один день готувався.

Олексій запросив пізнього гостя до столу, запропонував йому скинути кожуха, бо в кімнаті було тепло, як у лазні.

– Не турбуйтеся, Олексію Петровичу, – обережно сідаючи на стілець, сказав Дьоров. – Ще раз вибачаюсь за нічне вторгнення. Мусив до вас зайти, маючи доручення бригади.

Згадка про бригаду і якість її доручення насторожили Олексія, він сів навпроти Дьорова і чекав, що буде далі.

– З Вами можна відверто поговорити? – наблизився до Олексія розчервонілим обличчям бригадир.

Його очі неспокійно бігали по столу, шастали по стінах, сторожко підкрадалися до Олексієвого обличчя і той відчував на собі їх неприємний дотик.

– Будь ласка, – відповів Олексій.

– Мою бригаду цікавить, як ви будете наділяти зимові лісосіки. Чи будете дотримуватись старого принципу: кращим бригадам – кращі лісосідлянки, чи вирішуватимете по-своєму?

До такого запитання Олексій готувався, з'ясовував у Жеромського, Солодкіна, Загидуліна, а також у своїх робітників, за

яким принципом розподілялись нові ділянки між бригадами, хто їх ділив – керівництво лісопункту чи лісодільниці, що бралось за основу поділу – сумлінне ставлення до роботи, успішне виконання завдань і соціалістичних зобов'язань (як моральний і матеріальний стимули), чи загравання керівників перед сильними бригадами, що вміють наступати на горло, пасування перед їх часто несправедливими вимогами і затирання менш настирливих робітників, які змирились з несправедливістю і не намагаються боротися за своє право на кращий ліс, за рівне з горлохватами становище щодо вибору ділянок.

Жеромський пустив цю справу на самоплив, а тому не завжди по справедливості розподілялися нові лісосіки, часто-густо кращі ділянки діставались більш знахабнілим і пронирливим лісорубам, так званим ударним бригадам, які, як той ласий кіт Васька, завжди злизували вершечки, працювали на добрячому лісі, де можна було легко гнати кубатуру і перевиконувати норми виробітку.

Така метода Олексію не підходила. Він внутрішньо протестував проти цього і настирливо шукав справедливий і раціональний шлях для вирішення даного питання. Можна було прийняти найпростіший варіант: тим, що працюють тепер на хорошому лісі, дати гірший і навпаки. Але ж кращий ліс рубали саме ті, кого роками підтримували майстри, технорук і начальник лісопункту. Одним ударом позбавити їх того, що глибоко врізалось в свідомість і формувало їх психологію – претендування на особливе положення на дільниці і на лісопункті в цілому, може протипоставити майстра окремим бригадам і негативно позначиться на їх подальших взаємостосунках. Поки що відносини молодого майстра з усіма бригадами, на думку Олексія і його керівників, складались добре. І Гуренко не хотів одним необдуманим, необачним кроком похитнути віру робітників в справедливість, об'єктивність і непідкупність його як керівника. Він не загравав із своїми підлеглими, він керував ними, будучи старшим за посадою, вчився у них лісозаготівельній справі, жив з ними одним життям.

Ось чому нежданий прихід одного з кращих і досвідчених бригадирів, бувалого в бувальцях Дьорова, початок його роз-

мови насторожили Олексія і він нетерпляче чекав, на яку катушку намотуватиме пряжу Анатолій Іванович.

Не дочекавшись відповіді Олексія, Дьоров повторив запитання в дещо іншій редакції:

– Може моя бригада розраховувати на кращий ліс, чи ні?

– Може, якщо випаде їй такий жеребок, – впевнено відповів Олексій, спостерігаючи, яку реакцію викличе у Дьорова ця відповідь. На обличчі Дьорова виступила розгубленість, він вдав, що не розуміє Гуренка, тоді Олексій був змушений більш детально висловити свою думку. – На цей раз, Анатолію Івановичу, доведеться бригадам потягнути жеребки. Як далі будемо з вами вирішувати, життя підкаже, а поки що прийдеться застосувати оцей метод, мабуть, найсправедливіший в нашій нинішній ситуації. Як ви вважаєте?

Дьоров не знаходив відповіді, витираючи хустиною рясний піт, що стікав з-під прим'ятого чуба по загрубілому від вітру обличчю, м'яв шапку, непевно поглядаючи на Олексія.

– Вам видніше, ви майстер, як вирішите, так і буде, – нарешті зібрався з відповіддю Дьоров, – тільки не допустіть помилки, бо вона може дорого коштувати...

– Кому?

– І вам, і бригадам.

– Думаю, що обійдеться без помилок.

– Дай Боже, Ми також за це. Жеромський знає, як ви наміряєтесь помирити нас?

– Ні. Це поки що моя одноосібна думка. Я поділюся нею з Станіславом Борисовичем.

Дьорова не задовольнила Олексієва відповідь, такого повороту справи він не чекав – нічим порадувати членів бригади. Знав, що вони його чекають в надії на вміло влагоджену з бригадиром справу. Дьоров зашарівся, розстібнув кожуха, поправив кашне, відсунувся від столу. Його поведінка не подобалася Олексію. Гуренко інтуїтивно відчував, що Дьоров ще не все йому виклав і вичікував зручного моменту, щоб розкрити карти. Олексій уважно спостерігав за бригадиром, нервові напруження наростало не по хвилинах, а по секундах. Ось Дьоров запустив руку у внутрішню кишеню кожуха і

витагнув звідти... пачку грошей. В Олексія перехопило подих, він не вірив очам, навіть не міг подумати, що Дьоров здатний на щось подібне.

Товста пачка грошей, серед них були і великі купюри – в п'ятдесят і сто карбованців, лягла на стіл перед Олексієм.

– Бригада просила мене передати оце вам, – виправдовувався Дьоров, поспішно підвівся з-за столу, намагаючись застебнути неслухняного верхнього гудзика на кожусі. – Від серця, зрозумійте мене вірно, Олексію Петровичу, щиро від серця оце вам... Для обжитку на новому місці. Так годиться у добрих людей... Прийміть, як наш невеликий дарунок...

– Що це – хабар? – Олексій піднявся з стільця, до боли стиснув пальці в кулаках. – Я вас запитую, Дьоров, це хабар?

– Боронь Боже! Який хабар? Від серця... Щиро... Повірте... дарунок...

– Я дам вам дарунка! Забирайтесь геть! Ви чуєте, Дьоров, я вам кажу – геть звідси!

Дьоров позадкував до дверей, йому вслід полетіла товста пачка, з гнівом і образою пошпурена Гуренком. Перед носом у Дьорова пачка розсипалася і гроші закружляли червоно-зеленими метеликами по кімнаті, повільно опускаючись на підлогу.

Бригадир хотів якомога швидше зникнути за дверима кімнати, але на порозі його зупинив владний голос Олексія:

– Верніться, Дьоров, і позбирайте гроші!

Дьоров повзав по підлозі і похапцем збирав гроші, недбало м'яв їх, пхав в кишені, за пазуху. Олексій ходив по кімнаті з кутка в кутку, ногою підсовував до Дьорова папірці і посипав бригадирову голову осудливим викриками:

– Купить хотіли! Який сором! Як ви додумались до такої гідоти? Мовчите, Дьоров, соромно вам! Де ваша совість? Розміняли її на оці... папірці!

– Звиняйте, Олексію Петровичу, звиняйте... Я не думав, що так вийде...

Дьоров, як шкідливий кіт, підкрадався на колінах до дивана, щоб забрати з нього пару останніх купюр і – мерщій з хати, подалі від сорому, ганьби і приниження. Олексій раніше за нього підійшов до дивана, взяв гроші, подав їх Дьорову.

– Дякую, – пролепетав той, і Олексій не зрозумів, за що йому дякує Дьоров – за те, що подав останніх два папірці, чи за те, що не плюнув йому в обличчя. Якби плюнув, легше було б, аніж вислуховувати дошкульні, разючі Олексійові слова.

Дьоров звівся на ноги, потупцював біля дверей, натягнув на голову шапку, неначе рятувався нею від сорому, хотів щось сказати Олексію, але слова не знаходились.

– Я вас більше не затримую! Ідіть! – прийшов Олексій на допомогу Дьорову, і той зрадів можливості негайно зникнути з очей майстра. – Завтра обговоримо ваш вчинок у бригаді.

Дьоров кивнув головою на знак згоди, кречнув і вибіг з кімнати. Олексій зачинив за ним двері, стиснув руками скроні, сів на диван і довго так сидів, виведений з рівноваги, розхвилюваний, збитий з пантелику Дьоровськими відвідинами.

Йому підсовували хабара... Його хотіли купити... Яка ганьба! З якою поганню довелось йому, чесній людині, зустрітись буквально в перші дні своєї трудової діяльності. Необхідно завтра серйозно поговорити з бригадою, дати гостру оцінку цьому негативному явищу, засудити негідний вчинок Дьорова і членів його бригади. Так ось якою ціною дістаються деяким нечесним людям і нові трактори, і траси, і лісосіки! Недарма застерігав Олексія про це Загидулін, коли відверто ділився думкою щодо нездорової атмосфери на лісопункті. Треба розповісти про це завтра Жеромському, порадитись із Загидуліним. Чи може, не варто поспішати з доповіддю начальству, а самому в усьому розібратися до кінця, поговорити з людьми? Мабуть, так буде краще. Олексій вирішує поки що не розповідати нікому про нічного гостя, не обнародувати ганебний вчинок бригади Дьорова, а обмежитись його обговоренням тільки з винуватцями незвичайної події, вірніше, надзвичайної події, бо для Олексія вона була таки незвичайною і надзвичайно неприємною.

„Завтра необхідно прийняти рішення про закріплення зимових лісосік і поставити всі крапки над „і” Будуть тягнуті жеревки!” – остаточно вирішує Олексій, припадаючи розбурканою, втомленою головою до м’якої подушки.

Переданий в рубку лісосічний фонд – нерівномірний щодо деревостою, крупномірний ліс на супісчаних ґрунтах межує

з тонкоміром на болотах. До того ж тонкомірна деревина здебільшого пов'язана з рідколіссям, запас такого лісу на гектарі дуже низький. Цілком зрозуміло, чому лісоруби уникають зустрічі з „чепижником”, як називають тонкомірний ліс, неохоче ідуть на такі лісосіки, відбиваються від нього руками й ногами. На „чепижнику” виробітку не поженеш, високої продуктивності праці не досягнеш, вагомих процентів у виконанні завдань не матимеш.

Дільниці Гуренка дістався (про це варто не забувати) розріджений ліс внаслідок вибіркового рубок, здійснюваних англійськими і бельгійським концесіями в двадцятих – тридцятих роках. В той час іноземцям надавалось таке право – експлуатувати лісові багатства нашої країни, зокрема англійські і бельгійські концесіонери викачували для своїх монополій кращу деревину з європейської півночі країни, що примикають до водних артерій, і висмоктували з них корабельну деревину, пиловочник та інші високосортні сортименти.

Робочу силу іноземці наймали з місцевого населення, зводили в лісі поблизу лісорозробок тимчасове житло-бараки, курені, сараї. Трелювали ліс кіньми, волоки тягнулись до річок. По малих річках деревина переправлялась до Вичегди, Північної Двіни, Онеги і по них сплавлялась в Біле море, а там вантажилась на судна і вивозилась сотнями тисяч кубометрів в Західну Європу, де її ковали ненаситні синдикати, концерни, монополії, набивали нашим лісом своє нутро, переварювали його на капітал, прибуток, золото.

Майже тридцять років минуло з того часу, а шрами від варварських набігів західноєвропейських бізнесменів на придвінські, прионезькі ліси залишилися: покалічені лісові масиви, здерта павутиною трельовочних волоків земля на богарах, догниваючі тимчасові дерев'яні будівлі в глибині лісу, що служили стійбищем для лісорубів. До цих німих свідків історичного минулого нашої країни, економічне становище якої змушувало на певних умовах передавати капіталістам в експлуатацію ліси, земні надра, шахти, рудники, впритул підійшли сучасні лісозаготівельні підприємства, віч-на-віч зустрілися з тим, що залишили після себе концесіонери. Тепер на лісоза-

готівлях працюють ті, хто не мав справи з концесіями. Вони й гадки не мають, як часто доводилось їх дідам, батькам добувати оце „зелене золото”, в яких жажливих умовах жили вони, як харчувались, як мріяли вирватись з лісових хащів до своїх сімей. То було не життя, а злиденне існування людей. Хоч і не хотіли, але мушили працювати в таких умовах, розуміли, в ім'я чого необхідно було йти на такі жертви: країна виходила з неймовірної розрухи, піднімалась на ноги, кувала свою індустрію, зміцнювала економіку. Молодій радянській державі потрібна була валюта, вона потребувала максимальної віддачі внутрішніх трудових ресурсів в ім'я розвитку всіх галузей народного господарства. І радянські люди сповна віддавалися велінню тої доби, тверділи мозолі на їх руках, підтягувались до спини животи – вони не відступали, не здавались, в нелегкій праці виборюючи майбутнє країни.

Зустріч Олексія з бригадою Дьорова відбулась під час невеликої виробничої паузи.

Олексій розповів про нічний візит до нього Анатолія Івановича Дьорова. Похнюпивши голову, слухав Дьоров слова майстра, мовчки стояли навколо Гуренка робітники бригади. Засуджуючи їх поведінку, а в тому, що зробили це вони за взаємною згодою, він не сумнівався, Олексій дав слово нікому не говорити про ганебний вчинок дьоровців, а потім поцікавився, чи роздав бригадир назбирані для хабаря гроші.

Всі поглядали на Дьорова, а тому сором засліплював очі, гнув до землі голову і Анатолій Іванович думав, що краще – привселюдно розкаятись, чи промовчати, вислухати до кінця гнівний Гуренків осуд їх вчинку, відлупати очима, та й квит. І так все ясно. Що казати і для чого...

Олексій же хотів почути від бригади у відповідь хоч одне слово.

– Можливо, я невірно говорю? – допитувався в котрий раз.

– Вірно! – не витримав врешті-решт Анатолій Іванович. – Вірно говорите, Олексію Петровичу. Паскудно ми вчинили. Пробачте нам... І не думайте, що мої хлопці і я – погані люди... Ми ще доведемо, хто ми такі. А гроші я повернув братві. Так, хлопці?

– Так!

– Повернув!

– Всю ніч не спали, обговорювали подію. Лихий нас поплував!

– Вибачте, Олексію Петровичу! – раптом прорвало бригаду, всі поспішали висловитись і зняти тяжкий тягар, що з учорашнього вечора гнітив кожного.

– То як – засуджуємо вчинок? – пересилюючи загальний гамір, запитав Олексій.

– Засуджуємо!

– Засуджуємо!

– Тоді – по руках і назавжди забудемо про це, – сказав Гуренко.

– По руках! По руках!

Почергово Олексію тисли руку всі дьоровці, винувато всміхалися і розходилися по робочих місцях.

...Падав рідкий сніг. Поодинокі сніжинки, кружляючи, повільно опускалися на землю. Олексію хотілося, щоб пішов густий сніг і швидше засипав те місце, де тільки-но збиралась бригада Дьорова і де йому, Олексію, довелося говорити вперше в своєму житті про таку неприємну справу, як хабар підлеглих керівників. Хотів, щоб сніг замів сліди, залишені людьми Дьорова біля вогнища і разом з ними вимів геть неприємний спомин про вчорашній вечір.

Під час обідньої перерви Олексій зібрав бригадирів у котлопункті, обговорив з ними питання про перехід на зимові лісосіки, порядок надання ділянок. У віконце з кухні на чоловічу раду поглядала тьотя Маша – годувальниця Олексієвої дільниці, як любовно прозвали її робітники. Для тьоті Маші було вдивину, щоб оце так при ній відкрито говорив майстер про те, як будуть надаватись ділянки. Вона давно працює на лісопункті, в курсі всіх його справ, знає, хто чим дише, як до кого звернутись, кому на який мозоль наступити, кому яку страву приготувати, а от з таким явищем в житті лісорубів їй доводиться зіткнутись вперше.

Тьоті Маші подобається, як впевнено поводить ся серед п'ятнадцяти своїх бригадирів Олексій Петрович. Молодець

майстер! Красива людина. Красива і тілом, і душею. Такий здатен повести за собою людей. Ї повів, і підкорив своїй волі „хлопчиків” (так називала тьотя Маша і старших, і молодших за себе чоловіків) – це зрозуміла вона з тих висловлювань, що за обідом роздавали лісоруби на адресу свого молодого майстра. Тьотю Машу не проведеш, дарма, що худенька, незavidна, проте вертлява, як дзига, всезнаюча, всевидюща. Її маленький гострий носик мав чудову властивість – проникати туди, де й комар носа не підточить, а темні, як сливи, очі, здається, не тільки все бачать, а й чують.

Ось і тепер тьотя Маша відчула і зрозуміла ту обстановку і той наслідок недовгих зборів у котлопункті, що проходили за вмiло розробленим Гуренком сценарієм. Окрім невитриманого і каламбурного Корольова (до якого часу з ним будуть панькатися, в усьому йому потурати і тримати в бригадирах?), ніхто не суперечив Олексію Петровичу, всі погодилися тягнути жеребки. Ї тягнули, і вголос називали номери ділянок, позначених на жеребках. Потім обговорювали наслідки жеребкування, водили пальцями по карті лісосічного фонду, її поклав ще до початку зборів на стіл Олексій Петрович. Сперечалися, кому який дістався ліс. Домовилися почергово сьогодні після обіду і завтра побувати на нових своїх лісосіках, прикинуть, що до чого, можливо, з’явиться необхідність втрутитись в підготовчі роботи, для чого доведеться послати туди частину робітників з бригад. Олексій з такою пропозицією погодився.

Відмовився тягнути жеребок лише Корольов.

– Ці цяцьки не для мене і моєї бригади, – зухвало заявив він. Пораджусь з бригадою і тоді скажу своє слово.

– Не виламуйся, Корольов! – присадив Василя Єсаулков. – Не мороч голову Олексію Петровичу і нам!

– Ї, правда, чого ерепенишся?

– Кінчай виламування!

– Тягни жеребок!

– Ти диви, куди гне! – накинулися на Корольова бригадири.

– Не буду тягнути! – відрізав Корольов.

– Нехай як хоче – сказав Гуренко і звернувся до Корольова. – Їди до бригади, радься, а потім мені скажеш, що надумали.

— Ну й піду! Не женіть! Сам піду,— совався Корольов на стільці, не поспішаючи полишати приміщення: чи то хотів побачити, як тягнутимуть жеребки його колеги, а чи, може набивав собі ціну.

— Тебе ніхто не жене,— спокійно заявив Олексій.— Сам набиваєшся на компліменти, а потім когось звинувачуєш.

Невитягнутим з сумки залишився один жеребок, його номер виявився тринадцятим — число, як кажуть, нещасливе, а лісосіка йому визначалась із середнім деревостоєм. Загалом вирішили цей жеребок передати бригаді Корольова, в накладі не буде, іншим дістався значно гірший ліс і нічого — мовчать. А що вдієш? Що потягнув, те й своє. Справедливо.

— Котлети вам підігрівати? — запитала тьотя Маша, коли бригадири розійшлися і Олексій залишився один в їдальні.

— Підігрівайте, тьотю Машо. Щось зголоднів, аж під ложечкою вже смокче.

— Бачу, Олексію Петровичу. Бачу. Сідайте до столу, я швиденько приготую.

Глава дев'ятнадцята

В ліспромгосп приїхав перший секретар райкому партії Харитонов Іван Михайлович. Зустрівшись з Устиновим і Супруном, він заявив, що завітав на підприємство не на дві-три години, а на пару днів: має бажання ґрунтовно ознайомитись з діяльністю партійної організації, зустрітись з керівниками середньої ланки, відвідати основні виробничі підрозділи. Непогано було б побувати на зборах якої-небудь цехової парторганізації, а ще краще, якби вдалося взяти участь в роботі партійного бюро чи партійних зборів ліспромгоспу. Добре було б зустрітись з комсомолятами, обмінятись думками з молоддю, послухати, як б'ються їх серця, як гартуються воля, свідомість і вірність справі, якій вони присвячують своє життя.

Не частим гостем, та ще й з довготривалими зупинками, буває перший секретар райкому партії в ліспромгоспах району. Не кожному підприємству випаде така честь — приймати „першого” протягом двох днів. Це добре розуміли і Устинов, і Супрун, а тому відверто висловили Івану Михайловичу своє задоволення з нагоди його приїзду в колектив. Чекали від нього практичних порад, як від авторитетного районного керівника і як від фахівця лісозаготівельної справи. В минулому Харитонов очолював великі ліспромгоспи у Вологодській і Архангельській областях.

Свого вихованця Устинова Харитонов любив і пишався успіхами очолюваного ним підприємства. Івану Михайловичу імпонували в Устинові притаманні йому особисто риси — віра в людей, підтримка в них власної гідності, творче дерзання, сміливий погляд в майбутнє, рішучий наступ на нове, прогресивне, що з'являлось в галузі, особлива увага до питань соціального розвитку підприємства, до капітального будівництва, прагматизм.

Устинов любив будувати. Настирливо займався будівництвом виробничої бази, ростом виробничих потужностей, будував житло, культурно-побутові заклади.

Після короткої розмови в кабінеті директора з участю головного інженера Буторіна, парторга Супруна, начальника планово-економічного відділу Рум'янцевої, заступника директора Гончарова Харитонов попросив показати йому будівництво на центральній садибі.

Супроводжували Харитонова на об'єктах будівництва Устинов, Супрун і начальник відділу капітального будівництва Климов.

— Віддаєте перевагу будівництву будинків з однокімнатними квартирами, — зауважив Іван Михайлович, коли оглядали будівництво житла. — Чому не будуємо квартир на дві, три кімнати? Коштів не вистачає, чи типових проектів не можете підібрати?

— В ліспромгоспі багато малосімейних, з розрахунку на них і будуємо, — пояснив Устинов.

— Необхідно створювати умови для зростання сімей, щоб народжувались діти і додавали турбот не тільки своїм батькам, а й нам з вами. Щоб ми думали про нові школи, дитячі садки, клуби, вирощували кадри для майбутньої діяльності, закріплювали людей за місцевістю, поповнювали чисельність корінного населення, а отже — збільшували питому вагу постійних кадрів в наших штатах. Чи не так?

— Так, Іване Михайловичу, ви маєте рацію, — відповів Устинов. — Врахуємо ваше зауваження. — Олександр Олександрович підізвав Климова, який щось роз'яснював жінкам-малярам, і попросив його: Корнію Тихоновичу, будь ласка, продумайте досконало питання вибору сучасних типових проектів жилих будинків для ліспрому і покажіть мені.

— Буде зроблено, — запевнив директора Климов.

— Скільки у вас кадрових працівників? — запитав Іван Михайлович Супруна.

— Сорок п'ять процентів, — зі знанням справи відповів Віктор Тихонович.

— Малувато, дорогі товариші. Малувато! Партійній організації разом з адміністрацією слід серйозно працювати в цьому

напрямку, — ще раз в делікатній формі наголосив Харитонов на злободенному питанні діяльності підприємств, підкресливши особисте до нього ставлення.

Допитливі сірі очі „першого”, чекали відповіді від директора і парторга. Відповів Устинов:

— Найближчим часом дане питання винесемо на обговорення партійного бюро, порадимось з комінустами, опрацюємо нашу генеральну лінію. Думаю, що секретар мене підтримає.

— Я — за, — коротко резюмував директорову думку Супрун.

— Домовились, — Харитонов задоволено дивився на ліспромгоспівських керівників. — А тепер покажіть володіння житлово-комунальної служби. Почнемо з гуртожитків.

Відвідали гуртожитки молодих спеціалістів — старий і новий, Іван Михайлович залишився задоволений новим гуртожитком, за що похвалив Устинова і Супруна. Потім оглянули гуртожитки нижнього складу, лісопильного цеху, автоколони.

Харитонов покритикував Устинова за низький санітарний стан гуртожитку автомобілістів і механізаторів, зауваживши, що в гаражі і ремонтних майстернях більш порядку, ніж в гуртожитку. Бруд і неохайність шофери і трактористи, на превеликий сором, перенесли в житло.

— Керівники виробничих ланок часто бувають в гуртожитках? — запитав Харитонов.

— Ї ми буваємо, і вони бувають, — відповів Устинов.

— Ї раптом — ви з ними, а вони з вами прогледіли безпорядок у механізаторів, — похитав головою Іван Михайлович і звернувся до Супруна: — Журнал відвідування гуртожитку господарниками, партійним і профспілковим керівниками можете показати?

— На жаль, ні, — зніяковів і розгубився Супрун. — Не завели.

— Заведіть і контролюйте. Слідкуйте, щоб керівники середньої ланки навідувались в гуртожитки не тільки тоді, коли виникає необхідність декого потурбувати у зв'язку з порушенням трудової і виробничої дисципліни — прогулами, безпричинними невиходами на роботу тощо. — Помітивши на столах пляшки з-під горілки, Іван Михайлович скривився, на високе

чоло набігли густі зморшки.— Бачу, дехто з п'янкою в дружбі. Після одержання зарплати бувають запої?

— Бувають,— ніде гріха діти,— сказав Устинов.— Особливо на лісопунктах. Регулюємо споживання оковитої введенням „сухого закону”

— Що — накладаєте ембарго на ввезення і торгівлю виногорітчаними виробами? — усміхнувся Іван Михайлович.

— Ї таке буває,— зітхнув Устинов.— Не від доброго життя доводиться вдаватися до таких обмежень.

— Не кращий спосіб боротьби з алкоголізмом. Він суперечить нашій політиці в питаннях вільної, доступної для всіх торгівлі всіма товарами народного споживання. На жаль, в такий спосіб п'янство ми не виведемо. Як кажуть, свиня завжди знайде для себе калюжу, так і любителі спиртного знаходять, як обійти оці ваші „сухі закони” Обійти чи об'їхати. Той переключається на „чефір” — водиться ще така погань у нас, той дудлить одеколон, а інші, як про це мені розповідали ваші сусіди, та й, мабуть, цим гріхом заражені і ваші „кадри”, сідають в поїзд, їдуть до сусідніх станцій, там заправляються „пальним” — набивають кишені, речові мішки, сумки і навіть чемодани і задоволені повертаються додому. Не вмер Данило, так болячка задавила. То взяв на місці, випив і пропускає роботу, а так їде за десятки кілометрів за рахунок робочого часу і знову ж таки, хильнувши півлітри, не виходить на роботу. Втрати робочого часу, як бачите, не менші, а можливо більші — треба рахувати. Виховання і ще раз вміле виховання — основа основ боротьби з пияцтвом. І ніякими іншими „регуляторами” його не замінити. А в питаннях виховання у нас ой як же багато промахів. Ви не гірше за мене про це знаєте. Це — окрема тема для розмови. Ми ще поговоримо з цього приводу.

Почувши чоловічу розмову в коридорі, з однієї кімнати вийшла розпатлана, неохайно одягнута жінка з синцями під очима і накинулась на Устинова:

— Товаришу директор, коли ви призвете до порядку таких п'яниць, як мій чоловік? Коли — питаю вас?.. Бачите, що він зі мною зробив! — Жінка заголосила, наступаючи на Устинова, вимагала негайної відповіді на запитання і, мабуть, негай-

них рішучих дій з боку директора (адже він все може?) щодо таких, як її чоловік.

— Заспокойтесь. Розкажіть толком, що трапилось. Хто ваш чоловік? — спокійно вгамовував розхвильовану жінку Олександр Олександрович:

— А то — ви не знаєте?.. — не здавалась жінка.

— Це — дружина Вихристенка — водія автодрезини, — прийшов на виручку директору Супрун.

— Спокійніше, будь ласка, — втрутився в розмову Харитонов. — Вам це не до лиця, ви ж — жінка...

— А синяки — до лиця? Осьдечки, подивіться, яких „фонарів” навішав благовірний. При дітях... При всьому чесному народі...

Жінка тикала пальцем під очі, вертіла головою, підставляючи під світло багрово-фіолетові плями на обличчі.

— Синяки тим більше не до лиця, — лагідно сказав Іван Михайлович.

Жінка стрепенулась, немов ужалена осою, поправила обома руками розпущені коси, підозріло подивилась неспокійними, проїнятим тугою очима на незнайомого їй чоловіка і запитала безцеремонно в Харитонова:

— А ви хто будете, щоб мені указувати? Я звертаюсь до свого начальства. Вам яке діло до мене?

Грубий тон жінки не засмутив Харитонова, він продовжував спокійно з усмішкою дивитись на неї.

— Іван Михайлович — перший секретар райкому партії, — відрекомендував Устинов Харитонова.

— От і добре, що ви приїхали до нас!.. Дуже добре! Подивіться на наші порядки. Може, хоч ви приймете міри до наших чоловіків! А то — нема на них влади, ледь відвернувся від роботи — за чарку, тільки що не так жінка скаже — в пику... під боки!.. Від стусанів вже дихати важко. — Жінка заголосила ще більше, розтирала руками сльози по щоках і захлипувалась. — Нема того дня, щоб мій не був напідпитку.

— Розберемось з вашим чоловіком і знайдемо на нього управу — пообіцяв Устинов. — Ви заспокойтесь, ідіть до кімнати. Приведіть себе в порядок, бо негаразд в такому вигляді з'являться перед чоловіками.

— Яка вже є — надивіться і вибачайте, якщо не по-вашому. Ми не з міста, ми — в лісі, не в театрах працюємо, а колоди качаємо,— відпариувала директору невгамовна жінка, було ясно, що ця особа гостра на язичок і з тих жіночок, що люблять поговорити і мають до того ж сварливий характер.

Це підтвердила літня сивокоса жінка. Вона вийшла з сусідньої кімнати, підійшла до гурту, привіталась і звернулася до розхвильованої сусідки:

— Не соромся, Оксано. І чоловіка не ганьби перед людьми. Те, що він у тебе чарочку любить — не секрет, але він — не пропаша людина, як ти тут розказуєш,— я все чула, не втерпіла і вирішила втрутитись в розмову.— Жінка взяла Оксану за плечі і звернулася до чоловіків: — Петро — її чоловік, непогана, працьовита людина. Йому часто ні за що і ні про що дістається від жінки, як кажуть, і в хвіст і в гриву... От і сьогодні повернувся він з нічної зміни, щось, може, не так сказав, вона й понесла, аж стіни ходором ходили. Замість сніданку чоловікові — сама завелася, його завела, прийшлося бігти обороняти.

— А де ваш чоловік? — запитав Оксану Харитонов.

— Дідько знає, де його сатана і нечестивий носять! Насадив мені синяків і чкурнув світ за очі, якби йому, сякому-такому...

— Скільки у вас дітей? — знову поставив запитання Іван Михайлович.

— Двоє, скільки ж іще! — неохоче відповіла Оксана.

— Вони вдома? — далі цікавився Харитонов.

— Ні. В школу пішли.

В голосі і настрої Оксани відчувався перелом, зменшувалось схлипування, прояснялися очі, і Харитонов відмітив про себе, що жінка мала напрочуд красиві карі очі, міцні білі зуби, повні, налиті соком губи. Оксана переходила на більш спокійну мову і з нею можна було відверто говорити. Іван Михайлович, щоб до кінця заспокоїти молодицю і внести пожвавлення в обстановку, вдався до легкого жарту.

— Вам знайома така рослина — водозбір? — запитав він Оксану, тут же пояснивши, що це за рослина: — Голубі дзвіночки на високих стеблах. Цвіте в червні. Дівчата дуже люблять збирати ці квіти. Піднесеш голубий дзвіночок — квітку до вуха

і почувеш, як дзвенить-видзвонює в ньому ранкова роса. Ви повинні знати цю рослину!

— Знаю,— невпевнено відповіла Оксана.

— В народі прозвали водозбір „травною сварливої жінки”,— продовжував розповідь Іван Михайлович.— Чому — питаєте? А ось чому. На білому світі жила дуже сварлива, чванлива і репетуюча жінка. Такої, як вона, не було ні до неї та, мабуть, не знайдете подібної і після неї.— Харитонов примружив очі і допитливо подивився на Оксану, жінка не витримала його погляду — опустила очі. Чоловіки зрозуміли натяк Івана Михайловича і усміхалися, зацікавлено слухали, до чого веде Харитонов, а Іван Михайлович налаштувався на веселий лад і вів своєї: — Замучувала та жінка щоденними сварками свого чоловіка, за що діставалось їй від нього, як кажуть, не тільки на горіхи, а й більше. І хоч як не догоджав жінці чоловік, вона не вгавала і продовжувала сварки. Кажуть, що її чоловік ладен був від всього того з дому збігти, чи втопиться, якщо не в річці, то принаймні в діжці. Одного разу до сім'ї зайшов бродячий знахар. Жінка показала йому тіло в синцях, пожалілася на чоловіка. І взявся знахар вилікувати жінку. Сказав їй, щоб вона нарвала водозбору, заварила його і, як тільки починається сварка з чоловіком, набирала відвару в рот, тримала, не випльовувала його до того часу, поки чоловік не йшов займатись своєю справою. Сварлива жінка послухалась знахаря. Стала заварювати водозбір, як він вчив, і набирати відвар у рот, як тільки назрівала чергова сварка, і що ви думаєте? — замість сварок в хаті наставала тиша. Чоловік перестав бити жінку, зійшли синці з її тіла і більше ніколи вона їх не заробляла. З того часу водозбір в народі звать „травною сварливої жінки” Раджу і вам, Оксано батьківно, обзавестись водозбором, щоб уникнути сварок і синців.

— Цікава рослина,— першою відгукнулась на розповідь Харитонова Оксанина сивокоса сусідка.— Для нашої Оксани підійде таке зілля в самий раз.

— Годі вам... насміхатися! — гнівно блимнула Оксана на сусідку.— Обійдуся без трави.

– Тим краще, – сказав Супрун. – Шануй Петра і не надобиться тобі водозбір, Оксано. Покажи нам свою кімнату, якщо можна, і приведи себе в порядок.

– Проходьте, – відступила Оксана від дверей, пропускаючи в кімнату непрошених гостей, увійшла слідом за ними, сіла на стілець, притихла, згорьовано опустивши плечі.

В кімнаті було тісно, ніде й ногу поставити, не прибрано, брудно, не відчувалося дбайливих жіночих рук. Речі розкидані в неймовірному хаосі. Соромно, неприємно стало жінці перед чоловіками за цей розгардіяш. Харитонов подумав, що і в таких умовах, якщо путня господиня, можна створити домашній затишок, за чим, певно, скучили Оксанин чоловік і дітки.

– Багато у вас сімейних проживає в гуртожитках? – запитав Харитонов Устинова, коли вийшли на вулицю.

– Майже половина.

– Багато. Треба будувати житло для сімейних. Будувати доботно, красиво і щедро. Ця щедрість сторицею окупиться. В складних умовах ще живуть наші люди. Народжують і ростять дітей, борються з сімейними клопотами, старіють і терплять... Чекають, коли прийде їх черга отримувати нормальне житло. Терплячі у нас люди. Ось чому необхідно нам змінити свої погляди і своє ставлення до житлового будівництва для сімейних. Про це ми вже з вами говорили... Шкода діток, що в таких умовах доводиться їм жити й навчатись.

Устинов навмисно не розвивав розпочату Іваном Михайловичем розмову про дітей. Знав, що діти – найболючіше місце сімейного життя „першого”, що він особливо ставиться до всіх дітей – своїх, чужих, одним словом, наших, і серйозно, принципово питає з керівників за увагу до дітей, за створення необхідних умов для них в школах, дитячих садках, за поліпшення умов багатодітних і малозабезпечених сімей, за особливу увагу до дітей-сиріт і напівсиріт. Олександр Олександрович мовчки слухав Харитонова, – в усьому, що стосувалось дитячого питання, був згодний з ним. А Харитонов далі розвивав свою думку про дітей, позбавлених нормальних життєвих умов. Ця розмова могла нагадати про дитину, трагічно позбавлену життя. Це трапилося два роки тому. Іван Михайлович втратив восьмирічного

сина. Ось чому в даний момент Устинов і Супрун мовчали. Не хотіли своїми словами роз'ятрювати душу Івану Михайловичу і тривожити зболене серце.

Харитонов мав четверо дітей: три дочки і найменший син. Народжувались в сім'ї дочки, а Іван Михайлович з дружиною дуже хотіли сина і вирішили йти до переможного кінця, навіть якщо для цього потрібно було б Ользі Тимофіївні народити десятеро дітей. Але поповнювати списки матерів-героїнь Ользі Тимофіївні не довелося – за четвертим заходом на світ з'явився синок Костик. Під час літніх канікул після першого класу Костик з товаришами подався на нижній склад місцевого ліспромгоспу, там діти затіяли гру в піджмурки між штабелями лісу і допустили необачність – штабель розсунувся і Костика колодами придавило. Витягли його з-під лісу вже бездиханного.

Втрату сина сім'я переживає дуже тяжко: до цього часу не може заспокоїтись Іван Михайлович, побивається його дружина, зводяться дочки. І ніколи, до самої смерті, не заживе ця рана.

Під час обіду в їдальні Харитонов запитав Супруна:

– Як партійна організація використовує право контролю за діяльністю адміністрації? В чому полягає цей контроль?

– В основному партійна організація контролює питання підвищення ефективності виробництва, поліпшення якості робіт, економного витрачання матеріальних, паливно-енергетичних ресурсів, запровадження передової технології, сучасних досягнень науки і техніки, передового досвіду, розстановки кадрів – впевнено відповідає Супрун, Харитонов уважно його слухав, смакуючи гарячими пельменями, звареними спеціально на замовлення Устинова.

– Все? – запитував Іван Михайлович Супруна, коли той закінчив, чекаючи на реакцію „першого” на його чітку, здавалося, відповідь.

– Здається, так... – зашарівся Віктор Тихонович, позираючи на Устинова і шукаючи в нього підтримки. Але директор зробив вигляд, що захоплений пельменями, настролював їх виделкою, мастив оцтом і апетитно наминав, бачте, запитання

„першого” не стосувалось безпосередньо його діяльності, він вважав несолідним поки що встрягати в розмову Харитонов з Супруном. Нехай вони з’ясовують один з другим це питання, а він послухає, поміркує і, якщо буде потрібно, висловить і свою думку.

— Кадрове питання ви чомусь поставили на останній план,— замислено, повільно став висловлювати своє судження Харитонов.— Я б його поставив першим. А ви якої думки, Олександр Олександровичу? — „перший” підключав до розмови Устинова, бажаючи відразу почути думку і другого співбесідника.

— Кадри вирішують все, а тому в своїй діяльності наша парторганізація саме даному питанню приділяє велику увагу. Можливо, Віктор Тихонович не так висловився, чи не так побудував свою відповідь — хвилюється, як-не-як тримає екзаме́н на зрілість перед партійним керівником району,— Устинов вміло переводив розмову з офіційного руслу в русло невимушеної товариської розмови, його тактику відразу перейняли Харитонов і Супрун.

— Можливо, що й так, — підтримав „перший” думку директора і знову звернувся до Супруна: — А ви що ж замовкли? Можливо, не згодні з тим, що говорить Олександр Олександрович?

— Олександр Олександрович сказав вірно,— відповів Супрун.

— Директор знає, що записати в свій актив,— довірливо усміхнувся Іван Михайлович.

— І в свій актив, і в актив партійної організації,— вставив Устинов.— І не лише записуємо, а перш за все співпрацюємо над цими питаннями.

— Знаю, знаю. І не випадково райком ставить останнім часом за приклад партійним організаціям і господарникам району діяльність саме вашої партійної організації. Відрадно. Мені приємно сьогодні за оцим столом з смачними пельменями вам про це говорити. Не подумайте, що купили секретаря ними,— Іван Михайлович усміхнувся спокійними сірими очима і тут же виправився: — Думаю, що жарти ви розумієте, а якщо хочете знати мою думку, можу висловитись ширше і детальніше.

– Будь ласка, – попросив Супрун.

– Партийна організація повинна постійно тримати в полі зору питання добору, розстановки і виховання кадрів, особливо інженерно-технічних працівників і керівників всіх рангів. Кадри – монополія партії, а тому жодне кадрове питання не повинно вирішуватись адміністрацією в обхід партійного бюро і партійної організації. Право контролю діяльності адміністрації саме в цьому питанні парторганізація повинна використовувати сповна і здійснювати такий контроль принципово, вимогливо, безкомпромісно і без всіляких поступок та лібералізму, повсякчас, повсякдень. У нас подекуди справа доходить до того, що керівники підприємств, грубо порушуючи статутні вимоги партії, самочинно звільняють керівників – комуністів та й безпартійних, на що також слід звернути увагу – з роботи, переводять з посади на посаду, притягають до сурової дисциплінарної відповідальності, не погоджуючи з партійними організаціями. А партійні керівники в усьому потурають адміністраторам, не притягують їх за це до відповідальності, внаслідок чого стають співучасниками явно непартійних дій господарників і тим самим порушують принципи партійного керівництва. А звідси і наслідки – кадрова вакханалія, катастрофічна плинність спеціалістів, робітників, провал в роботі підприємства. Часто-густо рятувальні заходи, вжиті райкомом партії, бувають запізнілими, іноді доводиться виправляти не один рік. Тут вам – і моральна, і психологічна травма, дезорганізація роботи і провали у виконанні виробничих завдань. Тут вам – і моральний клімат колективу, так і не створеного ні адміністрацією, ні партійною організацією. Прошу враховувати ці вимоги і надалі у вашій спільній, ще раз підкреслюю, спільній роботі.

– Можемо Вас запевнити, Іване Михайловичу, що так і тільки так ми розуміємо нашу спільну з партійною організацією діяльність в кадрових питаннях, – сказав Устинов.

– Тільки так, – ствердив Супрун.

– Нічим іншим не визначається так політична зрілість керівників – від майстра до міністра, від секретаря первинної партійної організації до секретаря ЦеКа, як ставленням до

кадрів, ставленням до кадрової політики, партійним, глибоким і всебічним розумінням питань добору, розстановки і виховання кадрів. Треба любити і поважати наших людей, вони не це заслуговують. А любити людей – це значить поважати в людині її честь, гідність, індивідуальність, потяг до незалежності в думках і поглядах. Горький писав: „Всі ми голодні любов'ю до людини, а при голоді і погано випечений хліб – солодко годує”. Добре сказано.

Увечері Харитонов прийняв участь в роботі постійнодіючої виробничої наради ліспромгоспу, вона проходила під головуванням головного інженера Буторіна.

На нараді розглядалося питання переходу підприємства на роботу в зимовий період і запровадження нової технології лісозаготівельних робіт. З інформацією виступив Буторін. Головний інженер говорив зі знанням справи, аргументовано, ґрунтовно аналізуючи діяльність виробничих підрозділів в цьому плані.

– Думайте про заміну Георгія Антоновича, – кивнувши на Буторіна, звернувся Харитонов до Устинова. – Не виключено, що в недалекому майбутньому заберемо його від вас на підвищення.

– Якщо не секрет – куди? – запитав Устинов.

– Намічаються деякі перестановки в комбінаті, поговоримо потім, – Іван Михайлович припинив розмову, щоб не відволікати увагу доповідача, і почав уважно слухати доповідь Буторіна.

– Добре. Подумаємо, – сказав Устинов.

Після Буторіна виступив Гуренко. Він поділився досвідом роботи за новою технологією на лісосіках. Всі бригади його дільниці розпочали освоєння нових лісосік з нової технології. Правда, поки що на трельовку, вантаження і вивозку деревини в хлистах перейшло декілька бригад, частина – продовжує кряжувати ліс на верхніх складах на сортименти, а вантаження на автотранспорт здійснює тракторами в пакетах. Набивають руку на сортиментних пакетах, здобувають певний досвід, щоб в недалекому майбутньому перейти також на хлисти. Труднощів багато, не відразу все вдається і йде гладко, як того

хочеться і майстрові, і бригадам. Бувають збої в роботі, бракує досвіду трактористам – вони тепер виростають в центральну фігуру і на лісосіці, і на вантажному майданчику. Рвуть троси, ламають естакади, перекидають навіть автомашини, але відступу не буде, дільниця настроєна по-бойовому і труднощі на шляху удосконалення технології робіт поборе. Олексій звернувся до керівників ліспромгоспу з проханням швидше закінчити перегляд норм виробітку і розцінок на лісосічні роботи у зв'язку з переходом на нову технологію.

З цього приводу на вимоги директора надали слово начальнику відділу праці і зарплати Якубовичу. Свій виступ він розпочав з виправдовувань, перекладаючи вину на нормувальників лісопункту – вони начебто завчасно не подали у відділ вихідних даних, не провели хронометраж робіт і фотографію робочого часу. Доводи Якубовича виглядали блідо, непереконливо і сприймалися учасниками наради не інакше, як бажання Якубовича виправдати бездіяльність свого відділу, неоперативність його працівників.

– Не викручуйтесь, Якубович, – не витримав Устинов, звівся з-за столу з явним наміром поставити „трудовика” на своє місце. – Нам доводиться по декілька разів говорити по одному і тому ж питанню. Ви обіцяєте виправити становище, а конкретно справою не займаєтесь. В даному питанні ваш відділ повинен випереджати виробничників принаймні на квартал. Ви повинні мінімум за два тижні довести до відома робітників, керівників дільниць, цехів нові норми виробітку і розцінки. А у нас що виходить? Бригади працюють за новою технологією, а ви у них в хвості плентаєтесь – затримуєте нормативи, тим самим грубо порушуючи встановлений порядок оплати праці. Нікуди не годиться така робота! – Олександр Олександрович в знак особистого невдоволення роботою і виступом Якубовича тричі стукнув вказівним пальцем по столу і, опускаючись на стілець, додав: – Врахуйте зауваження наради і негайно виправляйте становище. Прошу Вас, Георгію Антоновичу, взяти діяльність відділу під особливий контроль.

– Зрозуміло, – в один голос відповіли Буторін і Якубович. Останній винувато опустил голову, щоб не зустрітись з за-

суджуючим поглядом Устинова, а ще щоб не потрапити на допитливі очі першого секретаря райкому партії, який уважно слідкував за ходом наради, роблячи помітки в записній книжці та зрідка перекидаючись двома-трьома фразами з Устиновим і Буторіним.

– Приємне враження справляє Гуренко, – висловився на адресу Олексія Харитонов. – Молодий спеціаліст? Звідки прибув?

– Толковий хлопець. Покладаю на нього великі надії, – відповів Устинов. – Вніс свіжий струмінь в роботу лісопункту, та й не тільки лісопункту, а й підприємства в цілому, якщо брати до уваги наші кроки на шляху технічного прогресу. Пройшов, як кажуть, перевірку боєм і здобув свою першу трудову перемогу.

– Молодець, – схвально сказав Харитонов. – Хочу з ним познайомитись. Подобається він мені. Молодець!

– Як домовились з вами, завтра ми їдемо до Жеромського, там і познайомитесь з Гуренком.

– Гарзд.

– Як з переходом на нову технологію на дільницях Загидуліна і Суржикова? – запитав Буторін Жеромського.

Станіслав Борисович відкашлявся, зняв окуляри – вже увійшло в звичку при читанні користуватись ними, а при розмові тримати в руках, і не стільки для аудиторії і своїх колег, як для „першого”, відповів:

– Загидулін і Суржиков готові доповісти нараді, що їх бригади не відстануть від дільниці Гуренка і вже включаються в роботу за новою технологією.

– Бажано, Станіславе Борисовичу, період „включання” дещо скоротити, – сказав Устинов.

– Вас зрозумів. Чуєте, хлопці, що сказано? – звернувся Жеромський до своїх майстрів і технорука, які сиділи поряд.

– Чуємо, – тихо відізався за всіх Загидулін.

– Мої майстри приймають ваше зауваження, Олександр Олександровичу, – переклав Жеромський однослівну відповідь Загидуліна на свою, зрозумілу для всієї аудиторії, мову. – Не підведемо.

– Приймається – мовив Устинов.

— Як ви підготували житловий фонд, службові і виробничі приміщення до нормальної роботи взимку? — звернувся до Жеромського Харитонов, добре знаючи, як любить Станіслав Борисович займатись господарськими справами.

— Доповідаю: підготовку закінчили своєчасно, всюди тепло, протягів немає, дров вистачає, обіди готуємо з урахуванням зимового коефіцієнту...

— Це ж як? — підхопив напівжартівливий тон Жеромського Іван Михайлович. — Що — більше вогню даєте борщам і кашам?

— Кілокалорій, Іване Михайловичу, — легко знайшовся з відповіддю Жеромський. А вогню також не шкодуємо — дров, як я вже казав, вистачає.

— Завтра покуштуємо ваші калорії, якщо не будете заперечувати, — засміявся Харитонов.

— Будь ласка, милості просимо, — Станіслав Борисович подивився на Устинова і йому стало зрозуміло, що директор хотів би, щоб Станіслав Борисович не підвів його завтра, щоб показав „першому” лісопункт з кращого боку, не осоромився. Жеромському слова вже не потрібні, він розуміє погляд Олександра Олександровича і злегка киває йому головою, не хвилюється, мовляв, все буде гаразд, як той казав: був би день, а робота знайдеться.

— Мені розповідали, що ви сказали нове слово не тільки в технології лісозаготівель, а й у мисливських справах, — з веселою усмішкою знову звернувся Харитонов до Жеромського. Його запитання аудиторія зустріла вибухом реготу, а Жеромський почухав за вухом, покрутив головою і відповів:

— На патент не претендуємо, а в анекдоти всунулися. Як бачите, мої мисливці виявилися на висоті — і в прямому, і в переносному розумінні. Обійшлася їм та висота таким переляком, що дехто і до цього часу мозолі на м'яких місцях чуває.

Спогад про „мозолі” викликав нову хвилю реготу в залі, це імпонувало Станіславу Борисовичу і він ладен був розповісти всі подробиці ведмежого полювання, аби тільки підтримати веселе пожвавлення і трохи розрядити обстановку ділової наради.

— Здибали все-таки того ведмедя, чи ні? — цікавився Харитонов.

— Як той казав: чи ведмежа шкура буде нашою, чи ні, а бичечків не стало. Трясця йому в печінку, ведмедю отому! Не попався в руки, випорснув,— Станіслав Борисович безпорадно розвів руками.— Покуштував телятини, наробив переполоху мисливцям, а тепер десь в барлозі лапу смокче, хай йому грець — отому ведмедю! — Станіслав Борисович не втримався і також засміявся.

— Поки ведмідь Жеромського буде відсипатись, — переходячи від сміху на серйозний лад, сказав Буторін, — ми продовжимо нашу розмову по повістці денній. Не буде заперечень?

— Не буде.

— Ні.

— Нехай Жеромський готує нове сідало мисливцям на весну!

— Годі! — підняв руку Буторін, закликаючи до порядку.

Харитонову дуже сподобався виступ Устинова в кінці наради. Олександр Олександрович підвів підсумки наради, по-діловому визначив конкретні завдання всім виробничим підрозділам по розглянутих питаннях, покритикував керівництво автоколони за безпорядок у гуртожитку, виявлений під час сьогоднішнього рейду. Дісталось від нього і іншим керівникам, перепало комендантам, Гончарову.

Короткий, але змістовний виступ „першого” з великою увагою слухали учасники наради. Іван Михайлович поділився окремими враженнями від відвідування виробничих і побутових об’єктів ліспромгоспу, висловив з цього приводу свої зауваження, рекомендації і побажання. Загострив увагу присутніх на недоліках у вихованні людей, що мають місце і в районі, і на підприємстві. Харитонов розповів про діяльність передових колективів району, про їх відчутні успіхи в підвищенні ефективності виробництва, якості робіт, застосування нової технології, передових методів праці. „Перший” поділився враженнями від недавньої поїздки у складі делегації працівників лісової промисловості до Фінляндії, про відвідування там підприємств спорідненої галузі. В зв’язку з цим, він висловив свої міркування щодо активної діяльності в питаннях

комплексної переробки лісу, максимального використання всіх відходів лісозаготівельного і деревообробного виробництва, комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів на всіх ділянках, ліквідації ручної праці і трудомістких виробничих процесів. На цей рахунок, як на його думку, в ліспромгоспі ще непочатий край роботи, особливо на нижньому складі, в лісопильному і деревообробних цехах та, як видно з наради, і на інших виробничих дільницях.

Слід серйозно займатись підвищенням культури виробництва, створенням безпечних умов праці для людей, поліпшенням їх побуту і відпочинку – підсумував Іван Михайлович свій виступ.

Офіційно нарада нібито закінчилась, але люди не поспішали розходитись. Адже не кожного дня відвідує ліспромгосп перший секретар райкому партії. Запитань було багато, і на кожне з них Іван Михайлович намагався дати вичерпну відповідь.

Глава двадцята

Стихли вітри. Збігли за обрій хмари. На зміну хвищі прийшли ясні морозні дні. Сліпив очі білий сніг, чистою прозорою блакиттю красувалось небо. На ньому зранку з'являлось велике червоне сонце, низько над землею перекочувалось воно небом, нагадуючи про короткі зимові дні, підкреслюючи своє недовготривале перебування нині над білим світом. Сонце швидко з'являлось на обрії, фарбуючи його в яскраві веселкові кольори, і так же швидко перетинало небо, неначе поспішало захватись від людей на спочинок, за яким скучило навесні і влітку, в період білих ночей, майже круглодобової невтомної праці в ім'я життя на землі.

Зима опанувала білим світом. Вгамувалася. Взяла на декілька днів перепочинок від віхол і хурделиць, проте, посилила мороз. Срібновусий розперезався не на жарт: забув, що до календарної зими ще більше місяця, і лютував, без скидок на „коефіцієнти” Жеромського, як у січні чи лютому.

Люди покрекували від шпаркого морозенка і разом з тим були задоволені, що він не забарився, дав можливість прискорити підготовку зимових доріг. В цій справі допомога морозу людям була конче потрібна і вони, поглядаючи на зоряне небо вночі, щоранку слухаючи прогноз погоди по радію, а також постукуючи пальцем по барометру (в ліспромгоспі їх можна було, як і термометри, зустріти на всіх ділянках виробництва), поспішали скористатись послугами морозу – наморожували дороги, пускали по них транспорт, спочатку порожняком, а потім з вантажем – лісом. Накатували шляхи-дороги. Вводили в дію „зимник”

Ранком другого дня Устинов, Харитонов і Супрун їхали на лісопункт номер два, у володіння Жеромського. В лобове скло

автомашини яскраво світило сонце, іскрився сніг, пахло зимою і настоєм морозу на замерзаючих болотах, сосновій глици, березових бруньках. На порозовілих від сонячних променів білосорих березах сорочими гніздами сиділи тетерева, снідали – жадібно клювали запашні бруньки. Насторожено витягували красиві голівки, коли машина порівнювалась з деревом, і проводжали її цікавим, недовірливим поглядом чорних очей-намистин: машин не боялися, звикли до гуркітливого залізного чудовиська і підпускали близько, а от людей боялися. Досить було людській подобі з'явитись за пару сот метрів від птахів, як вони швидко злітали, б'ючи крилами об повітря, як б'ють жінки прачем по воді, коли перуть білизну на річці. Харитонов завжди пригадував жінок, а серед них і свою матір, з дерев'яними пращами, підтиканими високо, майже до пояса, спідницями. Забрівши по стегна у прозору прохолодну воду швидкотічної ріки, жінки прали білизну, ляпали навсярuch по воді пращами, перекидалися жартами, ділилися новинами, сільськими плітками, сторожко поглядаючи на свою малечу, за її бовтанням у воді, брьохканням і вигарцьовуванням до мокрих штаненят і сорочечок.

Їхали „зимником” Дорога майже накаталась: колеса котились легко, безшумно, як по асфальту. Назустріч повзли лісовози, вантажені свіжозрубаним лісом. При зустрічі з лісовозами „перший” жвавішав, було приємно бачити Івану Михайловичу плоди нелегкої праці заготівельників. Як істинний лісопромисловець, Харитонов мав слабість до навантаженого лісом транспорту, що рухався з лісосік на нижній склад. Чіткий рух лісовозів по дорогах ліспромгоспу – це знак злагодженої роботи підприємства, гарантія успіхів у виконанні виробничої програми. Їде ліс – ідуть справи. Зупинився потік лісовозів, не йде ліс – стали справи, зламався якийсь гвинтик великого лісозаготівельного механізму. Лісовивозка – барометр, показник діяльності лісозаготівельного підприємства, по ньому підсумовується виконання плану, викручують плановики отой вал, що запруджує статистичні звіти підприємств всіх галузей народного господарства і є економічним, а не язичницьким Богом, якому моляться всі без винятку господарники.

Іде ліс – душа радіє, серце співати проситься, а руки шукають блокноти, щоб зробити помітку, скільки зустрів лісовозів на тридцятикілометровому відрізку шляху, а очі чекають і все ловлять та й ловлять чергову машину, дають роботу натренованому статистику мозку – він рахує машини, ходки, прикидає кілометраж, переводить все на кубометри, а кубометри – у гроші, що витікають медовою стрічкою з глибин пам'яті і лягають на папір у вигляді магічного, всесильного і недоступного для поганих господарників валу.

Так радіє душа і соловейком витьохкує серце у районних керівників, спеціалістів сільського господарства, заклопотаних заготівельників в степових районах, коли вони зустрічаються на курних польових дорогах з потоком машин, завантажених золотими сонячними згустками у вигляді пшеничного і житнього зерна. Знімають кашкети, брилі і низько вклоняються хлібові, що нестримною рікою пливе на елеватори і заповнює там по вінця засіки, по кількості засипаних засік визначаючи достаток країни, народу, кожної сім'ї. Багатий хліб – багата держава. Нема хліба – і в кишенях пусто, переходь на мідяки. Колеги Івана Михайловича з степового краю з олівцем в руках в пору жнив день і ніч рахують пуди, центнери, тонни вирощеного і зданого державі хліба, б'ються за кожен колосок, кожну зернину, як б'ється Харитонов, як борються Устинов і Супрун, як вболіває трудовий колектив за кожний кубометр деревини – хліба народного господарства країни, безцінного дару природи.

– Складається враження, що ви приурочили потік лісовозів моему приїзду, – жартував Харитонов.

– Жеромський старається, – сказав Устинов. – Підкріплює вчорашні запевнення і обіцянки практичними діями.

– А ви пам'ятаєте, як наш колишній міністр любив спостерігати рух автомашин, поїздів з лісом, милувався ними, потирав від задоволення руки і загадково всміхався. Ми, бувало, дивилися на нього і думали: чого він сміється, чи ніколи не бачив зрубаного лісу, чи помітив щось незвичайне в отій забитій лісом машинерії. З роками, коли стали більше розуміти ціну лісу, як хлібороб розуміє ціну хліба, я особисто

зрозумів, чому міністр усміхався кожній зустрічній транспортній одиниці, що везла ліс, як усміхаються діти при зустрічі з найулюбленішою своєю іграшкою, як усміхається мати своїй дитині. Пам'ятаєте, Олександрє Олександровичу?

— Пам'ятаю. Добре пам'ятаю,— пригадував Устинов свої зустрічі з міністром, коли той приїздив до них у ліспромгосп. Він був вдячний „першому” за приємний спомин, що переносив обох їх в часи діяльності міністерства, коли про раднаргоспи не мали уявлення і народним господарством керували галузеві міністерства. Як головному інженеру ліспромгоспу в той час, Устинову приходилося бувати в міністерстві і він щиро захоплювався чіткою і злагодженою роботою „генерального штабу” своєї галузі. В міністерстві у нього було багато хороших друзів, тепер вони розгубились десь по раднаргоспах, наукових установах, дехто ще тримається комітету, утвореного з колишнього міністерства і позбавленого прав впливати на виробничу діяльність галузі. Тепер Устинов їздить в раднаргосп, куди збігаються артерії багатьох галузей народного господарства економічного району.

— Кожний приїзд міністра в трудовий колектив не обходився без щедрого його гумору і вдалих, розумних жартів,— продовжував Харитонов.— Приїхав одного разу він з групою працівників міністерства на одне підприємство і, як завжди, вирішив розпочати знайомство з лісопунктів. Розділилися на дві групи: з одною поїхав директор, а з другою, очолюваною міністром, за його рекомендацією і проханням поїхав голова робіткому — йому доручили супроводжувати гостей, бути їх гідом. Група міністра поїхала на лісопункт, що працював на базі вузькоколіїної залізниці. Знаючи слабкість міністра, керівники ліспромгоспу постаралися назустріч дрезині з гостями направити декілька ешелонів з лісом. На роз'їздах стрілочники запитували, що раніше пускати на перегони (вузькоколійка була ж одноколіїною) — дрезину, що їхала в ліс, чи поїзд, що віз деревину з лісопункту на нижній склад. Міністр відповідав: „Звичайно — поїзд. Країні потрібний ліс, а ми почекаємо”. Він чудово розумів гру лісозаготівельників і піддався їй, зробив вигляд, що вирішує важливу справу разом з залізничниками

і місцевими керівниками, даючи зелену вулицю поїздам, що поспішали доставити ліс до пункту призначення – на нижній склад, звідки він потече великими стальними магістралями до нетерплячих, зголоднілих за кубометрами споживачів. Так повторилося декілька раз. Міністр задоволено поглядав на пробігаючий мимо дрезини черговий ешелон з лісом і розхвалював голову робітному, приписуючи йому заслуги за таку чітку роботу лісорубів і транспортників. Проносились платформи з лісом, піднімався настрій в гостей, потягло на жарти міністра. Під час чергової зупинки на роз'їзді в очікуванні зустрічного поїзда міністр сказав своєму помічникові: „Діставай папір і ручку, пиши наказ про призначення голови робіткому міністром лісової промисловості такої-то автономної республіки. Він на це заслужив. Отака злагожденість в роботі! Такий ритм! Неначе греблю прорвало – дивіться, пре і пре ліс. Молодець!” – він потиснув руку розгубленому, приголомшеному голові робіткому. Всі кинулись поздоровляти голову з високим нежданим призначенням, а він не міг і слова вимовити, – настільки був шокований рішенням міністра. – Іван Михайлович перервав розповідь, його увагу привернули гірлянди тетеруків на березі і він попросив водія: – Зупини коло берези, на хвилюшку вийдемо, помилуємось птахами.

Машина стала. Швидко повискакували з неї пасажири, задирали голови на березу, її вже полишали тетеруки, гулко б'ючи крилами-прачами по спресованому морозом повітря – тікали від людей, які раптово опинилися під деревом.

– Полетіли, – зітхнув Іван Михайлович. – Злякалися. Обережний птах. Ну що ж – хорошого потроху, а тепер – поїхали.

Машина рушила з місця, і Харитонов продовжив розповідь:

– На чому я зупинився?.. Ага, всі, значить, вітають голову робіткому з високим призначенням, а він сидить, мов навернутий мішком по голові, і тільки очима лупає. Прибула делегація на лісопункт. Спершу міністр вирішив походити по гуртожитках, заглянути в їдальню, магазин. Знав, куди треба спочатку йти. Голова робіткому показує гостям господарство лісопунктівське, розповідає, що до чого, розхвалює начальника лісопункту, заведені ним порядки, а міністр невдово-

лено супить брови і все щось чмихає і чмихає, а потім почав показувати на смітники по селищу, розбиті і розтягнуті по всій його території щити з невстановлених збірно-щитових будинків, гнівно висловився з приводу бруду і антисанітарії в гуртожитках. Пополотнів голова робіткому, тобто новоспечений міністр автономної республіки, сором їв йому очі, зрозумів, що перед міністром осоромився по самісінькі вуха. Міністр знав, кого, для чого і на який термін призначати автономно-республіканським керівником, а тому підготував новий сюрприз голові робкому. Підізвав до себе помічника та й каже: „Пиши наказ – за безлад в житлово-побутових умовах лісопункту такого-то з посади міністра лісової промисловості автономної республіки звільнити... Не виправдав довіри. Хай наведе порядок в своєму господарстві, а потім подивимось, чи можна довірити йому щось відповідальніше” Уявляєте, скільки було сміху і жартів, як почувалося голові робіткому та й іншим керівникам підприємства, як вміло міністр використав дотепний жарт для того, щоб підкреслити своє ставлення до всіх, без винятку, питань діяльності ліспромгоспу. Ніхто, в тому числі і голова робіткому, не гнівалися за це на міністра, вірно його розуміли. Мастак на подібні речі був наш міністр. Мастак!

– А як далі почував себе голова робіткому? – поцікавився Супрун.

– Нормально. Правда, довгенько його ліспромгоспівська братія підколювала за міністерське крісло, друзі по роботі говорили, що їх голова тридцять п'ять хвилин походив у міністрах і все допікали бідолаху запитанням, чи в трудовій книжці буде записано повний робочий день його перебування на міністерській посаді, чи лише півгодини. Наскільки мені відомо, нині цей „екс-міністр” працює на відповідальній посаді в сусідньому раднаргоспі. І таке буває.

– Цікаво. Розвеселили ви нас, – ніяк не міг втамувати в собі сміх Устинов. – Дійсно, наш міністр був мастак на подібне. Любили і поважали його здорово! Заслужено поважали. Як людину і чудового спеціаліста, організатора галузі. Можливо, знову повернеться до нас в цій ролі?

– Можливо, можливо... – задумливо відгукнувся Харитонов.

– Чи надовго приживуться раднаргоспи, як ви думаєте, Іване Михайловичу? – запитав Устинов.

– Поживемо – побачимо, – в такому ж тоні, невизначено відповів Харитонов. – Різні судження ходять в народі з цього приводу. Одні – за раднаргоспи, другі – проти них. На перших порах, як бачите, економічні райони були меншими, тепер їх укрупняють, роблять масштабними, більш громіздкими. А чи виправдано це чи ні – час покаже. Час – великий і справедливий суддя, він розцінить, хто був прав, а хто ні. Одне я вам скажу, як особисто розумію нинішню економічну політику: домінуючий принцип галузевого керівництва народним господарством при теперішній структурі і організації управління ним втратив своє значення. І чи не втратимо ми в зв'язку з цим ще чогось більшого? Пошуки нових форм, нових шляхів і знову – нові проблеми, нові диспропорції. Паралелізм, місництво, дублювання, відсутність єдиної технічної політики в діяльності раднаргоспів. По вертикалі господарського управління східці додалися, а особливих, вагомих наслідків в роботі поки що не відчуваємо. Можливо, рано так судити. Недарма ж ламають голови над цими проблемами економісти, планові органи та інші високі інстанції. Вони – вище нас, їм видніше.

– Але ж ми можемо висловлювати свою думку? – сказав Устинов.

– Звичайно, можемо і повинні її висловлювати, щоб уникнути прорахунків в нашій роботі, не допустити негативних наслідків в діяльності всіх галузей народного господарства, що розвиваються тепер під егідою раднаргоспів. Працювати в раднаргоспах нелегко, проблем дуже багато – тільки викручуйся. Не хочу на цьому зупинятись, адже ви не менш за мене про це знаєте і відчуваєте оті проблеми на власній шкірі.

– Їх проблеми – наші проблеми, а наші проблеми – їх проблеми, – закінчив думку „першого” Устинов. – Нецікавим було б життя, якби не було проблем і не приходилось їх розв'язувати. Інша річ – штучні проблеми, які ми породжуємо свідомо і без яких можна обійтись.

— Наші думки збіглися, ми один одного, певне, зрозуміли,— сказав Харитонов, обвівши уважним поглядом проникливо-вдумливих очей своїх кмітливих співрозмовників.

На лісопункті прибулих керівників зустрів Жеромський.

На прохання Устинова він показав Харитонову будівництво майстерні для ремонту тракторів, розуміється, біжучого ремонту, без нього неможливо обійтися на лісопункті. От і вирішили зіп'яти свою невеличку майстерню. Іван Михайлович похвалив старанність лісопунктівського керівництва, зауваживши Устинову, що для нової майстерні годилося б дати пару нових верстатів, а не передавати з центральної майстерні зношене устаткування, як це часто робиться в ліспромгоспах. Олександр Олександрович пообіцяв „першому” виконати його побажання, від чого Жеромський розцвів, як маківка серед жита.

Після оглядин гуртожитків, їдальні, магазину направились до лісу. Спочатку відвідали лісосіки Загидуліна, потім зупинили машину біля вантажної естакади бригади Рижкова. Бригада працювала з щойно витрельованою пачкою лісу — обрубували сучки, кряжували, очікували лісовоза, щоб трактором з естакади вантажити на нього приготовану пачку колод (сортиментів). Бригадир порпався з бензопилою.

— Відмовила? — запитав Жеромський.

— Шукаю, куди іскра поділась, чи в бензопилі приховалась, чи може в ліс втекла,— жартома відповів Рижков, перевів погляд з Жеромського на прибулих, побачивши серед них директора, кивнув йому головою на знак привітання і продовжував заклопотано возитися з вередливим механізмом.

— Що ж — шукай, Семен, як той казав, хто шукає, той завжди знайде,— сказав Станіслав Борисович, заглядаючи через широкі плечі Рижкова. До нас приїхав перший секретар райкому партії товариш Харитонов,— показав рукою Жеромський на Івана Михайловича,— хоче ознайомитись з роботою твоєї бригади, то ти на пару хвилин облиш бензопилу і приділи увагу нашим гостям.

— До ваших послуг, товаришу Харитонов,— Рижков підвівся на ноги, мішковиною витер мастило з рук і привітався за руку з Харитоновим, Устиновим, Супруном.— З чого почнемо?

– Мабуть, з розмови з бригадою, – відповів Харитонов.

Підходили робітники, віталися, струшували з одягу сніг, закурювали цигарки, з цікавістю оглядаючи Харитонова: чули про нього багато чого, а зустрічатись не доводилося, чекали від „першого” запитань і, звичайно, особливих розповідей.

– Чим порадуєте? – з усмішкою звернувся до лісорубів Іван Михайлович.

– Новою справою – приборкали пакетне навантаження лісовозів, – за всіх відповів Рижков.

– Бачу. Хвалю. Молодці. Як далася вам нова технологія?

– Нелегко. Добре поморочилися, – відверто сказав бригадир.

– Станіслав Борисович вчора на нараді хвалився, що на хлистову заготівлю будете незабаром переходити, – Харитонов повернувся обличчям до Жеромського.

– Набудемо більше досвіду на сортиментах і візьмемось за хлисти, – впевнено мовив Рижков. – Не святі горшки ліплять, дільниця Гуценка береться вже за цю справу... А ми хіба не такі? Впораємось.

– І я так думаю, – ствердно сказав Харитонов. – Претензії які маєте?

Від раптового і прямо поставленого Харитоновим запитання робітники розгубилися, поглядали на бригадира, мовляв, він старший – йому і слово, а ми послухаємо, може, щось підкажемо. Рижков, в свою чергу, зиркнув на Жеромського, Устинова, певне, зважував, збирався з відповіддю.

– Чого мовчите? – прийшов на допомогу Жеромський. – Відповідайте Івану Михайловичу. Ви ж часто говорите – от якби районне керівництво коли-небудь приїхало, щоб поговорити з ними... То ж говоріть. Не соромтесь. Говоріть відверто, як ви вмієте зі мною і з ним говорити, – Жеромський очима показав на Загидуліна, щойно прибулого до естакади Рижкова. – Сміливіше, хлопці.

– А ми не боїмося. Нам що? Ми можемо поговорити, – з гурту наперед, поближче до Харитонова, проштовхувався сучкоруб Горілий – людина впертої вдачі, сварлива і завжди чимось невдоволена. Горілий незадоволений був власним прізвищем, відсутністю путящої спеціальності, сімейним життям

— дружина його покинула, бо не стерпіла постійного скиглення і безпідставних претензій. Горілого не задовольняла робота їдальні, бо не готували страву за індивідуальним замовленням. Він вів безкінечну війну з клопами, з завгоспом, з бухгалтером, майстром, бригадою і бригадиром. Навіть у лазні завжди знаходив якісь недоліки, про що вважав за необхідне негайно доповісти Жеромському.

— Коли відміните, товаришу секретар, „сухий закон”? — не задумуючись, рубонув Горілий.

Харитонов переглянувся з Устиновим і Супруном, дав зрозуміти, що дане питання відноситься не стільки до нього, як до них — місцевих керівників, а тому належало б їм відповідати. Устинов вже поривався сказати своє слово, але Харитонов його притримав:

— Не поспішайте, Олександрє Олександровичу. Мені адресоване запитання, мені й відповідати на нього, товариш...

— Горілий, — підказав Жеромський.

— Товариш Горілий, мабуть, хоче знати мою думку щодо „сухого закону” на спиртне. Так я розумію?

— Так, — відповів Горілий.

— Подібне запитання, — продовжував Іван Михайлович, уважно слідкуючи за реакцією співрозмовників, — мені часто ставлять при зустрічах в ліспромгоспах. Думаю, не випадково. З цього приводу ми вже ділились думками з вашими керівниками. Моя точка зору їм відома. Нічого іншого і вам не скажу. Так званий „сухий закон” не носить характер декрету радянської влади, а є не чим іншим, як вимушеною мірою, до якої вдаються господарські керівники з метою запобігання масових п’янок в трудових колективах, що, на жаль, ще має місце в нашому житті. Ми не схвалюємо такі міри. Ми проти них. Райком партії — за вільну торгівлю спиртними напоями, інакше не може бути. Проте не подумайте, що я виступаю за безсистемну, безконтрольну торгівлю горілкою. Я — проти цього. Ми повинні суворо дотримуватись встановленого розпорядку роботи торгових точок по продажу спиртних напоїв. Необхідно посилити вимогливість в цьому питанні до працівників прилавку. Ми повинні суворо питати з тих, хто, торгуючи спиртним, переслідує

суто комерційні цілі, забуваючи про наслідки, до чого призводить хаос в продажі вино-горілчаних виробів. На жаль, з цим завданням поки що ми не впоралися. А стан виховної роботи в колективах? Пробіли, пустота у виховній роботі неодмінно заповнюються випивкою. А пити ми не вміємо. Не кривіться, товаришу Горілій, бачу, вас не задовольняє моя відповідь і мої судження, вибачайте, кривити душею не звик. Так, так, пити ми не вміємо.— Горілій поривався вставити своє слово, Іван Михайлович це помітив і запитав у нього:

— Ви щось хочете сказати?

— Я кажу, що коли здоровиться, тоді й п'ється, а якщо вже не п'ється — це, значить, із здоров'ячком тю-тю... А тому — пей, поки п'ється, але голови не губи.

— От-от, не втрачати голови — це ви вірно сказали. Ви за мене відповіли на своє запитання,— обличчя Харитонова розпливлося в усмішці.— Тому пити ми не вміємо, бо втрачаємо голову. Наш брат як допадеться до пляшки, то не відстане від неї, поки до дна не видудлить. Вип'є і починає шукати пригод для рук, для голови.

Устинов декількома фразами намагався змінити тему розмови — не лежала його душа до горілчаних тем,— але робітники бригади вчепились за неї і насідали на Харитонова. Треба віддати належне Івану Михайловичу, його витримці і вмінню до кінця уважно вислуховувати співрозмовника та давати вичерпну відповідь на будь-які запитання. І в цій обстановці „перший” з успіхом витримав натиск любителів випити і чітко сформулював своє ставлення до вживання алкоголю.

З реплік директора Жеромський зрозумів, чого хоче Устинов, і безцеремонно втрутився в розмову:

— Досить, хлопці, про горілку, хай їй грець, давайте про більш серйозні речі поговоримо. Не часто доводиться нам зустрічатись з першим секретарем райкому партії, а тому не слід забирати у Івана Михайловича час на розмову про горілку. Ми можемо самі дати раду цьому питанню і дозвольте запевнити Івана Михайловича, що колектив нашого лісопункту справи свої на горілку не розмінюватиме.— Станіслав Борисович прискіпливо оглянув всіх робітників і, не почувши від

жодного з них відповіді, шморгнув посинілим від холоду носом, невдоволено засмикав бровами і звернувся до Рижкова. Кому ж як не бригадиру висловитись на підтримку начальника лісопункту: — Чого мовчиш, Семене, чи не згоден з своїм начальником?

— Та згоден, згоден. Хіба тільки й світу, що у вікні? Хіба тільки й щастя, що в горілці,— відповів бригадир. По тому, як він це сказав, прибулі керівники зрозуміли, що він, хоч і згоден з думкою Жеромського, але не поділяє намір начальника лісопункту припинити дебати про торгівлю спиртним.

Всі зійшлися на думці, що пора закривати дану тему і дати можливість гостеві продовжити знайомство з іншими лісозаготівельними бригадами.

В бригаді закарпатських лісорубів (в ліспромгоспі по найму працювало декілька таких бригад), очолюваній досвідченим лісозаготівельником Нересницею, висловили Харитонові і Устинову побажання, щоб в торгівлю завозили кукурудзяну муку. Закарпатці полубляють мамалигу та інші страви, приготовані на кукурудзяній муці, а тому просили це врахувати. Устинов пообіцяв найближчим часом вирішити „кукурудзяну проблему” на лісопункті, адже в масштабах країни вона успішно вирішується.

Стояв погожий сонячний день. Кріпив морозець, мурував болотяні нетрі, роблячи їх доступними для лісорубів. Небо, як вимитий липневим дощем квітучий льон, освітлене скупим осіннім сонцем, лагідно пестило очі. Під ногами рипів сніг, за болотами відлунював стукіт сокир об гілля і стовбури звалених дерев, долинали вибухи снігової купелі від падіння звалених дерев, удари тракторних щитів об затверділу від морозу землю. І лише залишки скоцюрбленого листу на деяких берізках і осичках говорили про недоглянуту і недовистояну осінь. Та ще порівняно височеньке сонце видавало справжню пору року. Хоч за всіма іншими ознаками можна було сміливо давати в календарі зимовий місяць.

Дихалось легко, здорово. Легеням надокучила перенасичена мряками, мокрими вітрами повітряна маса і вони з великим задоволенням сприймали нові умови, вготовані людям ранньою зимою.

Гуренка застали в бригаді Єсаулкова за кермом трельовочного трактора: за допомогою кінських сил розгарячілої сталевий машини він намагався зламати опір пакета з хлестів, що перекошувався на естакаді, тріщав, незграбно сунувся, а не наковчувався на лісовоза, який покійно очікував нову незвичайну ношу. Лісовоз був обладнаний двохосним причепом з довгим дишлом і тросами — „струнами” В його кабіні нервував молодий водій, а в кабіні трактора не менш знервовано почував себе молодий майстер. Біля естакади метушилися робітники з бригади Єсаулкова, сам бригадир чаклував біля вередливого і неподатливого пакета. Бригада вчилася вантажити на лісовоз хлести. Видно, не все виходило так як треба, тому на поміч бригаді прийшов Олексій — особисто взявся за важелі трактора, приборкував його, підкоряючи своїй волі, своїм рукам і своїм намірам. Важливо було впоратись з новим завданням, не пошкодити лісовоз, вселити впевненість і закріпити віру у власні сили робітників бригади і тим самим надихнути їх на нову справу, як кажуть, подолати психологічний бар’єр, що постає завжди перед людьми в період освоєння нового і незвіданого.

Трактор здиблювався, гриз траками мерзлу землю і повільно загнздував неслухняного пакета. Рукавом кожуха Олексій витирив спітніле обличчя і через заднє віконце спостерігав за боротьбою тракторної лебідки, натягнутих, як струни, тросів з важким пакетом лісу.

— Перший млинець — комом,— сказав Харитонов, коли з Устиновим, Супруном і Жеромським вони підійшли до естакади Єсаулкова і зупинились на безпечній відстані від трактора і лісовоза.

— В кабіні трактора — Гуренко,— пояснив Устинов Харитонову, перехопивши погляд „першого”, спрямований на заклопотаного напруженою роботою Олексія.

— Я впізнав його,— відповів Іван Михайлович.— Молодчина! Де туго, там майстер стає за кермо. Приклад, гідний похвали і наслідування.

Олексій не звертав увагу на прибулих, він їх не бачив, його свідомість, його очі і всі його думки були спрямовані лише на естакаду, де, підперезаний тросами, лежав пакет хлестів.

Повільно вирівнювався пакет, підкоряючись волі людини, і впевнено запрацювала лебідка, завертівся блочок, затрусилися, піднатужилися троси і пакет, перекочуючись по естакаді, рушив до лісовоза. Трактор повільно рухався в площині, перпендикулярній пакету, гусениці опустилися на землю, Олексій полегшено зітхнув, зосереджене, напружене обличчя враз ожило, розпливлось в задоволеній усмішці, він помахав рукою з кабіни Єсаулкову, щось гукнув йому, — за гуркотом трактора прибулі не розчули його слів, — і в ту ж мить пакет стукнувся об металеву поковку лісовоза. Повітря пронизало багатоголосе „ура!”, дорослі чоловіки з бригади Єсаулкова, як малі діти, не звертаючи уваги на керівників району, ліспромгоспу і лісопункту, підстрибували навколо естакади і підкидали високо вгору шапки.

„Кричали жінщини «ура!» и в воздух чепчики бросали», — прийшли на думку Харитонову поетичні слова. Разом з Устиновим, Супруном і Жеромським він щиро радів успіху бригади, майстра, лісопункту.

Знайомив Гуренка з Харитоновим Устинов. Олексій привітався з Іваном Михайловичем і своїми керівниками, трохи ніяковіючи, став розповідати їм про причину невдалого початку вантажної операції, що врешті успішно закінчилась. Між Харитоновим і Гуренком зав'язалась невимушена ділова розмова, участь в ній почергово приймали і Устинов, і Супрун і задоволений успіхом бригади Єсаулкова начальник лісопункту.

Зацікавлено придивлявся Харитонов до молодого майстра, тактовно ставлячи йому запитання. Івану Михайловичу імпонували розсудливість і обізнаність Гуренка в виробничих справах, свіжість думки, допитливість розуму і чітке розуміння перспективних питань та вміння серед них вибирати основні, значиміші і важливіші. Харитонов обережно, щоб не сполохати довіру молодого спеціаліста, екзаменував Олексія, вміло та досвідчено з'ясовував рівень його технічних знань, набутих в інституті, його ставлення до питань технічного прогресу в лісовій промисловості. Екзамен „першого” Олексій витримав, і Харитонов був ним задоволений.

Делікатність і душевність Івана Михайловича підкоряли всіх, хто з ним спілкувався і знався. Ввічливість і відвертість, скромність і простота робили його доступним і близьким для всіх – незалежно від їх віку, професії, посади і соціального стану.

Під спокійним і по-батьківськи теплим поглядом розумних очей Івана Михайловича в Олексія швидко минула розгубленість, що виникла в перші хвилини зустрічі, і йому вже хотілося, щоб „перший” запитував його, а він би відповідав. Адже Іван Михайлович, як зрозумів Олексій, розмовляв з ним, молодим майстром, не для годиться, не заради зовнішнього ефекту, а для задоволення внутрішньої потреби у спілкуванні з людьми, розширення кола знайомств, що духовно збагачує людину.

І думав Олексій, що, певно, так як оце Харитонов, говорив би з ним батько. Мабуть так, як оце Івану Михайловичу, відповідав би Олексій рідному батьку. І почував він себе поряд з цим невисоким, сірооким чоловіком невимушено і просто, як почувають себе виховані і слухняні сини поряд з хорошим батьком – довірливим і вимогливим, відкритим і рішучим.

Коли ходили лісосікою Морозова, Харитонов запитав Олексія:

- Ви – член партії?
- Комсомолец.
- Хто ваші батьки, де вони живуть?
- Батько загинув на війні, мати працює в колгоспі на Полтавщині.
- Листи пишите матері?
- Регулярно, а як же інакше.
- Матері треба писати, і не рідше, ніж коханій дівчині. Мати – одна, її забувати – великий гріх перед людьми і власною совістю. – Дозвольте поцікавитись: де саме загинув ваш батько і коли.
- В сорок третьому, при визволенні Києва. На Лютізькому плацдармі.

Згадка Олексія про Лютізький плацдарм відізначалась світло-голубим сполохом в очах Івана Михайловича, і Устинов, першим помітивши похваллення Харитонова і його цікавість до Олексієвого повідомлення, здогадався, що з тими героїчними

подіями на Дніпрі пов'язані фронтові сторінки життя Івана Михайловича. І не помилився.

– Лютізький плацдарм... Прийшлося і мені в танковій армії генерала Рибалко виборювати той плацдарм і визволяти Київ. Важкі, кровопролитні бої відбулися у жовтні – листопаді за столицю України, – згадував Іван Михайлович – запам'яталися мені високі дніпровську кручі, круті береги і шалений опір німців, що не хотіли віддати нам жодного метра придніпровської землі. Можливо, з вашим батьком, Олексію Петровичу, не раз перетиналися наші фронтові шляхи-дороги. Він в яких військах служив?

– В піхоті, – відповів Олексій. – Загинув гвардії рядовим – так повідомлялось в похоронці.

– Так, багато людей поклало голови за визволення Києва. Багато нашої крові пролилось на дніпровських берегах. Про Героя Радянського Союзу Никифора Шолуденка щось знаєте?

– Знаю. Його танк першим увірвався в Київ. Старшина Шолуденко загинув в центрі міста і був похований на Хрещатику. Пізніше його останки перенесли до братської могили в парк Слави. Мені часто доводилось там бувати.

– З Шолуденком ми воювали в одному полку. Він з тамтешніх місць. Наш полк проходив через його рідне село Лебедівку на лівому березі Дніпра. Пощастило старшині побувати в рідній хаті, зустрітися з батьком і матір'ю. Обіцяв – як визволять Київ, на годину, другу до них заскочити, але не судилося йому більше зустрітися з рідними. Поховали ми його в наддніпрянському сквері.

Зустріч з Харитоновим надовго, мабуть, на все життя залишила глибокий слід у свідомості Олексія. Ще довго всі свої вчинки, всі важливі кроки в трудовому і особистому житті він, як по кремлівських курантах звіряють люди свої годинники, звірятиме з батьківськими порадами і настановами Івана Михайловича.

Залишився задоволенням розмовою Івана Михайловича з Гуренком і Устинов. Повчальна розмова партійного керівника з молодим спеціалістом. Олександр Олександрович із задоволенням і сам проходив „школу Харитонова”, як прозвали в районі ставлення Івана Михайловича до молодих спеціалістів.

В такій школі варто було повчитися і господарським, і партійним, і комсомольським керівникам.

За період спілкування з Харитоновим протягом багатьох років Устинов не пам'ятає жодного випадку, щоб Іван Михайлович звернувся до кого-небудь на „ти”. До молодших і старших віком він звертався лише на „ви” Харитонов не терпів фамільярності у стосунках з людьми, як близькими, так і далекими до нього. Наслідуючи Харитонова, Устинов став привчати себе не „тикати” людям, а звертатись до них ввічливо на „ви” і відразу помітив, як схвально сприйняли підлеглі оцю зміну директора у поведженні з ними. Олександр Олександрович і сам не любив, коли молодші за нього, але старші по роботі, отримавши високу посаду, починали йому „тикати”, хоча раніше звертались тільки на „ви”. Така метаморфоза в поведінці окремих керівних товаришів ще раз підкреслює їх культурний рівень, обмеженість інтелекту і відкриває людям їх істинне обличчя, освітній ценз, як кажуть, відразу стає „видно пана по халявах” Саме оці „халяви” не зносив Устинов і засуджував за них деяких своїх знайомих.

Повертаючись на центральну садибу, Харитонов згадував зустріч з Гуренком, видно, йому вона також далася взнаки.

— При уважному ставленні і вмілій підтримці з Гуренка вийде хороший спеціаліст і організатор виробництва. Трудяга-хлопець. Життя його не балувало, виховало з нього хорошу людину. Не помиляюсь я в своїх висновках? — запитав Харитонов ліспромгоспівських керівників.

— Не помиляєтесь, — за двох відповів Устинов. — Ми з парторгом виношуємо деякі плани щодо Гуренка. Треба готувати заміну Жеромському, він збирається на пенсію. На лісопункті іншої кандидатури немає. Своєю роботою він показав, що здатний нести і більшу ношу, ніж майстер дільниці.

— Будемо готувати його до вступу в партію, — доповнив директора Супрун.

— Вважаю, що ви стоїте на правильному шляху щодо укріплення кадрами другого лісопункту, — підтримав Устинова і Супрун Іван Михайлович і додав: — Досвід Жеромського вам може згодитись на іншій ділянці роботи. Не хочу нав'язувати вам своєї думки, але вважаю, що з Станіславом Борисовичем,

якщо він того бажатиме, не спішіть розлучатися. Підготуйте йому роботу, де б він міг ще принести користь підприємству.

— Ви читаєте наші думки, Іване Михайловичу, — сказав Устинов. — ми цілком і повністю поділяємо вашу думку щодо Жеромського і хочемо запропонувати йому посаду кербуа центральної садиби.

— Мабуть, вірне рішення. Ще раз порадьтесь, зважте і вирішуйте, а до таких, як Гуренко, приглядайтесь, допомагайте їм міцно ставати на ноги, не забувайте про індивідуальний підхід, коли йдеться про підвищення на посаді. Дивіться, щоб великою ношею, що відразу звалюється на плечі молодої людини, не перевантажити і не підірвати її, тобто не загубити її на початку трудового шляху. Психологічна травма, — підкреслив Іван Михайлович, — може бути настільки відчутною, що декому не вистачає всього життя, щоб її позбутися.

Після засідання партбюро, залишившись з Устиновим удвох в його кабінеті, Іван Михайлович без підготовки, прямо запитав Олександра Олександровича:

— Як ви дивитесь на те, якщо ми запропонуємо вам посаду голови райвиконкому?

Устинов розгубився, запитання „першого” застало його зненацька і він не був готовий на нього відповісти. Крім робити на виробництві, ніяких інших особистих планів Олександр Олександрович не має, про інші посади не думав, любив свою роботу, повністю їй віддавався і не уявляв себе поза виробництвом, яке зростило і виховало його, завдячуючи якому він виріс до керівника підприємства, зрісся з ліспромгоспом, як кажуть, і тілом і душею, і помислами і сподіваннями. І раптом, як грім з ясного неба, — робота в райвиконкомі, що відповісти? Як вчинити? Замість відповіді Устинов запитав:

— А як же буде з Прокопом Несторовичем?

— Нашого голову хочуть забрати в область.

— Я можу подумати?

— Звичайно.

— Можливо, доречно буде згадати про ту ношу, про яку ви говорили в машині. Чи не завелика виявиться вона для мене?

— То ви ж, Олександр Олександровичу, не молодий спе-

ціаліст і з колодочок давно вибилися,— засміявся Харитонов.— Неволити не буду, подумайте, а при зустрічі в райкомі ґрунтовно обговоримо це питання.

Знову життя висуває нове запитання перед Устиновим. Він мусить на нього відповісти. Мусить.

Глава двадцять перша

Увечері після повернення з лісу Олексій і Люда засіли в конторі над оформленням нарядів на роботи, виконані бригадами за другу половину місяця.

Конторські працівники у встановлений розпорядком роботи час поскладали в столи та шафи папери, позакривали їх і порозходились по домівках, після них, як завжди, Жеромський і Солодкін провели вечірній наряд з майстрами, десятниками і окремими бригадирами; вдосталь насперечались, накурили в кімнатах так, що до ранку тютюновий дим чи й розвіється, а потім всі дружно залишили лісопунктівський штаб — пішли на відпочинок, щоб з новими силами розпочати завтрашній робочий день, обговорений і спланований на сьогоднішньому наряді.

На півгодини затримався за своїм робочим столом Солодкін — ворожив над технологічними картами, а Гуренко з Яблонською в кімнаті майстрів продовжували свій робочий день над оформленням документів на зарплату. У Василя Пилиповича не вистачило терпіння, щоб повністю виконати намічену на вечір роботу з картами, до того ж на нього чекала вдома сім'я (Олена просила довго не затримуватись у конторі), і він, керуючись принципом легковажних людей — не робити сьогодні того, що можна зробити завтра — закинув до шафи службові папери, заглянув до кімнати, де над столом посхиляли голови Олексій і Людмила, сказав їм: „Не забувайте про годинника, поглядайте на нього, щоб не прогавили ранок... До завтра!” і хутко зник за дверима, грюкнувши ними на знак закінчення ще одного трудового дня в його біографії.

А Олексій з Людмилою змушені були ще на деякий час затриматись, щоб впоратися з нарядами, не залишати, як Василь

Пилипович, роботу з паперами на завтра, бо вдень за лісосічними справами не буде часу для неї, а бухгалтерія вимагає своєчасного подання документів для нарахування заробітної плати. В даному випадку для Гуренка не підходив техноруків принцип, він керувався іншим – не відкладав на ранок те, що можна зробити сьогодні.

Через півгодини після приходу Солодкіна додому його благовірна, нашвидкуруч одягнувшись, метнулась до своєї подруги, щоб повідати їй про те, що в конторі залишились удвох Гуренко і Яблонська. А ще через чверть години Гончарова подалася в гуртожиток на розшуки Василя Корольова, щоб повідомити йому про надзвичайну подію на лісопункті. Адже кому-кому, а Корольову про такі речі необхідно знати своєчасно – ось чому Зінаїда вирішила не відкладати на ранок те, що можна зробити сьогодні. До закінчення сьогоднішнього дня досить часу – понад три години. Його достатньо для того, щоб Василь особисто вплинув на хід важливих, як вважають Олена і Зінаїда, подій.

Розмовляючи при зустрічах, а тим більше залишаючись наодинці зі стриманим і мовчазним майстром, Люда губилася, червоніла, опускала очі під його вивчаючим поглядом.

Олексій був на декілька років старшим за Люду, мав вищу освіту, але тільки розпочинав свою трудову діяльність, а дівчина працювала в ліспромгоспі вже другий рік і набула хоч невеликого, але певного досвіду як для молодого спеціаліста, непогано вивчила колектив лісопункту, знала, хто чим дихає і, потрапивши в підлеглість Гуренка – починаючого майстра, – старалася йому активно допомагати в його нелегкій і відповідальній роботі, вкладаючи в цю допомогу весь свій за рік набутий в трудовому колективі лісопункту досвід. За це Олексій був дуже вдячний своїй старанній десятиці і з перших днів роботи на дільниці налагодив з Людою досить хороші службові відносини.

З приходом Олексія на лісопункт Люді стало цікавіше працювати. Вранці вона вже з охотою направлялась до лісу, рвалася до роботи, чого їй бракувало в останні перед відпусткою місяці, коли, зневірившись в доцільності і необхідності свого

перебування на лісопункті і не маючи належної підтримки з боку його керівників, дівчина впала у відчай і вже подумувала про те, як би їй без дотримання трирічного терміну роботи після технікуму вирватись з обстановки, що панувала на лісопункті. Відпустка пройшла в душевних муках і переживаннях. Дівчину роздирали сумніви, вона стала нервовою, змарніла і навіть схудла, що особливо насторожило батьків, бо вони не менше доньки переживали за її роботу, моральний стан і дівочу долю. З великою неохотою поверталась Люда з відпустки на своє робоче місце. Одна лише думка про неминучі зустрічі з Корольовим, постійним і надокучливим її переслідувачем, викликала в дівчини страх і обурення. Вона ніяк не могла змиритись з тим, що Корольов став її незмінним супутником як на роботі, так і вдома, чіплявся до неї, як реп'ях, тінню ходив за нею, не даючи їй ні вільно дихнути, ні побути на самоті, чи поділитися з ким своїми дівочими думками і мріями. Він вимагає від неї взаємності, а вона змушена тікати від нього, ховатись від його колючих і холодних очей, тремтіти при кожному дотику його грубих і нахабних рук, особливо коли Корольов був п'яний і ліз до дівчини з своїми освідченнями в коханні. Люді не вистачало вже сил протидіяти настирливості Корольова: чим далі, то все більше вона його боялася, гнітючий настрій і зневіра вже сильніше опановували дівчиною.

Повернувшись з відпустки на лісопункт, Людмила зустріла на своїй ділянці молодого красивого майстра і, відчувши його чуйне товариське ставлення до неї, потягнулася до Олексія, як тягнеться ранньою весною слабенький росточок до життєдайного сонця. Дівчина ожила, просто перероджувалась на очах лісопунктівських мешканців. Така зміна в поведінці і настрої Яблонської стала помітною для багатьох, а особливо для небагаточисельної жіночої частини тамтешнього населення.

У Люди з'явився інтерес до роботи, вона акуратно і з задоволенням виконувала розпорядження і вказівки Гуценка, навіть висловлювала Олексію поради по роботі, а він уважно до них прислухався і при потребі використовував їх у своїй практичній діяльності. Не нехтував ними, не ставився до них зневажливо, як це робив дехто з керівного складу лісопункту,

коли молоде дівча намагалось проявити ініціативу чи оприлюднити свою думку. За висловом Солодкіна, – „яйце хотіло навчати курицю, як забиратись на сідало”.

Захоплено спостерігала Люда за діями Олексія, спрямованими на освоєння нової технології, на поліпшення організації праці, на підвищення трудової і виробничої дисципліни на дільниці, всіляко сприяла йому у здійсненні технічних і організаційних задумів, в перебудові роботи лісозаготівельних бригад. Настирливість в роботі, технічна грамотність Олексія, його скромність і ввічливість до людей, рішучість в діях підкупали всіх, з ким він спілкувався щоденно, і все більше завойовували симпатії і прихильність його підлеглих, в тому числі і Людмили. В особі сильного і сміливого майстра Люда намагалась знайти свого негласного захисника від залищань Корольова. Їй хотілось вірити і надіятись, що Олексій прийде на допомогу, коли в цьому буде потреба, захистить її честь і гідність, не дасть на поталу таким, як Корольов. Віра в Олексія, в його високі людські якості вселяла впевненість в завтрашній день, повертала дівчині душевну рівновагу і спокій.

Люда сиділа за столом навпроти Олексія і зосереджено працювала над оформленням нарядів: звіряла дані облікового журналу з квитанціями, акуратно робила текстові і цифрові записи на голубих бланках нарядів, подавала їх для перевірки і на підпис Олексію. Зрідка перекидалась з Гуренком словом, здебільшого запитуючи, а він відповідав і чекав нових запитань. В основному мовчали, прислухалися до завивання вітру в димоході і цокання настінного годинника в сусідній кімнаті, що служила кабінетом для начальника і до якої були прикриті двері.

Зрідка Люда піднімала голову, відриваючи очі від паперів, і поглядала на Олексія, заклопотаного підрахунками наслідків двотижневої роботи, зустрівшись з ним поглядом, миттєво опускала вії, ніби ховаючи за ними свої таємні дівочі думки.

Товста довга житнього кольору коса неслухняно сповзала з маленького дівочого плеча на стіл, заважаючи писати, лівою рукою дівчина відводила косу чи закидала на плече, але настирлива коса знову сповзала на стіл і все починалося спочатку, аж поки Люда не розгнівалась на неї і не закинула за спи-

ну. Помітивши „єдиnobорство” Людмили з косою, Олексій усміхнувся і подумав: „Такою косою можна двічі обкрутити навколо талії. Рідкісне явище для нашого цивілізованого світу. Такі коси носили хіба що молоді богині з оточення всемогутнього Зевса на древньому Олімпі”

Ця тендітна, схожа на полохливу косулю дівчина з витонченими формами тіла, довгими тонкими пальцями і ніжним обличчям з ледь кирпатеньким носиком, на думку Олексія, народжена і відколисана батьком з матір'ю для музики, інтелігентної праці десь на культурно-освітній ниві, а вона вибрала – який парадокс! – професію лісозаготівельника і замість того, щоб натискати ніжними пальчиками на клавіші піаніно, вона отими пальчиками на морозі намагається утримати грудку крейди, бо від холоду коцюбнуть руки, щоб розбірливо замаркіувати нею колоду.

– Скажіть, Людо, ви часом не граєте на музичних інструментах? – поглядаючи на вправні дівочі пальці, раптом запитує Олексій.

– Мої батьки, особливо мама, дуже хотіли, щоб я стала музикантом, – не відриваючи очей від паперів, соромлячись власних слів, відповіла Люда. – Сім років я навчалась в музичній школі грі на піаніно... А потім, як бачите, вибрала іншу професію...

– Пробачте за нескромність, чому ви вибрали лісотехнікум і як до вашого вибору поставилися батьки?

– Спершу відповім на останнє запитання. Батьки не схвалювали мій вибір, особливо мама. Вона до цього часу не може змиритись з тим, що я живу і працюю на далекій півночі в лісах темних, серед боліт глибоких, в комариному царстві. – Люда задумливо усміхнулась, глянула на Олексія, але, зустрівшись з його поглядом, швидко сховала очі під довгими віями. – А пішла навчатись я в цей технікум, мабуть, тому, що він знаходиться в нашому невеликому містечку, як кажуть, під боком і є єдиним середнім спеціальним закладом в ньому. Багато моїх шкільних друзів вступили до технікуму, а заодно і я з ними подалась до нього, не маючи уявлення, де і ким буду працювати. Випускники технікуму розповідали, що робота їм

подобається, у ній багато романтичного, цікавого. А романтика завжди кличе до себе молодь...— Люда зробила невелику паузу, поправила косу і додала: — Так я стала лісозаготівельником. А ви як потрапили до їх лав, якщо не секрет?

— Майже так, як і ви... Потягнуло до незвіданого і незнаного.

В димоході загуло, завило. Люда підняла голову і прислухалася. Олексій почув її напружене, неспокійне дихання: дівчина сторожко поглядала в темне вікно, ніби намагалась за ним когось побачити. Дівоча інтуїція їй підказувала, що хтось невидимий з кімнати, знаходячись там, за її стінами, за вікном, слідкує за нею і Олексієм, зазираючи через замерзлу шибку до кімнати, вистежує їх, запускає довгу руку в димар і там шкрябає нею, сопе і покашлює, від чого по димоходу грає відлуння, що переходить до злого вовчого завивання.

Насторожена, неспокійна, притихла дівчина тепер ще більше скидається на полохливу, недовірливу косулю, готову будь-яку мить зірватися з місця і кинутись навтьоки від переслідувачів.

Тривога відбилася в дівочих очах, в них промайнула тінь смутку, як пробігає по дзеркальній поверхні озерця звивиста хвилька від раптово пориву вітру. Олексій дивився в Людині очі, вгадуючи по них її душевний стан, розумів причину тривожного настрою дівчини і намагався відволікти її від неприємних думок: тактовно ставив їй запитання, а вона відповідала, хвилюючись і соромлячись своєї відвертості. З Олексієм, як ні з ким іншим на лісопункті, Люда була відвертою, і це ще більше зближувало їх, зміцнювало їх дружбу.

Ці очі раптом нагадали Олексію глибокі плеса на пробудженому після довгої зими затишному болоті, що тулилось до села, де жили Олексієві дідусь з бабусею — батькові батьки. Олексієва пам'ять з дитячих років зберегла той дивосвіт, що відкривався його дитячим очам, коли в квітневу пору він приходив в гості до дідуся з бабусею і йшов до болота — поділ Гуренкої садиби спускався до нього. Як укопаний, стояв хлопчик на березі, грівся на сонці і зачаровано дивився на болото, наповнене весняними талими водами, радісним пташиним співом, пахощами розквітлого верболозу. З таємничих

зеленавих глибин витикались перші зелені пагінці болотяних рослин і з кінця в кінець жовтими сполохами сходили над водою перші весняні квіти – жовті купальниці – так їх прозвали бабуса, іншої назви Олексій не пам’ятає. Високо в небо в грайливому зльоті пірнали швидкокрилі кулики, а з неба стрімко падали чубаті чаєчки – чибіси, припадали грудьми до чистої води і знову злітали вгору, посилаючи хлопчику своє весняне вітання: „Чибіс!”, „Чибіс!”, Чибіс!”

Минулого літа прийшов Олексій до дідуся і бабусі погостювати та й не впізнав болота. Замість розкішної зелені, синіх плес та глибоких копанок з карасями і в’юнами, білоцвітого латаття і шпаголистої рогози в перемішку з очеретовими мітлами побачив він сіру, порізану землю. По тих канавах кудись повільно стікала вода, а над ними боязко пролітали птахи, ніби тікали, шукаючи новий притулок для гніздування, назавжди розлучаючись з одвічно рідними місцями.

Болотце потрапило в поле діяльності меліораторів: його осушували, готували для вирощування сільськогосподарських культур. Його навіки виключали з повсякденного життя місцевого населення і включали в колгоспну сівозміну.

Стиснулося Олексієве серце, коли він побачив ту картину, замість знаної і вивченої з дитячих літ.

Чи багато виграє від того клаптя землі колгосп – ще невідомо, а те, що люди позбавились частини буття свого, з чим зрослись, як зростається корінь дуба з землею, – це безсумнівно. Степове безлісе село і його людей, на жаль, позбавили дарованого їм матір’ю-природою чарівного куточка, що так життєдайно впливав на навколишнє середовище своїм мікрокліматом, ріднив людей з природою, з її неповторною красою, що також може бути вмирущою, якщо до неї по-розумному не ставитись.

Гинуть в степових краях мікроболотця, мікроозерця, висихають ставочки, перестають існувати малі річечки, від них залишається слід хіба що на старих географічних картах.

І хочеться часом Олексію вигукнути: „Схаменіться, люди! Одумайтесь! Поверніться до природи, не губіть її! Для чого висушувати болото десь на Поліссі, щоб потім за рахунок штучного зволоження вирощувати на тому місці, де воно було, журавлину,

як це практикується вже подекуди. Не робіть сиротами своїх нащадків, залишіть і для них частину тої природної краси, що дісталася вам у спадок від ваших і моїх предків. Нехай діти нащадків наших, як колись їхні прапрадіди, також помилуються білими лілеями на болотяних плесах, послухають крякіт диких качок напровесні, половлять ятером карасів і линів, а зимою — товстоспинних в'юнів, а то може так трапитись, що через кілька десятків років про в'юна діти дізнаватимуться лише з книжок та розповідей бабусь своїх, як дізнаємось ми про диких коней, що табунами розгулювали в давнину південними степами”.

Потік Олексієвих спогадів перервався зойком Людмили. Дівчина враз пополотніла, стрепенулась, як наполохана хижим звіром чайка, і показала Олексію на вікно, запитуючи:

— Хто там?

Олексій повернув голову до вікна і в притиснутому до шибки хижому перекошеному обличчю впізнав відразу Василя Корольова.

— Корольов!.. Чого йому? — відповів Олексій і, звертаючись до Василя, вигукнув: — Чого у вікно зазираєш, Корольов? Заходь до кімнати.

— Немає мені там чого робить. Не буду вам заважати — кохайтесь! Ге-ге-ге...— відізався Корольов, стукнув кулаком в раму і відійшов від вікна.

— Вистежує... Що за людина? — сумно зітхнула Люда.— Яка підлість! Нализався горілки і товчється носом по шибках. Дуже зла людина цей Корольов. Я боюся його.

— Заспокойтеся. Я поговорю з ним,— намагався втішити Олексій розхвильовану дівчину.

— Ви думаєте, розмова щось дасть і Корольов вас зрозуміє? Ні. Він не з тих, хто розуміється на доброму слові. Ви ще погано його знаєте, Олексію Петровичу. Ця людина здатна на будь-яку підлість, чого я й боюся.

Поява і вульгарний викрик Корольова зіпсували настрої Людї і Олексію. Дівчина запропонувала кінчати роботу, адже час вже пізній та й настрої підупав, краще завтра на півгодини раніше зайти до контори і закінчити складання нарядів. Олексій погодився з Людою і провів її до гуртожитку. Сьогодні

Корольов їм більше не попадався, покрутився біля контори, показав свій характер і пішов у вечірні походеньки по кімнатах гуртожитків, де можна було відвести душу в розмові з „дружбанами” під гру в карти чи доміно.

Йдучи до гуртожитку, Людмила боязко оглядалась навкруги, боялась, чи бува Корольов не причаївся десь в темному кутку і не вистежує її з Олексієм. Помітивши дівоче занепокоєння, Олексій сказав:

– Сміливіше, Людо. Нікого і нічого не бійтесь. Ви живете і працюєте серед хороших людей, які не дадуть вас скривдити. Поганим би я був майстром, якби допустив, щоб кривдили мою десятницю.

Гуренко весело розсміявся і від того сміху, і від його хороших теплих слів відлягло від серця в дівчини, вона полегшено зітхнула і розчулено, по-дитячому довірливо, як старшому своєму товаришу, сказала Олексію:

– Я вірю вам, Олексію Петровичу. Ви – хороша людина. Поряд з такими, як ви, жити хочеться. Я вдячна вам за ці слова і взагалі за ваше ставлення до мене. Спасибі вам.

– Не треба, Людо. Я такий, як і всі. Це мій обов’язок – вступатись за своїх підлеглих. До того ж я представник сильнішої статі, а це покладає на мене ще більшу відповідальність – боронити честь представниць слабшої половини. Чи не так?

Замість відповіді дівчина поспішно, рвучко потисла Олексію руку і побігла в навстіж відчинені двері гуртожитку.

Після вихідного дня, який нічим особливим не відрізнявся від попередніх, Олексій, вірний своїй звичці, піднявся рано, швидко вмився, одягнувся і вийшов надвір. Любив він удосвіта пройтися охопленим передранковою солодкою дрімотою селищем. Під ногами приємно порипував сніг, місячне сяйво щедро лилося на землю срібними блискітками, що нагадували коштовності, розгублені сніговою королевою. Олексій ніби поринав у казковий світ, насолоджуючись тишею і спокоєм.

Різке, підсушене на морозі повітря вривалось Олексієві в груди, пробуджуючи від сну всі клітини його молодого сильного організму. Проходячи мимо гуртожитку, де живе Люда, Олексій знайшов темне віконце її кімнати і подумав, що його

помічниця ще спить, а можливо, вже прокинулась і не поспішає покидати нагріту за ніч гарячим дівочим тілом постіль, не хоче висуватись з-під ковдри в охолоджену кімнату. Відчутний морозець за ніч все-таки добряче висмоктував з житла людського тепло, що не кажіть, а треба було натягувати доброго овечого кожуха на голі задубілі стіни рублених дерев'яних будиночків, щоб до ранку повністю зберегти в них тепло.

Йшов Олексій до тракторного стану, розміщеного поряд з лазнею. Оскільки лісосіки розроблялися неподалік від селища, на вихідний день трактористам дозволялося переганяти машини ближче до житла і ставити поряд з лазнею, щоб ранком було зручніше заправлятися гарячою водою, завбачливо підігрітою в котлі лазні нічним сторожем.

Трактористи вже копошилися біля тракторів, носили з лазні теплу воду, поїли нею сталевих коней, підігрівали заклаклі за півтори доби механізми. Заведені трактори підганяли до заправочної, де неквапливий Горбачов, супроводжуваний чоловічими натяками про проведену під боком Зінаїди ніч, відмірював кожному порцію пального, видавав мастила, а механік Білінник влаштовував тракторам перевірку технічного стану, благословляв трактористів на плідний робочий тиждень.

Врозвалочку, не поспішаючи, протираючи кулаком заспані очі, прямував до свого трактора Корольов, обминав Гуренка, вернув від нього голову, уникаючи зустрічі з майстром після недавньої сутички в конторі. Бачив Олексій, як Корольов, різко нагнувшись, хапав пригорщами колючий сніг і прикладав його до лоба і потилиці. „На похмілля Василю, – подумав Олексій, – бач, як припав до снігу – хоче в такий спосіб голову розмакітрити. Давай, давай, Корольов, виганяй оті градуси, що влились в організм з горілкою і тепер так тебе мучать!...”

Поговоривши з трактористами, механіком, Олексій пішов до контори. Там вже докурювали по першій цигарці Загидулін і Суржиков, чекаючи Жеромського, який десь затримувався, а їм був потрібен для вирішення невідкладних виробничих справ. Майстри гомоніли, а цигарки змагались, котра більше вріже кіптяви і без того вже закуреною стінам невеликої кімнати.

Олексій обмінювався з колегами подіями вихідного дня, коли раптом рвучко відкрилися двері, сивими клубками до кімнати вкотилося холодне повітря, а слідом за ним, спотикаючись через високий поріг, вбігла Люда, збуджена, захекана. Розстебнутий кожушок, збита з голови хустка, розпущена коса. Незвичний вигляд дівчини враз насторожив майстрів, а Олексій зірвався з стільця назустріч Люді:

— Що трапилось?

— Олексію Петровичу, біда! — важко переводячи подих, сказала Люда. — Трактори... Бензин в моторах... Заправщик помилився... Замість солярки залив бензин...

Люда може більше нічого не розповідати і не вдаватись в подробиці. Всім майстрам і без того стало все зрозумілим.

— Як же так? — сердито вирвалось з грудей Загидуліна. — Трактори в ліс поїхали, чи ще ні?

— Деякі... За ними навздогін механік послав автомашину...

По дорозі до стоянки тракторів Олексій, Загидулін і Суржиков дізналися від дівчини, що перед вихідним увечері бензовоз привозив бензин і вилив його в порожню цистерну з-під дизельного пального. Призначена для бензину цистерна була майже заповнена і щоб не гнати в зворотньому напрямку не розвантажений транспорт, Горбачов знайшов вихід, щоправда, не зовсім вдалий: він не подумав про можливі неприємні наслідки. Зранку Горбачову замакітрило і він, забувши про злитий в цистерну з-під солярки бензин, заправив помилково ним трактори. Нічого не підозрюючи, трактористи заправляли механізми і вирушали в ліс. На стоянці залишилась третина тракторного парку, а решта вже розповзлася, наповнюючи ранкову тишу селищних околиць несамовитим ревінням розгніваних двигунів, не схожим на їх нормальну роботу. Їх треба було негайно зупинити, бо згорить паливна апаратура, загинуть двигуни.

Мовчали трактори, огорнені нерозв'язним бензиновим перегаром. В їх замаслених нутрощах порпалися трактористи, перекидалися між собою крутими слівцями, здебільшого адресованими Горбачову. Заправщик розгублено тупцював біля зловісної цистерни, а перед ним вимахував руками Станіслав

Борисович – проводив виховну роботу, розпікав і без того вже введеного в жар Горбачова.

Увагу Олексія привернув трактор, що надривно торохтів біля гуртожитку кроків за триста від заправочної.

– Чий трактор? – вже направляючись в бік гуртожитку, різко запитав Гуренко.

– Та то... Корольова, – несміло відповіла Яблонська.

– Чому він працює? Чи ще нічого не знає, чи може, сьогодні не заправлявся?

– Заправився, – з гіркою і докором в голосі заговорила Люда. Коли виявилась помилка Горбачова, Корольов знаходився біля заправочної. Механік вимагав, я добре це чула, щоб він заглушив трактора, але Корольов не послухався. Сказав, що на нього чекає сніданок, а пішки до гуртожитку він іти не буде – не дозволяє професійна гордість, як бачите... Сів в кабінку і поїхав, не захотів навіть слухати Білинника.

– Щоб Білинник не міг вжити рішучих заходів? Дивно... З'якався Корольова, чи що? – не розумів позицію механіка Олексій. – Проте, хіба ніхто не знає, що для Корольова законів не існує, як усних, так і писаних. Сам собі голова. Безсоромна людина! – Олексій розпачливо махнув рукою. – Треба неодмінно з ним серйозно поговорити принципово в бригаді.

Олексія з Людою догнали Загидулін і Суржиков – пішли слідом для підтримки, знаючи дурнуватий характер Корольова. Олексій заглушив трактора і пішов до кімнати, де жив Василь Корольов, за ним послідували майстри і Людмила.

В очі відразу кинувся розгардіяш в кімнаті: не прибрані ліжка, сміття на підлозі, пусті і частково заповнені каламутною рідиною пляшки і склянки на столі, безладно розкидані по ньому залишки трапези. Патлата, розкуйовджена голова Корольова лежала на брудному столі. Дим від цигарок та вонючий горілчаний перегар ще висів у кімнаті. В такому кіптюжнику можна було очманіти.

Корольов неохоче підвів голову і мляво повернув пом'яте обличчя до прибулих. По-бичачому наліті кров'ю очі, червоні набряклі повіки, обвислі губи, розтягнуте в п'яній презирливій усмішці обличчя – таким часто доводилось його бачити

не тільки Гуренку, а й усім присутнім, таким він постав перед ними і цього разу.

– Похмеляєтесь, значить? – спокійно запитав Олексій.

– Приміром!.. Ну й що? – з викликом відповів Корольов.

– Та нічого, можете продовжувати, коли на душу йде.

– Поки що йде. На здоров'я не скаржимося, товаришу ма-а-йс-те-ер! По три норми, слава Богу, тягнемо...

Корольов повільно звівся над столом, широко розставив ноги для більшої опори, адже його тілесний стовбур погойдувало – встиг, видно, зранку добряче похмелитися, ще й не єдиною. Зводячись на ноги, Корольов дав зрозуміти, що не має бажання продовжувати розмову як з майстром, так і з іншими непроханими гостями. З осудом дивилися на п'яного бригадира його старші товариші по роботі, серед них і Людмила, дівчина ніяк не могла впоратися з надмірним хвилюванням, що опанувало нею і не давало зібратися з духом.

– Чому не виконали розпорядження механіка – не заглушили трактора! – насідав на Корольова Губенко, він не мав наміру залишати кімнату, не з'ясувавши до кінця стосунків з трактористом.

– Ех, багато їх буде, отих механіків! Свою голову маю, що роблю, – сам знаю! – чмихнув Корольов. – А ти б, товаришу майстер, чим оце мені допит чинити та вичитувати моралі, краще б розібрався в своїх порядочках, пардон... в безпорядках! – Бо за... спідницями не бачиш їх! Тільки й шукаєш нагоди, щоб мене зайняти – перешкодою, бачте, майстрові став. Хочеш поговорити, то говори, говори!.. Давно шукаю нагоди поговорити по душах з тобою! Рахунок зводиш?

Корольов зірвався на крик, розмахував перед Олексієвим обличчям здоровими кулачищами, пирскався слиною, з кожною секундою сатанів, як поранений звір.

– Не з тої опери, Корольов. Не туди гнете, – спокійно промовив Олексій.

– Туди... туди гну... Мстиш?

– За що, товаришу Корольов? Не розумію вас, – витримці Гуренка можна позаздрити, голосу не підвищував, тримався спокійно, з гідністю, лише пронизував очима знахабнілого

Корольова, дивлячись йому прямо в посоловілі від алкоголю очі. Але той унікав Олексієвого погляду.

— А за неї, товаришу майстре,— Корольов ткнув пальцем в бік дівчини. Та від такого повороту розмови дівчина ледь не скрикнула, але стрималася, тільки хитнулася, як від раптового удару.— За неї... За Людку мстиш! Думаєш — не знаю. Корольова не проведеш! Корольов бачив смаленого вовка і не один пуд перловки з'їв!

— Перестаньте, Корольов! — не витримала і вступила в розмову Люда.

— А ти, голубонько, помовч. Тебе не питається, то носика свого не сунь, коли старші говорять! Він і так в тебе замурзаний і кирпатий... Без тебе розберемось. У нас з ним чоловіча розмова. Давно я хотів такої...

— Послухайте, Корольов, не кип'ятіться, присядьте,— Гуренко поклав Василю на плече руку, намагаючись посадити знавцілого тракториста на стілець.— Поговоримо іншим разом, коли будете тверезим. Зараз немає часу влаштовувати з вами перепалку. Прийдіть до пам'яті.

— Я при своїх.— не здавався Корольов.— Що випивши — не біда. Хочу поговорити з тобою тільки тепер!

Раніше Василь звертався до Олексія лише на „ви”, а от сьогодні, будучи п'яним, зрадив своїй манері звертатись до майстра у ввічливій формі, проте яка може бути в такій ситуації форма взагалі! — Корольов явно робив виклик Гуренку, вів себе нарочито розв'язно, щоб дошкулити майстрові, принизити його перед товаришами. Горілка робила свою справу. Розв'язався язик, на ньому опинилось те, що тверезий Корольов тримав в голові. Було видно, що заведений горілкою потужний механізм Василя тільки виходив з „пускового моменту” і набирив обертів, а тому зупинятись не мав наміру. Корольов все більше і більше бундючився. Його обличчя корчилося в гримасах, на посинілих губах пінилася слина. „Не людина, а осатанілий верблюд”,— подумав Суржиков. І він втрутився в суперечку, щоб справа не дійшла до більш серйозної сварки.

Але Корольов не вгавав.

— Думаєш, коли ти начальник, то тобі можна,— цинічно,

заявив він. — А хіба я не з того тіста зліплений, що й ти? І мені може хочеться... любові... А ти як думав? Ти мені не заборониш любити ту, кого я хочу. Ніякими наказами не заборониш! Моя воля — що хочу, те роблю, з ким хочу, з тим маюсь. Тобі хочеться, щоб Люда була тільки твоєю. То примусь... примусь її! Ти ж — ма-айй-с-те-р! Всі знають, що вона втріскалась... по вуха втріскалась у... Корольова... І ти це знаєш, так чому...

— Замовкніть, Корольов! Негідник! Де ваша совість?! — в лютій нестямі вигукнула Люда, її трусила пропасниця, на очі наверталиась сльози кривди і наруги.

— Не замовчу-у-у! Що — не подобається? То чого ж чіпляєшся до мене, як реп'ях до собачого хвоста? Любові шукаєш, взаємності... А тут, бачте, засоромилась. Ха-ха-ха!

Надривний сміх Корольова захлинувся від гучного ляпаса, що ним обдарувала нахабну пику вкрай виведена з терпіння Люда. Боронячись від наступних дівочих замахів, Корольов перехопив Людину руку, та так, що від його ведмежого потиску дівчина аж зойкнула. Клином між Корольовим і Яблонською врізався Загидулін і відштовхнув Василя від дівчини.

— Не сподобалася правда, Людочко? — знахабніло продовжував своєї Корольов, дошкулював дівчині, наговорюючи на неї брудні небилиці. — Коли лапач давалася, тоді до вподоби було і тоді не кулаками штуркала в мій пісок, а губками тицькалась... Не боялась, що борода колеться, а тепер, бачите, мої слова її вкололи.

— Нахаба! — тільки й вирвалося в Люди. На більше її не вистачало. Дівчині стискало горло, її душили сльози, надірвалося серце, а груди розтинав гнів від образи і сказаної Корольовим неправди. Обличчя зблідло, читались розгубленість, безпорадність і разом з тим ненависть до безсоромного, підлого Корольова. Дівчина ось-ось могла розридатись, їй коштувало неймовірних зусиль втримати сльози, щоб не показати перед Василем своєї слабкості і не дати йому приводу для подальших розпатякувань.

— Не варто, Людо, через цього молодчика так хвилюватись. Не вартий він того, — втішав дівчину Олексій, і звернувся суворо до Корольова: — Ех, Корольов, Корольов! Тхоряча

душа ваша! Немає на вас доброго батога, щоб пройтися ним по... м'якому місцю і вибить підлість, що засіла у вашій душі. Безсоромна ви людина, якщо верзете отакі дурниці. Де ваша совість? Як ви можете так ганьбити дівчину?!

— Не дурниці, а правду кажу, — грубо перебив Гуренка Корольов. — Щоб і ти знав, щоб не хизувався своєю любов'ю. Бо вона тобі обіцяє... вірно любить, а мене просить... не кидати її. Ось воно як!

На знак власного задоволення Корольов підняв вгору руки, мовляв, дивіться, хто я і який я, та так і заляк, зустрівшись з презирливим, пронижуючим поглядом дівчини. І хоч в дівочих очах дрібною россою поблискували сльози, що видавали її наймовірні душевні страждання, гірку образу, проте в погляді Яблонської Корольов побачив оту її людську зверхність над ним — жалогідним і бридким. Корольов не міг не помітити в дівочих очах тої рішучої твердості і несхибності, що їх він вдосталь відчув в щоденних стосунках з Людою. Таку дівчину нелегко принизити, зламати морально. О, це добре знав Корольов!

А він же її полюбив... Він не може без неї жити...

Як вони цього не розуміють? Адже і він має серце, яке також жадає не тільки скороминучих втіх, а чогось значно більшого, прекраснішого і благороднішого, що робить людей наймовірніше щасливими. Так невже він на це не має права?

„Маю! Маю! Сто відсотків маю!” — хотілось крикнути Корольову. Наперекір раптово набіглим на нього тверезим думкам Корольов каламбурно заволав:

— Що ви хочете від мене? Я не зійду з дороги! Я доб'юся свого!.. Хай це буде коштувати життя... Мого, чи... чийогось — знайте Корольова!..

В нестямі, сатаніючи, Корольов вдарив кулаком по столу, від чого стіл аж закректав, а все, що лежало і стояло на ньому, розлетілося по всіх кутках та закутках кімнати, і звалився на ліжку. Несамовито горланив прокльони на адресу присутніх і ревів, немов підстрелений ведмідь.

— Хай йому грець! — сказав Суржиков. — Ходімо звідси. Що з п'яним патякать? Нерви більше не витримують та й часу бракує. Нехай з його дурної голови хміль викуриться, тоді й

поговоримо з ним, Олексію Петровичу. Запросимо на товариський суд і поговоримо.

– Давно пора... Розгвинтився остаточно, – відказав Гуренко і, пропускаючи Люду вперед, рушив до виходу. За ним пішли Суржиков і Загидулін.

З опущеною головою, мовчки поряд з Олексієм йшла до контори лісопункту Люда. Мовчали Загидулін і Суржиков. Мовчав Олексій. Відчував, як щемить від образи на Корольова його серце, як шкребуть по ньому гострими кігтями невидимі хижакі. Відчував, як з грудей назовні рвався тугий, наболілий клубок. То відходили душевні болі. Не хотілось ні про що думати, ні з ким говорити. І йому, і оцій хорошій дівчині, з якою у нього не було нічого, окрім дружніх чисто службових відносин, п'яний грубіян наплював у душі, намагався спалювати їх, підтоптати під свої брудні ноги. Олексію хотілось самотності, щоб заспокоїтись, осмислити все те, що відбулося тільки що між ним і Корольовим, між Корольовим і Яблонською. Оце корольовське „не зійду з дороги!” глибоко врізалось Олексію в свідомість і викликало в ньому внутрішній протест, гнів та обурення.

Олексій вже встиг вивчити Корольова, знав його впертість і непоступливість, що межували з фанатизмом. Розумів, на який хибний шлях стає Василь, якими недозволеними прийомами він хоче заволодіти дівочим серцем. В своїй фанатичній впертості Корольов здатний на все. Бач, навчився загнздувати дівочі серця! Не одній встиг вже сплюндрувати молоде життя, і все йому сходить з рук.

Треба захистити Люду, вона заслуговує на те, щоб за неї постояти всією дільницею, щоб заступитися за неї і відбити у Корольова бажання грати на нервах у дівчини. Для амурних справ нехай шукає він інший об'єкт, – Люда для цього не підходить. Її порядність і чесність не викликають сумніву. Вони виразно написані в її відкритих, чистих, ясних, як весняне сонячне небо, фіалкових очах.

За справедливість, за щастя близьких тобі людей треба постояти і поборотись. Корольов потягнувся своїми ненаситними на любовні зваби руками до скромної дівчини. Замахнувся

здоровенним кулачищем на її щастя. „Зупинися, Корольов. І схаменися, Корольов! — вступає подумки в двобій з трактористом Олексій. — Дівоче щастя нелегко дається. І його обома руками не втримаєш. Ні. Не втримаєш! Бо на це треба більшого, аніж сила і міць двох чоловічих рук, таких, як твої, Корольов! Не дамо тобі скривдити дівчину. Чуєш, Корольов, не дамо! А з тобою ще поговоримо по душах. Чуєш, Корольов, поговоримо!”

Прикро на душі у Гуценка. Гірко йому. А ще прикрише Людмилі, скривдженій п'яним чоловіком перед її майстром — Олексієм Петровичем, перед Загидуліним і Суржиковим, перед всім білим світом. Ї хочеться плакати дівчині, хочеться ридма ридати, і витирає вона набіглу в котрий раз за ранок сльозу, і ще нижче долу опускає дівчина зажурену голову, і вже не рада вона ні світу білому, ні долі своїй, ні новому дню, що повільно просинався і у вигляді далекої, рідної, єдиної мами, одягненої в усе біле-біле, як яблуні в травні, опускався на вкриту холодним снігом землю, на сплячий ліс, на вкату колесами автомашин дорогу, що нею Люда мимохить йшла до контори. Йшла поряд з своїм майстром, а за ними слідом, викурюючи мовчки чергові цигарки, важко переставляли ноги Суржиков і Загидулін. Їм також почулося недобре і вони також співчутливо дивилися на опущені плечі славної дівчини, якою ось уже другий рік знали Люду Яблонську.

Тримайся, Людо!

Вище голову, дівчино!

Глава двадцять друга

У володіння Жеромського головний лісничий Бочаров прибув у супроводі головного інженера ліспромгоспу Георгія Антоновича Буторіна. Мета приїзду Віталія Івановича – освідчення зимових лісосік на предмет їх розробки відповідно до вимог лісової охорони в зимовий період. Буторін приїхав на лісопункт для участі в загальних зборах колективу, що були намічені після роботи, і був вдячний головному лісничому за згоду після огляду лісосік залишитись на збори, щоб висловити працівникам лісопункту свої думки і зауваження щодо їх діяльності на лісовій ниві.

Жеромський звернувся до Бочарова з проханням виступити перед лісорубами з лекцією про охорону природи і проблеми лісу. З лекціями на подібні теми тут ніхто ніколи не виступав, до того ж про ораторські здібності головного лісничого ходили легенди. Отож, люди із задоволенням його послухають. Отримавши позитивну відповідь від Бочарова, начальник лісопункту дав вказівку конторському жіноцтву на зворотній стороні плакату написати оголошення про збори, лекцію і вивісити його на дверях клубу.

Ще здалеку, загляdivши Олексія, Віталій Іванович привітався:

– Вам привіт від Карпат, від смерік і буків!

– Спасибі. Хто привіз?

– Я сам. Тиждень тому повернувся звідти. Їздили з дружиною на весілля до її племінниці.

Бочаров, як давньому знайомому, міцно потис Гуренку руку і, йдучи врозвалку ведмежою ходою поряд з Олексієм по трельовочному волоку, розповідав йому про відвідини Карпатського краю, про зустрічі з місцевими лісогосподарниками

і лісозаготівельниками, ділився своїми враженнями про стан лісового господарства в Карпатах.

— А ви знаєте, товариші, карпатські лісоруби дуже серйозно ставляться до відновлення лісу в горах, — привертав Віталій Іванович увагу до своєї розповіді і Буторіна з Жеромським, — комплексне ведення лісової справи в лісокомбінатах, мені здається, піде на користь карпатським лісам. Об'єм лісозаготівель скорочується, масштабнішою стає лісогосподарська діяльність. Намагаються знайти ключі до відновлення букових насаджень. Поки що на букових вирубках культивується смерека, а з смерекою лісоводи впоруються вдаліше і результативніше.

— Як там з технічною оснащеністю лісозаготівельного виробництва? — поцікавився Буторін.

— Добре. Своєрідні умови, своя специфіка. Багато нового в технології лісорозробок, карпатські лісозаготівельники намагаються не відставати від нас і дуже цікавляться нашими новинами. Вони чудово обізнані з розвитком нашої галузі на півночі.

— Ваша думка про якість лісосічних робіт? — вступив в розмову Солодкін, підкреслюючи своїм запитанням особливу увагу, яку він приділяє, якщо не на ділі, так на словах, цій справі.

Віталій Іванович обвів очима лісосіку, всі присутні уважно слідували за ним.

— Порубочні залишки, як бачите, ви спалюєте не повністю, — Бочаров вказав пальцем на недогорілі купи гілляччя, — за це, Василю Пилиповичу, ми знову з вами будемо лаятись...

— Подекуди так, а в основному...

Солодкін намагався відвернути увагу Бочарова від недопаленого хмизу і недобре блимав на Загидуліна, картаючи в душі себе за поспішність свого запитання, а Загидуліна, — за те, що підводить дільницю і весь лісопункт.

— Як в основному, ми ще побачимо, а поки що частково не все гаразд, — невдоволено зауважив головний лісничий Солодкіну, даючи зрозуміти, що не треба спішити поперед батька в пекло. — Так от, вас цікавить якість цих робіт у ваших карпатських колег. Скажу коротко — нею я залишився задоволений.

Коли оглядали лісосіки Гуренка, увагу Бочарова привернули сліди давніх вирубок, залишених концесіонерами.

— Пани капіталісти про себе пам'ять залишили — промовив він. — До речі, у складі іноземної делегації, що відвідала днями Лівобережний ліспромгосп, був підтоптаний містер Біллі, в двадцятих роках він представляв інтереси своєї корпорації на заготівлях лісу неподалік від цих місць. Я мав змогу з ним поговорити особисто і хочу вам сказати, що на нього справило велике враження наше господарство, він не чекав таких рішучих змін, що сталися за три десятки літ в нашій галузі, і на кожному кроці говорив: „О'кей!”

Віталій Іванович розповів, як містер Біллі був шокований масштабами нашого лісозаготівельного виробництва, насиченістю технічними засобами, організацією праці, побутовими умовами лісорубів. Після огляду дитячого садка і школи на центральній садибі ліспромгоспу Біллі не втерпів і постави традиційне для закордонних гостей питання: „Такі умови для дітей у вас створені на всіх підприємствах ліспрому, чи тільки тут, де ви, мабуть, організовуєте показ для іноземців?” Йому відповів представник раднаргоспу, який супроводжував делегацію: „Шановний містер Біллі, ми живемо і працюємо не для показухи, а для того, щоб робити наше життя ще кращим і державу міцнішою, щоб зростав добробут радянських людей. Не в нашому характері втирати очки вашому брату. Генеральна лінія нашої партії — все для людини, все в ім'я людини. Втілення в життя цієї генеральної лінії ви бачите на прикладі даного ліспромгоспу. Даю вам список підприємств комбінату, вибирайте будь-яке з них, — ми з вами поїдемо туди, можу вас запевнити — всюди ви зустрінетесь з подібними умовами життя лісорубів і їх дітей” Більше запитань провокаційного змісту містер Біллі не задавав. Правда, під час обіду в ліспромгоспівській їдальні принюхувався до м'ясних і рибних страв, чим привернув увагу директора ліспромгоспу. Той не стерпів і порушив застільний етикет дотепним жартом: „М'ясо з наших кабанців пахне не гірше за куплене в харчевнях Лондона, і риба також. Між іншим, кабанців відгодовуємо в своєму підсобному господарстві, а рибу ловимо в місцевих річках. Свіже

м'ясо і свіжа риба. Їжте на здоров'я” Пійманий на гарячому, містер Біллі почервонів, зашарівся і видав для всіх присутніх винувату, вибачливу усмішку: „Ніяких сумнівів, пане директоре”, – і став апетитно наминати соковиту, рум'яну відбивну, приготовлену за всіма правилами кулінарного мистецтва.

– А чи принохувався містер Біллі до горілки? – напівжартома запитав розповідача Буторін.

– Можу засвідчити: пив, не нюхаючи, тільки крєктав від задоволення. Не примушував господарів двічі його перепрошувати, щоб взяв чарку.

Зробивши невелику паузу, Віталій Іванович закінчив розповідь про зустріч з містером Біллі коротко і ясно:

– Моє резюме від цієї зустрічі – панам капіталістам є чому повчитися у нас. Вголос вони про це не говорять, а по їх розгублених і жадібних очах все видно.

Збори в клубі проходили жваво і по-діловому.

Інформацію про хід виконання виробничих завдань зробив Жеромський, за ним виступили Солодкін, Суржиков, Гуренко, декілька бригадирів і робітників.

Потім Бочаров довго говорив про результати перевірки лісосік, зробив ряд серйозних зауважень майстрам, бригадам, поставив перед ними вимоги щодо поліпшення роботи, дотримання вимог лісової охорони при освоєнні лісосічного фонду. Декому з присутніх Віталій Іванович, як кажуть, всипав перцю від усього серця.

– Не згоден з вами, – раз-по-раз зривався з місця непосидючий Главачок, коли головний лісничий критикував його бригаду за окремі огріхи і упущення. – Дайте мені слово.

– Навчись себе поводити, – нагримав на Сашка Жеромський. – Не сором нас перед Віталієм Івановичем. Май витримку, дамо тобі слово.

– Нехай скаже, якщо не терпиться, – спокійно сказав Бочаров. – Так з чим ви не згодні? Прошу вас.

– Можна з місця? – задоволено відгукнувся на слова Бочарова голосистий Главак.

– Давай з місця. Тільки не тягни резину, – насупив брови Жеромський.

Главачок жваво забігав очима по сцені клубу, в одну мить сфотографував портрети всіх, хто сидів в президії, підморгнув Солодкіну і без вступу випалив:

— Ми з цим не згодні, бо не тільки в нашій бригаді гріхи водяться, в інших не краще.— покрутив головою, почухав потилицю і швидко сів на своє місце.

— У тебе все? — мовив Жеромський.

— Я все сказав, а ви думайте,— весело вигукнув Главачок.

— Будемо думати, як змусити тебе, щоб ти уважно слухав виступаючих, а не колупався, як той казав, у носі.

Останні слова Станіслава Борисовича потонули в загальному реготі.

— Годі,— підняв руку Жеромський.— Не до сміху. Про серйозні справи говорить Віталій Іванович, а ти, Главак, жарти влаштовуєш... Вибачте, Віталію Івановичу за Главакові вибрики. Ї знову дружній сміх в залі і репліки на адресу Главачка.

— Це для розрядки,— не міняючи інтонації голосу, сказав Бочаров.— По суті вашого запитання я говорив. Мабуть, ви, товаришу Главак, дещо не так зрозуміли, і буду ще говорити, так що прошу уважно слухати.

Після виступу по виробничому питанню Віталій Іванович вміло повів учасників зборів у світ відомого і невідомого про альма-матер природу, про її окрасу — ліс, безцінний дар природи, без якого неможливе людське життя.

— Ліс і вода — дві різновидності матерії, без яких життя гине. Треба берегти ліс, розумно втручатись в його світ,— шліфуючи кожне слово, викладав Бочаров свої думки натрудженим за день нелегкою працею слухачам,— постійно думати і все робити для його відтворення, своєчасно виправляти допущені помилки і більше їх не допускати, бо не простять нам за них наші нащадки. Та й природа жорстоко за це помститься людям. Охорона лісу, як охорона природи взагалі — велика всенародна справа, і якщо хочете — обов'язок, і до того ж священний, для всіх людей нашої планети, всіх країн, великих і малих, незалежно від їх суспільного ладу. Ми дуже багато говоримо і пишемо про охорону природи, висуваємо прекрасні ідеї і плани, видаємо науково обґрунтовані лозунги, але ще

дуже мало робимо для практичного здійснення всього комплексу природоохоронних заходів. На мою думку, коефіцієнт корисної дії від всіх цих палких слів і лозунгів поки що сягає не більше десяти відсотків, як у паровика – пихтить здорово, а більше енергії іде на вітер. Яскравий приклад цього – наші з вами взаємовідносини на полі битви за кубометр заготовленої деревини, за гектари вирубаного лісу, взаємовідносини лісоводів з лісозаготівельниками, лісогосподарської науки з науково-технічною революцією в нашій галузі. Яскраві приклади оцих наших взаємовідносин я вам приводив раніше.

Зв'язок лекційної теми з конкретними фактами виробничої діяльності лісопункту, до якого вміло і охоче вдавався Бочаров, захоплював аудиторію і, не дивлячись на втому, люди з задоволенням слухали Віталія Івановича.

Далі головний лісничий розповів про роль, яку відіграє ліс в підтриманні екологічної рівноваги в природі.

До недавніх часів в світових масштабах, не була винятком і ваша країна, велись надмірні вирубки лісу в окремих регіонах планети, що призвело до небажаних наслідків у змінах природного режиму на землі, до порушення, зокрема, біологічної рівноваги, внаслідок чого пройшли негативні процеси в атмосфері, зменшилась вологість ґрунтів, ускладнився вітровий і водний режими. Фабрикою чистоти, кисневим заводом називають ліс – і не випадково, адже один дуб за добу виділяє кисню стільки, скільки його споживають троє людей за такий же час. За рік людина в середньому використовує 400 кілограм кисню, таку його кількість виділяють тридцять соток лісу. Зелені шати – природній санаторій для людей, і той, хто це розуміє, протягом всього життя не розлучається з лісом.

Люди давно помітили, що ліс пом'якшує клімат: влітку робить його прохолоднішим, взимку – теплішим. За межами лісу температура повітря буде на 2–3 градуси нижчою. Досить вийти на вирубані площі – і в цьому можна легко переконатись. Там, де зникає ліс, зникає і вода – висихають озера, малі річки, гинуть болота. Ліс весною веселить, літом холодить, восени годує, взимку – зігріває.

„Дерево посадиш, – говорять в народі, – здоров'ю зарадиш”

Людина багато бере від лісу і повинна не менше, а навіть більше віддавати йому, щоб зберегти оксамит планети, як називають ліс.

Так, ліс – друг людини, а зраджувати другові – велике зло перед людською совістю. Знищиш ліс сьогодні, – заподієш зло на всі прийдешні віки, навіть тисячоліття.

– Чудово з цього приводу сказав український поет Максим Рильський, – завершував свій виступ Бочаров, – в нього є вірші, присвячені людині і природі, нашому зеленому другові, ось послухайте одну лише строфу:

*Той, хто любить паростки кленові,
Хто діброви молоді ростить,
Сам достоїн людської любові,
Бо живе й працює для століть...*

Віталій Іванович подякував за увагу, вітер спітніле чоло і сів до столу. В залі стояла незвичайна тиша, лише вітер нагадував про себе стукотом у вікна.

– Добре сказано, – піднявся за столом Буторін. – Краще не скажеш... „бо живе й працює для століть” Красиво оформіть, Станіславе Борисовичу, плакат з цим віршованим текстом і виставте на видному місці в конторі, чи в клубі, а можливо, й на вулиці, щоб кожен, хто проходить мимо, читав його і не забував, що рубати ліс – це ще не головне для нас завдання, головне – як сприяти тому, щоб ліс ріс там, де ми його вирубали, і яка наша роль у цьому. Продовжуючи виступ Віталія Івановича, я хочу висловити окремі практичні поради з цього приводу і разом з тим підсумувати нашу сьогоднішню розмову.

Георгій Антонович не залишив поза увагою жодного з майстрів, дав конкретні рекомендації кожному з них: як виправити становище на лісосіках відповідно до вимог головного лісничого, особливо підкреслив про відповідальність за цю роботу технічного керівника лісопункту, тобто Солодкіна, і зажадав від нього, а також від Жеромського більш вимогливо ставитись до майстрів і бригад, коли йдеться про виконання вимог лісової охорони. Головний інженер поділився своїми думками щодо переходу лісопункту на заготівлю і транспортування лісу в хлистах. Зробивши деякі зауваження Гуренку і його

бригадам, які перейшли на хлистову заготівлю, наголосив на дотриманні бригади і майстрами технологічної дисципліни, гостро відізвався про порушників трудової дисципліни, чії імена були названі у виступі начальника лісопункту і були добре відомі Георгію Антоновичу.

Відповідаючи Бочарову на його критику на адресу керівництва лісопункту за недостатню увагу, яка приділяється лісовідновленню, Буторін сказав, що ліспромгосп серйозно готується до виконання встановленого йому плану по лісогосподарській діяльності, зокрема, по посіву лісу і лісокультурних заходах. З настанням весни всі лісопункти активно включаться в цю роботу.

Коли виходили з клубу, Гуренко підійшов до Бочарова і потис йому руку.

— Спасибі Вам, Віталію Івановичу, за цікаву і змістовну розповідь. Я з великим задоволенням слухав вас і думав, як мало ми ще знаємо про наш ліс, в якому боргу ми знаходимось перед ним. Таку б лекцію дати студентам інституту, вам би позаздрили деякі науковці — з тих, що виробництво знають лише по книжках.

— Перебільшуєте, Олексію Петровичу,— засміявся Бочаров,— який з мене лектор, я лісівник, плоть від плоті, кров від крові лісівник.

— Анітрохи не перебільшую, а говорю вам відверто і щиро — чудова розповідь.

— Спасибі за добре слово. Буду радий, якщо в душі вашій від моєї іскри заплomenіє жар справжньої любові до лісу і уважного ставлення до його проблем.

Надворі розгулявся вітер. Блідли зорі. Тягло на сніг. Великими групами лісоруби розходились по оселях, обговорюючи результати зборів, висловлюючи свої думки про сказане, почуте, сприйняте чи несприйняте на зборах.

Глава двадцять третя

Тривожно провела ніч Світлана.

Звечора довго не могла заснути, крутилася на ліжку, переверталась з боку на бік. Подруги по кімнаті давно позасинали. Марічка солодко поцмакує уві сні, а Валя дише тихо, спокійно. А до Світлани не йде сон. Дівоче серце тривожить передчуття неминучої неприємної події, що вона повинна її пережити. Ця подія, мабуть, буде пов'язана з Олексієм. Світлана чекала з нетерпінням листа від нього, він чомусь затримувався. Можливо, щось трапилось з Олексієм? І він мовчить, не пише.

А може, затримався лист десь в дорозі, застряг на якійсь пошті. Адже листування між ними і Світланою, відтоді як Олексій приступив до роботи, йшло акуратно, без затримок як з одної, так і з другої сторони.

Думки... Думки... Думки...

Рояться в голові, вселяють в серце неспокій, бентежать дівочу душу.

Що трапилось з Олексієм? Чи, може, нічого ще не трапилось, але мусить трапитись. Світланине серце віщує недобре, по прокладеному за сотні, тисячі кілометрів між дівчиною і хлопцем містку біжать і біжать невидимі біоструми, в одному і зворотньому напрямку несуть від Олексія до Світлани, від Світлани до Олексія тривожні, неспокійні почуття. Їх ловить дівоче серце, і від того так неспокійно почувується Світлані – перевертається з боку на бік, поглядає на освітлене вуличним ліхтарем вікно, зітхає, – хоч би дівчат не збудити. Де той сон? Куди він подівся? Завтра вона неодмінно напише Олексію і запитає його, чому він мовчить. А може, не треба поспішати, можливо, слід зачекати все-таки на листа від нього.

Думки... Думки... Повзуть в дівочу голову, як гусінь на молодий яблуневий лист. Ї свердлять, свердлять мозок, як свердлить твердий граніт розпечений від натуги бурав.

Вчора посперечалась з Дацком. Справа дійшла до сварки. Хлопець нахабно веде себе, втручається в особисте життя Світлани, тінню ходить за нею, немає від нього спокою ні в інституті, ні поза його стінами. Мусила сказати хлопцеві пару теплих слів. Він також в боргу не залишився – відповів, як вміє це робити. Слово по слову, фраза за фразою, ущипливі репліки як з одного, так і з другого боку, – і виникла сварка. Спасибі Валі – своєчасно втруtilась в ту неприємну розмову і виштовхнула за двері Дацка. Негарно все вийшло. Ї з Василем щось у них не того. Василь, як з хреста знятий, ходить навколо Світлани, набивається на розмову, але вона уникає контактів з ним. Що зробиш, коли живе, навчається, спілкується дівчина з інститутськими друзями, як ось і з Василем, щодня, щогодини, а серце її далеко-далеко звідси. Воно віддане тому, хто нині змушує її тривожитись, зітхати, не спати, і думати, думати... Така вже доля дівоча, так вже їм, дівчатам, на роду написано – чекати, надіятись і зітхати, розквітати від кохання і марніти від тривог за нього...

...До ранку не стулила очей Олександра Максимівна – мати Олексія. Сумно одній в хаті. Моторошно. Прислухається до погоди за вікном, за рипінням незакритих віконниць, за шарудінням мишей на горищі – вовтузяться в кукурудзинні, а Мурчик потягується на теплій лежанці, і немає йому ніякої справи до того, що мішура нівечить корм для корівки.

Матір не покидають думки про сина. Як йому там? Пише, що все добре. А якщо і не все гаразд, знає мати, про це не напише їй Олексій, не в його це характері пасувати перед труднощами, відступати перед першими складними випробуваннями.

Захворіла Надійка, пройняли її десь протяги – дався взнаки радикаліт. Молода ж іще, а отак страждає від отого зловісного і пекельного радикаліту. Треба завтра з'їздити до неї, допомогти по господарству, дітей повпорувати, чи білизну попрати.

...Тяжко зітхає мати. Хоче стулити повіки, а вони не слухаються, не наганяють сон на втомлені за день очі.

Днями одержала хорошого листа він Альоші, розвіяв він материн смуток і тугу, проте серця на заспокоїв. Чомусь тривожно материнському серцю. Що відчуває воно? Хворобу Наді? Турботи Олексія? Чи щось інше, не пов'язане з її дітьми, з їх життям, з їх долею?

Діти... Квіти материні. Турботи і переживання, безсоння і зітхання. Важко ростити вас, діти, в люди виводити, а ще важче залишатись одній без вас, постійно – вдень і вночі – жити думою про ваше благополуччя і щастя. Така вже доля материнська. Мабуть, в цьому й є материнське щастя. Бо діти роблять жінку матір'ю і вже тим ошчаслиблюють її, незалежно від того, яка на них чекає доля, як складається їх життя, якими шляхами підуть вони, діти, по білому світу. Мати завжди залишається матір'ю, і тривоги й радощі дітей завжди були, є і будуть тривогами і радощами їх матерів. Єдиних, неповторних, найдорожчих у світі, рідних матерів.

Поправляє під головою подушку Олександра Максимівна, натягує на плечі ковдру і зітхає.

Вчора провідувала тітку Федору.

З нею живе рідна сестра – піднялась на ноги після хвороби, залишила в сусідньому селі хату на дітей, а сама приїхала до Федори Пимонівни – будуть удвох зимувати. Кличуть до себе стареньку сини, їхати не хоче з рідної хати, просить почекати. Відбуде річницю по Тані, а там буде видно. Говорила, що Світлана в листах запрошує їхати в Бережани до Лимарів. Обіцяє онука на канікулах приїхати в Яблунівку з батьком Дмитром Федоровичем, щоб вирішити остаточно це питання. Нехай приїжджають. Дуже хочеться бабусі Федорі побачити Світлану, пригорнутись до її щічки, приголубити дитину, заглянути в мамині (Танині) очі. Приїдуть – тоді й будуть вирішувати. А поки що удвох з сестрою живуть в старій Суховієвій оселі. Кажуть, якщо до весни дотягнуть, то ще будуть жити. Старість – не радість, а тим більше, якщо вона одинока. Правда, про Федору Пимонівну цього не скажеш – має двох синів, онуків, які завжди готові прийти на допомогу. А

односельці яблунівці? Хіба про них можна забувати? Вони завжди, ладні подати старій жінці руку, ладні допомогти всім, чим наділило їх життя, бо що є в людей, те буде й у Федори Пимонівни – такий закон життя яблунівців.

І знову в думках повертається мати до сина, до його турбот і нових випробувань. І знову зітхає мати, і не може заснути.

Вже й півні прокинулися – перегукуються селом, а вона все ще не спить. Лише перед самісіньким ранком на півгодини задрімала Олександра Максимівна, і був короткий сон її неспокійним і тривожним. Снилися якісь привиди серед білого сніжного поля, холодні, падаючі з неба зорі, замерзлий з кліпаючими очима місяць, якому вона намагається подати кухлик гарячого білого молока, щоб відігрівся, але не може дотягнутись до місяця обважнілими неслухняними руками і... прокидається.

...Не спалося тої ночі і завгоспу лісопункту Семененку. До ранку так і не закрив очей. Все думав, перебирав в пам'яті події останніх п'ятнадцяти років, шукав серед них ті, що завдали йому клопоту і раптово обірвали налагоджене, здавалося, останнім часом життя. Була для цього причина. Поки що ніхто на лісопункті не знає і не підозрює того, що другий день діється в душі завгоспа, як зненацька пройняв Семененка страх, як від одної думки про вичитане на конверті прізвище холонуть його руки і ноги, німіє серце.

А можливо, нічого не трапилось. Можливо, все це є не що інше, як витвір його нездорової уяви і знервованих думок? Випадковість. Співпали прізвище, ініціали і тільки. А він Бог зна що придумав, намалював в уяві страшні картини, що від них не тільки в піт кидає, а й ноги в колінах підгинає.

Переглядав в конторі Семененко пошту, прибулу на лісопункт. Серед конвертів привернув його увагу голубий конверт, адресований Гуренку, на ньому значилась зворотна адреса – Львів і стояло прізвище „Лимар С.Д.” Швидко спрацювала Семененкова свідомість, знайшла в далеких своїх закутках таке ж прізвище. Його носив бережанський лікар. І звали його, здається, Дмитром. А на конверті перед літерою „Д”, що може означати батьківське ім'я – Дмитро, стояла літера „С”,

здається, дочку Лимара звали Світланою. Якщо це так – то Семененко зустрівся із своїм минулим. А яке то було минуле? Крім нього, в ліспромгоспі ніхто не знає і не здогадується про Семененкове минуле. І ніхто, ніколи, як було до цього, не повинен про нього знати. Ніхто! Ніколи!

Семенко з острахом кидає конверт на стіл, озирається, чи ніхто не слідкує за ним, – на щастя, в кімнаті, окрім нього, нікого не було, – і, ховаючи в кишені руки, якими щойно тримав листа (боявся, аби на них не залишилися сліди від конверта – до чого може довести людину страх!), і прожогом вилітає на вулицю. Не йде, а біжить до своєї кімнати, замикається в ній і до вечора міряє неспокійними кроками кімнату, нічого не бачачи перед собою, раз-по-раз натикаючись то на стілець, то на стіл, а то на відро з водою біля дверей.

Що ж воно буде? Як зрозуміти і правильно оцінити обставини, в які він потрапив? В який спосіб дізнатись від Гуценка, що то за одна йому пише і чи дійсно вона з Бережан, та ще й з Лимарового виводка?

Другу ніч не спить Семененко, втратив апетит, втратив будь-який інтерес до роботи. Думав... думав... думав... І нічого путнього не міг поки що надумати. Вирішив не поспішати з висновками, не видавати себе, а потихеньку, нелегально вилловлювати потрібну йому інформацію про Гуценка, його дівчину (де і як вони здибалися?), її родинні зв'язки (будь вони неладні).

Холонуть у Семененка руки і ноги від цих думок, і терпне налякане серце, сіпається, як заець в сильці, розгепана душа.

Що може зробити з людиною лише одне слово, ненароком прочитане, десь, чи колись почуте?

Слово! Боязко Семененку від нього, не спиться Семененку від нього і хто-зна скільки ще не спатиметься.

А Олексій, як завжди, спав міцно, без карколомних сновидінь, спокійно.

Піднявся рано, не маючи й гадки про те, який сюрприз приготував для нього сьогоднішній день.

Під час першої відпустки, коли Олексій розповість про цей день матері, вона скаже йому: „Душа моя відчувала, що з то-

бою трапиться щось незвичайне. Не знаходила в ті дні я собі місця ні вдень, ні вночі. А ти, синочку, нічого мені про те не написав. Може, треба було повідомити мені, щоб і тобі полегшало, і мою тугу розвіяло”.

„Что день грядущий нам готовит”? – любив Олексій словами поета щоденно звертатись до себе і до нового дня.

День сьогоднішній також не був виключенням, і Олексій, йдучи до контори, продекламував про себе віршований рядок улюбленого поета.

Трохи затримався в конторі – провів вступний інструктаж з техніки безпеки з новоприбулими на лісопункт робітниками, направленими Жеромським до нього на дільницю. До лісосік Олексія підкинув на автомашині балакучий одесит Гриша, – водій розповідав майстру про новини одеського життя, що їх постійно повідомляли Гриші одеські друзі. Олексій неухважно слухав Грицькову балаканину, поглядав з кабіни на змокрілий ліс обабіч дороги – потягнуло на відлигу, з ялин і сосон осипався сніг, а той, що подекуди залишався на лапатах вітах, перетворювався на воду, що збиралась у великі краплини і капала ними на землю чи стікала по стовбурах, фарбуючи сніг навколо дерева в сірий колір. Зима раптово схаменулась, пом’якшила свої наступальні дії, щоб дати людям невеликий перепочинок від морозів, зимової хуги, адже попереду – довга зима і всього того ще буде вдосталь.

Легко котилася автомашина по набитому лісовозами шляху, Олексій навмисне опустив бокове скло і підставив обличчя під пружинисті струмені повітря, що пахло відлигою, тракторним димом і ряскою. Як не дивно, саме ряскою – тією, що влітку пеленає стоячу воду в ставках і яку так люблять качки. Звідки тут цієї зимової пори міг з’явитися літній запах – запах ряски? Дивно, Олексій ніздрями глибоко, на повні груди втягує повітря і виразно відчуває цей запах. Відчуває і дивується, як може дивуватись полярник, коли серед безмежжя льоду і снігу в шестидесятиградусний мороз раптом відчує запах ніжної конвалії чи дозрілих на червневому сонці суниць.

Олексій пригадав недавню розмову з Корольовим. Вона відбулася в його бригаді і брали в ній участь Яблонська, За-

гидулін, Суржиков і Жеромський. Розмова вийшла відвертою і принциповою. Всі робітники бригади гостро засудили негідний вчинок Корольова. Василь не виправдовувався, в усьому зізнався, намагаючись свою поведінку того незабутнього ранку приписати горілці. Просив вибачення в Олексія, людей і майстрів, які були свідками тієї сутички. Але бригада одностайно звільнила Корольова з бригадирства і обрала своїм керівником молодого вальщика Володю Твердохліба.

Свій обхід Олексій вирішив розпочати з бригади Твердохліба. Для цього були підстави: бригада закінчувала розробку лісосіки і повинна сьогодні перебратись на нове місце за Самозеро. Перед від'їздом бригад до лісу Гуренко просив десятилицю Яблонську прослідкувати за роботою саме бригади Твердохліба, проконтролювати зачистку лісосіки і, якщо він затримається довше звичайного в конторі, організувати перехід бригади на нову ділянку. Люда сприйняла завдання майстра без особливого ентузіазму: не хотілося їй зайвий раз з'являтися в цій бригаді, бо там неодмінно зустрінеться з ним... Корольовим. І хоч Корольов привселюдно просив у неї вибачення, проте образа була настільки великою, що вона не могла йому пробачити — ні на отих бригадних зборах, ні опісля них, навіть через багато-багато років, що проминуть після того пам'ятного для Люди ранку. Завдання майстра вона повинна виконувати і тому мусить працювати сьогодні з бригадою Корольова... тобто Твердохліба.

Коли Олексій зійшов з машини, люди з бригади Твердохліба юрмилися біля вантажної естакади. Вони зібралися переходити на другу ділянку, але ще з місця не зрушили, бо їх увагою заволодів трактор, що віддалявся від бригади по озеру. На протилежному березі Самозера бригаді Твердохліба виділили нову лісосіку. Кругле, як тарілка, озеро було невеликим, не більше п'ятисот метрів у поперечнику. Олексіїв погляд дістався трактора близько середини озера.

— Корольов шельмує? — звернувся до присутніх Олексій.

— А то хто б іще, — відповів Твердохліб, — понесла його лиха година через озеро, чого — спитайте, коли в об'їзд до нової лісосіки рукою подать. Лід може не витримати, посередині

озера можливі підпарини, що довго не замерзають. Кличемо, щоб повернув назад, та де там – тільки смуга лягла. Ніяк не кається чоловік.

– Так і до лиха недовго. Не сам же поїхав – з ним в кабіні десятниця, – додав сучкоруб Свиридов. – Налякає бідолашну...

– Яка десятниця? – відразу не збагнув Гуренко і тільки тепер звернув увагу, що серед робітників відсутня Яблонська, а вона ж повинна бути з ними – так він велів.

– Наша десятниця – Люда, – помітивши розгубленість і збентеженість майстра, пояснив Твердохліб. – На лісосіці вона оступилася, певно, розтягнула сухожилля, йти їй було важко і Корольов запропонував свою послугу. Вона відмовлялася, він наполягав, а дехто з бригади підтримав Корольова, і Люда врешті-решт погодилась сісти в трактор. Спочатку Корольов, зверніть увагу на слід, повів трактора дорогою, а потім раптово повернув на озеро. Що йому в голову стукнуло? Чим більше придивляєшся до Василя, тим більше дивуєшся його поведінці і тим більше приходиш до висновку, як мало його знаєш. Дивна людина...

„Чого його туди понесло? Як могла погодитись Люда їхати озером?” – тільки подумав, але вже не встиг висловити вголос Гуренко. Твердою грудкою застряли слова в горлі. На очах у всіх трактор, перевалюючись з боку на бік, швидко ховався під лід. З нього ніхто не вискочив. Мабуть, не встигли.

Олексій вже нічого не чув: ні несамовитого крику людей, ні тупоту ніг позад себе. Він біг, ні, не біг, а летів. Як хотілося йому в цю мить мати крила! А тут, як на гріх, місцинами попадається неприкритий снігом слизький лід. Хіба розженешся, коли ноги сковзаються. Незрозуміло, як він ще не впав... І Олексій біжить, біжить скільки вистачає духу і сил в молодому тілі.

На ходу скидає кожуха... шапку... піджак... І приймає рішення – тільки б встигнути!

Якою довгою здалася Олексію відстань у двісті кроків від берега до того місця, де зник трактор. А разом з ним – і Люда.

„Люда. Неслухняне дівчисько! Пригод шукає!”

Ось і проламана трактором широка ополонка з темною і неспокійною водою. На поверхні води серед кусків льоду роз-

повзлися барвисті кола від мастил та пального і плаває одинока ялинова гілка... І повітряні гузирі... Булькають. Лопаються. Нікого і нічого більше...

Двома сильними і вправними ривками напружених рук Олексій здер з ніг валянки. Ще мить – і він зникне в ополонці. Але раптом в ній щось забулькало, плюхнула вода і серед барвистих кілець на темній водяній поверхні з'явилась чубата голова. „Корольов”, – промайнув здогад в Олексія. Корольов випірнув раз, вдруге і вже посинілою рукою хапався за гострий зріз льоду. В одну мить Олексій піймав його за чуба і з силою потягнув на себе. І як тільки Корольов, пирхаючи водою, наполовину з'явився з води, Олексій перехопив його за комір куртки і вирвав з води, ледве встоявши майже босими ногами на мокрому льоду. Вирвав і кинув на руки підоспівших на місце пригоди людей.

Кинув і вже нічого не чув і не бачив, окрім зловісної ополонки перед собою. Жадібно вдихнувши на повні груди повітря і, не роздумуючи, кинувся в ополонку.

Крижана вода враз дісталася до гарячого тіла. Обволікала шорстким, холодним рушником груди, живіт спину, шию...

„Пусте, витримаю”, – Олексієва свідомість працювала ясно і чітко. – Глибина тут невелика. Наберися терпіння і дій спокійніше, розсудливіше”, – наставляв Олексій сам себе, ноги вже дісталися дна, а руки торкнулися металу. Перед очима у водяній купелі тьмяно виднівся трактор.

„Вона в кабіні. Швидше до неї! Дверцята з правого боку, закриті... Певне, навіть не пробувала вискочити”, – підганяв себе Олексій, простягав до дверцят кабіни руки, намагаючись невидиму ручку.

Ноги тонуть в глеюватому мулі, їх неможливо пересувати. Чи від того, що грузнуть у дно, чи від того, що раптово обважніли в незвичних для них умовах і з кожною секундою важчають.

Душно... Щось давить на груди, на голову. Хочеться дихнути. „Немає кисню... Скоріш... Скоріш” Руки несамовито нишпорять по кабіні, намагаються ручку. Поворот набік... Не піддається... Ривок на себе... Не йде... Знову ривок...

„Ех, заклонило!.. Треба сильніше... Вибирай опору!..”

Ріже в очах. Наростає шалений дзвін в голові, що переростає в суцільний обважнілий гул. Невидимі кліщі міцно стискають скроні, ось-ось трісне череп. Ї тоді все... Все пропало!

„Ні! Не все! Давай, Олексію! Давай!”

Олексій впирається ногами в тракторну гусеницю, не відчуваючи німіючими ногами ні їх сталеві твердості, ні тупого болю. Стиснувши ручку двома руками, він відчайдушно смикає її, тягне разом з дверцятами на себе... Піддалася... Відкрив!..

В легені неначе хто насипав колючого піску, що несамо-вито давить коле, ріже і душить. Підкочується тугим клубком до горла, намагається розідрати його. Пнеться до ніздрів. Хочеться видихнути отой клубок, щоб відчути полегшення.

„Не можна... Тримайся... Ще секунду...” – підказує важка свідомість. Руки намацали одяг... Податливо м’яке тіло під ним...

„Вона... Люда... Захлинулася... Не вискочила. Тягни ж бо!”

Напівсвідомо витягнув дівчину з кабіни, обхватив її в талії слабючою лівою рукою, а праву послав догори, щоб з її допомогою випливати. Повільно поплив до світла, що пробивалося під лід через проламаний трактором отвір.

„Хоч би витримати... Вже небагато”

Нерухоме дівоче тіло тягнуло донизу. Мліли руки. Ледве ворушив ногами.

„Невже – судома? Тільки б не вона, тільки б не”...

Голова стукнулася об щось тверде.

„Лід!”

Де ж ополонка? Гребок в бік – лід. Знову вгору – лід... Рука не хоче тримати ношу. Не вистачає сил.

„Впущу, не втримаю... Невже все... Все скінчено”

Знову – в бік. Вгору... Вбік... Вгору...

Останні краплини свідомості покидали Олексія. Здавали сили. Задихався.

Раптом – шалений удар в мозок!

Два холодні ножі різнули по ніздрях... Більше він нічого не пам’ятає.

А на льоду розгублені люди лічили секунди, що здавалися їм довгими годинами. В тому повільному плинові зловісних

секунд йшла жорстока боротьба за життя, що вирувало у водяній прірві.

Навколо ополонки тупцював в мокрому одязі посинілий від води і холоду Корольов, цокотів зубами і хникав:

— Братці, ой, що буде?.. Я ж не хотів... Я не думав... Встиг вискочити сам... А вона смикала ручку і не змогла відкрити... зайло... А що я міг?.. Ой, що буде!..

— Не скигли, Корольов! — гримнув на нього Твердохліб. — Мотай на берег, до котлопункту, бо закоцюбнеш! Чуеш, що я сказав? Мотай!..

На долю секунди ніхто з чоловіків не спускав очей з ополонки. До болі в очах вичікували. І коли з води на якусь мить з'явилась голова Олексія, Свиридов стрибнув у воду, — його підтримували за поли ватника дві пари дужих рук, — і встиг таки, ледве встиг спіймати Олексія за чуба.

Обох їх, Люду і Олексія, зв'язаних між собою мертвою схваткою Гуренкової руки, витягли на лід... мертвими. Принаймні так подумали всі люди з бригади Твердохліба, коли побачили білі з синім відливом обличчя майстра і десятниці. Мертва Люда була така ж красива, як і жива. Мертвий Олексій не випускав її з рук. Великих зусиль коштувало сильним чоловікам вивільнити дівчину з обійм Олексія, щоб потім швидко понести її на берег, до котлопункту, в тепло.

З Олексієм впоралися скоріше. Він прийшов до пам'яті тут же, біля ополонки. Тої ж миті дужі руки підхопили його і понесли слідом за Людою. На перше Олексієве запитання, де Люда? — відповіли, що вона вже на котлопункті, де їй надають необхідну допомогу.

Невеликий пересувний вагончик — котлопункт був битком набитий людьми. Одні над чимось ворожили, інші безпорадно метушилися, намагаючись протиснутися туди, де утворився найбільший гурт: щось підказували, пропонували, сперечалися... Всі разом боролися за людське життя, виривали його всіма знаними і незнаними способами з цупких рук невблаганної смерті.

На тій лавочці, біля якої посхилялися чоловіки і серед них одна жінка — тьотя Маша — лежала Люда.

На другу вільну лавку під протилежною стіною поклали Олексія. З нього стягували мокрий одяг, поспішно одягали в щось сухе, м'яке, приємне. Він не суперечив, цілком і повністю здався на милість своїх рятівників, підкорявся їх вмілим рукам, що повертали йому життя.

Поступово втрачена свідомість поверталась до Олексія, і всі свої зусилля тепер він спрямував в протилежний куток вагончика, де йшла боротьба за друге життя. За Люду. Її робили штучне дихання.

Понад головами чоловіків, котрі юрмилась біля дівчини, заступаючи її від Олексія, до нього долинули слова тьоті Маші:

— Та полегше ти з нею, Стьопо! Не дави так... Це тобі не з ведмедем борсатись. Дівчинка ж бо... Птахулька наша бідненька... Ластівочка дорогенька... Заснула голубка... Не поламай... Грудки не віддави... Ох, ці чоловіки — незграбні, як слони... — А потім сердито до когось: — А ти куди баньки пнеш? Ви бачили такого? Ану, марш звідси! Старшим залишитись, а вам, свистунам, вийти на вулицю! Нема чого стовбичити! Без вас справимось... Цікаві, бач, які! Тут — горе, а вони того... шніпляться нахабними очима... Проходьте... проходьте за двері!

Ті, кому були адресовані слова тьоті Маші, неохоче виходили з вагончика. Залишили напіввідкритими двері, зазирали в них. Тьотя Маша вгледіла це, підбігла до дверей і сердито їх закрила, щоб не заглядали лупоокі і не вивіювали тепло, так потрібне нині у вагончику. Людї потрібне... Олексієві також...

Олексія лихоманило. По-перше, давалось взнаки купання в холодному озері, по-друге, з поверненням до нього свідомості наростала тривога за Люду, за її життя.

Олексій не міг більше отак бездіяльно лежати на лавці, в той час як поряд з ним люди виборювали життя його помічниці. Треба допомогти людям.

Гуренко рвучко підвівся на лавці, незважаючи на протести тих, хто знаходився поряд з ним, і пішов до Люди. Повільно переставляв неслухняні, ніби не його ноги. Ззаду Олексія злегка підтримував Свиридов. Закрутилась голова, як від легкого сп'яніння, під груди підступила нудота, з рота вилились рештки води, що її Олексій наковтався в озері. Його підтри-

мували під руки, щоб не впав, перед ним розступилися, даючи дорогу. В ту мить, коли погляд Олексія сягнув міцно стиснутих посинілих дівочих губ, Люда важко схлипнула. Раз... вдруге... втретє... Під мокрою, пожмаканою загрубілими руками лісорубів, тоненькою, майже прозорою сорочкою, помережаною зверху і знизу, спершу несміло, повільно, а потім раз-по-раз впевненіше заходили невисокі кругленькі груди. Люда дихала. Вона житиме! Житиме!

На очах у тьоті Маші виступили сльози. Сльози радості і щастя. За врятоване молоде життя. За воскресаючу дівчину. За Люду. Полегшено зітхнули втомлені двобоєм з неблаганною смертю чоловіки. Тьотя Маша тричі перехрестилась і за християнським звичає поклала пучками пальців три хрести на Люду, яка повільно піднімала повіки, розплющуючи на радість всім присутнім очі. Її очі ще нічого не розуміли, вони здивовано оглядали нахилені над нею обличчя поки що незнайомих людей. Дівчина намагалась пізнати оті обличчя, поривалась підвести з лавки голову. Її лагідно заспокоїли і притримали на лавці. Ще рано. Нехай повертається свідомість. Нехай повертаються сили. Нехай з ними повертається юне життя!

— Спасибі вам, хлопці — звернулась тьотя Маша до присутніх.— Житиме наша голубка. Житиме! Тепер ідіть... Погуляйте надворі, повідомте про це всіх, щоб не переживали і залишили в спокої двері. Я сама займуся Людочкою... Витру її спиртиком... Переодягну в сухеньке... А ви, Олексію Петровичу, пройдіть до вікна, поки я займатимусь дівчиною. Вам з вагончика не треба виходити... Колю, хвилиночку,— гукнула тьотя Маша одного з чоловіків, який йшов до виходу.— Скажи Гриші, нехай натопить у кабіні, щоб було тепло в ній Олексію Петровичу і Людоньці.

— Вас зрозумів. Тепло гарантую!

— От і добре.

Важко, дуже важко поверталось життя до Люди. Можна було з впевненістю говорити, що на світ вона народжувалась вдруге.

Життя перемогло. Смерть відступила. Люда силкується вимовити перше слово. Поступово повертається свідомість: ось вона впізнала тьотю Машу, усміхнулася до неї блідими не-

слухняними вустами. Ї та усмішка була такою вимученою, що тьотя Маша ледве утрималась, щоб знову не розплакатись.

Вона розтирає Люду з ніг до голови спиртом і говорить, говорить до неї. Люда мовчить, їй важко говорити, але вона ще вимовить оті слова – найтепліші, найлагідніші, найсердечніші слова для своїх рятувальників. А тьотя Маша коротко розповідає дівчині, як і хто вирвав її з рук смерті. Люда все зрозуміла, – вона щойно повернулась з того світу, і врятував її він – Олексій. Адже її вже могло не бути серед живих! Який жах!..

Назавжди зникнути в темних глибинах небуття... Але вона живе!.. Життя крапля за краплею повертається до неї, ступає по жилах її розпашілого від вправних рук тьоті Маші тілі. А в голові б'ється одна думка: „Це він... він... Олексій вирятував її”! Очі повняться сльозами вдячності, і ще чогось, від чого солодко завмирає серце...

Олексій дивиться у вікно, йому заборонено повертати голову, слухає розповідь літньої жінки і вдруге переживає своє і Людине воскресіння.

Потім їх обох втиснули в тіснувату кабіну „газону”, за кермом якого сидів Гриша, і відправили в селище.

Люда довірливо прихилила голову до широких Олексієвих грудей, заплющила очі, зігрівалася, затиснута між двох молодих чоловіків, один з яких не менш за неї потребував тепла і сильною рукою пригортав її до себе. Так буде тепліше для Люди, для нього, для них обох.

Злегка порозовілими губами ледь чутно Люда прошептала:

– Олексію Петровичу, я дуже вдячна вам... За все... За все... Ви так багато зробили для мене. Ви врятували мене... Це міг зробити тільки такий сильний і мужній чоловік, як ви... Я довіку буду вдячна вам...

На очі дівчині набігли сльози. Витираючи їх просто рукою, по-чоловічому невміло, але обережно і ніжно, Олексій схвилювано сказав:

– Не треба, Людочко. Заспокойтеся. Потім... про все потім. Вам не треба хвилюватись. Трусить же вас он як! І мене не менше... Коли б благополучно нам обійшлась оця зимова купіль... Їдемо прямо в медпункт.

На великій швидкості машина мчала до селища. Їй поступалися шляхом зустрічні лісовози, що тягнули за собою в ліс порожні причепа, на неї здивовано поглядали гостроверхі ялини, схожі на воїнів-гриднів з князівських дружин з піднятими вгору пікамаи.

Вони ще не знали про подію, що трапилась щойно на затиснутому серед віковичних лісів Самозері.

Їм належало про це дізнатися пізніше.

А поки що автомашина, переборюючи зустрічний вітер, мчала до селища і везла двох безперечно щасливих людей, які сьогодні вдруге народилися на світ.

Кому з них що судилося в майбутньому, поки що важко сказати. Але те, що цих двох доля зріднила назавжди, — безсумнівно.

„Іронія долі, — подумав Олексій Гуренко. — З чарівною синьоокою русалкою зустрівся на озерці серед Карпатських гір, а з білокосою мавкою викупався в озері серед незайманих лісів. Яке цікаве і складне життя”

І дійсно, яке цікаве і складне людське життя!

Глава двадцять четверта

Гуренко вирішив свій вихідний день присвятити знайомству з місцевістю на березі ріки Плюхчи, де згідно з проектом освоєння лісосировинної бази ліспромгоспу заплановано будівництво житла для лісорубів і організація на його базі нового лісопункту. Директор ліспромгоспу Устинов доручив лісопункту №2 і особисто його новому начальнику Гуренку провести підготовчі роботи, щоб приступити в першому кварталі до будівництва лежнівки в напрямку Плюхчи, за зиму заготовити і завезти на будівельний майданчик пиломатеріали для спорудження житла, магазина-їдальні, лазні, клубу та інших об'єктів, життєво необхідних для невимогливих і звичних до побутових незручностей лісозаготівельників.

Олексій переговорив по телефону з головним лісничим сусіднього Лівобережного ліспромгоспу, що контролював лісогосподарську і лісозаготівельну діяльність Синьоозерського ліспромгоспу, та домовився з ним про спільну прогулянку на лижах, „з задоволенням і не без моралі” до звабливих і загадкових берегів закутої в льодяний панцир Плюхчи.

В похід до Плюхчи з Олексієм збирався Солодкін, але його раптово викликав Буторін для уточнення деяких даних по акту передачі лісопункта Жеромським Гуренку. Станіслав Борисович вже керував будинкоуправлінням в Синьоозерську. Бухгалтерія і виробничий відділ опрацьовували акт передачі лісопункта і необхідно було дещо уточнити з техноруком.

З Гуренком і Бочаровим в похід збиралися новий майстер Карцев і тепер вже його десятниця Людмила Яблонська. Щодо участі Людмили в лижному марафоні спочатку думки Гуренка і Карцева дещо розійшлися: Гуренко заперечував проти неї, а

майстер підтримував прохання дівчини. Після драматичного купання в озері Люда довго приходила до тями, як кажуть, оживала повільно, але впевнено – хвороба відступала від дівчини, що ніби вдруге народжувалась для життя. Вона ще трохи кашляла, – і саме ця обставина перешкоджала Олексію відразу погодитись і взяти дівчину в лижний похід.

Карцеву ж дуже хотілося догодити Яблонській, своїй помічниці по роботі. Хоча працював з Людмилою без року тиждень – лише півмісяця, але встиг за цей короткий час проїняти до неї повагою. А можливо, і чимось більшим.

На долю дівчини останнім часом випали великі випробування, що коштували їй неабияких моральних і фізичних зусиль. Але при підтримці товаришів, друзів по роботі дівчина вистояла, не здалася, не зламалася, відстояла власну гідність і дівочу честь. Всі в колективі, і в першу чергу сама винуватиця незвичайних подій, чудово розуміли, кому повинна завдячувати вона за врятоване, вирване з рук неминучої смерті життя, за перемогу правди і справедливості над кривдою і підлістю.

Під час Людиної хвороби до неї приїздила мати, хотіла забрати дочку додому, молила і просила повернутись до батьківської хати, але дівчина навідріз відмовилась і прямо, відверто у розмові віч-на-віч з матір'ю заявила: „Я нікуди не поїду. Моє місце тут. Моє місце поряд з Олексієм Петровичем... З Альошею” І мати все зрозуміла, мати відступилася, залишила дочку серед добрих людей, серед тих, хто прийшов їй на допомогу в недобру годину.

Коли Люда дізналася, що Корольов виїхав з лісопункту на п'ятий день після свого негідного вчинку, котрим він повністю скомпроментував себе перед всією громадою, втративши активи навіть серед найближчих друзів своїх, вона полегшено зітхнула і стала дихати, як їй здалося, на повні груди – вільно, легко і незалежно.

Корольов дочекався, коли Олексій відійшов від зимової купелі і вийшов на роботу, вислідив Гуренка одного дня в ранковий час, коли той був один у конторі, опустил очі від осудливого погляду Олексія, сказав:

– Прийшов до тебе попроситись. Речі, як бачиш, в торбі, ноги – на плечі, – і бувай здоров, начальнику, не згадуй лихом.

— Зла на тебе не мав і не маю. Досить з тебе загального осуду, ти його заслужив своєю поведінкою на лісопункті,— спокійно відповів Гуренко.

— Осуд ваш — до одного місця...— скипів Корольов.— Мені байдуже, хто що про мене думає. Для мене важливо, що я про кого думаю. Скажімо, хочеш знать, що я думаю про тебе?

— Хочу.

— Правильний ти хлопець. Пізно я зрозумів це... Пізно. Двом нам тут нема чого робити. Одному треба зійти з дороги. Я вирішив залишити лісопункт назавжди. Можеш бути певний, що поки ти на лісопункті, моєї ноги тут не буде, а там побачимо.

— На землі для всіх вистачить місця, Корольов, і для тебе, і для мене,— піднявшись із-за столу, спокійно і впевнено проказав Олексій.— Твого місця в тебе я не відберу, будь певен, не відберу! Зрозумів?

— Хай буде по-твоєму... Але знай, що вона довіку залишиться в моєму серці. І як би ганебно не тікав я від неї, все одно, прийде час і я знайду її... Чуєш, Гуренко, знайду! Ти глибоко помиляєшся, якщо думаєш, що Корольов вдався до дезертирства і так легко відступив від свого щастя. Знай, що доля ще не відвернулася від мене, вона в моїх руках і я не випущу її. До смерті не випущу. Знай Корольова! Корольов як сказав, так і зав'язав! Ну, бувай!

— Бувай.

Корольов перекинув через плече речовий мішок, натягнув на очі кролячу шапку, увібрав голову в плечі і швидко зник за дверима.

Лісопунктівські жінки говорили, що Людмила, дізнавшись про зникнення Корольова в невідомому напрямку, відразу ожила і пішла на поправку.

Олексій не був байдужим до жіночих слів, а тому здався, коли побачив вчора на Людиних очах сльози, що зрадливо викотились на дівочі щоки, як тільки Олексій втретє за останні два дні відмовив їй в подорожі до Плюхчи.

— Я дуже вас прошу, Олексію Петровичу,— з болем видавила Люда з грудей нелегке прохання і прикрила руками зрадливі сльози.

– Візьмемо Люду, Олексію Петровичу. Нехай прогуляється з нами. Прошу вас, – благав Гуренко майстер Карцев.

– Здаюся. Вмовили. Тільки не кашляти.

– Не буду кашляти, – радісно засяяли Людині очі. – Спасибі вам, Олексію Петровичу.

– Йому дякуйте, – кивком голови вказав Гуренко на Карцева і весело розсміявся.

– І вам велике спасибі, Георгію Михайловичу.

– Нема за що, – відповів Карцев, – підемо готувати лижі, Людочко.

– Готуйте, готуйте, – весело наставляв Олексій своїх зрадливих помічників. – Добре змажте їх і висушіть, щоб не тягнути за собою зайву вагу, – пожартував Гуренко. – Як-не-як у два кінці прийдеться здолать до півсотні лісових кілометрів. Пам'ятайте, що лісовий кілометр вартий трьох степових.

– Врахуємо. Висушимо і змажемо, – в тон начальнику відповів Карцев і потягнув Люду за руку з контори.

Жора Карцев прибув в ліспромгосп після закінчення лісотехнікуму, два роки працював майстром в лісопилному цеху.

Жора був круглим сиротою. Його батько загинув на початку війни, на руках у матері залишилось троє дітей – старший Жора і двоє дівчаток-близнючок. Сім'я Карцевих жила в невеликому містечку на Камі, рідні працювали на заводі: батько майстром механічного цеху, мати – верстатницею. Мати страждала вродженим пороком серця, кріпилась як могла, днюючи і ночуючи біля верстата.

Батькову похоронку одержали в 41-му перед жовтневими святами. Мати не витримала такого удару, її хворе серце обірвалося відразу, як тільки вона прочитала повідомлення з фронту. Обірвалося серце, а з ним і материне життя.

Вдосталь пізнав Жора сирітського життя, виховувався він з сестрами в дитячих будинках, що стали для сиріт Карцевих і рідною домівкою, і батьком, і матір'ю.

Друзі по роботі поважали Жору за товариську вдачу, працюovitість, душевну доброту і щирість у стосунках. Він добре грав на струнних музичних інструментах, чудово співав, мав неабиякий хист до малювання, і Супрун, як тільки дізнався

про хлопцеві здібності, залучив його до художнього оформлення ліспромгоспівської стіннівки, а також сатиричного додатку до неї „Сучкорізка” Без нього не обходилася художня самодіяльність – грав в оркестрі, співав, танцював.

Коли Жори стало відомо, що Гуренко призначений начальником лісопункту, він прийшов до Устинова і прямо з порога заявив:

– Хочу працювати з Гуренком. Пошліть до нього майстром лісодільниці.

– Ви добре подумали? – запитав Олександр Олександрович.

– Добре. Ми спрацюємось з Гуренком.

– В цьому я не сумніваюсь.

Устинов зв'язався по телефону з Гуренком і передав тому свою розмову з Карцевим. Гуренко, не вагаючись, дав згоду на призначення Жори майстром до нього, і Устинову нічого не залишалось, як привітати Карцева з новим призначенням, побажати успіхів і дати відповідну вказівку начальнику відділу кадрів про оформлення наказу.

Жора швидко прийняв дільницю і жадібно, з охотою та великими інтересом накинувся на нову роботу.

Устинов вважав вдалою заміну на дільниці Гуценка Карцевим, такої думки був і начальник лісопункту. Олексій хотів, щоб його дільниця перейшла в надійні руки, мабуть, не помилився, даючи згоду на Жору Карцева.

Гуренко домовився з головним лісничим, що той приїде службовим „бобіком” на лісопункт до шостої години ранку, забере в машину Гуренкову команду і всі вони поїдуть в кінець „зимника”, а звідти вже на лижах продовжуватимуть шлях до Плюхи. О п'ятій годині, як завжди, Олексій був вже на ногах, зайшов до Жори, той вмивався, бідкаючись, що йому не подобається кріплення на одній лижі. Гуренко порадив Карцеву замінити лижі в Семененка на складі і попрохав Жору по дорозі до завгоспа заглянути в гуртожиток до Люди, щоб вона, бува, не проспала. Від Жори Олексій завернув до контори: звечора забув покласти в рюкзак карту лісосічного фонду з графічним проектом освоєння його на найближчу п'ятирічку, тому був змушений зайти до свого кабінету.

Гуренко порпався в паперах на столі, поглядав на ручного годинника, прискіпливо в декотрий раз оглядав рюкзак, перевіряючи, чи нічого не забув, і чекав появи Жори з Людмилою та Бочарова.

Нарешті вони з'явилися. Першими до кімнати зайшли Люда з Жорою, а слідом за ними увіпхнувся з рушницею в руках, підперезаний патронташем, схожий густими насупленими бровами на діда Мороза, а клишоногою ходою на ведмедя, головний лісничий Віталій Іванович Бочаров. Увійшов, відразу заповнивши собою, своїм соковитим баском всю кімнату.

— Не гаймо часу — поїхали, — після теплого рукостискання запропонував Бочаров. — Чай питимемо у моїй машині, як проїдемо зимник. Перед лижною прогулянкою слід заправитись кріпеньким чайком. Снідатимемо на півдорозі, як проснеться ранок, королівський обід обіцяю в мисливській хижі на березі найбільшої ріки нашого з вами господарства — Плюхчи. Вечеря, братці, — за вами. Приймаєте?

— Приймаємо, — задоволений зустріччю з Бочаровим, відповів за всіх Гуренко.

— Тоді — по конях! — подав веселу команду Віталій Іванович. — На коня не буде. Рано ще. А на чай заробили, бо не полінувались заради неділі підняти удосвіта.

Машина зупинилась. Тут закінчувалась зимова дорога, а разом з нею і той острівець, який людина відвоювала у природи і обжила, Бочаров дістав з сумки два китайських термоси, вручив кожному по пластмасовій чашечці та бутерброди з сьомгою й маслом, розлив в чашки гарячий, міцно заварений запашний чай і, промовивши — „Будьмо!” — запросив молодих людей розділити з ним ранкову трапезу, не виходячи з машини. Сьорбали чай, уплітали бутерброди, зрідка перекидаючись незначними фразами, через вітрове скло поглядали в нічну темінь — густу і ще незайману ранковими променями сонця. За декілька кроків мовчазною темною стіною стояв ліс, а над ним завис повний блідий місяць.

Ось тут їм належало зійти з уторованої дороги і залишитись віч-на-віч із загадковою, таємничою природою.

Бочаров відправив водія з машиною додому, наказавши йому приїхати сюди о сьомій годині вечора.

І четвірка стала на лижі.

Ведучим був Віталій Іванович. Як знавець тутешньої місцевості і визнаний в районі лісовий поводитир, він володів лижами досконало, йшов легко, спритно, як молодий спортсмен-розрядник, хоч мав за плечима більше чотирьох десятків. За ним йшов Олексій, а далі Люда, замикав колону Жора Карцев.

Гуренко час від часу обганяв Бочарова, даючи йому можливість перепочити, і пробивав снігову цілину, прокладаючи лижню для товаришів. Двійка ведучих непомітно відривалась від Люди, бо дівчина не могла зрівнятись з дужими чоловіками у майстерності ходіння на лижах і виносливості, зрозуміло, відставала, притримуючи за собою Жору, і тоді Гуренко з Бочаровим робили невелику зупинку, щоб відстаючі могли їх наздогнати.

Чоловіки нав'ючилися рюкзаками, звільнивши Люду від заплічної ноші. Їй залишалось тільки вправно переставляти лижі, щоб вони не вискакували з лижні, і тримати в руках палиці, що також допомагало їй долати нелегку дорогу.

Стояла різдв'яна ніч з помірним морозом, без вітру і снігопаду. Погода видалась як на замовлення. Про кращу для прогулянки на лижах можна було тільки мріяти.

В таку ніч з колядками ходять, ковбаси з хріном їдять, відьм ганяють і милуються зорями, водять хороводи різдв'яні та розводять гостей по хатах, як це робили гоголівські персонажі із славнозвісної Диканьки.

Таємничість і загадковість передсвітанкового лісу з снігом по коліна, закутаними в білі шалі ялинами і соснами, нерухомими, припишклими пірамідами кущів нагадували Людї казку з далекого дитинства.

Справді, все здавалось дівчині нереальним, фантастичним... Ось зараз ялини простягнуть до неї свої лапи-віти, обгорнуть сніговою ковдрою і заколишуть, присплять ніжними колисковими.

З трьома сильними чоловіками, надійними охоронцями, рухалась Людмила лісом-казкою. Поряд на засніжених верхівках дерев, мов хвильками великого ставу, плив місяць: коли

Люда зупинялась, робив зупинку на гребені соснових верхівок-хвиль і допитливий місяченько заглядав Люді в очі, загравав до дівчини, — мало йому зірок, — кидав срібне просо на ліс, зирив поміж обважнілих від снігових кобеняків дерев до засніженого долу, шукав там сплячих лісовиків, дуже хотілось йому посмикати дідів-лісовиків за густі срібно-сиві бороди, полоскотати під носом, посіпати за довгі вії.

Тільки-но дівчина додавала ходи, як і місяць прискорював рух, не відставав від неї, не випускав її з поля зору, кепкував над нею, якщо вона губила палицю чи спотикалась.

Тихо в лісі. Їнколи тишу порушував сонний крик наляканого птаха, шарудіння мишей в снігу, чи мелодійний, ледь вловимий передзвін гірлянд, витканих з інею, що обкутали листв'яні дерева, а особливо — берізки.

З наближенням ранку срібний передзвін інею наростав, будив заспаний день, кликав його не затримуватися, прокидатися і випускати з нічних кишень довгождане світло.

Ліс прокидався від сну, оживав, нагадував людям про своє існування, своє буття, про своє вічне — і вдень і вночі, і літом і взимку, і з сонцем і без нього — життя.

Ліс жив. Під снігом. Під морозом. Не поспішав відкриватися перед людьми, зберігав загадкову таємничість, уважно спостерігаючи за кожним людським кроком. Ліс — цей одвічний земний трудяга, супутник людського життя, відпочивав, як солодко і розслаблено відпочиває косар після жаркого, семипотного жнивного дня.

Справжню насолоду від лижної прогулянки отримував Олексій. На лижах він перевіряв свою силу, загартованість, вивіряв міцність м'язів і потенційні можливості організму. З дитинства захоплювався він лижами, в інституті займався в лижній секції і здобував непогані спортивні результати. Не раз виступаючи у змаганнях, відстоював спортивну честь свого вузу. Лижі слухняно ковзали по незайманому снігу, прокладали вузьку двоколіюку, тихо, заспокійливо шелестіли, лягаючи на підмерзлу снігову корку, як шелестять осоки на болотах, розколисані серпневим вітром. Рипів сніг під лижами, осідав і спресовувався, попереду кирпатих лижних носів котилися

срібні місячні кільця, Олексій гнався за ними, а вони тікали від нього, вивертались з-під лиж і котились, котились поміж засипаними снігом корчами.

Холодне повітря лоскотало ніздрі, мороз пощипував за носа, дихалось на повні руди — легко і п'яно.

Роль тилового прикривача прийшлася Жорі Карцеву до вподоби. Він цілковито впорався з обов'язками Людиного помічника, йшов, як кажуть, по п'ятах у дівчини, уважно стежив за її лижами, палицями і стрункою поставою. Жора заздрив місяцю, — небесний залицяльник мав змогу постійно заглядати в дівочі очі, тоді як Жорі відводилась скромніша роль — дивитись дівчині в спину.

Зітхав нечутно Жора і натискував на палиці, коли Люда прискорювала ходу, щоб не відставати чи гальмував лижами, особливо на спусках, коли вона збивалась з ритму і уповільнювала ходу.

Карцев і місяць супроводжували Люду. Дівчина жила казкою і казковими образами. Місяць і Жора в дівочій уяві перетворювалися на казкових героїв. Зрими, реальні образи — Жора і місяць — творили для Люди казку: разом з лісом, зимою, снігом і місячним сріблом, разом з Бочаровим і Гуренком вводили дівчину в лісове казкове царство, де цар — природа, цариця — зима, а молода царівна — дівчина з блакитними, як водяні плеса по весні, очима. Роль лісової царівни цілком підходила світлокосій Людмилі.

Привал зробили на півдорозі до Плюхчи, коли над лісом засвітився день. Викотилось сонце: його промені, пробиваючись тонкими цівками в ліс, натикалось на білосніжні дерева і засвічувало міріади снігових кришталіків, перетворюючи все на сліпуче яскраво-блакитне сяйво.

— Перекур, — оголосив Бочаров, піднявши високо вгору лижну палицю.

— Перекур... Перекур... — Роздалися слідом за ним голоси Людмили, Олексія і Жори.

— За вогнище і сніданок, братці-товаришочки! — подав команду Віталій Іванович. — Людї доручаємо накрити стіл на отому зваленому стовбурі, — Бочаров показав на прикиданий снігом бугор, під

яким проглядались контури дерева.— В помічники бери Жору, а ми з Олексієм Петровичем займемось вогнищем і священнодіянням коло нього. Сало у тебе далеко, Олексію Петровичу?

— На плечах,— відповів Гуренко.

— Витягуй, будемо смажити — і швидко, і смачно. Чай заваримо в казанку — він в моєму лантуху.

Жора з Людою утрамбували сніг біля зваленого дерева, сніговий пласт з нього не скидали: снігова тумба з тонкою льодяною шкаралупою зверху мала правити за стіл. На нього Карцев і виклав з Олексієвого і свого рюкзаків всі припаси.

Бочаров і Гуренко назбирали хмизу і досить вміло і швидко розвели вогнище. Олексій натоптав в казанок снігу і підвісив його на жердину над вогнищем, щоб закип'ятити воду. З молодих осик вирізав чотири палиці, загострив кінці, настромив на них по білому кусню сала з м'ясними прожилками і вручив по палиці своїм розчервонілим від лижні та вогню товаришам.

Чотири пари рук тримали палиці з салом над вогнем: сало шкварчало, сичало, з нього капав жир, спалахував, вихоплюючи снопики іскор з вогнища. Це були хвилини справжнього блаженства, коли можна було з насолодою поцмакати язиком, очікуючи смажене сало.

— Який запах! Я вас перепрошую, братці-товаришочки, нюхайте і від того будете ситими,— принюхувався до сала Віталій Іванович, по-змовницьки підморгуючи Олексію. Людмила з Жорою переглядалися, мовляв, що там іще затіяли головний лісничий з начальником лісопункту — від них можна чекати всього. А Бочаров і не дума їх чимось дивувати,— він просто брав скибку хліба, відводив сало від вогню та підставляв хліб під нього, скибка вбирала розтопленій смалець і сама тягнулася до рота.

— Перепрошую, шановне товариство. Перепрошую. Смакота! Царська їжа в лісовому царстві,— блаженствував Віталій Іванович над змашеним куснем хліба.

Молоді люди наслідували його приклад і апетитно уплітали змашений хліб, смажене сало, соковиту ріпчасту цибулю. Жора нахромив цибулину на палицю, підсмажив її на вогні і запрошував напарників скуштувати цього делікатесу.

Біля вогню, ковтаючи гаряче смажене сало, Жора впрів так, як не впрівав на лижні, і зняв шапку, підставивши під сонячні промені, що навскоси пробилися до вогнища через стіну засніжених дерев, пишного мідно-червоного чуба.

— Своїм чубатим факелом, Жоро, ти нас засліпиш, — жартувала Люда. Вона була з майстром на „ти”, другий рік знала його, а тому дозволяла собі по-дружньому кепкувати з нього, бо в усьому ліспромгоспі не знайдеш людини з таким волоссям — не рудим, а мідно-червоним з бронзовим відливом на завитках. Завитків на Жориній голові було не менше, ніж на ягняті, і кожен із завитків претендував на виняткове місце на хлопцевій голові. Друзі по технікуму жартували: „Об Жориного чуба можна запалювати сірники” Ліспромгоспівські жартівники казали: „Вночі Жорі не потрібне освітлення — куди голову поверне, там стає видно”, а близькі в стосунках з ним дівчата дозволяли собі і такі жарти: „Нема хіни, щоб коси пофарбувати, треба Жору попросити, щоб зробив настій на чубі і в тому настої помити голову”

— Не бійся, Людо, мій вогонь твоє личко не спалить, — відпарив Жора дівчині. — Його вже мороз облупив, — натягуй маску.

— Не лякай дівчину, — заступився за Люду Бочаров. — Не слухай його, Людо, повір мені, мороз і сьогоднішня прогулянка підуть тобі на користь — з’явилися рум’янці на щоках, яким вже нічого не страшно — ні холод, ні вітер, і від яких Жора може загорітись, якщо...

Віталій Іванович засміявся і замовк, не закінчивши свою думку.

— Що — якщо? — допитувався Карцев. — Договорюйте, Віталію Івановичу, коли взялися за роль Людиного адвоката.

— ...якщо ненароком торкнешся Людиної щоки, — продовжував жартувати Бочаров. — В противному разі — тобі гарантована цілковита безпечність.

— А я проти того, щоб Жора торкався моїх щік, — не здавалася Люда, з викликом поглядаючи то на Олексія, то на Жору, а то на Віталія Івановича.

— Чому проти? — підтримуючи жартівливий тон, поцікавився Бочаров.

– А тому, що Жорині ластовинки перейдуть на моє личко.

– Ну ти й даєш, батькова дочко, – розгублено закліпав очима Карцев, а його обличчя спалахнуло ще більшим вогнем, зайнялося таким жаром, що від нього дійсно може загорітися не тільки березова береста, а й дубове поліно.

– Один – нуль на користь Людмили, – пробасив Бочаров. – Казав тобі, не зв'язуйся ніколи з жінками, коли йдеться про вік і вроду, бо неминуче потерпиш фіаско. Молодець, Людо. Хвалю, хвалю... Гумор для нашого брата лісівника, як соска для немовляти.

Олексій в розмову не втручався, весело поглядаючи на Жору і Людмилу, підкидав хмиз у вогнище, смакував запашним салом та добавляв снігу у казанок. Будь-який театральний спектакль, окрім зовнішнього емоційного ефекту, має матеріальну сторону. Діалог Жори з Людою Гуренко вважав за розважальну інтермедію на свіжому повітрі і давав можливість своїм друзям висловитись до кінця, а сам не забував про матеріальність навколишнього світу, про мету сьогоднішньої подорожі.

Поки четвірка лісових мандрівників трапезувала біля вогнища, сонце пробралось в ліс і повністю заволоділо ним, заповнивши яскравим світлом. І засяяв, загорівся, засріблївся ліс, заіскрилися сніжинки, забігали по них сонячні зайчики, замерехтіло, задзвеніло срібло. Сонячні промені натикалися на срібні нитки інею, на гірлянди дрібних сніжинок і відгукувалися органічними трубами, наповнюючи лісовий храм передзвоном срібних невидимих дзвонів і незвичайною музикою. Срібні дзвони. Срібний храм матері-природи.

– Яка краса! Яке диво! – широко відкритими очима дивилась Люда на сяючі стіни та голубий звід лісового храму і не могла відірвати завороженого погляду від срібного дива.

– Замилувалася? Після такої краси не захочеш в гуртожиток повертатись, – розділяв захоплення дівчини Бочаров.

– Уважно придивись до малюнків інею на березах і осиках, – звернувся до Люди Гуренко. – Що вони тобі нагадують?

– Квіти. Справжні квіти.

– Мені також. А які квіти ти розпізнаєш?

Люда мружила очі, вдивляючись в чудернацькі, майстерно виконані чарівником-морозом малюнки на деревах.

— Білі хризантеми... Ромашки... Айстри. На тій берізці — кущі розквітлого бузку і... конвалія... так, так — конвалія... Яке диво! Раніше я не помічала нічого подібного. Так і хочеться притулитись губами до айстр і хризантем.

— Ви любите квіти? — запитав Люду Бочаров.

— Дуже. Я кохаюсь в квітах.

— І тільки в квітах? — видав широку усмішку Жора.

— Уяви собі, мій дорогий майстре, не тільки в квітах, — не затрималась з грайливою відповіддю Люда.

— А в чому ще, якщо не секрет? — не відставав Карцев від дівчини.

— Дістань, Жоро, мені справжніх айстр і хризантем сьогодні, а ні на день пізніше — повідаю тобі я свої секрети.

— В такому разі — я пас.

— Два — ноль, на користь Люди, — підбив Олексій підсумки словесної дуелі своїх невгамовних товаришів.

— Ваші улюблені кольори, Людо? — запитав Бочаров.

— Білий і червоний.

— Певно, ви любите червоні маки, троянди і білі айстри?

— Ви вгадали, Віталію Івановичу. А ще — тюльпани і проліски.

— Твій любимий колір? — звернувся Бочаров до Олексія.

— Голубий і рожевий. Голубий колір в моєму розумінні — це цвіт барвінку і фіалок, а рожевий — еспарцету.

— А твій? — перевів Бочаров запитання до Карцева.

— Рудий.

Жорин жарт всім сподобався, і охоче до жартів товариство дружно зайшлося сміхом.

— А якщо серйозно? — допитувався Віталій Іванович.

— Якщо серйозно, — в Жориних рудуватих очах забігали бісики, — якщо серйозно — то я люблю такий колір, як очі в... Людмили...

Щоб не зустрітись з Людиним поглядом, Жора хутко повернув голову в протилежний від неї бік, вдаючи, що кохається червонобоким дятлом, який завзято вистукував на сосні, не звертаючи уваги на людей.

– Бачу, ви чудово спрацюєтесь на своїй дільниці, – сказав Бочаров, – не можете ні хвилини прожити одне без одного.

– Це ще як сказати, – загадково промовила Людмила, поправляючи на грудях довгу, схожу на перевесло з житньої соломи, косу.

Розмова припинилась. Гуренко чаклував над чаєм, Бочаров витягував з рюкзака пластмасові чашечки, подаючи їх по черзі Олексію, Людї, Жорі, потім задумливо сказав:

– Квіти – діти природи, її прикраса. Без квітів природа, як людське життя без дітей. Любов до квітів, як і любов до дітей, звеличує і збагачує духовно людину, робить її щасливою, а життя – світлим, радісним, не даремно прожитим. Як бачите, наш ліс не розлучається з квітами і влітку, і взимку. Поглянь на ліс. Яка фантазія, яке розмаїття витворів природи! Я б назвав зимовий ліс срібною симфонією. Я однаково люблю ліс – і зимовий і літній, і завжди він мені нагадує музику – пісенну весною, естрадно-симфонічну влітку, задумливу народну восени і органну зимою. В зимовому лісі я чомусь відчуваю себе маленькою мікрочастинкою, порошинкою поряд з безмежно великим, неосяжним срібно-зеленим храмом – геніальним і неповторним витвором матері-природи.

Глава двадцять п'ята

Бочаров, налягаючи на лижі, продовжував розпочату біля вогнища розмову.

— Наша лижня — це найкращий варіант для траси майбутньої дороги. Не знаю, що намалювали проектувальники, але певен, що ти погодишся з моєю думкою, коли потопчешся не оди раз на підступах до Плюхчи.

— Добре. Я вірю вам.

— Я покажу тобі дві місцини, де можна будувати житло, — на березі ріки, на буграх. Місце сухе, вода поряд, краєвид — закачаєшся. Риби тої-ворочком лови, а грибів, а рябчиків, а тетеруків сила-силенна. На протилежному березі — луки з запашною травою — п'янієш, коли ступаєш по ній.

— Чудово. Подивимось, — на знак згоди Олексій киває головою.

— Що кажеш? — не дочув Віталій Іванович.

— Чудово, кажу, чудово...

— Чудово... Це ще не все. Темтешній ліс, думаю, тебе також зацікавить — корабельні сосни і ялини, як на підбір... Оголите Плюхчу — збідніє ріка, втратить красу і силу.

— Будемо лісорозведенням займатись, — втішив Гуренко головного лісничого, але Бочаров всерйоз заяву Олексія не сприйняв.

— Поживемо — побачимо, — сказав він і замовк, наліг на лижі, прискорюючи ходу. Олексій обернувся, глянув, як там впорується з лижами Люда, усміхнувся до неї, а вона відповіла йому білозубою усмішкою, сяйнула оченятами.

— Не турбуйтеся — не відстану, — мовила навздогін і в свою чергу подивилась, як почуввається її охоронець і довірений паж Жора Карцев.

Ближче до Плюхчи траплялись клапті зрідженого, подзьобаного, як вовняний кожух міллю, соснового лісу.

— Сліди діяльності концесіонерів, — пояснив Віталій Іванович. — Висмоктали дебелишу сосонку, а гіршу прим'яли, — понад три десятки років голову піднімає і ніяк не може підняти.

Олексія вразило те, як глибоко в ліс забирались концесіонери, як далеко від шляхів сполучення і населених пунктів знаходились місця їх згубної діяльності, в якій глухомані, серед лісового і болотяного мороку, в снігу і багні, в злиднях і цинготних муках жили й працювали люди.

— Чи не весь приплюхчанський ліс отак поскубаний панамі капіталістами? — поцікавився Гуренко.

— Не журись — дещо залишили пани-імперіалісти і для тебе, не встигли вирубати все до останньої пурки.

Бочаров притишив ходу, а коли з ним порівнявся Олексій, пішов поряд. Їхньому прикладу послідували і Жора з Людою — роз'їхалися по двох слідах і йшли пліч-о пліч.

Дівчина розпашілася від швидкої ходи і вже почала помітно збавляти швидкість. З незвички боліли ноги, втома сковувала тіло. Жора весь час підбадьорював її, а Бочаров і Гуренко все частіше робили зупинки. Олексій вже пожалкував, що здався на прохання дівчини і взяв її у подоріж. Адже знав, що це їй буде не під силу.

Люда знемагала, але нізачо не хотіла, щоб це помітили чоловіки. Ні!.. Їм не доведеться нести її на плечах, у неї досить сил, щоб дістатися до Плюхчи і повернутись на лісопункт сьогодні. Трохи стомилася — дарма, втома — це ще не відмова організму від фізичного навантаження, а лише невелика передишка і перехід на друге дихання. Ось-ось включиться друге дихання і вона — на коні, чи кінь під нею. Олексій зрозумів настрій Люди. Всі слова будуть зайвими і недоречними. Дівчині не потрібне співчуття, вона хоче відчувати себе нарівні з чоловіками. Напросилася в похід — не гоже розслаблятися і киснути. І Люда натискувала на палиці, штовхала вперед лижі і вперто рухалася слідом за Бочаровим і Гуренком. Рухалась і заздрила Олексію, його силі, вмінню ходити на лижах. Заздрила Бочарову — міцному велетню, людині з великим по-

тенційним запасом енергії, котрий йшов на лижах легко, не-наче грався, його безвідмовний двигун здатен на переходи не в десятки, а в сотні кілометрів.

Коли проходили березняк, Бочаров двома влучними пост-рілами зняв з берези тетеруків.

Чоловіки підбирали вбитих птахів, а Люда стояла осторонь і спостерігала за діями своїх товаришів.

— Що задумались, Людо? — Олексієва рука лягла на дівоче плече і перервала невтішні роздуми. Вона стрепенулась і повернулась обличчям до Гуценка. — Поїхали. Час не стоїть на місці. Віталій Іванович запевняє, що через п'ятнадцять — двадцять хвилин дістанемося до Плюхчи.

— Поїхали, — тихо відповіла Люда і рушила слідом за Олексієм.

Чоловіки зрозуміли душевний стан дівчини. Винуватими і вибачливими очима дивився на Люду Бочаров, поправляючи рушницю за плечима: поглядав на підвішених до пояса тетеруків з витягнутими шиями і заплющеними очима, уникаючи зустрічі з Людиным засмученим поглядом.

Щоб розвіяти зняковілість товаришів, і свою в тому числі, Олексій, заплющивши очі і потягнувши ніздрями уявний запах, сказав:

— Пахне юшкою з окунів і харіусів, аж слина тече! Буде юшка, Віталію Івановичу?

— Постараємось. Снасті в рюкзаці, а рибка — у річці.

— Тоді — вперед і тільки вперед! — з удаваною серйозністю вигукнув Олексій. — Вперед до Плюхчі, дайош юшку!

Кожен з четвірки зайняв відведене йому місце на лижні і всі разом натиснули на лижі.

До Плюхчи прибули опівдні. Постояли на лижах на засніженому березі, перепочили, полюбувавшись вкритою снігом і кригою водою, а потім оглянули дві широкополі галявини, що знаходились на пагорбах в оточенні високих сосон. Олексій зупинив вибір на другій галявині. Вона йому сподобалася розмірами, а також тим, що знаходилась далі від болота, що мало неабияке значення для розміщення житла, особливо важливою була та обставина, що Плюхча в цьому місці мала, за всіма ознаками, твердий берег, до того ж крутий, а

це неабиякий плюс в період весняних паводків. З висновками Гуренка одностайно погодились і Бочаров, і Жора з Людою. Хто-хто, а Люда була в захопленні від Плюхчи, її берегів, від невидимих оком, але відчутних легеньми озонисто-легких струменів, що пронизували русло сплячої ріки і здіймались до неба, тягнулись назустріч сонцю. Вона відверто милувалась лісом, його тихими галявинами, високими ялинами. Олексій був задоволений від того, що у дівчини піднявся настрій, що на зміну розгубленості і сум'яттю до неї знову повернулись цікавість до оточуючого її світу, спокій і врівноваженість. Це добре. Після драматичного випадку на озері Люда ще більше посерйознішала, відкрилась Олексію невідомими раніше гранями характеру: змінилась зрілим розумінням життєвих ситуацій, критичним ставленням до подій, обставин. Разом з тим Люда стала більше довіряти товаришам по роботі, не крилася від них зі своїми почуттями, переживаннями, намагалась висловлювати думки вголос, звіряючи їх з думками друзів.

Хоч Олексій був ненабагато старший за неї, Люда вважала його досвідченішим, до того ж Гуренко став її рятівником і захисником, здатним у будь-який час прийти на допомогу, виручити з біди, простягнути руку дружби, підтримати, порадити і наставити в роботі. І дівчина тягнулася все більше й більше до нього, їй було надійно, легко і просто поряд з ним.

Олексій не міг не відчувати цього потягу дівочої душі: він бачив, він розумів її пориви, її особливе ставлення до його особи, її невідступність від нього. Людині очі, руки, голос, кожен жест — все видавало її почуття до Олексія. Він все бачив, все розумів, але не відповідав на її поклик, стримував себе, тамуючи в собі душевне збентеження і молоді, гарячі сердечні пориви. Вони прекрасно розуміли одне одного — без слів, зітхань, освідчень. Відчуваючи необхідність бути поряд щоденно, допомагати одне одному в буденних справах, вони не переступали тої невидимої межі у взаємовідносинах молодих людей — юнака і дівчини, за якою починається дещо більше за звичайну дружбу.

Люда раділа успіхам Олексія в роботі, їй імпонувало те, що її ровеснику довірено керівництво лісопунктом, з ним рахуються

на підприємстві, з ним радяться, його поважають, йому довіряють і справу, і людські долі, сьогоднішні і завтрашні турботи про розвиток виробництва, про життя і діяльність колективу.

А Олексій радів, що Люда позбавилась неприємностей в особистому житті, знайшла своє місце в колективі, переборола в собі зневіру до людей — близьких і далеких, відчула віру у власні сили, не спасувала перед незгодами, вистояла і з кожним днем все міцніше тримається на ногах. Надійніше ногам — спокійніше душі.

Сьогодні він хвилювався за дівчину: як-то вона впорається з незвичним фізичним навантаженням після недавньої тяжкої застуди, що ще давалася взнаки. І хоча Люда не виказувала своєї втоми, Олексій з тривогою спостерігав за кожним її рухом, готовий у будь-яку хвилину прийти на поміч.

Після оглядин місця розташування майбутнього стійбища лісорубів Бочаров повів молодь вздовж берега Плюхчи до мисливської хатини, яка знаходилась за пару кілометрів від другої галявини. За декілька хвилин четвірка вже протоптала слід до її прикритих на гачок дверей. Жодного людського сліду біля хатини. Лише сліди диких звірів і птахів на снігу.

В хатині пахло сухими сосновими дошками, денне світло ледь пробивалося через два віконця, затягнуті химерними візерунками морозу, зі стелі звисала павутина інею. Бочаров першим ступив до хати, зачепився шапкою за павутину — затріщали сніжинки-кристалики і посипались Віталію Івановичу за комір. Плитка, дерев'яний полик, що правив за ліжко, збитий з не струганих дощок стіл, березові товсті чурбаки замість стільців, на стіні біля дверей — полиця з невеликим набором алюмінієвого посуду, на одному чурбаку пуста відро для води, на столі у кружці з піском — дві свічки. В запічку в'язка сухих соснових і березових дров, ломик, сокира, навіть ручна, потемніла від часу пила. Мисливці — народ завбачливий, турбуються не лише про себе, а й про тих, хто випадково завітає до їхньої хижі, заночує в ній, чи перебуде негоду.

Чоловіки зняли рюкзаки, поставили їх в куток, повсідалися на чурбани і, розслабляючись після лиж, з насолодою затулювали цигарковим димом.

– Красота, – полегшено зітхнув Бочаров.

– Чудово, – підтримав його Гуренко.

– Про такий відпочинок можна тільки мріяти, – сказав Карцев. Люда зацікавлено оглядала нехитрий інтер'єр мисливської хижі, позаглядала на поличку, в запічок, торкнулася порожнього відра.

– Дивіться, а тут і харчі залишені – крупа, олія, сіль, мука, сухарі, – ділилась вона своїм відкриттям з чоловіками, а ті спокійно сиділи біля столу і водили очима за Людою.

– Неписаний закон мисливської братії – потурбуйся, щоб мандрівник, діставшись твоєї хижі, мав на пару днів їжу, – пояснив Віталій Іванович. – Ми також дещо залишимо з наших припасів.

Головний лісничий взяв зі столу велику шишку, схожу за формою на ту, що печуть для гостей молодой на сільському весіллі, і сказав:

– Березовий гриб – чага. Потурбувались братці-товаришочки, щоб не маючи чаю, заварювали і пили чагу. Хороший і корисний напій. Місцеве населення, звичайно корінне, споживає напій з чаги замість квасу і чаю, – і влітку і взимку. Чага – чудовий профілактичний засіб проти ракових захворювань. Медицина стверджує, що в лісових районах, де люди постійно споживають чагу, менше спостерігається хворих на рак. Раджу і вам, молоді люди, причащатись чаговим чаєм. Вміло приготовлений свіжий напій з цього диво-гриба за смаковими якостями не поступається індійському чаю і каві. Скушуйте – переконаєтесь. Рецепт його приготування бажавим може дати.

– Будь ласка, давайте, – попросила Люда.

– За обідом розповім, – пообіцяв Віталій Іванович. – Звіримо годинники – на моїх чверть за другу... Перекурили – і за діло. Пропоную розподілити обов'язки так: ми з Жорою до другої години – на рибалці, а Люда і Олексій Петрович топлять пічку, гріють воду, готують обід, наводять порядок в хатині і чекають нас з рибою. Ну, то як?..

– Згода, – відповів Гуренко за всіх.

Бочаров дістав з рюкзака рибальське причандалля, Жорі звелів прихопити ломик, і вони хутко вислизнули з хижі, залишивши Олексія і Люду біля плитки.

Олексій порався з дровами, різав лучинку для розпалювання, Люда хукала в пальці — їх встиг ущипнути мороз, адже в хижі було не тепліше, ніж знадвору, метушилася біля холодної плити і чекала, коли настане її черга розводити вогнище.

Ось спалахнув вогник, і сухі дрова затріщали, розносячи запах живиці і березового дьогтю по хижі. Приємне тепло лоскотало щоки, злизувало химерні візерунки на шибках, посипались срібні нитки з-під стелі на підлогу.

Олексій натоптав у відро снігу, поставив на плиту, підносив знадвору сніг у чавунці. Грїлась вода, нагрїлись у Люди руки, вона знайшла якусь ганчірку, витирала стіл, березовим віником, що чекав своєї черги біля дверей, підмітала підлогу, мила посуд. Дівчина розчервонїлась, як достигла вишенька, нагрїлась, зняла шапочку, а потім і куртку, залишившись в лижньому костюмі волошкового кольору, що так був їй до лица, до стрункої постави, а з плечей на тугі груди збігала, мов житне перевесло, довга коса до самого пояса. „Гнучкий стан, гнучкі брови, гнучкий розум” — казав про Люду „дід” Жеромський. „Схожа на легку, полохливу сарну”, — подумав Олексій, поглядаючи, як вправно, по-жіночому вмїло, по-дівочому елегантно довгими порозовїлими від шпар пальчиками Люда справляється з кухонними справами. Красива, ніжна, щира дівчина. Така з’являється до хлопців у снах і мріях, від зустрічі з такою тьохкає соловейком серце і перехоплює подих.

Олексій крадькома милувався схожою на розквітлу мальву дівчиною, а в його уяві випливала друга — та, яку він рятував у воді, — біла, як крейда, з заплющеними очима, з посинїлими губами, холодним тілом, нерухожими, неживими грудьми. Не вірилось, що таке було в дійсності, що подібне могло трапитись з цією дівчиною, що вона була по той бік життя, Сон. Дивовижний, неймовірний, неправдоподібний сон. Кошмарне сновидіння. З пам’яті не виходить та коротка, як сполох блискавиці в серпневу ніч, мить, коли Люда схлипнула, а груди заходили, ожили, заявивши про повернення дівчини з того світу в прекрасний і неповторний світ людського життя. Дихала, оживала Люда, жадїбно задубїлими вустами хапала життєдайне повітря і раділи їй поверненню до життя друзі,

сльози невимовної радості котилися по щоках тьоті Маші, полегшено зітхнув Олексій, як оце зараз чомусь зітхнула Люда, пораючись біля плити і чекаючи від Олексія якщо не довгих речень, то хоч би коротеньких слів.

Залишаючись наодинці з Олексієм, Люда губилась і чомусь соромилась його більше, ніж раніше, до драматичного випадку з Корольовим, трактором і з нею на озері. У неї чомусь частіше билося серце, хололо в грудях і відбирало мову. Їй багато чого хотілося сказати Олексію, але вона мовчала, окрім розмов на службові теми – ділових, конкретних, сухих, нічого не виходило. В думках народжувались і вирували теплі, хороші і ніжні слова, що вона їх вимріяла в своєму серці довгими безсонними ночами, а язик дубів і не повертався, щоб вимовити їх. Не вистачало духу, сили волі, як і тепер, коли вони залишилися удвох з Олексієм в мисливському будиночку біля потріскуючих у плитці дров з живими язиками ненаситного полум'я.

– Чому ви так зітхаєте, Людо?– запитав Олексій, і вона зраділа його словам, як радіють діти у квітні першим ластівкам.– Заморилися, сядьте – перепочиньте.

– Маму згадала,– сказала Люда неправду, бо говорити правду їй бракувало, як завжди, і мужності, і сили волі.– Як там вона? Переживає за мене... Хворіє...

– Хороша у вас мама.

– Матері всі хороші і найкращі у світі, бо це – матері.

– Так. Найкращі у світі. Найдорожчі в світі. Найрідніші...

Ви мало схожі з мамою... Лише розмовою і косами.

– Я – вилитий батько... А ви на кого схожі, Олексію Петровичу?

– Кажуть, що на матір і трохи на батька.

– Значить, щасливі.

– Як і ви, Людо.

Олексій підкинув дров у вогонь, виклав з рюкзаків на стіл провіант, виставив пляшку коньяку, розкладав страви в алюмінієвий посуд, що його подавала Люда. Потім взявся відкривати м'ясні і рибні консерви, Люда нарізала хліб, почистила цибулю і часник, сполоснула гарячою водою пластмасові чашечки Бочарова і пос-

тавила на плиту чайник з приплюснутим носиком і пом'ятими боками,— видно, бувалий в мисливських бувальцях.

Коли впоралися біля столу, присіли поряд на чурбаки, і тоді дівчина запитала:

— Ви б хотіли, Олексію Петровичу, пожити деякий час в такій хатині, серед лісу, під глибоким снігом, при великому морозі, біля палаючої пічки — безтурботно, спокійно, дрімотно?

— Хотів би — тільки недовго.

— Один чи з дружньою компанією?

— Не більше двох.

У Люди перехопило подих, несамовито закалатало серце: хто другий?

— Якщо удвох, то з ким? — заманювала вона Олексія в невидимий невід, але він легко виринув з нього.

— Мабуть, в напарники просив би Бочарова...

На Людиному обличчі майнула тінь розчарування. Вона чекала іншої відповіді.

— Чому з Бочаровим? — запитала.

— Він цікавий співбесідник. Багато знає такого, про що хочеться дізнатись, або ще раз почути саме з його вуст.

— А якби вас випадок заніс на декілька днів в оцю хижку удвох... ну, скажімо... з незнайо-о-мо-ю... особою,— Люда хотіла сказати з незнайомою дівчиною, але на останнім слові спохватилась,— щоб ви робили?..

— По-перше, уточнив, якого роду особа — жіночого чи чоловічого, а по-друге, чого вона хоче від мене,— включився Олексій у гру, запропоновану йому Людою.

— Припустимо — жіночого,— в Людиних очах спалахнули цікавинки-вогники.

— Я б запропонував їй готувати обіди, а сам заготовляв би дрова, ловив рибу, полював на зайців і куріпок,— злегка кепкували над дівчиною карі Олексієві очі.— Розповідав би їй казки Андерсена, а її просив би співати пісні Пахмутової і Майбороди.

— А якщо вона не вмє співати...

— Тоді я не розповідав би їй казок.

— Готувати їжу, полювати і колоти дрова — нецікаво для двох молодих людей... На місці тої дівчини я б довго не витримала...

- Ї я б не витримав.
- Щоб ви робили?
- Шукали б дорогу, якою можна було б якнайшвидше вибратись з лісу і дістатись до свого дому.

Людин і Олексіїв погляди зустрілись, схрестились двома блискавицями – блакитною і темною, спіймали один другого на продуманій і не такій вже безневинній грі і весело розсміялися. Сміялися голосно і щиро.

Як раптово спалахнула в Люди усмішка, так раптово й погасла, вона опустила вії, сховавши від Гуренка очі. Олексію здалося, що дівчина засоромилась; чи то своїх запитань, в яких він легко розгадав прихований підтекст, чи його напівжартівливого, напівкепкуючого погляду. Дівчина засмутилася, відвернулася від Олексія, ніби боялась зустрічі з його очима, – вагалась, чи продовжувати розпочату нею гру, чи відкрити відверто йому таємницю своєї душі і молодого гарячого серця, в якому спалахнув вогник і тепер згасає через відсутність взаємності. Як бувало з нею десятки разів раніше, так і тепер, – поряд з Олексієм Люда розгубилася, замовкла, а потім зірвалася з місця і побігла до дверей.

– Куди, Людо? – кинувся слідом за нею Олексій. – Верніться... там мороз... застудитесь...

– Мені жарко... Нестерпно жарко, Олексію Петровичу... Альошо... Не йдіть за мною... Я сама...

Дівчина рвучко відкрила двері, пірнула в клубок сивої пари, змішаної з морозним повітрям і швидко закрила легкі, виморожені зимою і висушені вітрами двері перед самісіньким Олексієвим носом, він ногою штовхнув двері і вибіг за Людою на сніг, між сосни, за якими вже заходило сонце і в його згасаючих променях химерно перехрещувались тіні від дерев, а небо займалося спокійним, холодним червоним полум'ям.

Люда бігла від хати, провалюючись в глибокий сніг, – просто-волоса, з піднятим до холодного полум'я над заходом обличчям.

– Людо, зупиніться... Прошу...

Вона не зупинялась, провалюючись у сніг, тікала від Олексія, від мисливської хатини, від своїх шалених думок, тікала в ліс, між голубі тіні сосон і ялиць.

Олексій наздогнав її за тендітною, схожою на снігурочку ялиною, легенько взяв за плечі, прихилив до себе, захищаючи від морозу і ховаючи від снігу, що посипався з ялини-снігурки, об засніжені віти якої він ненароком торкнувся.

— Не треба, Людо... Не треба... Ходімо до хати...— втішав Олексій дівчину, намагаючись заспокоїти її.— Прошу тебе... Підемо до хати. Холодно тут...

Вона підкорилася його волі, його бажанню, його словам. Зупинилась, повними сліз очима подивилась на Олексія, припала обличчям до його грудей і розплакалась.

— Не треба, Людо... Не треба,— розгубився Олексій, не знаючи, як втішити дівчину, тримав її за плечі, а вони здригалися від плачу і від холоду. Ї Олексію зробилося соромно перед дівчиною, так неприємно і соромно, як він почував себе в дитинстві перед матір'ю, коли вона застала його за шкодою.— Заспокойся... Не треба... Ходімо до хати.

— Пробачте мені... Я не хотіла, Олексію Петровичу... Так вийшло,— схлипувала Люда і повільно йшла поряд з Олексієм до хати, він витяг з кишені хустину, подав дівчині.

— Витріть сльози... Не треба...

Вона слухняно виконала і це його прохання, низько опустила голову, а він не знімав правої руки з її плеча, так і тримав руку, аж поки не дійшли до дверей хижі і не увійшли в її натоплене, пропахле сухою сосною, лісовими травами і вітрами нутро.

Кепсько почувалося Олексію. А ще гірше Людї. Боялися зустрітися поглядами. Не знаходили слів, щоб пояснити свої почуття, губилися від незвичайної ситуації, в якій опинилися.

— Пробачте мені... Я не хотіла... не розумію, як все вийшло, — ковтаючи слова, промовила Люда, коли увійшли в хатину і сіли біля столу.

— Не будемо про це... Не треба... Нічого не було.— спокійно говорив Олексій.— Будемо вважати, що нічого не було, окрім того, що ми подихали свіжим повітрям.

Подумки Люда картала себе за легкодухість, невитриманість, за невміння стримувати свої почуття, за цей зрив. Як соромно... Вона картала себе, не могла простити, що отак зірвалася. Розплакалася. Чому? Для чого? Хіба для цього був

привід, була причина? Ні... Не було. Вона запитувала,— він відповідав на поставлені запитання. Розумно, тактовно, трохи з жартом, але без будь-якої образи відповідав. А вона чого хотіла? Інших відповідей? Та, мабуть, ні. Тоді чому сльози, майже істерика, для чого ота втеча з хати, в ліс. Куди тікала? Чого тікала? Якщо маєш щастя, воно обов'язково тебе знайде, ти обов'язково з ним зустрінешся, нікуди воно від тебе не динеться.

Чекай свого щастя. Шукай його. Терпляче чекай. Надійся на нього. Концерти не потрібні. Що тепер про неї подумав Олексій? Який сором! Дожилася. Ні з того, ні з сього — вдалася в істирику, поставила і себе, і його в незручне становище. Як бути тепер, коли він поряд і не менш за неї розгублений, засмучений, сам не свій.

Хотілося провалитись крізь землю. Але земля не провалювалася, під ногами відчувались досить-таки міцні соснові дошки, по них з кутка в куток мовчки ходив Олексій, і вони голосно рипіли під його ногами.

Він думав свою думу. Вона додумувала свою. А удвох вони думали про одне, від чого нікуди не дітись молодим людям, думали про те, що зненацька вривається в їх життя, приносячи і радість, і щастя, і тривогу, а часом і біль.

З болем у серці переживав Олексій дівочий душевний розпач: тривожилось дівоче серце в пошуках свого щастя.

Серцю не накажеш. Серце чекає свого часу. Серце не поспішає, воно втішає молодих людей надіями і сподіваннями. Кохання неодмінно прийде,— світле, як травневий ранок в розквіті яблуневих і вишневих садів. Усміхнене, як сонце в очах малої дитини. Чисте, як досвітня роса. Велике, як людське життя — від першого і до останнього подиху.

— Треба вмитися, Людо. Вам не йдуть сльози,— Олексій спробував усміхнутися, Люда відгукнулася на його усмішку, відповіла сором'язливим усміхом і ледь помітним сполохом в очах.

Олексій зливав з кухля, Люда вмивалася біля напіввідкритих дверей, відразу за порогом — раз, вдруге хлюпнула водою в обличчя і побігла до плити, дістала з кишені носову хустину, втерлася, а Олексій поглянув на годинника, тільки хотів

сказати — „щось довго немає наших рибалок”, як за вікном прогупали дві пари ніг на двох парах лиж і в хатину разом з холодним повітрям та низкою риби в руці і задоволеною усмішкою ввалився Бочаров, а за ним слідом збуджений і радісний Жора Карцев.

Олексій і Люда кинулися розглядати улов.

— Ну, як? — Бочаров високо підняв мерзлу рибу, задоволено виставляючи її напоказ Олексію і Люді.— На юшку буде.

— Буде.— Олексій уважно розглядав улов.— Окуні... хариус. А це що за симпатяга?

— Це — сіг. Попався на гачок. Чудова риба. Не знаєш такої?

— Чув від місцевих рибалок, а бачити не бачив.

— Натопили ви від душі. Тепло, як у вусі,— похвалив Віталій Іванович молодят. Підійшов до плитки, досвідченим оком оглянув Людину кухню, залишився задоволений.— Гаряча водичка є, чай закипів. Беремось за юшку. Пора обідати і в дорогу. Сонце заходить на ясну ніч, чудово — назад наш шлях освітлюватиме місяць, братці-товаришочки. А це тобі, дочко,— Віталій Іванович дістав з кишені жменю темно-вишневих ягід і подав Люді.— Посмакуй північним виноградом, соковитий, солодкий — морозом прихвачений. Вигребли з-під снігу з Жорою. Неподалік невелике болітце, багате на журавлину, повесні, коли сніг зійде, треба сюди навідатись і назбирати червоних вітамінів.

— Дякую,— Люда прийняла від Бочарова гостинець і запросила чоловіків скуштувати ягоди.

— Дуже корисна ягода,— жуючи мерзлі ягоди, говорив Бочаров.— Комора вітамінів. Кращий засіб при недовкрів'ї. У кого низький гемоглобін — рекомендуйте журавлину, гарантую одужування і хороше здоров'я.

— Скористаємося з вашої поради,— відповів Гуренко.

Чистили рибу. Готували юшку. Жартували, ділились свіжими враженнями. Бочаров розповідав про рибалку, хвалив Жору: половина улову — справа його рук. Настрій у Люди помітно покращав, вона сміялась, залюбки поралась біля плити, допомагала Віталію Івановичу чаклувати над юшкою,— він готував її за власним рецептом. Зміна настрою у дівчини на кра-

ще поліпшила самопочуття Олексія, у нього відлягло від серця. В хатину вповзали сутінки — вісники близької ночі. Запалили свічку, загойдалось, заблিমало в кімнаті жовте світло, забігали по стінах довготелесі тіні, зробилося в натопленій, прибраній кижі затишно і хороше. Запашний аромат розливався від киплячої юшки, його посилював міцно заварений чай. Четвірка зголоднілих мандрівників з нетерпінням чекала тої хвилини, коли можна буде набрати у ложку смачної наваристої юшки і з насолодою, особливим блаженством її ковтнути і відчутти, як по тілу розливається тепло і розгоряється апетит.

До юшки пішов кон'ячок, розлитий на трьох Олексієм і випитий в два прийоми чоловічим товариством.

— Чудово,— прицмакував Бочаров.— Божественний напій, якщо пити з розумом і по ділу. Розширює судини. Розганяє кров. В мороз корисно. Фізика вчить, що в холод тіла стискаються, значить, судини також звужуються і їх треба чуточку, братці-товаришочки, розширити, що ми й зробимо, ковтнувши по сотці з гаком оцього напою.

Розмова точилася навколо мети сьогоднішнього приїзду до Плюхчи. Віталій Іванович розповідав про свої багаточисленні зустрічі з річкою, про проблеми з приплюхчанським лісом. А Олексій ділився своїми планами щодо будівництва лежнівки, житла: потрібно організувати окрему дільницю, підбирати до неї досвідчених робітників, в першу чергу, слід подумати про лежнівщиків, зв'язатись з бригадиром володимирських теслярів, які будують житло в Синьоозерську, щоб він збив будівельну бригаду для Плюхчи. Необхідно терміново поділитись своїми планами з Олександром Олександровичем, попрохати в нього хорошого організатора — майстра підготовчих робіт.

Бочаров і Карцев теж висловили свої думки з цього приводу, вносячи зміни і поправки в шойно народжений в голові начальника лісопункту план, а Люда здебільшого слухала старших товаришів, іноді вставляла своє слово, чи ставила запитання, коли розповідав Віталій Іванович. Жодним рухом, чи інтонацією голосу, жодним зрадливим поглядом вона не видавала свого внутрішнього стану, щоб, бува, Бочаров і Карцев не здогадалися, що сталося між нею і Гуренком. За це Олексій

був їй вдячний, бо не хотів, щоб їхні з Людою непорозуміння зіпсували приємне враження від сьогоднішньої подорожі.

За потемнілими вікнами хиталися загадкові тіні. Примарливі. Чудернацькі. Скоцюрблені від морозу тіні. Вони тривожать дівочу уяву, нагадуючи персонажів з гоголівської Диканьки: хижих звірів і різних знаних і незнаних дівчиною представників нечистої сили, що водяться, певно, в цих лісах. Люда зіщулюється і підсовується ближче до Віталія Івановича, відводить очі від завіконного видовища і намагається уважно слухати головного лісничого. У Віталія Івановича на правій руці відсутні два пальці – великий і вказівний. Люда щойно помітила це, але не наслідуюється запитати, за яких обставин Бочаров покалічив руку. Слухала б і слухала його розповіді – спокійні, змістовні, цікаві. Зовні Бочаров суворий і неприступний – насурмачені кошлаті брови-кущі, темні непроглядні очі, велика сивіюча голова, м'ясистий ніс, бас, якому позаздрив би диякон з божого храму дев'ятнадцятого століття, – великий, дужий, плечистий, справжнісінький тобі ведмідь. Перший раз побачиш – злякаєшся. А заговорить, теплим поглядом окропить співбесідника – відразу зникне настороженість і недовіра, а ще через декілька хвилин розмови зрозумієш, з яким чудовим, ерудованим, вихованим, добрим чоловіком, закоханим безмежно і безмірно в свою професію, в зелений одяг землі, маєш справу. Ї хочеться тобі слухати його ще й ще, і намагатися відтягнути хвилину розлуки, закінчення розмови... Люда в захопленні від розповідей Віталія Івановича, як колись в шкільні роки була в захопленні від книг Марка Твена, Джека Лондона, „Аеліти” Толстого, романів Фадеєва, Гончарова, Стельмаха.

– Про плюхчанську чарівницю Золотаву чули? – поцікавився Віталій Іванович.

– Не чули, – відповіла Люда.

– Не доводилось, – подав голос Олексій.

– Хто така – Золотава? – нетерпілося Людді дізнатись про загадкову чарівницю, мабуть, з нею пов'язана цікава історія. Вона ще ближче підсунулась до Бочарова, допитливо дивлячись йому в очі, навіть поклала на стіл недоїдений кусень хліба з оленьчим паштетом: вся увага, допитливість і зацікавленість.

— Золотава — дівчина, лісова чародійка, вічна шукальниця безповоротно втраченого кохання. Живе на берегах Плюхчи, бувалі мисливці розповідають, що на тому боці зустрічались з нею, ненароком натрапляючи на неї, сплячу на березових вітах, будили і вона хутко зникала в світлому серпанку, що оповивав ліс. Взимку вона з'являється біля мисливської хижі білою куріпкою чи совою, а влітку її можна зустріти в лузі, розквітлу медункою чи горицвітом.

— Розкажіть про Золотаву детальніше,— прохала Люда. Її прохання підтримали і Олексій з Жорою.

Віталій Іванович був настроєний на розповідь, а тому не примушував себе довго припрошувати.

— Золотава... Лісова чарівниця, загадкова лісова фея, чи може північна Мавка,— задумливо розпочав він свою розповідь.— Світлокоса. Голубоока. Струнка. З вінком з рожево-білого кліверу на голові, з гроною червоної брусниці в білосніжних зубах. Юна Олімпійська богиня, суперниця Афродіти, Венери, Талії, Музи. Недоступна. Загадкова. Прудконога. Золотий сонячний зайчик серед густого лісу, над темними водами Плюхчи. Золоте марево. Золотий дощ. Одним словом, Золотава... Чимось схожа на тебе, Людо... Волоссям, усмішкою, очима і станом...

— Не вводьте мене у фарбу, Віталію Івановичу,— засоромилася Люда.

— Правду кажу. Самому не доводилося з нею зустрітись, а з розповідей щасливців намалював в уяві її портрет і бачу, що її врода — твоєї подоба... Чого засоромилась? Вище голову тримай — нехай хлопці побігають.— Віталій Іванович по-батьківськи злегка погладив дівчину по світлокосій голівці, від чого вона ще більше засоромилась і спалахнула, як горобина багряно-стиглими ягодами в сонячних променях.

Віталій Іванович поклав руки на стіл, щоб разом з ними зняти з дівчини незручність і сором'язливість.

— Давно це було. В часи перших людських поселень в цих лісових краях,— продовжив він.— Жила в одному селі під небом біломорським, серед лісів древніх і боліт непрохідних вродлива дівчина, світлокоса, з льон-очима і сонячною ус-

мішкою, дівчина по імені Золотава. Покохав її сусідський хлопець Іван, відповіла вона йому взаємністю, і спалахнуло у них небачене на селі кохання, як спалахують протуберанці на сонці. Не мислили закохані молодята життя одне без одного, і вирішили одружитися. Добра слава про вродливу дівчину Золотаву вийшла далеко за межі її рідного села і докотилася до берегів Білого моря. Дізналися про неї помори, і один з найзаможніших з них, найзначніший на узбережжі чолов'яга вирішив будь-що-будь відшукати серед лісу в плюхчанському краї дівчину-вроду. Вирішив знайти її і одружитися. Чого б йому не коштувало, але добитися руки цієї дівчини. Підмовляє він дванадцять здорових хлопців із свого оточення і вирушає з ними в путь-дорогу. Знайшли вони потрібне село, допиталися в людей, де живе Золотава і дізналися від її односельців, що вона справляє з Іваном весілля.

Зрозуміли помори, що запізнилися із сватанням, що треба повертати голоблі до свого порога. Але не такий-то був багатій, щоб легко розлучитися з тим, що так довго шукав. І він приймає рішення – взяти силою дівчину, убивши перед цим її коханого.

Весілля в розгарі. „Гірко! Гірко!” – кричать гості. Мліють від кохання і поцілунків молоді. Хмеліють за столами дружки та бояри. Підсланий багатієм-помором молодик викликає Івана на вулицю. Золотава відчула недобре. Ця поява на весіллі незнайомої людини не віщувала нічого хорошого. Вона просить Івана не виходити з хати, але він її заспокоює, обіцяє через хвильку повернутися і зникає за дверима з прибулим. За весільним гаміром, за танцями і піснями гуляюча громада не помітила раптового зникнення молодого, а якщо хто й загляде, то не надав цьому ніякого значення.

Спохватились, коли почули крик з вулиці:

– Золотавочко... Золотавочко!

Це кликав наречену Іван, якого мордували під покривом ночі прибулі люди.

– Йванку! Голубе мій, – стрепенулась лебідкою Золотава і вибігла з хати, за нею кинулись захмелілі гості.

Бігали по двору, метались по вулиці, звали Івана, шукали його. А його ніде не було.

— Йваночку... друже мій... соколе мій... любий мій... Де ти? Відгукнися... — заломлюючи пальці, ридала вбита горем Золотава.

Не відкликався, не відгукувався Іван. Зник безслідно. Зник в лічені секунди на очах весільного товариства.

Тільки шумів вітер в соснах, шелестіло листя на осиках, за хатою кричав пугач. Він того крику робилось сумно, мото-рошно і страшно, а в лісі, віддаляючись від села в напрямку Плюхчи, чувся тупіт ніг, приглушений вітром і шумом лісу.

Гості кинулися слідом за втікачами. Попереду, немов на крилах, неслась Золотава, чіплялась весільним вбранням за кущі, рвала одяг, губила намисто, патлала коси і весь час гукала:

— Йваночку... Йваночку... Озвися... Відгукнися... Де ти? Що з тобою, Йванку?.

Але наречений не відзивався, його викрадачам вдалося втекти від переслідування. Весільні гості розбрелися по лісу, до ранку шукали Івана по всіх кутках і закутках, на березі Плюхчи і ніде не знаходили його слідів, так ні з чим і повернулися до села.

Не повернулася в село лише Золотава. Ніхто не знав, де вона поділась. Всі чули її ридання, вигуки, бачили в лісі, біля Плюхчи, але ніхто не міг доказати, коли і де саме обірвався дівочий крик і її не стало. Як крізь землю провалилася. Як у воду канула.

Всім селом десять днів і десять ночей шукали потім Золотаву, а заодно і Івана, та так і не знайшли — ні молодой, ні молодого.

Котрийсь з мисливців пізніше розповідав, що зустрівся на березі Плюхчи з вродливою світлокосою дівчиною: вона стояла гола по коліна у воді і молилась, а побачивши людину, кинулась під воду. Скільки не шукав мисливець у воді синьооку дівчину, чекав, може, десь винирне і з води вийде, але і не знайшов її і більше не бачив. Біля того місця, де вона Богу молилась, пошукав одяг і також нічого не знайшов.

Щезла, розтанула в голубому просторі Золотава. Пішла в ліс — з лісу не вийшла. Кинулась у воду — з води не з'явилась.

Побивались з горя її батько з матір'ю, брати з сестрами, родичі й близькі, до самої смерті оплакували втрату красуні-дівчини, — так і повмирили, не дізнавшись, що трапилось з нею.

Через три місяці після цих подій в селі з'явилися гінці з приморського поселення, завітали до батьків Золотавої, випитували, де вона, що з нею, а дізнавшись, що вона пропала в той весільний вечір, хутко покинули батькову хату і зникли з села.

А ще через три місяці з того ж приморського поселення в лісове село дійшла чутка, що викрадачі Івана вбили його і тіло вкинули в Плюхчу, а Золотавої вони так і не бачили, за винятком того молодика, який кликав Йвана із-за весільного столу.

А скоро в село поповзли повідомлення, що біля Плюхчи рибалкам і мисливцям зустрічається диво-дівчина, як дві краплі води схожа на Золотаву – у вінку, з розпущеним волоссям, білому одязі, – ходить вона берегом і кличе Івана, голосно кличе, ридає і кличе, підносить до неба руки і кличе, кличе, кличе. Намагались підійти до неї, звали по імені, але нічого з того не виходило – не відзивалась на позов, негайно зникала, неначе розчинялась в голубому морі, безслідно канула в небуття. І так вже декілька років. Ходить берегом, бродить лісом, топче трави на луках і кличе, кличе своє кохання, свого загубленого Іванка – єдиного, неповторного, дорогого і жаданого. Тужить за своїм обірваним щастям, за своєю невипитою любов'ю, за згубленим життям.

Її зустрічають люди. Її голос можна почути в лісі, над рікою, серед квітучих, посріблених росами лук. Буває, що вона підходить близько до мисливських хатин і кличе свого Івана, на той поклик вибігали мисливці, шукали очима Золотаву, але дівчину не находили, замість неї від людського стійбища здебільшого тікали куріпки, інколи сови. І зробили висновок люди, що то в подобі птахів до них підкрадалась сама Золотаву – лісова чарівниця, дівчина з легенди, одвічна шукачка загубленого кохання... Може, братці-товаришочки ви мої, вона нині також поблизу ходить і шукає свою долю...

Віталій Іванович замовк. В хатині зробилося тихо, лише мишиний писк під дошками підлоги порушував тишу.

– Неймовірно, – першою опам'яталась Люда. – Яка поема про велике світле кохання. Хоч би одним оком побачити її, Золотаву.

– Може, побачимо. Прокладемо дорогу до Плюхчи, частіше буватимемо тут, дивись, і наскочимо коли-небудь на Золо-

таву. Я б хотів зустрітися з нею в дівочій подобі, а не в подобі пташиній чи звіриній, – висловив побажання Жора.

– Не журись, Жоро, свою Золотаву ти ще зустрінеш, – не обійшовся без дружнього жарту Олексій. – В особі дівчини вона десь живе, виглядаючи свого Георгія, жде не діждеться його.

– Може й так, – кивнув Карцев головою і виразно подивився на Люду.

Дівчина не витримала його погляду, опустила очі. Чекала від Жори чергового жарту на свою адресу, але той мовчав.

„Вірити чи не вірити в казки та легенди – справа особиста. Ти, Жоро, мрієш про зустріч з своєю Золотавою, з диво-дівчиною, а я вже зустрів свою чарівну русалку, і не де-небудь, а в горах, серед лісу, біля річки. Зустрів і закохався в русалку. А до того не думав і не гадав, що на землі водяться русалки і що в них можна закохатися. Ото ж і ти, Жоро, шукай свою Золотаву. Шукай біля Плюхчи. Ти її обов’язково зустрінеш, а зустрівши, – покохаєш”, – так думав Олексій, згадуючи свою зустріч з Світланою, своєю далекою коханою.

Ця зустріч стала початком дружби – чистої, вірної, щирої. Де ти, люба русалочко? Як далеко ти від Олексія, як хочеться йому, щоб ти була поряд, завжди поряд.

Над віконцем вплив жовтолиций місяць, допитливо заглядав до хатки, де за столом чаювали три чоловіки і одна миловидна дівчина.

– Про випадок з таксаторами в цьому будиночку чули? – пригадав Бочаров подію трирічної давності, що відбулась в хижі, де вони нині знаходились.

– Не чули, – за всіх відповів Карцев.

Молодь знову приготувалась слухати щось незвичайне і таємниче. Але Віталій Іванович вагався – говорити чи ні, історія жаклива, а тут Люда, яка так близько до душі сприймає його розповіді і занадто хвилюється. Проте сама дівчина найбільше наполягала на тому, щоб Віталій Іванович розповідав, і з нетерпінням чекала, вся перетворившись на слух.

І Віталій Іванович здався, бо ж сам затіяв розмову, заінтригував молодих людей – змушений розповідати.

— Три роки тому влітку,— почав свою розповідь Бочаров,— в цій хижі мешкали чотири таксатори, які займались таксацією лісу в цій зоні. Молоді, бувалі, сильні хлопці. Всіх їх я чудово знав. Очоловав групу Мишко Карпукін. Славний хлопець, любив ліс так, як може тільки дитя любити матір... Отже, таксатори вдень працювали в лісі, а на ніч приходили до цієї хижі.

Одної ночі, коли таксатори, втопившись за день, міцно спали, на хижу набрели три злочинці — рецидивісти, які втекли з колонії і переховувались в лісі. Їм потрібні були їжа, зброя і одяг. Випадок давав змогу бандитам всім цим заволодіти,— і вони нападають на сплячих людей, пустивши в хід ножі. Перемога бандитам дісталась легко і без втрат. Приречені на смерть таксатори опору нападникам не чинили, бо не встигли й прокинутись, як отримали ножові удари в груди... Зробивши свою розбійницьку справу, злочинці забрали в загиблих необхідні їм речі і, не затримуючись, покинули місце злочину. Один з таксаторів — Слава Карельський залишився живим. Будучи тяжко пораненим, він прийшов до свідомості, коли бандити покидали хатину. Зрозумівши, в чому річ, переборюючи нестерпний біль, він непорушно лежав, щоб не видати себе бандитам. А коли вони зникли, з великим труднощами перев'язав Слава рани і вирішив повзти до людей. Втрачав свідомість, остаточно знесилювався, обкусаний мошкарою до м'яса, він на животі повз вверх по Плюхчи в напрямку найближчого населеного пункту — Кижми, відстань до якого більше сорока кілометрів. На півшляху його, знекровленого і в безпам'ятстві, підібрали двоє рибалок, які повертались з Плюхчи з уловом. Допомога хлопцеві підіспіла вчасно, не будь її ще з день,— Слава не ходив би більше по землі.

— Який жах! — Люда широко відкритими очима з острахом водила по хаті, в кожному кутку, за припічком, за вікнами їй ввижались розбійники, готові в будь-яку мить напасти на їх товариство.

Віталій Іванович ніжно обняв дівчину, пригорнув до себе і заспокоїв:

— Не бійся, Людочко. Спокійно допивай свій чай. Все буде гаразд. Гарантую тобі цілковиту безпечність. З такими орлами

тобі нічого не страшно — скривдити тебе нікому не дамо.— Звертаючись до всіх, сказав: — Лісу, братці-товаришочки ви мої, ніколи не бійтесь. Ліс — друг і захисник людини, він вас захистить, приголубить і ніколи не залишить у біді — допоможе всім, що має. Хорошим людям в лісі треба уникати зустрічі з випадковими незнайомими людьми, серед яких може попадатись і така погань. Обережність ніколи нікому не завадить, а тільки піде на користь.

Бочаров подивився у вікно, а потім на годинника.

— Місячно — це чудово. Назад повертатимемось, як по освітленій міській вулиці — на кожній сосні по ліхтарю із місячних срібних злитків. Через півгодини будемо вирушати.

— Не хочеться. Тут так хороше,— сказав Карцев.— Була б можливість — я б із задоволенням тут заночував.

— Не побоїшся? — злегка усміхнувся Бочаров.

— Не соромте, Віталію Івановичу, перед Людою сильних світу сього,— замість Жори жартівливо відповів Гуренко.— Іншим разом прийдемо сюди з ночівлею, рибки наловимо, пополюємо, юшку-куліш зваримо і діло зробимо. Обов'язково пошлемо вам, Віталію Івановичу, запрошення. Не відмовитесь?

— Із задоволенням запишусь до вашої команди.

— Мене візьмете? — запитала Люда.

— Подивимось на твою поведінку,— стрельнув Жора очима в її личко.

— Хіба я не здала сьогодні залік на участь в подібних експедиціях? — майже з образою в голосі промовила дівчина.

— Здала. На відмінно здала,— підбадьорив її Бочаров.— Вважай, що я вже проголосував за твоє майбутнє перебування в клубі лісових капітанів.

— Спасибі вам... Я хочу запитати у вас, Віталію Івановичу, та все не наслідуюся — де ви втратили пальці?

Запитання, видно, прийшлося Бочарову не по душі, він спохмурнів, як ясний день перед грозою, його погляд нерухомо застиг на двох куцях бруньках, що залишилися від пальців. Не хотілося Віталію Івановичу тривожити душу неприємними спогадами, пов'язаними, мабуть, з періодом його життя, що залишив свій слід на його дужому тілі.

Минулі роки... Минулі події... Пам'ять час від часу воскресшає ті болючі спогади. Їх не забути, до самої смерті вони залишаються з тобою, бо становлять невід'ємну частину твого життя. Не викреслити їх з життя, не стерти їх з пам'яті, не перетнути шлях до спогадів.

— Сліди післявоєнних років, — глибоко зітхнув Віталій Іванович. — Бандерівці замахувались відняти руку, а відбувся, як бачите, двома пальцями... Хай йому грець... Чого тільки не переживе людина на своєму віку...

В повоєнний рік попався я в руки хлопців з лісу, які не могли простити мені „совітське” походження. А поскільки я не підкорився їх вимогам, вирішили лишити мене кисті... руки, як пам'ять про зустріч... Сокира в руках одного з хлопців не послухалася його, скособочилася, і я лишився двох пальців. Досить про це...

Олексій слухав Бочарова, а його думки двоїлися, вирували, не знаходячи місця — то жайвороном здіймалися високо вгору, то соколом падали на землю, дробилися і розбігалися дрібними струмочками, губилися в траві, в піску, в лісових нетрях, серед колосистих пшениць і гіллястих дубів, у видолинках і яругах, а потім знову збиралися в єдиний шалений потік, і він, той потік, вирував в його голові, в його свідомості, викликаючи все нові, ще більш розбурхані думки. Сьогодні Люда розкрила перед ним свої почуття, відкрилася душею і серцем, повністю видала себе, чекаючи від нього взаємності. А він не відповів, не відгукнувся, він відштовхнув від себе дівчину, її довіру, її любов. Залишив її наодинці з її болем і душевним сум'яттям. Хоч як мужньо не тримається Люда, намагається не видати чоловікам своєї внутрішньої бурі, Олексій прекрасно розуміє її стан, і йому стає так прикро і боляче, як буває, коли втрачаєш найдорожче, що становить невід'ємну частину твого буття, твого щастя, твоїх надій і сподівань.

Як далі бути? Мабуть, треба відверто про все поговорити... З'ясувати стосунки. Розповісти про Світлану...

Наближався час розставання з гостинною мисливською хижею. Дружнє товариство допивало запашний гарячий чай.

Запасалися на дорогу внутрішнім теплом і енергією, мовчали, поглядали у вікно, освітлене круглолицим місяцем, — чи не

з'явиться, бува, біля хатини загадкова Золотава в подобі снігурки чи відбитої від табуна восени і загубленої в лісі лебідки.

Дзвеніли від морозу засніжені березові віги. Відталі вдень шибки затягувало химерними візерунками. Загадкові квіти, як на картинах Катерини Білокур з Олексієвої Полтавщини, ліси з доісторичних часів, схожі на динозаврів тварини і застигли місячні промені на квітах, деревах, папороті в кленових листках...

Глава двадцять шоста

У світі вирують політичні пристрасті. Світ живе неспокійно і насторожено. Люди планети з надією дивляться у завтрашній день, полюють за кожним словом відомих політичних діячів, вмирають і народжуються з великою вірою в щасливе майбутнє всього людства — без війн, без крові, без ганьби і душогубства, з щасливою дитячою усмішкою під світлим мирним небом, поряд з рясним вишневим цвітом, солов'їними травнями і пахучим пшеничним караваєм.

Людство стомилося від політичних бурь, кинжальних протигів холодної війни, стомилося чекати надійного миру, взаєморозуміння, дружби всіх народів, звичайного спокою як в своїй оселі, так і в цілому світі.

Гонка озброєнь. Воєнні блоки і угруповання. Ракетно-ядерна істерія. Воєнний психоз в країнах — заправилах капіталістичного світу. Прояви неофашизму в Західній Європі і на американському континенті. Проповіді підтоптаного Аденануера в західно-німецькому бундесвері. Політичні вибрики тайванського правителя Чан-Кайші. Національно-визвольна боротьба народів Африки і близького Сходу. Полум'яні заклики Насера до арабських народів. Територіальні домагання ізраїльських сіоністів.

Американський президент генерал Дуайт Ейзенхауер готувався до поїздки в Радянський Союз. Народи світу з нетерпінням чекали цього візиту, плекали великі надії, бо зустріч глав двох великих держав віщувала таяння льоду холодної війни і закріплення принципів мирного співіснування країн з різним суспільно-політичним ладом. В даному питанні багато залежало від того, яку позицію займе американський президент, чи стане

зустріч у Москві зустріччю на Ельбі в травні сорок п'ятого, коли генерал Ейзенхаузер командував американськими військами в Західній Європі і плідно співпрацював з радянським командуванням, очолюваним маршалом Жуковим. Президент часто згадує свої зустрічі з видатним радянським полководцем.

Президент готується до поїздки в Радянську країну, а за його плечима Пентагон брязкає зброєю, нарощує військовий потенціал, заправляє в НАТО, збільшує військові бази по сусідству з нашою країною.

Конгреси. Конференції. Асамблеї. Зустрічі на високих рівнях. Дипломатичні маневри. Політичні битви. Економічні санкції. І всюди – голос людей планети: „За мир в усьому світі! Геть війну! За дружбу і мирне співробітництво між народами!”

Цими повідомленнями переповнені преса, радіо, телебачення. Інтерв'ю. Коментарі. Міжнародний огляд.

Вирує світ. Бурлить світ. Тривожно і неспокійно вступає в сьоме десятиріччя ХХ віку.

Збагачуються монополії, ростуть ціни на пальне, золота лихоманка потрясає капіталістичних акул. В слаборозвинутих країнах помирають діти від голоду, хвороб, злиднів і нестатків.

Ніяких повідомлень про Китай. Ні в газетах, ні по радіо, ні по телебаченню. Що в Китаї, що з Китаєм? Які нові ідеї впроваджує в країні великий кормчий? Чи вирішили китайці проблему „великого стрибка” і чи перемогли горобців, бо вони багато поїдають зерна, що може привести до ускладнень із забезпеченням продуктами харчування китайського народу. Ніяких повідомлень... Мовчанка...

Радянський народ напружено працює над виконанням завдань семирічного плану розвитку країни.

Радянська наука і техніка збагатились новими видатними перемогами у використанні атомної енергії в мирних цілях і в освоєнні космосу. Уважно стежили радянські люди за повідомленнями про космічні досягнення, з нетерпінням чекали того дня, коли в Космос полетить перший радянський космонавт. Першою людиною, яка проникне в Космос, неодмінно повинен бути громадянин Союзу РСР! В це вірили радянські люди, в цьому не сумнівалися народи світу.

Розпочалось будівництво каскаду із шести гідроелектро-станцій на Ангарі, а також Красноярської ГЕС на Єнісеї.

Радянська держава, її керівництво робили все для зміцнення миру на землі, для того, щоб люди світу спокійно спали, кохалися, народжували і ростили дітей, вручаючи їм, своїм нащадкам, золоті ключі від святого святих людського надбання – миру на нашій тісній і неспокійній планеті.

Життя розвивалося. Життя буяло, як пшеничне поле на початку літа після сонячного, теплого травня з яскравими дощами і грозами.

Життя проходило в безкінечній боротьбі, долаючи своєю правдою людське зло і несправедливість.

Перемоги давались нелегко, за них треба було боротись, боротись вперто, рішуче, невідступно. Боротись і перемагати.

Перемагати і жити. Жити, щоб знову і знову боротись в ім'я того ж життя.

Потреби народного господарства в деревині зростали з дня на день.

Ліс, багато лісу, хорошого ділового лісу вимагали шахтарі і мебльовики, залізничники і корабели, його чекали будови, паперові фабрики, текстильники, музиканти, верстатобудівники, колгоспи й радгоспи, заводи і рудники, без нього не можна побудувати жодної школи, лікарні, чи то клубу, або дитсадка, хати чи хліва.

Всі чекали лісу. Всім потрібен ліс. Його не вистачало. Його щоденно рубали тисячами гектарів і сотнями тисяч кубометрів. А його все одно не вистачало...

Пищали механічні пилки, гули двигуни тракторів і автомашин, шелестіли троси, гарчали транспортери, вертілись крани, день і ніч стукали по рейках перевантажені деревиною ешелони. Падали й падали на землю віковічні сосни, ялини, дуби, осики, берези й вільхи, буки і граби, ясени і клени.

Кректали від шаленого натиску металевих зубів, від напружених м'язів лісорубів і падали, падали, падали, позбавлялися крони, кражувалися, вимірювалися, вираховувалися в кубометри і карбованці і безкінечним потоком пливли в бездонні нутра споживачів, а їм цього було мало і вони по всіх усядах

кричали: „Давай, давай, іще давай! Лісу, більше лісу, ще більше лісу, багато лісу! Давай!”

Зима не скупилась на сніг, крутила віхолами і вдень і вночі, нагорнула кучугури під дахи будинків, і не вгавала – хурделила, кушпелила, кидала і кидала сніг на землю.

Бульдозери не відпочивали ні години, безупинно розчищаючи дороги, розбиваючи снігові пласти, розсовуючи снігову кашу в бік доріг. Навертали обабіч шляхів п'ятиметрові снігові гребені, затискуючи шляхову стрічку в біло-мармуровий тунель.

Великий сніг ускладнював роботу на всіх ділянках лісозаготівельного виробництва, а найтяжче доводилось лісорубам виборювати у снігів кубометри зеленого золота: і люди, і техніка буквально тонули в снігу.

Для розчистки доріг не вистачало бульдозерів, і тоді Гуренко був змушений почергово відволікати на ці роботи трельовочні трактори: до них чіпляли важкі громіздкі снігоочисні трикутники, зварені з металу чи виготовлені з соснових колод і взяті в металеві поковки.

Хату Івана Кисельова повністю занесло снігом, лише димар стирчав над сніговими горбами, і з нього тонкою цівкою здіймався в небо сизий дим. Іван вирізав лопатою у спресованому снігу східці від дверей хати нагору і піднімався ними в білий світ, на лижах спускаючись з снігового даху прямо до крайніх гуртожитків і до магазину та їдальні. Там знаходилось його робоче місце в нічну пору.

Днями забіг Іван до хати, щоб підкинути дров у пічку, а заодно пропустити нічну порцію для внутрішнього зігрівання. Став повертатись на чергування, тільки до східців у снігу дотягнувся ногою і задер голову вгору, як відразу й занімів – зверху на нього дивились три пари вовчих очей, хижо висвітлюючи в темряві. Кисельову стало моторошно, але він довго не роздумував: відступив до хатніх дверей, підняв вгору рушницю і, не цілячись, просто в небо, вистрілів.

Нагорі загупало, загарчало, обдало Івана холодним сніговим пилом і затихло – вовки відступили.

Щоночі зголоднілі зграї вовків навідувались в селище, блу-

кали поміж будинками, нападали на собак і роздирали їх. Мисливці влаштували на них облави, каламутили нічну морозну тишу рушничними вибухами, злякано скавчали собаки, просинались мешканці лісопункту, визираючи у замерзлі шибки, шукали в місячному мороці нічних волоцюг, солодко позіхали і, невдоволено поглядаючи на годинники, повертались до теплої постелі.

Першим, кого рано-вранці зустрів Кисельов біля тракторного стану, був начальник лісопункту.

— Чув серед ночі стрілянину. Хто стріляв? — поцікавився Гуренко.

— Я стріляв. Навідались до моєї хати вовчики-братики, і я пустив їм вслід заряд картечі.

— Попали?

— Ні. Промазав, від житла відігнав, до ранку не показувалися.

— Інших пригод не було вночі? — Олексій завжди цікавився в Кисельова нічними подіями, і першим дізнавався від нього про новини, що вряди-гори траплялися в нічний час.

— Тихо. Спокійно, — відрепортував Кисельов. — У Райки сю ніч ніхто не ночував... Завгосп останнім вийшов з магазину, був того... під мухою... Найдовше звечора світло горіло у Главачка, мабуть, пельменями з жінкою займався. А Мотя вже в ідальні, розтоплює плиту...

Гуренко не стільки цікавили подібні нічні новини, як подобалась Іванова манера про них розповідати, і він, йдучи поряд з Кисельовим від тракторного стану до гуртожитку, де жив тракторист з буксирного трактора (треба було піднімати чоловіка з постелі і посилати з трактором на засніжений важкий підйом неподалік селища), слухав нехитрі розповіді свого нічного сторожа і думав думу на сьогоднішній день.

Устинов підганяє з переходом всього лісопункту на нову технологію розробки лісосік, а тут, як на зло — хай йому грець — хуртовини і снігові замети, що шкодять роботі, і, звичайно, гальмують переведення бригад Суржикова на новий метод. Треба сьогодні неодмінно побувати на дільниці Суржикова, підсобити йому в дечому, дивлячись по обстановці, можливо, вечором зібрати робітників дільниці на виробничу

нараду і детально обговорити це питання. Начальник планового відділу просила, щоб приїхав в ліспромгосп, хоче поговорити з Олексієм план підготовчих робіт на наступний місяць. Буторін вчора відчитував за неоперативність Солодкіна в розробці і поданні на затвердження голівінжу технологічних карт. Василь Пилипович, як завжди, підводить і себе, і лісопункт. Сьогодні з ним необхідно серйозно поговорити на цю тему, досить розкачуватися, пора братися за роботу, закачавши по лікоть рукави.

Довгенько не було листа від Світлани. Впорується із зимою екзаменаційною сесією, закрутилась, запрацювалась і не поспішає з відповіддю на його останній лист. Надія пише, що мати хворіє – мучить її, бідолашну, гемонський радикуліт, – два тижні пролежала, не піднімаючись з постелі. Софія Вербова поралася в хаті і у хліві, Надійка через день навідувалась, в листах до Олексія мати і словом про це не обмовилася, – не хоче його хвилювати і тривожити. Така вона завжди, його мати. Такі всі матері у світі. Боляче їм, терплять муки і мовчать, не хочуть, щоб їх біль віддавався душевним болем їхнім дітям.

Побивається Люда. Марнує і зводить себе дівчина. Вчора подивилася на Олексія з таким відчаєм і журбою в очах, що він другий день не може відійти від того погляду. І нічого сказати дівчині не може, не наслідиться, не відважиться піти на відверту розмову. А чи варто це робити? Що воно дасть? Може, краще поки що мовчати, нехай визріває в їх свідомості те, що вони повинні, що вони мусять сказати одне одному. І колись скажуть...

Вчора на нараді в ліспромгоспі Устинов багато уваги приділив створенню виробничо-господарської бази нового лісопункту.

Думки директора і головного інженера щодо організації підготовчих робіт і будівництва житла та шляхів сполучення в районі Плюхчи розійшлися: Устинов наполягав на підпорядкуванні цих робіт другому лісопункту, а Буторін вважав за доцільне утворити окрему структурну одиницю, підпорядковану безпосередньо ліспромгоспу, надавши їй право самостійної діяльності по організації нового лісопункту, яка б не залежала

від лісопункту номер два.

– Підкріпимо технікою і людьми Гуценка, дамо йому пару штатних одиниць технічного персоналу, нехай підбирає хорошого майстра будівельних справ і – в добрий час, – говорив Олександр Олександрович.

– У Гуценка досить своїх клопотів, нехай впорається з новою технологією, підтягує дільницю Суржикова і готує лісопункт до роботи у весняно-літній період. Нащо його переобтяжувати, – наполягав на своєму Буторін. – Пропоную доручити Гуценку прорубку просіки для дороги до Плюхчи і на цьому обмежити функції другого лісопункту щодо майбутнього сусіда.

Рум'янцева підтримала пропозицію директора.

– Олексію Петровичу спідручніше займатись Плюхчею, ніж будь-кому з нас, – висловлювала Лариса Андріївна свою думку. – Мені дуже сподобалась його інформація про оглядини місця майбутнього лісопункту, а також обґрунтовані пропозиції відносно розміщення житла, будівництва транспортних артерій... Я певна, що Гуренко впорається з новим дорученням при нашій активній допомозі. Здібностей, енергії і організаторського таланту йому запозичувати не треба, – в цьому ми з вами вже пересвідчилися.

Розумні очі Лариси Андріївни запитально дивились на Олексія, шукаючи у нього підтримки. Олексій відчував на собі теплий погляд начальника планового відділу, був вдячний їй за висловлену довіру, проте почувався недобре від надмірних похвал на свою адресу, вважаючи їх непотрібними і недоречними. Як вирішить керівництво, так і буде: Олексій не набирався на Плюхчу, але й не відмовлявся від неї. Його зацікавила ідея нового лісопункту, захопили перспективи і масштаби діяльності по його створенню. Ось де можна випробувати, себе і разом з тим набути певного досвід по комплексному освоєнню нових лісових масивів. Без сумніву, вирішуючи плюхчанську проблему в цілому, можна буде здійснити дещо з тих питань, що їх піднімав головний лісничий Бочаров під час поїздки до Плюхчи.

Гуренко уважно слухав виступи своїх керівників, зважаючи всі „за” і „проти”, і чекав своєї черги для виступу. Устинов

все частіше поглядав на Олексія, дослуховуючи своїх опонентів, шукав серед внесених ними пропозицій найбільш раціональну, надійну і економічно вигідну.

Устинов вірив Гуренку, а тому хотів доручити нову справу не кому-небудь, а саме молодому начальнику лісопункту, — з цього приводу в директора були свої далеко сягаючі плани, але про них ще рано говорити в офіційній обстановці. Поки що своїми планами з кадрових питань Устинов ділився лише з однією людиною на підприємстві — секретарем парторганізації Супруном. Приїзд у ліспромгосп Харитонова, розмови з ним, слушні поради „першого” спонукали Олександра Олександровича поглиблено зайнятись резервом керівних кадрів на підприємстві, разом з партійною організацією поліпшити виховання молодих організаторів виробництва, сміливіше висувати на керівні посади, зрозуміло, готувати надійну заміну і собі, і своїм помічникам, і помічникам своїх помічників.

Чудово розуміючи тактику директора, Супрун, не вагаючись, також підтримав думку Олександра Олександровича і, звертаючись до Буторіна, сказав:

— Георгію Антоновичу, мабуть, і вам буде легше керувати організацією нового лісопункту, якщо цю роботу очолить Гуренко. Я аніскільки не сумніваюсь у тому, що він з честю справиться з нашим дорученням, а у вас буде більше часу для вирішення багатьох проблем, що повсякчас і повсякденно тиснуть на головного інженера, себто на вас, і зустрічаються скрізь і всюди в діючих виробничих підрозділах ліспромгоспу. Нам з вами необхідно подумати про зміцнення технічного керівництва другого лісопункту, здійснюваного Солодкіним... Гуренку потрібний надійний помічник, а тим більше, якщо ми вирішимо плюхчанське питання на його користь.

— Ви маєте рацію, — погодився Буторін з висновками парторга щодо Солодкіна. — Давайте обговоримо це питання в робочому порядку разом з Гуренком.

— Підтримую вашу думку, — резюмував Устинов і звернувся до Гуренка: — Тепер за вами слово, Олексію Петровичу.

— Вас цікавить моя думка про технорука, чи про Плюхчу? — уточнив Олексій.

— Технорука залишимо на потім. Давайте про Плюхчу,— Олексіандр Олександрович довірливо дивився на свого вихованця, з нетерпінням чекаючи Гуренкових слів.

— Я згоден...

— І все?

— Все.

— Молодець. Коротко і ясно. Хвалю, якщо добре обдумано,— радісно зустрів згоду Гуренка директор.— Маємо час. Можна ще подумати.

— Обдумав, Олександр Олександровичу.

— Коли так — бажано успіхів. Разом з Георгієм Антоновичем і Ларисою Андріївною прошу в триденний строк скласти план нашої спільної діяльності по освоєнню Плюхчи і подати його на розгляд технічної ради. Як, Георгію Антоновичу, підходить така пропозиція, вистачить часу для розробки заходів, чи ні?

— Вистачить. Впораємось,— запевнив директора Буторін і на тому були поставлені перші крапки над „і” в нелегкій роботі по створенню нового лісозаготівельного плацдарму в ліспромгоспі. Всі розуміли, що до останньої крапки ще далеко.

Олексій в деталях згадував вчорашню розмову на нараді в директора, поспішав вирішити ранкові лісопунктівські справи, щоб спокійно засісти в робочому кабінеті над розробкою організаційно-технічних заходів по Плюхчи, котрі треба завтра подати на розгляд і доопрацювання керівництву ліспромгоспу.

Над цим Олексій працював не більше двох годин. Його робота була перервана несподіваним приходом водія лісовоза Потехіна. Він рвучко відкрив двері Гуренкового кабінету і видихнув з порогу:

— Біда, Олексію Петровичу...

— Що трапилось? — стрепенувся Олексій, впиваючись очима в бліде обличчя одного з кращих у колективі водія.

— Везу в Синьоозерську лікарню травмованого робітника з нової бригади... Прізвище його Чижиков...

— Де він?

— В кабіні моєї машини.

Олексій, як був, без кожуха вибіг слідом за Потехіним до лісовоза, що стояв навпроти контори. Автомашина була без

причепи, в її кабінку заглядали жінки з їдальні і прибиральниця Раїса. Вгледівши роздягнутого начальника, Раїса кинулася в контору, щоб взяти верхній одяг Гуренка: мороз з вітром до кісток проберуть чоловіка, вистачить одного лиха, привезеного з лісу Потехінім, для чого іншого шукати.

Олексій боязко відкрив дверцята кабінки і відсахнувся, побачивши в ній закривавленого чоловіка, що непритомно звис до колін залиту кров'ю голову і тихо стогнав.

— Негайно знайдіть Тамару, вона повинна бути в медпункті, — розпорядився Гуренко, звертаючись до наляканих жінок. — Як трапилось? — звернувся Олексій до водія.

— Всіх деталей не знаю. З розповідей Карцева і людей з бригади зрозумів, що його... що він підскаочив під ялину, звалено Якубовським. Кажуть, попав бідолаха під перше дерево.

— Де Карцев?

— Залишився на лісосіці.

— Солодкін також там? Ви його бачили?

— Там, а де ж йому бути... — бачив і його. За вами зараз приїде Гриша, йому давав вказівку Василь Пилипович.

— Олексію Петровичу, одягніться, — Раїса злегка торкнулась Олексієвого плеча, подаючи йому шапку і кожуха.

— Що вам потрібно? — не розуміючи жінку, невдоволено відзивався Гуренко на її дотик і тихий голос. — А... одяг... Спасибі вам... Не замерзну.

— Одягайтесь. Хутчіше, прошу вас, — наполягала жінка і тільки тепер Олексій зрозумів, чому його морозить, і підкоряючись владній вимозі Раїси, швидко одягнувся.

Захекавшись, до машини підбігла фельдшер лісопункту Тамара, скочила на підніжку кабінки і зайнялась закривавленим Чижиковим. Їй допомагали жінки — Олена, Зінаїда, Мотря, Раїса.

Олексій стояв осторонь, нервував, поглядаючи на дорогу, чи не їде Гриша, рвався в ліс, до місця нещасного випадку і подумки благав, молив Тамару надати необхідну допомогу потерпілому, щоб зберегти йому життя, довести до лікарні і врятувати... врятувати людину.

Олексій не підганяв Тамару, його слова для неї були зайві, вона вміло робила свою справу, їй допомагали жінки, а Гурен-

ко терпляче чекав, коли фельдшер впорається з Чижиковим і Потехін зможе продовжувати поїздку в Синьоозерськ.

Потехін підійшов до Олексія і запитав:

- Фельдшер поїде з нами?
- Обов'язково.

Чи витримає Чижиков? Настільки серйозна у нього травма? Хто винен, як трапилось і де взялось таке лихо на його лісопункті? Невже Жора Карцев допустив якусь необачність, дозволив роботу новачкам без інструктажу на робочому місці? Олексія терзали невтішні думки. Не маючи чіткої відповіді на ці запитання, він не міг детально доповісти Устинову і Буторіну про обставини випадку. А доповідати треба негайно...

Одне було цілком зрозумілим для Гуценка – в ліс прибули люди, які не мали жодного уявлення про заготівельну справу. Треба було підійти принциповіше до цього і йому, і Солодкіну, і Карцеву. І ось внаслідок – людська трагедія. На лісозаготівлі приїхали степовики, і з ними треба бути обачливішими.

Два дні тому Гуренко одержав поповнення, на лісопункт прибуло по оргнабору двадцять чоловік з південних степових районів України.

Там, вдома, вони вирощували хліб, тут, на лісопункті, їм необхідно оволодівати новою, дуже складною професією лісозаготівельника.

З новоприбулих організували дві бригади: одну забрав Загидулін, друга пішла до Карцева. На чолі бригад поставили досвідчених бригадирів – вальщиків лісу, передали їм трактори з досвідченими трактористами. Бригаду, направлену на дільницю Карцева, очолив вальщик з бригади Морозова Якубовський, врівноважений, метикуватий чоловік, прихильник дисципліни, що її запровадив на лісопункті Гуренко.

З новенькими спочатку провів бесіду Олексій, потім зробив вступний інструктаж з техніки безпеки Солодкін, і тільки після цього Гуренко дав дозвіл приступати до роботи. Але перший робочий день новеньких почався з дуже великої неприємності.

– Ми поїхали, Олексію Петровичу, – подала голос з кабіни Тамара.

- Як його справи? – запитав Олексій.
- Поки що тримається... Будемо сподіватись... на краще...
- Щасливо. Везіть обережно. По приїзді в Синьоозерськ телефонуйте мені, будь-ласка...
- Обов'язково.

Тамара сіла поряд з потерпілим, Олексій закрив дверцята кабіни, і машина повільно зрушила з місця. Гуренко ступив декілька кроків слідом за машиною, потім різко звернув з дороги і пішов до контори. Мовчки по робочих місцях розходились жінки, зітхали, думали кожна про своє і всі про одне і теж – про велику неприємність, що сталася в житті лісопунктівського колективу.

По телефону Олексій доповів про нещасний випадок Устинову, і на лісопункт негайно виїхали Буторін та інженер по техніці безпеки Мартинов.

В лісі Гуценка зустріли засмучені Карцев і Яблонська. Повели Олексія на ділянку, там до них приєднались Солодкін і Якубовський. З обігрівального вагончика вийшли земляки потерпілого Чижикова, збились в наляканий гусиний табунок, понахиляли голови і мовчки спостерігали за поясненнями, що їх давав начальнику лісопункту майстер Карцев на місці, де трапилося нещастя, поряд з поваленою ялиною висотою не більше десяти метрів. Верхівка ялини торкалась кривавої плями на білій сніговій ковдрі. Всі присутні боязко поглядали на ту пляму, намагаючись якнайшвидше відвести погляд.

Винуватими очима дивився на Гуценка бригадир новоспеченої бригади Якубовський, якимось враз постарілий за ці декілька годин.

– Як же ви, Сергію Карповичу, не доглядили наше нове поповнення? – звернувся Олексій до Якубовського.

– Сам не второпаю, як скоїлося лихо, як він потрапив під дерево, – Якубовський заїкався, так завжди бувало з ним, коли він дуже хвилювався. З лоба на очі йому збігав піт, і Сергій Карпович ніяк не міг йому зарадити, витираючи то рукавом кожушка, то шапкою, а піт ряснів і ряснів на бригадировому чолі і збігав на засмучені, згорьовані очі. – Коли їхали до нашої ділянки, Георгій Михайлович зійшов на пару хвилин біля

естакади Єсаулкова, а мені наказав до його приходу нічого не робить, людей на лісосіку не допускать, бо їм ще треба дати інструктаж. Мої хлопці розглядали естакаду, а я підійшов до цієї... ялини і вирішив випробувати на ній нову бензопилу. Чиркнув по стовбуру (хіба це дерево – хворостина). Під час падіння ялину вивернуло і вона лягала в напрямку естакади, де стояли люди, щоправда не дотягувала до них – я вмить це визначив і гукнув: „Стоять всім на місці!” Ніхто навіть не поворухнувся, окрім Чижикова. Чи він мене не зрозумів, а чи чогось злякався, чи може до того йшлося – зірвався з місця і побіг не в протилежний від падаючої ялини бік, а назустріч їй, підставив голову під верхівку дерева... І як бачите... Моя вина. Я за неї в одвіті. Не треба нікого винити, окрім мене...

Якубовський до болю стискав пальці в кулаках; робітники з бригади водночас глибоко і голосно зітхнули, декотрі з них закашлялись нервовим, здавленим кашлем. Мовчав Солодкін, тупцював на снігу Жора Карцев, вовняною рукавичкою витирала сльози на щоках Люда Яблонська, її очі палали нездоровим, тривожним блиском. Як і всі присутні, вона також почувала себе винною перед цими зажуреними людьми, які залишили в Причорномор'ї свої домівки, дружин, дітей, свою звичну роботу і змушені були їхати далеко від рідних осель, щоб хліборобськими руками допомагати лісозаготівельникам добувати „зелене золото” Перша їх зустріч віч-на-віч з лісом стала для них тяжким випробуванням, обернулась трагедією для одного з їхньої групи. Невидимий психологічний бар'єр виник між ними і лісом, між їх намірами і реальною дійсністю в перший робочий день на новому місці, в новому колективі. Прикро... Боляче... І степовикам, і їх молодим керівникам.

– Яка сім'я у Чижикова? – запитав начальник лісопункту його земляків.

– Дружина і двоє дітей п'яти і семи років, – відповів приземкуватий, коренастий чоловік, найстарший серед новоприбулих. Олексій добре його запам'ятав з першої зустрічі, як самого балакучого, так і оригінального призвищем – Зарийсало.

– Скільки йому років?

– Двадцять дев'ять, – знову послідувала відповідь Зарийсала.

— Прошу всіх до вагончика, — розпорядився Гуренко. — Займемось оформленням необхідних документів.

Перше тяжке випробування звалилося на голову Олексія.

Вночі не спав. Голову розколювали невтішні думки. Пізно увечері з лісопункту поїхали Буторін і Мартинов. Після них Гуренко ще довго сидів за робочим столом, почергового відпускаючи на відпочинок майстрів Суржикова і Загидуліна, за ними — Яблонську, останнім — Солодкіна. Коли залишився один, витяг з шухляди стола материного листа, сьогодні одержаного, і став повільно його читати.

Мати нічого не писала про свою хворобу, повідомляла деякі сільські новини і просила сина берегти себе. Так хотілося Олексію пригорнутись до матері, поділитись з нею невтішними думками і переживаннями, звідати їй свої випробування і нелегкі виробничі справи.

Дорогі наші матері, коли б знали ви, як часто не вистачає вас, ваших порад, теплих, лагідних слів сином вашим, як вони, сильні, загартовані, досвідчені і запальні в своїй роботі, інколи потребують одного материнського слова, вашої невеликої підтримки, щоб перемогти, здолати неприємності.

Мати пише, що весною будуть відрізати городи, немовби вже немає потреби в селах тримати великі присадибні наділи — кажуть, прийшов в колгосп такий циркуляр. А що робитимуть з відрізками, до чого і куди їх притулиш і як їх буде обробляти колгосп — цього поки що ніхто толком не може пояснити. Чи не рано вдалися до такого способу впорядкування індивідуальних земельних наділів, — запитує мати. Бідкається, що прийдеться корівку збувать. Хіба колгосп настанчить всіх молоком — і державу, і колгоспників. Для держави, хай як не кажуть, індивідуальний сектор — велика підмога. І молоко, і м'ясо, і яйце, а ще картопля, овочі, фрукти. В декого у відрізи попадають садки, — що з ними робить: нехай колгоспові залишаються, чи вирубувати їх.

Проблеми... Проблеми... Мати звертається за порадою до Олексія, а йому конче потрібна материна порада. Завтра постарається написати їй, заспокоїти, нехай не переживає, не мліє душею — все перемелеться, все влаштується, наша держа-

ва ніколи не дасть скривдити своїх трудівників, а якщо хтось в дечому перегнув палицю, його виправлять, підкажуть, яким чином і чому слід виправити допущені помилки.

Серед ночі Олексія розбудив телефон, в трубці сонним голосом відізвався Мефодій Мартинович Гончаров:

— Вибачте, Олексію Петровичу... Тільки що мені повідомили, вирішив і вас поставити до відома,— розтягуючи слова сопів у телефонну трубку заступник директора. Почувши його голос, Олексій все зрозумів, і в нього стрепенулося серце.— О пів на другу помер Чижиков... Кріпіться, Олексію Петровичу... Не падайте духом... Вибачайте... До завтра.

— До завтра,— з болем у душі видавив Олексій і зі злом кинув телефонну трубку на вилку апарата, неначе вона була в усьому винна.

Наступного дня на лісопункт прибули в супроводі Буторіна і Мартинова помічник прокурора району Цвігун і технічний інспектор обкому профспілки Занозний.

Повіяла, закрутила на другому лісопункті слідча віхола.

Глава двадцять сьома

В районний центр – Покрівськ їхали великим гуртом. Очоловав представництво Синьоозерського ліспромгоспу на суді Устинов, його супутниками були Буторін, Гуренко, Солодкін, голова робіткому Глушков, Якубовський і винуватець події Жора Карцев.

Закінчилось слідство, набухла справа, заведена прокуратурою на майстра Карцева: його звинувачували у відсутності контролю за діями недосвідченої бригади, що призвело до грубого порушення правил техніки безпеки і спричинило нещасний випадок на виробництві, що став причиною травми і смерті лісоруба Чижикова, який залишив на білому світі двох малолітніх сиріт, вдову і кволу стареньку матір.

Як кошмарний сон були для Гуценка і його товаришів останні два місяці, коли велось слідство, давались пояснення, з'ясовувались стосунки молодих лісопунктівських керівників із законодавством, рідними загиблого, слідчими органами і між собою.

Зустріч з дружиною і братом Чижикова, коли вони приїздили в ліспромгосп на виклик адміністрації, а Гуренко з керівництвом підприємства організував відправку покійного залізницею до рідного села, тяжким каменем лежала на серці Олексія, на все життя карбуючи глибокий слід в душі.

За смерть людини потрібно відповідати. Слідчі органи порушили кримінальну справу проти Карцева, він не забезпечив чіткого виконання службових обов'язків майстра лісозаготівель, внаслідок чого на лісосіці опинились люди, не проінструктовані по техніці безпеки на робочому місці.

Показання Якубовського, де він виступав на захист Жори і частково брав вину на себе, певною мірою відігра-

ли свою роль — звинувачення проти Карцева було дещо пом'якшено.

Кримінальна справа проти Якубовського не порушувалась.

Нещодавно Жору востаннє запросили в прокуратуру, де ознайомили з обвинувачувальним актом і взяли підписку про невиїзд. Засмучений повернувся Жора до лісопункту, схуд, почорнів, змарнів, мов неприкаяний ходив на роботу і з роботи. З жалем дивились на нього, вкрай виснаженого морально, друзі по роботі. Втішали, як вміли і як могли, особливо побивалась біля майстра його вірна помічниця Люда Яблонська.

Пригнічений стан не покидав Гуценка, він дуже переживав за Жору, вболівав за нього, як вболівають за близьку і дорогу людину, вірного товариша.

Олексій належав до тої категорії людей, яким притаманне вболівання за долю всіх, без винятку, людей, з котрими доводиться спілкуватися в житті. Душевний біль Карцева стократ віддавався болем в Олексієвій душі.

Щоб вивести Жору з пригніченого стану, Гуренко вечорами запрошував до себе, інколи до них сором'язливо приєднувалась Люда, і вони розмовляли, читали разом, грали в шахи чи доміно, слухали музику.

Люда чудово переказувала зміст прочитаних нею книг, і Олексій з Жорою з великим задоволенням слухали її, відверто милуючись дівочою вродою, а вона постійно губилась і ніяковіла, коли хто-небудь із співбесідників довше звичайного затримував на ній свій зачарований погляд.

Останнім часом в центрі уваги світової громадськості перебувала четвірка радянських солдат, віднесених на баржі в Тихий океан. Відважні воїни мали при собі запас їжі і води на три дні. Сорок дев'ять днів Пилип Поплавський, Асхат Зіганшин, Іван Федотов і Анатолій Крючковський боролись за життя, порівну ділили кожний ковток прісної води. Ніхто з них не зробив жодного зайвого ковтка, лише коли відмічали день народження Анатолія Крючковського, йому запропонували подвійну порцію води. Але він відмовився. Хлопці порізали на шматочки попруги, шкіру з чобіт, з гармошки і варили їх у морській воді.

Відважні радянські воїни за весь час довготривалої тяжкої мандрівки в океані не втратили людську гідність, зберегли її. І вижили, вистояли, перемогли смерть.

Їх підібрали американські моряки, доставили на американський континент і надали медичну допомогу. Скоро відважна четвірка прибуде на Батьківщину.

Олексій, Жора і Люда захоплено зустрічали кожне повідомлення в пресі чи по радіо про мужніх хлопців, своїх ровесників, чий подвиг потряс весь світ.

Перед подвигом четвірки, їх випробуваннями, складним екзаменом долі оці неприємності, що їх переживали Гуренко, Яблонська і Карцев, дещо згладжувалися, ставали мізерними і незначними. Можливо, саме через це Жора став зовсім іншим, він почав реальніше і тверезіше оцінювати круговорот подій, в центрі яких неждано і негадано опинився, відчув у собі сили і здатність вистояти перед бурею і незгодами, вготованими йому власною долею.

Тримайся, Жоро! Кріпися, Жоро! На твоєму трудовому шляху ще багато буде невдач і неприємностей і ти не маєш права спіткнутись об першу з них. Обернися назад, пригадай своє невтішне сирітське дитинство, коли залишався ти без батька й матері, але не загинув, не зрадив світлій пам'яті батьків, а вистояв, вижив, при допомозі рідної Вітчизни і хороших людей виріс, здобув освіту, вийшов на широку життєву дорогу.

Не гоже тобі, хлопче, киснути і втрачати голову.

Діти полеглих на війні батьків, діти війни, не повинні пасувати перед невдачами і труднощами, а гідно наслідувати у всьому тих, хто дав їм життя і віддав своє в ім'я щастя всього людства.

...Близько години синьоозерці їхали поїздом, потім пересіли на маршрутний автобус, тричі на день він робив рейси між залізничною станцією і Покровськом.

Влітку автомобільне сполучення з районним центром ускладнювалось через бездоріжжя, автобус ходив рідко, ним майже не користувались, бо на зміну автотранспорту приходили річкові теплоходи і катери — від станції до Покровська по Вичегді діставалися за півтори години.

Стільки ж часу витрачав взимку і автобус, долаючи тридцятикілометрову відстань.

Синьоозерцям довелося трястися в битком набитому автобусі близько трьох годин, дорога петляла в сніговому тунелі, яку сніг стискував до мінімальної ширини, де двом автомобілям розминутися було неможливо. Через це, а також через безкінечні замети утворювались „пробки”, дорога закупорювалась і пасажирам автобуса доводилося десятки разів виходити з салону і допомагати автомобілю долати шляхові перепони – розчищали сніг лопатами, відгрібали його з-під коліс руками, аби швидше зрушити з місця, штовхали автобус ззаду, впираючись у пекучий холодний метал руками, грудьми і плечима.

В райцентр прибули ввечері. Покровськ вже сяяв вечірніми вогнями.

Влаштувались на нічліг в готелі – великому дерев'яному будинку, високо піднятому на фундаменті: в Покровську всі будинки піднімались високо над землею у зв'язку з розливами. Вичегди навесні.

Вечеряли гуртом в чисто прибраній, світлій їдальні. Всім сподобався порядок і страви, вміло приготовлені і у великому асортименті. Значне місце в меню посідали страви з лосиного м'яса – смаження, відбивні, котлети.

Гуренко накинувся на молочні продукти – сметану, сир. В умовах лісопункту про страви з молока приходилось лише мріяти, а тому Олексій по-справжньому скучив за ними і тепер з великим апетитом смакував, надолужуючи пробіл в харчуванні, що виник за час роботи і проживання на лісопункту.

За столом Олександр Олександрович, із задоволенням розправляючись з улюбленими пельменями, добре змашченими оцтом, планував завтрашній день.

– Зранку побуваю в прокурора і судді, з'ясую, що до чого. Ви тим часом поближче познайомитесь з Покровськом, з його визначними місцями. Олексію Петровичу, бував в райцентрі, чи ні? – звернувся Устинов до Гуренка, оскільки Олексій мав найменший серед присутніх за столом стаж проживання в Покровському районі.

– Один раз, в серпні минулого року, коли ставав на військовий облік.

– Добирався від залізниці, мабуть, водним транспортом? – поцікавився Олександр Олександрович.

– Так. По Вичегді. Милувався красою прибережних лісів і лук.

– Місця тут справді красиві, – виходець з тутешніх місць, – кивнув головою на Глушкова Олександр Олександрович.

– Моє рідне село, – додав до директорових слів Іван Іванович, – знаходиться від Покровська вниз по Вичегді за двадцять сім кілометрів. Літньої пори ми могли б теплоходом з'їздити до матері на млинці. Таких млинців, як вона готує, мушу вас запевнити, ви не куштували... Чудові!..

– При нагоді побуваємо на твоїх млинцях, Іване Івановичу, – сказав Устинов, підставляючи ближче до себе другу порцію смачних пельменів.

– Будь ласка.

– Після відвідування наших законників, – продовжував роздуми вголос про завтрашній день Устинов, – маю намір побувати в райкомі партії, районній міліції – щось довго там возьяться з підбором нам нового дільничного інспектора, хоч на декілька хвилин забігти в місцевий ліспромгосп, до свого однокашника Сорокіна, – він запровадив дещо нове в нижньоскладській технології – треба перейняти досвід. Маєш бажання, Георгію Антоновичу, нанести візит нашим колегам? – звернувся директор до Буторіна.

– Обов'язково. Бути в Римі і не бачить папи римського – не в наших з вами правилах, Олександр Олександровичу.

– Ти маєш рацію... Таким чином, можна підвести ризику під розкладом на завтра... Головне – прокурор і суддя. Інтуїція мені підказує, що до офіційного розгляду справи в суді необхідно зустрітися з ними, щоб вони вряди-годи не наламали дров...

Інтуїція ніколи не підводила Устинова, він був певен, що і на цей раз вона йому підказує вірний шлях. Від нещасних випадків ніхто не застрахований, боляче за рано обірване людське життя, осиротілих дітей, але, на жаль, з того світу до життя не повертаються. Коли по-людськи, тверезим розумом

розсудити, то ніякої прямої вини Карцева в загибелі молодого чоловіка, якому жити би та й жити, немає. Хіба хотів майстер накликати біду на голову потерпілого, як і на свою теж? Ні. Не хотів. Хіба не попереджував він робітників, щоб до його приходу на ділянку за робочий інструмент не брались? Попереджував. Трапилось лихо. Необачність. Необережність. І людини не стало. За людське життя слід відповідати перед законом. Відповідальність несуть всі – директор, головний інженер, начальник лісопункту, технорук, майстер – як кажуть, кожному своє. Одному – в дисциплінарному, адміністративному порядку, другому – в кримінальному.

Для кримінальної відповідальності закон вибрав Карцева.

Маючи великий досвід господарської діяльності, Олександр Олександрович чудово розумівся в обстановці, що склалася навколо Жори, і добре знав, як часом драматично закінчуються в судах справи про кримінальну відповідальність за порушення вимог охорони праці і техніки безпеки. Виробничникам зайвий раз про це говорити не треба.

Ось чому Олександр Олександрович, порадившись із Супруном і Глушковим, вирішив на суд виїхати особисто, маючи до судового засідання вільний день для заокруглення гострих кутів, що з'явилися у справі Карцева.

Завтрашні зустрічі покажуть Олександру Олександровичу, що він мусить робити і як повинні вести себе на суді синьоозерці.

Покалічити життя молодому хлопцю – раз плюнути. Гуманно, об'єктивно підійти до оцінки його провини, вважав Устинов – обов'язок правосуддя. Карцев заслугоує саме такого підходу.

Знаючи характер голови районного суду Білого, його педантичну принциповість, директор ліспромгоспу настроював себе на нелегку розмову з представником юстиції. І мав рацію.

Вечеря супроводжувалась чудовим концертом по радіо.

Синьоозерці їли повагом, не поспішали, тягнули час, щоб послухати радіоконцерт, під звуки чудових мелодій поговорити, порадитись і водночас відпочити після нелегкого робочого дня, перед нелегкими двома наступними днями.

*...Услышь меня, хорошая,
Услышь меня, красивая,
Зоря моя вечерняя,
Любовь неугасимая.*

Слухаючи задушевну ліричну пісню, Олексій подумки перенісся в далеке західноукраїнське місто, де, можливо, тепер слухає по всесоюзному радіо цю пісню і Світлана, його ясна зіронька, синьооке щастя, і, можливо, як і він, згадує їхні карпатські зустрічі.

*...А місяць в небо светится,
Чтоб нам с тобою встретиться...*

Щоб зустрітись. Побачитись... Порозумітись... І ніколи більше не розлучатись. Хочеться Олексію на крилах пісні полетіти до своєї „чарівної русалки”, а потім разом з нею крилами пісень про кохання і вірність летіти і летіти по життю – довгому і щасливому.

*...Услышь меня, хорошая,
Услышь меня, красивая...*

Слідом за співаком повторяв в думках Олексій слова пісні, поглядаючи на сусідів по столу – Устинова, Буторіна, Глушкова, Карцева і вони також притихли, слухаючи задушевну пісню.

Коли натягували на себе кожухи і шапки, радіо в останній вістях передало повідомлення про прибуття на рідну землю відважної четвірки.

Зіганшин, Поплавський, Федотов, Крючковський вдома, їх радісно вітає рідна Вітчизна з великою перемогою, здобутою в сорокадев'ятиденній жорстокій боротьбі з стихією, в боротьбі за життя.

Всі присутні в їдальні з великою радістю зустріли цю звістку і стали жваво її обговорювати.

– Нашій молоді є з кого брати приклад стійкості, мужності, героїзму, – уважно прослухавши повідомлення, сказав Устинов. – Їм нелегко було, але вистояли, витримали, перемогли... – Олександр Олександрович підійшов до Карцева, поклав йому на плече руку і по-батьківськи тепло промовив: – Заражайся прикладом відважної четвірки, Жоро, – і вище

голову! Все буде гаразд. Не вішай носа, будь мужчиною. Мужчина, як каже наш Жеромський, — це звучить гордо.

Олександр Олександрович засміявся і повів своїх помічників і вихованців на центральну вулицю вечірнього Покровська.

Розмова Устинова з прокурором дала привід для деяких роздумів і міркувань, дещо підготувала Олександра Олександровича до зустрічі в суддею Білим.

Суддя прийняв директора ліспромгоспу підкреслено офіційно, в аналізі справи Карцева був гранично чітким, не залишивши Устинову ніяких надій на пом'якшення вироку, і заявив, що судитиме майстра з усією суворістю наших законів, адже мова йде про смерть людини і за це необхідно винуватця покарати. Білий був невблаганним, не йшов ні на які компроміси, як не просив його Олександр Олександрович змилюститись над молодою людиною, хорошим спеціалістом, зважити на його складне особисте життя, сирітську долю, суддя стояв на своєму — закон вимагає кари, і він, слуга богині правосуддя Феміди, повинен дотримуватись букви закону. А буква закону передбачає міру покарання Карцева — позбавлення волі.

Ні до чого не домовився Устинов з Білим і вирішив звернутись за допомогою до першого секретаря райкому партії Харитонова.

Іван Михайлович відразу прийняв Устинова. Устинов розповів про мету свого приходу в районний партійний орган і попросив у „першого” допомоги.

— Хороший, кажете, хлопець? — перепитав Харитонов. — Варто допомогти?

— Варто, Іване Михайловичу. Недарма я особисто приїхав на суд, залишивши справи на підприємстві.

— Розумію вас і знаю, що Устинов пустими справами не займається.

Іван Михайлович зняв телефонну трубку, попросив Білого.

— Добридень, Якове Мироновичу. Як здоров'я?.. Це добре. Які новини з області привезли?.. Будь ласка, заходьте, поговоримо... У мене до вас прохання... Вибачайте, що змушений Вас турбувати... Посада зобов'язує. За все і в усьому, що діється у районі, відповідаю перед партією і народом, а тому і звертаюся

до вас... Щойно у вас був товариш Устинов. Тепер він у мене. Просить допомоги... Я в курсі справи... Думаю, що хлопцеві слід допомогти. Яка Ваша думка?..— Іван Михайлович уважно слухав Білого, раз-по-раз поглядаючи на Устинова, дослухав, коли суддя закінчив відповідь на його запитання і додав: — Хороший хлопець, йому можна вірити — не підведе... Устинов за нього стоїть горою. Підтримайте директора ... Мене... Дякую.

Поклав трубку, повернувся обличчям до Устинова, сказав:

— Складної долі людина. Ленінградець. Фронтовик. Суворий, але справедливий. Справжній страж законів... Іноді — надміру законник, доходить до крайнощів, сміливо виносить будь-який вирок... Але, коли слід, застерігаємо його від цих крайнощів... Білого можна зрозуміти, якщо оглянути його життєвий шлях і зважити на його нелегку долю... Під час ленінградської блокади втратив всю сім'ю — батька, матір, дружину, двох дочок. З війни повернувся латаний-перелатаний... Довго не одружувався, холостякував. Зійшовся із вдовою в Покровську, коли очолив районний суд. До нас прибув з області. І знову з сім'єю не повезло. На третьому році подружнього життя серйозно захворіла дружина і померла. Залишився один. Без сім'ї, без родичів. Повністю віддається роботі.

Устинов подякував Івану Михайловичу за допомогу в неприємній справі, розповів про новини з ліспромгоспівського життя, поділився планами щодо освоєння сировинної бази в районі Плюхчи, вислухавши з цього приводу ділові практичні поради Харитонова, зокрема з питань створення належних культурно-побутових умов лісорубам на новому лісопункті.

Прощаючись, Іван Михайлович сказав:

— Майте на увазі, Олександр Олександровичу, що наша розмова у вашому кабінеті залишається в силі. Ви мали час для її обдумування і маєте якісь думки з цього приводу, чи не так?

— Так. Маю.

— Найближчим часом ми повернемося до тої розмови.

Тепла усмішка торкнулась сірих глибоких очей Івана Михайловича і обеззброїла Устинова. Хотів був сказати, що не хотів більше повертатись до того питання, проте стримався, промовивши:

- Гаразд, Іване Михайловичу.
- Бажаю успіхів... До зустрічі.
- Спасибі. До побачення.

Поки Устинов відвідував прокуратуру, суд і райком партій, його підопічні розбрелися по Покровську – хто куди. Гуренко з Карцевим оглянули краєзнавчий музей, а потім пішли по книжкових магазинах, вибирали на полицях новинки художньої і спеціальної технічної літератури.

На виході з нового книжкового магазину Олексій зіткнувся з молодою красивою особою, такою знайомою і нежданою в цих краях, що в першу мить у нього від несподіванки відібрало мову і він став, як укопаний, перед дівчиною, розгублено дивлячись на її розчервоніле від морозу вродливе личко, темні очі. Дівчина також онімла і з не меншим здивуванням, недовірливо придивлялась до знайомих рис обличчя – він чи не він. Помилилась, чи не помилилась?

- Ти... Галю?... – першим отямився Олексій.
- Я... Ти... Альшо?
- Я.

Перед Олексієм стояла, неначе народжена казкою, його землячка Галина Гайова. Вірив і не вірив своїм очам. Для достовірності перепитав:

- Галю, це ти?
- Я... Я... Альшо! Яка зустріч! Хто б міг подумати!

Галя кинулась до Олексія, потонула в його обіймах, радісно сміючись, пригорнулась гарячими щоками до Олексієвого плеча, поряд з яким голосно відгукувалось на зустріч з подругою дитинства Гуренкове серце.

Жора стояв поряд, з цікавістю спостерігаючи за Олексієм і цією вродливою дівчиною, і чекав, коли його помітять і дадуть змогу познайомитись.

– Жора... Галю... Познайомтесь, – спохватився Олексій, підштовхуючи Карцева до Галини. – Це – Галя, моя землячка. А це – Жора, мій товариш по роботі...

Галя заглянула в Жорині золотаві очі, усміхнулась до нього, він відповів їй короткою, теплою посмішкою і відступив від дівчини. По очах видно – і Олексію, і Галині не терпілося поговорити.

– Якими вітрами, Галю? Що ти тут робиш? – оглядав Олексій Галину з ніг до голови, помічаючи зміни, що сталися з нею від їх останньої зустрічі в Яблунівці. Зовнішні зміни. В одязі, обличчі, в руках. Підігнаний під дівочу талію теплий кожушок, шапка з м'якого темного хутра, на ногах світлі валянки, руки в пухнастих, розшитих візерунками рукавичках. Усміхнена. Зраділа. Струнка. Красива.

– Попутними, Альошо. Живу тут і працюю.

– Де працюєш?

– В будівельній організації за фахом.

– Неймовірно.

– Чому?

– Адже ти рвалась після інституту на цілину. Досягла своєї мети – працювала там і раптом...

– Не раптом, Альошо... Не склалося моє життя на цілині... Про все потім... А ви що робите в моєму Покровську?

– Приїхав з товаришами по роботі у виробничих справах... Працюю начальником лісопункту в Синьоозерському ліс-промгоспі... Живий-здоровий, як бачиш...

– Бачу. Виглядаєш ти нівроку... Чудово.

– Ти також не гірше... Куди направляєшся?

– Іду з обіду на роботу. Моя організація через два квартали. Ти де зупинився і коли поїдеш звідси?

– Ночуємо ми в готелі. Знімемось з якоря завтра. А ти де живеш?

– В нашому гуртожитку. Звідси до нього десять хвилин ходу. Запрошую увечері в гості.

– Одного мене, чи удвох з Жорою? – Олексій хотів, щоб і Жора отримав запрошення, – для нього вкрай необхідне нервово розвантаження перед завтрашнім днем.

– Обох запрошую. Приходьте на сьому годину. Влаштує?

– Як, Георгію Михайловичу? – звернувся Олексій до Карцева.

– Я згоден.

– Ми прийдемо. Обов'язково прийдемо, – пообіцяв за обох

Олексій і побачив, як зраділа Галина його словам.

Олексій і Жора провели Галю до її роботи і розлучилися з дівчиною до вечора.

Судове засідання Білий вів пунктуально і чітко. Суворо допитав Карцева. Відповідаючи на запитання судді, Жора губився, хвилювався, обличчя його то блідло, то пашіло жаром.

Гуренко дуже переживав за свого товариша, нервував, не спускаючи очей з суворого на вигляд, сивочубого судді, боляче сприймав зауваження Білого на адресу Карцева, а також на свою адресу, коли давав свідчення як свідок, стоячи навиятку перед суддею і народними засідателями.

В ролі свідків давали показання Солодкін, Якубовський, Буторін, виступав від імені адміністрації Устинов, громадський захист за дорученням колективу виконав з честю Іван Іванович Глушков.

Неймовірно довго тягнулася перерва в судовому засіданні перед винесенням вироку. Мовчки сиділи в залі. Чекали.

„Суд іде!” – оголосила секретар судового засідання.

Всі встали. Стоячи, вислухали вирок.

Позбавлення волі на рік умовно – такий був вирок народного суду по справі Георгія Михайловича Карцева.

Всі присутні в залі полегшено зітхнули і почергово потиснули Жорі руку.

– Спасибі... Всім велике спасибі, – намагаючись переборювати тугий клубок, що підпірав під груди і забивав дихання, тихо промовив Жора і швидко пішов із зали в напівтемний коридор, щоб ніхто не помітив гірких сліз, що несила було більше стримувати.

Олексій першим помітив незвичайне Жорине нервове збудження і кинувся слідом за ним у коридор.

Через годину синьоозерці сідали в автобус, їх проводжала Галина Гайова.

Останнім їй руку потис Олександр Олександрович.

– Коли надумаетесь, тоді й приїздіть до нас. Для вас робота завжди знайдеться, – маючи на увазі пропозицію Гуренка, говорив Галині Устинов. А та у відповідь радісно усміхалась.

Глава двадцять восьма

Гуренка запросили в ліспромгосп на відкриті партійні збори.

До початку зборів його покликали у відділ реалізації і познайомили з невисоким короткозорим літнім чоловіком – представником одного з районів півдня України. Петро Іванович Грабовенко – так величали незнайомця – прибув в ліспромгосп з високими повноваженнями, наданими йому районом і колгоспом, де він працював заступником голови правління.

Район отримав наряд на ліс з Синьоозерського ліспромгоспу і відрядив на підприємство Грабовенка, доручивши йому нелегку справу отоварювання нарядів, тобто реалізацію фондів на деревину, у відповідності з визначеним в нарядах терміном, власне кажучи, виконувати в Синьоозерську нелегку роль „штовхача” Крім того, в обов’язки районного представника входило укладання угоди з адміністрацією ліспромгоспу про відрядження з району на лісозаготівлі певної кількості працівників. Скільки і коли – про це повинен Грабовенко домовитись з ліспромгоспівським керівництвом.

Заради лісу степові райони йшли на все, ладні були нести будь-які витрати, а тільки б отримати омріяні кубометри універсального будівельного матеріалу.

Битва за хліб не обходилась без битви за ліс.

В битву за кубометри деревини включались десятки інстанцій, питаннями постачання лісу для потреб народного господарства степових безлісних районів займалися тисячі осіб, одним і них і був Петро Іванович Грабовенко.

– По рекомендації Олександра Олександровича наш гість Петро Іванович хоче познайомитись з вами, – пояснив Олексію мету зустрічі начальник відділу реалізації Котрікадзе, – щоб

домовитись про направлення людей на лісопункт для проведення підготовчих робіт на Плюхчі. Ви, здається, маєте потребу в людях, Олексію Петровичу, особливо в будівельниках?

— Нам потрібні перш за все саме будівельники, — відповів Гуренко.

— Допоможемо, у нас є така можливість, направимо вам пару хороших бригад, — охоче відізався Грабовенко.

Познайомились. Розговорились, і виявилось, що Петро Іванович працює в тому колгоспі, де під час навчання на другому курсі вересневої пори Олексій у складі студентської групи збирав врожай кукурудзи.

В Олексіївій пам'яті збереглися приємні спогади про роботу в колгоспі, про турботливе, тепле ставлення колгоспників до прибулих їм на поміч студентів.

З перебуванням в колгоспі були пов'язані незабутні спогади про відвідання місць героїчної боротьби сільських комсомольців з фашистами в роки окупації, що того року, завдячуючи невтомним журналістам і місцевим комсомольським органам, знайшли розголос по всій країні.

В двох десятках кілометрів від центральної садиби колгоспу знаходилось село Кримка, де в роки війни діяла підпільна комсомольська організація „Партизанська іскра”

Ще навесні студенти з нетерпінням чекали чергових повідомлень в пресі про комсомольців — партизанів з степової Кримки, затамувавши подих, читали про них репортажі з місця героїчних подій, гаряче, пристрасно обговорювали кожний газетний рядок, наповнений незламним духом боротьби з ворогом безстрашних юнаків і дівчат на чолі з директором школи Володимиром Степановичем Моргуномком.

І раптом... Таке щастя, така можливість — побувати в місцях безсмертних, героїчних боїв, в місцях, де такі ж юнаки і дівчата, як оце вони зараз, творили свій великий подвиг в ім'я свободи рідної землі, мирного неба над її безмежними просторами, над дорогою їхнім гарячим серцям Кодимою, рідною школою.

Багатими на врожай прикодимськими пойменними полями, через баштани і овочеві плантації, сади і виноградники

пройшли Олексій з одногрупником Яковом без перепочинку відстань в два десятки кілометрів і опинилися в Кримці. Близько двох годин ходили по її священній землі, розпитуючи у тамтешніх людей про місця, пов'язані з підпільною діяльністю „Партизанської іскри”

Довго мовчки стояли біля братської могили в парку, посадженому тими, хто знайшов вічний спокій під крилатими молодими кленами, прихваченими першими осінніми барвами.

Вчитувались в незабутні імена на пам'ятнику-обеліску, встановленому на честь загиблих комсомольців.

Моргуненко, Гречаний, Кравець, Попик, Белічков,
Дяченко, Демиденко, Волошин...

Багато імен.

Десятки імен.

Безсмертних. Незабутніх. Героїчних.

Тихої вечірньої пори, повернувшись з Кримки, Олексій і Яків розповіли товаришам про свою подорож і запалили у них бажання теж відвідати батьківщину героїв.

Наступного вихідного дня студентська група в повному складі на колгоспній автомашині вирушила в Кримку і вдруге побували там і Олексій з Яковом.

Відвідали школу, де навчались відважні комсомольці, уважно вдивлялися в їх обличчя, відкриті і безстрашні, відбиті на збільшених фотографіях, що висіли в коридорі на стіні. Серед них з чубом набік — командира загону Парфена Гречаного. В класі, де він навчався, зібрались на зустріч з дружиною керівника підпілля — Олександрою Іллівною Моргуненко. Сиділи за партами і ловили кожне слово красивої жінки, одягненої в синю сукню; а вона схвильовано розповідала про бойовий шлях своїх незабутніх вихованців, про свого чоловіка, про життя і діяльність шкільного колективу, де вона продовжує працювати.

Олександра Іллівна запропонувала студентам побувати в оселі Гречаних, де гостей гостинно зустріла невисока мовчазна жінка з задумливими очима — мати Парфена. Разом з юнаками і дівчатами вона слухала розповідь сільської вчительки про свого сина, а він, її син, дивився на присутніх з великого,

такого ж як в школі, портрета, виставленого дбайливими материними руками на покутті в прибраній світлій невеличкій кімнаті з букетом айстр і чорнобривців на столику, накритому білою скатертиною.

На прощання мати подала всім натруджену сільською працею руку, провела молодь до вигону і довго дивилася їм услід, змахуючи фартушком з очей зрадливу сльозу...

...І знову несподівана зустріч Олексія з минулим в стінах контори ліспромгоспу, перед відкритими партійними зборами...

— Під час роботи в колгоспі мені довелося декілька разів зустрітись з батьком партизанки Даші Дяченко, — згадував Гуренко, — в той час він працював в сусідньому колгоспі заступником голови правління. Як він поживає?

— Нещодавно помер, — відповів Грабовенко. — Прекрасної душі була людина. Любили його люди. Світла пам'ять про нього і його мужню доньку довго буде жити в пам'яті людей.

Хотілося багато про що поговорити, адже були і спільні знайомі, і спільні інтереси в плані подальшого співробітництва, тому Олексій домовився про приїзд Грабовенка наступного дня на лісопункт, де вони зможуть докладно обговорити подальші спільні дії, домовляться про взаємну допомогу двох колективів — степового колгоспу і лісопункту, об'єднаних єдиною метою — забезпечити народне господарство деревиною.

Партійні збори проходили при великій активності їх учасників, як комуністів, так і безпартійних.

— Ми розпочали підготовчі роботи з освоєння сировинної бази в районі Плюхчи, — почав свою доповідь директор ліспромгоспу Устинов. — Обсяг робіт грандіозний — будівництво шляхів сполучення, житла, виробничих об'єктів. Доручено другому лісопункту в короткий термін здійснити підготовчі роботи. Варто зазначити, що лісопункт активно включився у виконання поставлених перед ним завдань. Старається Гуренко, стараються його кадри. Але цього мало. Не всі служби підприємства підійшли до нової справи з почуттям високої партійної відповідальності, дехто з керівників вищої ланки з перших кроків наступу на Плюхчу самоусунувся від активної участі в цій роботі. — Олександр Олександрович зробив паузу, уважно

спостерігаючи за тим, яке враження на деякого справили його слова.— Думаю, що партійним зборам буде цікаво дізнатись, як планують свою діяльність на Плюхчи керівники відділів капітального будівництва, виробничо-технічного, робітничого постачання, а також шляховики, транспортники і невтомні поставальники. На лісопункті не вистачає рук, щоб вчасно здійснити плюхчанські заходи. В цій справі зусиль керівництва лісопункту не досить, останнє слово — за відділом кадрів,— Устинов обвів поглядом присутніх.— Тому вношу пропозицію на сьогоднішніх зборах затвердити штаб по керівництву підготовчими роботами на Плюхчи, його склад попередньо обговорено на партійному бюро і буде оголошено у виступі товариша Супруна.

Свій короткий виступ Олексій побудував на завданнях по освоєнню Плюхчи і шляхах їх вирішення колективом лісопункту, підняв ряд конкретних питань щодо зміцнення нової виробничої дільниці досвідченими кадрами інженерно-технічних працівників, зокрема для керівництва будівельними роботами, поліпшення матеріально-технічного постачання підготовчих робіт, додаткове виділення лісозаготівельної техніки — тракторів, бензопил, лебідок.

— Колектив лісопункту чекає культурних заходів,— сказав на закінчення Гуренко.— Маємо невеликий клуб, але в ньому в основному проводимо виробничі заходи — збори, наради, навчання. Кінопересувка з'являється раз на місяць. Про якісь там концерти — годі й думати. Ні професіональних, ні самодіяльних колективів на нашій сцені ми не бачимо. Лісоруби дичавіють від одноманітного життя серед лісу, осторонь від сучасної цивілізації, без змістовного культурного відпочинку після трудового дня. Прошу робітничий комітет, комсомольську організацію допомогти нам у цій справі.

— Вибачайте, товаришу Гуренко, за нескромність,— піднявся за столом президії головуючий на зборах Гончаров,— скільки на лісопункті комсомольців?

— Дев'ять.

— В тому числі і начальник лісопункту — чи не так?

— Так,— розуміючи, куди хилить Мефодій Мартинович, спокійно відповів Олексій на його запитання.

– Проявіть ініціативу як керівник і комсомолец, організуйте художню самодіяльність на лісопункті...

– Спробуємо, – рішуче відгукнувся Олексій на пропозицію заступника директора, помітивши схвальний погляд Олександра Олександровича, впевнено повторив: – Спробуємо... І звернемось за допомогою до керівництва ліспромгоспу, бо матимемо, мушу вас запевнити, в ній потребу.

– Пробуйте і звертайтеся, – підвів ризику під діалогом з Гуренком головуючий Гончаров. – Допоможемо і словом, і ділом...

З особливою увагою слухав Олексій виступ головного лісничого Бочарова: він не випадково був запрошений на збори, адже нещодавно лісова охорона провела чергове ретельне обстеження якості лісосічних робіт і виявила багато недоліків в роботі лісопунктів, переважно першого і третього. На адресу другого лісопункту критики майже не було, Бочаров загострив увагу Гуренка лише на дільниці Суржикова, де не все гаразд зі спалюванням порубочних залишків, з лісосік не скрізь трелюється осика, подекуди зависокі пні, хоча загалом діяльність другого лісопункту останнім часом справляє приємне враження.

– Лісівники нашої області, – продовжував Бочаров, – виступили з хорошою ініціативою – провести в травні місяць лісу. Впевнений, що ініціатива знайде широку підтримку у вашому колективі. В чому її суть? – Максимальне здійснення лісогосподарських заходів – посів і посадка лісу на вирубках, запобігання пожеж в весняно-літній період, приведення в належний стан лісосік, озеленення населених пунктів. Зводячи людське житло серед лісу – хіба це не парадокс – лісозаготівельники повністю вирубують дерева, майже нічого не залишаючи для зеленої окраси вулиць, майданів. Прикладом такого ставлення до нашого зеленого друга в межах населеного пункту може бути і ваш Синьоозерськ – дві – три травмованих сосни на все селище. Розумно, з дотриманням протипожежних вимог посадить на ваших вулицях берізки, ялини, горобину, – і ви побачите, як відразу селище зміниться – помолодіє, повеселішає, покрасивішає...

Слухаючи головного лісничого, Олексій прикидав, що треба зробити на лісопункті під час проведення місячника, яким

чином до настання весни впоратись з наведенням порядку на лісосіках, особливо на дільниці Суржикова, де йому вдалося перевести всі бригади на роботу за новою технологією, але ще має місце недбайливе ставлення окремих бригад до зачищення лісосік. Засоби морального впливу, на жаль, не завжди допомагають, доведеться вдаватись до матеріальних. Погано зачищені в зимовий період вирубки – причина виникнення великих лісових пожеж навесні і влітку. Саме на цьому акцентував увагу учасників зборів Бочаров, піддаючи гострій критиці окремих керівників лісопунктів, техноруків, майстрів, називаючи їх прізвища та імена.

Зауваження головного лісничого знайшли підтримку в заключному слові Устинова, – декому з підлеглих Олександр Олександрович, як кажуть, всипав доброго перцю за допущені серйозні огріхи в роботі по виконанню лісогосподарських вимог і вніс пропозицію про детальний розгляд даного питання на розширеному засіданні партійного бюро з участю представників адміністрації і робітничого комітету.

Пропозиція була підтримана і занесена в постанову зборів.

Збори затвердили склад штабу по керівництву плюхчанськими роботами на чолі з головним інженером Буторіним, до складу штабу обрали Гуценка, залишивши за ним обов'язки, визначені раніше адміністрацією ліспромгоспу – організацію і здійснення на місці всього комплексу підготовчих робіт.

Після зборів Гуценка запросив до себе секретар парторганізації Супрун.

– Мені сподобався твій діловий виступ на зборах – запрошуючи Олексія сісти ближче до столу, сказав Віктор Тихонович. – Ти вірно і вчасно підняв питання про культурне дозвілля людей на лісопунктах. Постараємось ретельно розібратись і допомогти. Дещо упустили ми в цій справі, і люди цілком справедливо вказують нам на наші промахи. Не здогадуєшся, для чого я тебе запросив?

– Ні. – загадкове запитання Супруна насторожило Олексія.

– Пропоную відверту розмову.

– Будь ласка.

— Днями у нас з Устиновим відбулась розмова про тебе... Олександр Олександрович розповів про свою останню зустріч в райкомі партії з Харитоновим: кадрове питання в нашому ліспромгоспі... Як ти, Олексію Петровичу, дивишся на свій вступ в ряди партії?

Олексій не чекав такого запитання. Завагався з відповіддю, збирався з думками, позираючи на Супруна, а той втупився допитливим поглядом в Гуренкове обличчя і чекав відповіді.

— Рано,— повільно вимовив Олексій, карбуючи кожну літеру.— Думаю, що ще не заслужив такої високої честі...

— І я кажу, що на сьогодні — ще рано,— усміхнувся Віктор Тихонович.— Для того щоб одержати рекомендацію комуністів, необхідно відпрацювати в колективі не менше року... Твій рік промайне швидко і можна буде давати рекомендації. Певен, що довіру комуністів на той час заслужиш. Власне кажучи, за період роботи в нашому колективі ти проявив себе з найкращої сторони... Саме це дає нам право готувати тебе до вступу в партію.

— Дякую за довіру. Ваша пропозиція для мене несподівана, і я не готовий з усією відповідальністю до неї поставитись... Необхідно все обдумати, зважити...

— Для обдумування маєш вдосталь часу. Для підготовки також.

Зайшов Устинов. Сів навпроти Олексія, слухаючи розмову парторга з молодим начальником лісопункту.

— Можеш розраховувати на мою рекомендацію,— вступив у розмову Олександр Олександрович, даючи зрозуміти Олексію, що парторг висловлює не тільки своє рішення і що вони раніше обмінялися думками з цього приводу.— Твій стан нам зрозумілий. Кожен з нас по-своєму вже пережив оцей відповідальний і важливий період в своєму житті. Мабуть, прийде і твій час... Готуйся. Допоможемо.

Олексій подякував Устинову за теплі слова, сказані на його адресу і разом з директором вийшов з кімнати парторга.

Подаючи Гуренку на прощання руку, Олександр Олександрович поцікавився:

— Від Галини звістка не приходила?

– Поки що мовчить.

– Якщо прийме нашу пропозицію і приїде в ліспромгосп, проблему майстра по будівництву на Плюхчи ми вирішимо. Як-не-як інженер-будівельник, дарма, що в спідниці. Така будь-якого чоловіка за пояс заткне. І вродою вдалась твоя землячка. Відразу декому в око впаде. Що – може не так?

– Так. На лісопункті жінки дуже потрібні, а особливо фахівці-будівельники – ухильно відповів Олексій директору.

– Незаміжня красива дівчина для нашого колективу – це знахідка. Вона може стати знахідкою і для нежонатого начальника лісопункту, – пожартував Устинов, вкладаючи в свій жарт певний зміст і продуманий підтекст.

– Жартуєте, Олександр Олександровичу.

– Ні, я цілком серйозно. З жартів, як знаєш, люди бувають... Одним словом, пиши своїй землячці, нехай скоріше їде до нас, поки маємо вільну посаду і неодружених молодих спеціалістів.

Олександр Олександрович засліпив Олексія білозубою усмішкою і весело побажав удачі на особистому фронті.

Їдучи в машині, Олексій пригадував зустріч з Галиною, коли увечері напередодні суду він і Жора гостювали у неї в гуртожитку.

Галя жила одна в кімнаті. Вона радо зустріла хлопців, пригостила їх чаєм, цукерками, пряниками. Включила радіолу, ставила платівки з сучасними піснями, в які закохувалась молодь.

Красиво одягнена, зі смаком зачесана, без косметики і гострих парфум, вродлива і впевнена в собі, вона з перших хвилин зустрічі заорожила Жору, і хлопець ніяк не міг відірвати зачарованих очей від звабливої дівочої постаті, загадкових очей, повних рожевих вуст, швидких, вмілих рук. Зустріч з Глиною зіграла Жорину душу і відволікла від тяжких роздумів про завтрашній день, коли буде вирішуватись його доля.

Олексія дивувало, як змінилась Галина за час, що проминув від їхньої останньої зустрічі в сільському клубі, під зоряним яблунівським небом на Гуренковій садибі...

Від зустрічі з Олексієм тут в Покровську, де вона ніколи не чекала її і не мріяла про неї, Галя була в захопленні, хотіла

якомога довше побути з ним і з його товаришем в затишній теплій кімнаті гуртожитку, від душі наговоритись, послухати хорошу музику, пригадати щасливі дитячі роки в рідному селі, коли вони з Олексієм одними стежками ходили до школи, в клуб, ходили, щоб потім розійтися і зустрітися через декілька років дорослими людьми в такій незвичайній обстановці, за таких незвичних обставин.

Галина починала нове життя, рішуче порвавши з недалеким, таким осоружним для неї минулим.

— Ти, Галю, мріяла після інституту залишитись у місті, говорила про вигоди міського життя перед периферійним. І раптом... Зустрічаю тебе в Покровську. Очам не вірю — ти чи не ти. Як накажеш розуміти тебе? — допитувався Олексій у дівчини, але вона не поспішила з відповіддю, порядкувала біля столу, слідкувала за радіолою, піднімала, як могла настрій Жорі, а Олексію не відповідала, власне, відповідала, але ухильно, невиразно, непереконаливо.

— Потягнуло, Альошенько, на романтику, — говорила вона, ховаючи від Олексія погляд. — Захотіла побачити світ — подалась з міста в степ, а потім в ліс. Мабуть, досить про це. Як би там не було, щоб колись не говорила — все минуло, все пройшло... Тепер я поряд з тобою. Хіба погано?

— Чудово. Я в захопленні від такого сусідства і буду радий, якщо ти переберешся ближче до мене, — Олексій відчув на собі Жорин погляд і поправився: — Ближче до нас з Жорою. А ти якої думки, Георгію Михайловичу?

— Такої ж.

Олексій розповів Галині про організацію нового лісопункту, де на будівництво селища потрібен керівник робіт, спеціаліст будівельної справи, такої людини в ліспромгоспі поки що немає. Адміністрація підприємства її шукає, але безрезультатно. Якби Галина добре подумала і дала згоду очолити плюхчанське будівництво, Олексій відразу влаштував би цю справу через свого директора Олександра Олександровича Устинова. Директор його обов'язково підтримає, — в цьому Галя може не сумніватись.

Галина зацікавлено віднеслась до Олексієвої пропозиції.

— Варто подумати, — відповіла Гуренку.

– Подумай. І вирішуй. Будемо разом працювати.

– Ми на вас чекатимемо, – спалахуючи жаром, підтримав свого керівника Жора.

– Я подумаю. І вам повідомлю, – вкинула Галя іскру надії в Жорине серце, і від того хлопець ще більше зайнявся полум'ям – горіло не тільки обличчя, горів Жорин чуб.

На другий день до суду Олексій поділився з Устиновим своєю розмовою з Галиною, і директор відразу вхопився за Жорину ідею.

– Вмовляй дівчину, нехай приїздить до нас, – входив Олександр Олександрович в азарт, як людина рішучих дій. – Забереш до себе на лісопункт. Буде твоїм помічником. Вмовляй, нехай не вагається. Можеш з нею познайомити?

– Звичайно. Домовились, що вона прийде сьогодні до нашого автобуса. Там і познайомлю вас з нею.

– Годиться. Треба кувати залізо, поки воно гаряче.

Знайомство директора з Галею відбулося, щоправда коротке – всього десяток хвилин зміг Устинов поговорити з дівчиною на автостанції – так в Покровську звали в офіційних колах маленьку дерев'яну хатину на курячих ніжках, де сидів касир-диспетчер і відпочивали, перекурювали водії автобусів, очікуючи час відправлення в черговий рейс.

Галя сподобалась Устинову.

Вона пообіцяла Олександру Олександровичу переїхати на роботу в ліспромгосп.

Олексій в деталях пригадував останню зустріч з своєю миловидною, загадковою землячкою, розмову з нею і незчувся, як приїхав на лісопункт.

В деяких будинках ще блимали вогники. Виходячи з кабінки, Олексій помітив, як напівзігнута довга тінь метнула від контори і зникла за сусіднім будинком, де знаходилась квартира начальника лісопункту.

Швидким поглядом Олексій кинувся слідом за загадковою нічною тінню.

Хто такий? Що йому треба в конторі в нічну годину? Схоже на Семененка... його хода, його постать... А може помилився... Ні. Не помилився. То він – Семененко. Чого він вештається

вночі біля контори, що шукає? Дивний, загадковий тип цей завгосп Микола Семененко. Обізнався? Ні...

Вікна Солодкіних були темними. Василь Пилипович і його благовірна Олена спали.

Важкий день, дорога давалася взнаки. Олексій відчував страшенну втому. Швидше... швидше додому... і спати...

Глава двадцять дев'ята

До першого польоту людини в космос залишалося триста шістдесят п'ять днів.

Коли і хто першим з людей полетить в космічний простір – цього ніхто не знає: ні конструктори і винахідники космічної техніки, ні керівники підготовки космічних польотів.

Радянські люди були впевнені, що першим підкорювачем космічного простору буде неодмінно громадянин нашої Вітчизни.

Ніхто не знав, що в ці дні створювався Центр підготовки космонавтів і в ньому розпочались перші заняття молодих льотчиків, відібраних медичною комісією для підготовки до космічних польотів, серед них був і майбутній перший космонавт.

Ніхто не знає імен видатних вчених, конструкторів космічних апаратів, які, не покладаючи рук, настирливо працювали над створенням космічної техніки, досконалої і надійної, здатної вивести людину на навколосезмну орбіту, в повній безпеці провести політ і успішно повернутись на землю.

Їх імена стануть відомі людям планети значно пізніше, коли супутники залишали в космосі земні автографи, встановлені на них прилади шукали на землі об'єкти особливої уваги та подавали з космосу необхідну для науки інформацію.

Люди прислухалися до позивних космічних апаратів, з нетерпінням чекали нових повідомлень ТАРС про штурм космічного простору і працювали, віддаючи всі сили, досвід і знання в ім'я процвітання країни, зміцнення миру на землі, в ім'я майбутніх досягнень в освоєнні Всесвіту.

Галина Гайова приїхала в Синьоозерськ без попередження.

Розрахувалась в будівельній організації, склала свої речі у валізу і виїхала з Покровська. З великим бажанням їхала на нове

місце роботи, до свого шкільного товариша Олексія Гуценка, до його директора Олександра Олександровича Устинова.

Зійшовши з поїзда, швидко зорієнтувалась в обстановці і попрямувала до контори ліспромгоспу. Директор її прийняв негайно, зустрів тепло, радо, по-дружньому потиснув дівочу руку.

— Як у вас чудово,— розчулена від теплого прийму, оглядаючи кабінет, промовила Галя.— Як домовились, прибула на постійну роботу.

— Остаточо вирішили? — не повірив почутому Устинов.

— У прийомній знаходяться всі мої речі.

— Гуценка повідомили про приїзд?

— Ні. Для чого зайві клопоти. Сіла на автобус, а далі на поїзд і — на все добре, Покровськ. Раз дала обіцянку, треба її виконати.

— Хвалю... Хвалю... Чесно кажучи, коли розмовляв з вами в райцентрі, не сподівався на такі рішучі дії з вашого боку... Чудово.

Олександр Олександрович схвально поставився до Галининого приїзду, розпитав про її батьків, поцікавився успіхами в інституті, з'ясував, яку роботу вона виконувала на будівництві в Покровську.

Надзвичайно розвинута інтуїція підказувала Устинову, що у дівчини в житті був якийсь злам, вона пережила якусь душевну травму. Вродлива, розумна. Незаміжня. Такі дівчата в дівках довго не засиджуються, вискакують заміж до закінчення інституту. А тут, знялась і поїхала на Північ.

— Батьки не заперечували проти Вашого вибору місця роботи? — поцікавився Олександр Олександрович.

— Мама боляче переживала мій від'їзд, батько нічого не сказав проти. Вже змирилися — по листах бачу.

— Коли дізнаються, що ви знову розлучились з містечком і поїхали в тайгу, можуть серйозно розгніватись на вас, що не кажіть, а ви єдина у них дочка і батькам хотілось би більш спокійного для вас життя. Не боїтесь батьківського гніву?

— Не боюсь. Причин для гніву не бачу. Все буде добре.

— Ви смілива дівчина. Нам ви потрібна саме така — настирлива, рішуча, смілива.

— Такою вродилась, Олександрє Олександровичу, — грайлива усмішка спалахнула на Галиному обличчі, відкриваючи Устинову повноту дівочої вроди. — Постараюся виправдати вашу довіру. Сподіваюсь, обіцяна мені посада в Гуценка — вакантна?

— Звичайно. Ми чекали на вашу відповідь.

— Чудово. Я згодна.

Олександр Олександрович по телефону зв'язався з Гурином.

— Гостю зустрічай. Галина Федорівна поряд зі мною. Не віриш? Можу дати трубку... Тепер повірив? Приїхала без попередження. Про все з нею домовились. Через півгодини підпишу наказ про призначення її майстром по будівництву на Плюхи. — Устинов говорив в телефонну трубку і весь час усміхався до Галини, а вона не спускала очей з трубки, уважно стежила за розмовою Устинова з Гурином, по інтонації в голосі директора намагалась вловити, як сприйняв Олексій повідомлення про її раптовий приїзд, як оцінює її остаточне рішення працювати під його керівництвом. — Рветься до роботи. Готуйся до зустрічі, готуй житло. До всього готовий? Добре. Моя машина скоро доставить твою чарівну землячку на лісопункт. Бажаю тобі і їй успіхів в освоєнні плюханської цілини. До мене запитання маєш? Ні. Тоді на все добре!

Директорський „бобік” по зимовій дорозі віз Галину назустріч новому життю. В очі світило яскраве сонце. Мірадами маленьких зірочок іскрився спресований морозами сніг. Обабіч дороги в передчутті недалекої весни висовувались з глибокого снігу оголені зимою берізки і осики, позеленілі від морозу задумливі сосни і безтурботні молоді ялинки.

По небу повільно пропливали схожі на човни з вітрилами, поодинокі сіруваті хмарини, беззвучно підстригаючи вітрилами сонячні промені.

Настрій у Галі був чудовий. З її обличчя не сходила усмішка, і вона усміхалась до сонця, до снігових зірок-іскринок, до ялин і берізок.

Олексій чекав Галю в конторі, щиро вітав її з прибуттям на нове місце, познайомив з жіночим персоналом контори. Олена з відвертою цікавістю оглядала красиву Гуринову зем-

лячку, і раптом запропонувала Галині тимчасово, поки та влаштується з житлом, зупинитись в її квартирі. На протигагу своїй колишній подрузі (розбили глек і поки що не склеїли його), Зінаїда насторожено, недовірливо поглядала на прибулу, вбачаючи, напевно, в ній свою майбутню суперницю у стосунках з тутешніми неодруженими, а може й з одруженими чоловіками, ласими до жіночих зваб. Нічого не скажеш – зваб у Галини було вдосталь.

Олексій познайомив Галину із селищем, завів до своєї квартири, де вона привела себе в порядок після дороги і залишила до вечора речі. Гуренко домовився з Людою, що Галя житиме з нею, – удвох в кімнаті дівчатам буде веселіше, Люда охоче погодилась і тепер залишилося діддатись, коли вона повернеться з лісу і забере Галю до себе. Гуренко, дізнавшись від Устинова про приїзд Гайової, дав вказівку Семененку приготувати ліжко і постіль для Галі в кімнаті Яблонської; все вже стояло і лежало на своєму місці – Олексій перевірів, але з деяких міркувань не хотів без Люди вселяти Галину в її кімнату. Галя погодилась з ним і ніскільки не заперечувала, а навпаки, була задоволена таким рішенням свого нового керівника.

Дивна річ – життя.

Не думала і не гадала, що її життєвий шлях знову перетнеться з Олексієвим, що жити і працювати їм доведеться поряд. Коли випадкові обставини дали змогу Галі повернути життєву стежину в напрямку Гуренкового шляху, не вагалась і довго не роздумувала – повернула, бо хотіла бути поряд з сильною, вольовою людиною, здатною завжди прийти на допомогу, якщо хтось потрапить в біду, здатною взяти близьку людину під захист, – таким знала Галина Олексія з дитинства і шкільних років і була певна, що він не змінився за ці роки. Зустріч у Покровську переконала дівчину в цьому.

І вона потягнулася до нього, як тягнеться до сонця пригнічений травневими нічними заморозками слабенький пагінець.

Галя оглядала Олексієве житло.

– Влаштувався непогано, – жити можна.

– У тебе буде не гірше. Люда хороша дівчина, ви подружитесь, певен, що ви станете в пригоді одна одній.

— Це мене не турбує.— Галя зачісувалась перед настільним люстерком, кидаючи через плече на Олексія вивчаючи погляди, а він пригадував, як в яблунівському клубі сидів поряд неї в кіно і поглядав крадькома, милуючись красивим профілем дівочого обличчя.— Вона працює на Жориній дільниці?

— Бойова помічниця у Карцева. Коли я працював майстром тієї ж дільниці, Люда була моєю десятиницею. Прижилася в колективі, працює добре.

— Красива?

— Побачиш. Сама оціниш.

— В твоїх словах про Люду скільки душевної теплоти, що не треба бути великим знавцем людської психології, щоб зробити висновок — дівчина варта твоєї уваги. А раз так — вона неодмінно повинна бути красива і тілом, і душею. Вгадала?

— Хай буде по-твоєму.

Галя сиділа за столом навпроти Олексія, листала ілюстрований журнал, розпитувала його про свою роботу, про виробництво, колектив. Її цікавило буквально все: о котрій годині Олексій піднімається вранці, скільки на лісопункті незаміжніх жінок, як ведуть себе по відношенню до них одинаки-чоловіки, які кінофільми останнім часом показували в клубі, які стосунки у Жори Карцева з Людою, коли Олексій піде у відпустку, яка сім'я в Устинова, чи часто він буває на лісопункті, як взагалі ставиться директор до молодих спеціалістів, хто завідує лазнею, як годують лісорубів, чи здорово п'ють горілку тутешні мешканці і як до цього ставиться начальник лісопункту.

Олексій охоче відповідав. Галя уважно слухала.

— Я писала своїм про нашу зустріч у Покровську,— повідомила вона, коли Олексій розповів про яблунівські новини, описані в останньому материному листі.— На повідомлення, як не дивно, відразу відізався батечко...

— Що в цьому дивного?

— Дивує те, що батько, в кінці-кінців, подав голос. Гнівається на мене... Мабуть є за що...— по Галиному обличчю майнула тривожна тінь; вона задумалась, опустила на очі довгі пухнасті вій, зробила паузу, а потім продовжила в напівжартівливому тоні.— Федір Свиридович розчарувався в своєму чадові

і оголосив йому, себто мені, мовчазний бойкот. Дізнавшись про тебе, подав батьківський голос. Передає тобі привіт і просить, щоб я підтримувала з тобою зв'язок. Що я й зробила. Від підтримування зв'язків на відстані перейшла до прямих стосунків з тобою, тобто перевиконала з гаком батьківську пораду. Дізнається – злетить на сьоме небо. Він дуже симпатизує тобі, Альшо. Завжди ставив тебе мені за приклад.

– Хороший у тебе батько.

– І я такої думки. Але проти надмірної батьківської опіки над дітьми, бо вона нікого до добра не приводить. По собі знаю... Та досить про це, пора міняти пластинку.

– Я також написав про нашу зустріч матері, але поки що листа від неї не отримав.

– У тебе чудова мати. Скільки горя і лиха винесла Олександра Максимівна, а як тримається – позаздрити можна. У мене також хороша мати, я її дуже люблю, окрім добра, вона мені нічого не бажає, але у неї не той запал в душі, що в Олександрі Максимівни, їй далеко до твоєї матері...

– Не треба так... Всі матері для своїх дітей найкращі. Все своє життя вони приносять в жертву дітям і вже за це їх треба шанувати і бути завжди перед ними в боргу.

Обідали Олексій і Галя в їдальні. Мотря і її помічниці без всякої потреби вертілися біла столу, де сиділи начальник лісопункту і його красива молода супутниця, задивлялися на Галину, розглядали її, – і в профіль і в фас, оцінювали, прикидали, і як тільки Гуренко в Гайовою пішли з їдальні, слідом за ними пустили по засніженому селищу чутку, буцімто до Олексія приїхала наречена.

– Ось побачиш, – говорила Мотря цікавій Раї, коли та забігла на хвилинку до їдальні дізнатись що до чого, – вони одружаться. Семененко розказував, що приготував новенькій ліжко в кімнаті Яблонської, але вона туди не пішла, відмовилась, зупинилась в Олексія Петровича.

– Це ще, Мотре, нічого не значить, – недовіжливо зустріла Раїса повідомлення місцевого радіо, ведучу роль в якому грала завідувача їдальнею. – Не спіши поперед батька в пекло...

— Тю-ю-ю! Чи мені не все одно. Хай де хоче, там і живе, з ким хоче, з тим і спить... Діло житейське. Наш начальник молодий, красивий, дивлюся, і вона вродою йому не вступає... Може того... спаруються...

— Раджу тобі прикусити язика і поставити на місце клепки,— Раїса покрутила пальцем коло виска.— Гуренка не знаєш, чи що? Його витримці повчитись треба. Справжній чоловік. Він знає, що робить, до тебе за наукою не прийде — не хвилюйся.

— А я в його вихователі не набиваюсь. Не моє це діло. У мене — чавунці, горшки і пиріжки. Хотіла з тобою поділитись, а ти...

Мотря невдоволено повела круглими плечима, надула губи і пішла на кухню. Висунула в роздавальне віконце голову і голосно сказала:

— Поживемо — побачимо, чия візьме: твоя, чи моя.

— Побачимо,— під ніс буркнула Раїса і пішла з приміщення.

Пізно увечері, після того, як Олексій влаштував Галю в Людиній кімнаті і дівчата познайомились, відразу встановивши між собою контакт дружелюбності, взаємоповаги і довіри, повернувшись до свого житла, він взявся за Світланіного листа, одержаного сьогодні, але ще не читаного через цілком зрозумілі обставини — при Галині не хотів читати, поклав листа до шухляди столу і чекав, коли залишиться наодинці з ним.

„Мій любий, добрий день! Повернулась до Львова, а на мене вже чекав твій довгожданий лист. Перечитала його декілька разів і відразу взялася за відповідь. Залишилась в кімнаті одна, дівчата розійшлися — хто в кіно, а хто на танці, а я вмостилась біля тумбочки, дивлюсь на твоє фото і пишу тобі. Я завжди, коли пишу листи до тебе, сідаю поряд з твоїм невеличким портретом і розмовляю з тобою, і нашу розмову записую слово в слово. Так і сьогодні. Розповідаю тобі про поїздку в Яблунівку і пишу.

Я щойно повернулась з нашої Яблунівки. Два дні провела там, їздила провідати бабусю: вона хворіє, то я відпросилась на декілька днів у деканаті, отримала дозвіл і в суботу була вже в Яблунівці.

Бабуся нездужає, її доглядає тьотя Софія, часто до неї заходить твоя мама, приносить їжу, розповідає про тебе, читає твої листи. Бабуся дуже зраділа моему приїздові, розплакалась, я не втрималась — також пустила сльозу, сидимо з нею на теплій печі і плачемо.

Поприбирала в хаті, сходила на кладовище, вклонилась мамі моїй, з'їздила в районну аптеку, — дістала для бабусі ліки. Запропонувала їй, як трохи підніметься, поїхати зі мною в Бережани, там вона буде доглянута батьком і мамою. Відмовляється, каже: нікуди не поїду, хочу вмерти в своїй хаті.

Після нового року до неї приїздили сини, мої дядьки, хотіли забрати до себе — не поїхала, відмовилась. Там і живе під наглядом тьоті Софії — чудової людини, надійної, доброї і сердечної сусідки. Я з нею близько познайомилась і зрозуміла, яка вона хороша людина.

До нас приходила твоя мама, я гостювала в неї, читала твої листи, розповідала Олександрі Максимівні, що ти пишеш мені. Мама дуже турбується про тебе, частіше їй пиши. Своїм материнським серцем вона відчуває, що ти дещо прикрашаєш життя на лісопункті, не розповідаєш їй про неприємні події, бо не хочеш її хвилювати. Я її заспокоїла, сказала, що в тебе все гаразд і немає підстав для переживань. Альошенько, прошу тебе, коли в тебе бувають неприємності — адже без них не обійдешся — хоч пару слів напиши мені. Поділимось з тобою ними порівну — і тобі полегшає, і я знатиму більше про твоє життя-буття. Твоя мама провела мене до автобуса, поцілувала за себе... за... тебе — так сама сказала, я не вигадую.

Я дуже скучила за тобою, жду не дїждуся того дня, коли ми з тобою, мій любий, мій єдиний, зустрінємось і зможу я сказати тобі віч-на-віч все те, що мною не сказано ще тобі, що тримаю для тебе в своєму серці.

У Львів прийшла весна. На вулицях і квіткових магазинах з'явилися проліски, голубі-голубі. Часто йдуть дощі, але взагалі тепло. Наступної неділі збираємось з дівчатами сходити в Стрийський парк, полюбуватися пробудженням природи. Коли спостерігаєш, як швидко і нестримно до міста входить

весна, не віриться, що в твоїх краях ще стоїть справжня зима з снігом, морозами, заметілями.

Посилаю тобі, Альошо, разом з листом часточку львівської весни, відкриєш конверта, і вона випурхне в твоєю кімнату, наповнить її теплом і світлом...”

Олексій відривається від листа, водить очима по кімнаті, глибоко, на повні груди вдихає кімнатне повітря, шукає, хоче відчутти весну, її пахощі, п'янку свіжість весняного повітря, намагається вловити її дзвінку мелодію, переплетену з голосним пташиним співом і радісним бджолиним гулом. Заплющує очі, прислухається і прислухається до весняних голосів і уявляє весняний Львів, голубі проліски поряд з голубими Світланиними очима, а в тих очах купається високе блакитне небо і бавиться яскраве весняне сонце. Сонце купається в дівочих очах. Сонячна усмішка бризкає з Світланиних очей.

Оновлення природи. Журавлиний кліч. Переливчасті дзвіночки жайворона в голубому небі над розігрілим, розімлілим від сонячного тепла полем. Пухнасті вербові котики. Перші голубі сполохи сон-трави на узліссі, цівки кришталево чистого солодкуватого березового соку, зеленіючі після теплої дощі моріжки. Це весна. Це її подих. Її голос. Її розмаїття. Це — рідна Україна.

Олексію хочеться весни. Він скучив за весною, за весняними голосами, весняним оновленням природи, він чекає весну. Свою першу весну в лісовому краю.

Послана Світланою часточка весни розбудила стільки почуттів, роздумів і приємних спогадів, що Олексієві нестерпно захотілося кинутись у весняні обійми і до безтями втішатися її одвічною красою, її чарівними звабами.

...Особливих новин у мене немає. З дому регулярно одержую листи, пишу батьку і мамі, збираюсь на травневі свята поїхати до них.

З навчанням все в порядку. По всіх предметах встигаю, як пишуть у звітах наші декани.

Моя подружка Валя збирається заміж. Говорить про весілля, про сім'ю, пропонує і нам з Марічкою наслідувати її приклад. Марічка говорить, що у неї також весілля склеїться, тільки на наступному курсі.

Чим ближче до закінчення інституту, тим більше розмов, особливо серед дівчат, про одруження. Пішло активне спілкування з сусідніми вузами, проводяться спільні вечори, зустрічі. Поспішають. Бояться, що не встигнуть на свій поїзд, і поїде від них щастя, і залишаться вони без нього, і не знайдуть більше його.

Скороспілі знайомства, раптове одруження і дуже часто – плачевні наслідки. Такі приклади у нас є...

Вибач. Захопилась оцією темою, як кажуть: кому що, а курці – просо.

Пробач, мій любий, що вийшов лист довгий і не таким, як мені хотілось. Писати листи я, на жаль, не вмію. Хороших думок в голові багато, а викласти їх на папері, як бачиш, немає хисту.

Гаряче обнімаю і міцно цілую. Твоя Світлана”.

Його Світлана. Його кохання, його любов.

З думами про Світлану, про Галину, яка раптово з’явилася на горизонті буденного Олексієвого життя, він непомітно поринув в міцний сон і непробудно проспав до ранку.

Довго не спали в селищі цієї ночі Люда Яблонська і Галя Гайова. Полягали дівчата на ліжка і говорили спочатку при світлі, а потім в темряві. Перебрали багато тем, вдосталь наговорились і позасинали далеко за північ.

Не спалось завгоспу Семененку, допікали чоловіка тугі, надокучливі, в’їдливі, як гедзі, думки. Перевертався з боку на спину, зі спиною на бік, сопів, зітхав, поглядав на сіріюче вікно і думав нелегку думу. Розламувалась, тріщала голова, вже декілька місяців її не покидав чад, а причиною тому було прочитане прізвисьце на конверті з листом, одержаним Гуренком. З того часу Семененко втратив спокій, все тугіше і тугіше стискали завгоспові душу залізними кліщами підозрілості, нервозності, полохливості і страх.

Прикрій випадок може призвести до викриття Семененкового минулого – злочинного, жадливого, жорстокого.

Боявся Семененко, ой і як же боявся зустрічі з своїм минулим. Недарма його лихоманило, як малярійного, два тижні, коли запримітив зловісного конверта в конторі лісопункту. Та лихоманка повністю не пройшла і до цього часу, перейшла в хронічний стан.

Семененко нишком слідкує за листуванням Гуценка, намагається перевірити свої сумніви, хоче ще раз глянути на конверти, що надходять з листами начальнику, а якби вдалося викрасти листа з того конверта, що підписаний знайомим прізвиськом, і прочитати його, можна було б більше дізнатись про тих, хто пише, і остаточно вирішити, що робить далі, як себе вести – продовжувати гру з небезпекою на лісопункті, чи махнути на все рукою і плюнути на ліспромгосп, і на лісопункт з Гуценком, на довгий язик завідуючої їдальнею, на любов з Раєю.

Але ніяк не вдається Семененку вдруге підглядіти лист з лякаючим прізвиськом внизу конверта, а тим більше не попадаються до його рук самі листи.

Слідкує. Поліє. Злодюгою пробирається в кабінет Гуценка, коли в конторі нікого немає, нишпорить в столі, шафі, шукає і не знаходить того, за чим поліє. Нещодавно попався йому в руки лист від матері з полтавського села, пробіг очима по рядках, не знайшов того, чого шукав, і поклав аркуш паперу на місце.

П'ять років тому, коли Семененко жив під Воркутою, зустрівся йому на вулиці знайомий чоловік: впізнали один одного – в післявоєнні роки не раз зустрічалися на бендерівських путівцях, – одну справу вершили. Землячок проявив надмірну цікавість до Семененкової особи, і той був змушений заманити земляка в темний куток і без свідків відправити на той світ, – навіть не пискнув. Навічно розлучившись з надокучливим земляком, Семененко покинув насиджене за декілька років спокійне містечко і поміняв спеціальність шахтаря на лісоруба – з'явився в Синьоозерську і кинув якір на другому лісопункті.

Мав п'ять років спокійного життя. Вважав, що остаточно замів сліди, вжився в нову роль чесного трудівника, став подумувати про сімейний затишок.

І раптом...

Риплять пружини на ліжку, давлять в бік, не дають спати.

Тягнеться Семененко до пляшки, що стоїть поряд на тумбочці, тричі жадібно ковтає пекучу рідину.

А заснути не може. Сопе. Зітхає. Кліпає набубнявленими повіками, а сон не йде.

Глава тридцята

Галина з головою поринула в плюхчанське будівництво, стала повновладною володаркою берегової смуги, де розгорталось будівництво житла для трудівників нового лісопункту.

Відтоді як до Плюхчи „закинули будівельний десант”, в щоденних клопотах непомітно пролетів тиждень і Галина цілком освоїлась з новою незвичайною обстановкою, повністю взяла в руки керівництво невеликим колективом освоювачів лісової цілини. Основне ядро колективу становила бригада володимирських теслярів, майстрів на всі руки, очолювана потомственным теслярем, будівельником за покликанням душі і серця Дем'яном Гавриловичем Архиповим, літньою людиною напрочуд спокійної вдачі і неабиякого організаторського таланту. Бригада складалася з двадцяти різного віку чоловіків, кожен з яких досконало володів теслярським інструментом, а також багатьма суміжними професіями – пічника, маляра, столяра, покрівельника.

Дві доби з великими труднощами через глибокі сніги пробивались три трельовочні трактори ТДТ-60 до Плюхчи, тягнучи на буксирі добротні сани з дерев'яними вагончиками, що будуть служити на перших порах житлом для будівельників.

Галина їхала в першому вагончику, – він правив за штабквартиру „десантної групи”, був водночас похідною виконробською, котлопунктом та житлом для Гайової і тьоті Маші. До речі, вона добровільно першою вирушила на освоєння приплюхчанських лісів, сама напросилася поваром на котлопункт, і отримала згоду Гуценка. Начальник лісопункту без заперечень передав тьотю Машу в розпорядження Галини, наперед знаючи, що вони подружаться і що тьотя Маша з

її величезним досвідом спілкування з людьми в умовах обмежених можливостей і побутових труднощів стане для Галі надійною помічницею. І не помилився. Тьотя Маша з честю виконувала покладені на неї обов'язки – годувала будівельників і по-материнськи доглядала Галину.

У двох наступних вагончиках їхала бригада Архипова в повному складі і з ними два бензопильщики, які повинні були забезпечувати заготівлю лісу для будівництва селища.

Тракторно-санний поїзд різав снігову цілину, як гостроносі піроги розгинали поверхню глибоководних річок, і повільно, але впевнено рухався до заповітної мети. Першу половину шляху пройшли по вже прорубаній просіці, – „десантників” радісно вітали робітники двох лісозаготівельних бригад з дільниці Карцева, а далі рухалися лісом, маневруючи між деревами, корчами, попадаючи на підпарини в заболочених місцях, з великим зусиллям долали безліч перешкод, що на кожному кроці чатували на людей.

Подолали. Добрались до Плюхчи, вмились з ополонки холодною прозорою плюхчанською водою, і відразу взяли за роботу.

За тиждень очистили будівельний майданчик від снігу, з дощок, доставлених трактором слідом за першою експедицією, збили на санях тимчасове приміщення для котлопункту, куди перейшла на трудову вахту тьотя Маша, і приступили до заготівлі лісу, що днями ляже в зруби житлових будинків, магазину, їдальні, лазні, медпункту та інших споруд.

Галя і тьотя Маша після переведення котлопункту в нове приміщення повністю пристосували вагончик для свого житла, архипівські хлопці перегородили його на дві половини – одна з них служила за робочу кімнату майстра, тобто Галини, а друга – була жінкам за спальню: там стояли два ліжка, два стільці і маленька саморобна шафа, якщо так можна назвати дерев'яну коробку з полицями і вішалкою для одягу.

Просто. Не зовсім зручно, але терпимо, враховуючи знову-таки ж обставини, в яких жили і працювали люди.

Плюхча дихала весною, яка нестримно наступала з півдня, з кожним днем приближаючись до Галиного нового місця проживання. І не снилося, і не гадалося їй, та ще й досі не

віряться, що забралась так далеко в лісові нетрі, загубилась серед безмежних зелених просторів. Не кожен повірить, якщо про те йому оповісти.

Весна відчувалась повсюди: на річці, в лісі, в обважнілому під яскравим сонцем снігові, в пташиних голосах і поривах вітру.

На старих токовищах справляли весілля глухарі, тетеруки. Мисливець Главачкової вдачі, тракторист з трельовочного трактора Васько Мироненко вже двічі до схід сонця бігав з рушницею на токовище і ні з чим повертався звідти, але не відступав, нахвалявся наступного разу повернутись з полювання не з пустими руками, якщо не з глухарем, то в усякому разі з тетеруком.

На долю рибалок випадав більший успіх, аніж на долю Васька Мироненка, бо рибалки вранці і ввечері повертались з Плюхчи з добрячим уловом, а тому меню тьоті Маші відзначалось різноманітністю рибних блюд. Добре ловились окуні, щуки, попадався харіус, а інколи декому фортунило і на сіга.

Щоденно на обід тьотя Маша готувала потрійну рибну юшку, за своїм рецептом, котрий тримала в секреті, і пахощі від тої юшки вітром розносились плюхчанським берегом, драбуючи володимирських теслярів і наганяючи їм апетит.

З'їдали по дві, по три порції наваристої, пахучої юшки і ще поглядали на чавуни, чи не залишилось там з черпачок гарячої юшечки.

— Ох, юшечка и петрушечка, поцелуй ты меня, кума-душечка...

Щоразу супроводжував піснею тарілку з юшкою, що її подавала тьотя Маша, помічник Архипова, бригадний розважальник і жартівник Анатолій Ковальов. Найбільше йому вдавалась пісня, якщо на котлопункті знаходилась Галина Федорівна, тоді Ковальов ладен був з'їсти п'ять порцій юшки, щоб доспівати пісню про „куму-душеньку”, уважно спостерігаючи за реакцією майстра на його художню самодіяльність.

З того часу за Анатолієм Ковальовим закріпилося прізвисько „кума-душечка”, з ним він закінчував будівництво плюхчанського селища і переїздив на нове місце роботи.

Галина слухала жартівливу пісню помічника бригадира, весело переглядалась з тьотею Машою, а сама міркувала над розв'язанням безкінечних виробничих проблем, які щоденно виникали й росли, як гриби після дощу, та потребували до себе кмітливої і настирливої уваги дівчини-майстра.

Галя слухала Ковальова, його товаришів, воркітливу нестихаючу тьотю Машу, а сама прислухалася, чи не гуде за стінами котлопункту трактор, що повинен привезти пересувну електростанцію, цвяхи, скоби, мило, пальне для трактора і бензопил. Днями повинен на тракторі приїхати в її володіння сам Гуренко,— його чекала Галя, бо він обіцяв їй допомогти розпланувати на місці всі будівельні об'єкти.

Вона чекала Олексія, його порад, його допомоги, підтримки і дружнього слова.

Гуренко не примусив себе довго чекати: приїхав, як обіцяв, легко зіскочив з трактора, прискіпливо оглядаючи панораму будівництва — об'єкт діяльності своєї миловидної землячки, а вона радісно кинулась йому назустріч, як тільки запримітила.

— Засмагла на вітрі,— придивлявся до Галини Олексій.— Справжня лісничиха.

— А ти як думав? — поправляла Галя м'яке волосся під хутровою шапкою і стежила за тим, яке враження справляє на Олексія будівельний майданчик.— Отримала в своє розпорядження отаке володіння — не менше за королівства Монако і Люксембург, так що не тільки в лісничихи гожусь, а можу претендувати на її величність Плюхчанську королеву.

— Ваша королівська величносте,— розсміявся Олексій, показуючи рукою на пересувні вагончики,— прошу вас, ведіть у свій Люксембург і перш за все пригостіть нас з трактористом королівським обідом, бо... дуже хочеться їсти,— останні три слова Олексій вимовив без пафосу і жартівливого тону, по-домашньому просто і звичайно.

— Підемо до тьоті Маші, нехай годує начальство королівською юшкою. Хочеш юшки?

— Веди до тьоті Маші, веди до юшки, перекусимо і — за діло.

З апетитом обідали, розхвалюючи на всі лади, заслужено і щиро, тьотю Машу, а вона була рада приїздові Гуренка, не

відходила від столу, подавала страви і розповідала про буденні справи своїх підопічних, про нелегку роботу володимирських хлопців і їх керівника Галину, просила Олексія Петровича втрутитись у діяльність відділу робітничого постачання, бо його працівники, мабуть, не повернулись обличчям до Плюхчи.

— Попрошу допомоги в Олександра Олександровича,— пообіцяв він тьоті Маші,— нехай підкрутить гайки торговельникам.

— Про хліб не забудьте, щоб свіжий привозили і частіше.

— Возити свіжий хліб — це стосується не стільки торговельників, як нашої служби, адже транспортування всього необхідного для вашої ділянки — поки що мої турботи; як спрацюють трактори,— такий і результат. Будемо старатись, хоч попереду серйозні випробування — весняна розпуста, ускладниться проїзд тракторів. Треба запасатись продуктами і налягати на будівництво лежнівки, поки що з нею ми впоруюмось слабувато.

— А ще я прошу, Олексію Петровичу, потурбуватись про лазню, щоб було де кості розпарити,— не відступала тьотя Маша з запитамі плюхчанського колективу.

— Буде. Скоро збудуємо. З Галею... З Галиною Федорівною сьогодні виберемо місце для лазні і визначимо строк її будівництва.

— Про двигунця не забудьте, завезіть, нехай крутить електроенергію, бо при гасовій лампі вранці і увечері тугувато.

— Електростанцію ми сьогодні привезли, так що скоро будете з електричним струмом.

— Спасибоньки, Олексію Петровичу... Якби ще для робітників видали по другій парі чобіт, щоб переміняли взуття, бо за день забрюхуються, а сушить ніде...

— Тьотю Машо,— втрутилася в розмову Галина,— ви вирішили за мене майже всі питання, залиште дещо і мені, а то Олексій Петрович заважається, хто тут керівник — тьотя Маша, чи Гайова.

— Нічого, Галиночко, не турбуйся, на твою голівоньку моє роки вистачить, а кому ж, як не мені, підсобить тобі — і руками, і порадою. Хочу ще по одному питанню звернутись,— тьотя Маша завагалась: говорить чи не говорить, і вирішила

сказати, що надумала: — Підкажіть хлопцям, тим, хто молодший, щоб не докучали Галині із залицаннями, єсть тут такі — описують навколо неї кренделі... Не подобається мені така музика...

— Тьотю Машо... прошу Вас... не треба... Не соромте мене перед Олексієм Петровичем, — благала Галина свою порадицю і заступницю. — Поки що я сама кого потрібно поставлю на своє місце...

— Це не сором. Це для порядку, — не здавалася тьотя Маша.

— Буде порядок, можу вас запевнити, — усміхнулася Галина до тьоті Маші. — Ми з вами виправдаємо покладені на нас керівництвом надії... Чи не так?

— Так. Так, голубко моя. Не підведемо ні себе, ні Олексія Петровича, а хто з недобрими намірами посунеться до нашої Галини, відхватить по носі ось оце... — тьотя Маша підняла над головою черпака і посварилася ним на вхідні двері. — Буде довго пам'ятати і мене, і цього черпака.

Як завжди, тьотя Маша була в своєму амплуа. Таку її всі на лісопункті поважали, любили і шанували, для всіх в її серці знаходилась часточка тепла, всіх вона обдаровувала щедрістю своєї вдачі. Вона людям робила добро, і за це вони віддячували їй прихильністю і повагою.

Особисте життя у неї не склалося: рано овдовіла, втратила доньку. Покинула рідні місця і подалася на північ.

Розміняла в Синьоозерському ліспромгоспі шостий десяток, годує лісорубів сніданками, обідами і вечереями, стала для всіх тьотею Машею, порадицею і наставницею в житті. Не звідавши особистого сімейного щастя, тьотя Маша намагається допомагати людям знаходити своє щастя, не розлучатися з ним, боротися за нього.

Готує Марія Іванівна вечерю для будівельників і раз-по-раз поглядає у невелике віконце, як по будівельному майданчику, впрілі від весняного сонця, ходіння і ділових суперечок, рухались Гуренко, Гайова і Архипов, про щось жваво розмовляли, щось одне одному доказували, тягали по мокрій від розталого снігу землі мірну стрічку, і раділа за них усіх тьотя Маша

і заздрила молодості, здоров'ю і енергії Олексія та Галини, голосно зітхала, сама до себе про щось говорила і лагідно, поматеринськи усміхалась добрими натовленими від прожитих років очима.

Галина не погоджувалась з Олексієм щодо розміщення на території майбутнього селища службового приміщення і клубу.

— Проектувальники прорахувалися з вибором місця під клуб,— гарячкувала дівчина.— Рекомендую клуб і контору лісопункту поміняти місцями і клуб розмістити в центрі, щоб його не обминали в часи дозвілля, а контору перенести на околицю, ближче до лісу, щоб керівники лісопункту спостерігали за життям селища не з вікон кабінету, а побільше вдавались до власних ніг — частіше топтали стежку від контори до об'єктів своєї постійної уваги.

— Можливо клуб все-таки побудувати на околиці, як пропонують проектувальники,— не здавався Гуренко.— В цьому є певна рація...

— Я не згодна. Давай порадимось з будівельниками. Ви чого мовчите? — звернулася Галя до Архипова.

Бригадир слухав суперечку начальника лісопункту з будівельним майстром і зважував про себе, хто з них більше правий і кого треба підтримати.

— Давайте клуб розмістимо біля Плюхчи, щоб з його вікон розкривався краєвид на річку,— висловив Архипов третю думку.— Я прихильник того, щоб громадські об'єкти розміщати в найкрасивіших місцях... Поставимо його поряд з ідальнею.

— Ідальню не треба наближати до річки,— сказав Олексій. Навпаки, її потрібно відсунути до лісу, а то всі відходи будуть у воді.

— Тут я з тобою цілковито згодна. Пропоную ідальню поставити на тому припічку,— Галина показала пальцем в проти-лежний від ріки бік, де галявина заходила невеликим апендицитом в сосновий і ялиновий ліс.— Там для неї місце.

— Проект ідальні невдалий,— ділився думками Архипов. Тіснувата. Незручна для обслуги. Пропоную зробити таку, як на вашому лісопункті. Хороші майстри її будували — видно по почерку.

— Не заперечую,— підтримав бригадира Гуренко і запропонував оглянути теслярський майданчик, де люди з бригади Архипова тесали колоди, готували будівельний матеріал для першого гуртожитку, в якому передбачалось поселити будівельників — тих, що вже трудилися на П्लохчи, і тих, хто поповнить незабаром будівельну дільницю. Гуренко обіцяв Гайовій, що через пару тижнів до неї прибудуть дві бригади з степового району, від Петра Івановича Грабовенка, з берегів тихоплинної Кодими.

Метушився перед лісопунктівським начальством „кума-душенька” — помічник бригадира Ковальов, наперебій з Архиповим розповідав Гуренку про найближчі плани бригади, просив привезти якусь балалайку, бо нема чим вечорами потішитись — ні світла, ні радіо, ні музики.

— Запустимо електростанцію, дамо вам струм, привеземо з „великої землі” радіолу — грайте і відпочивайте,— пообіцяв Гуренко.— Газети отримуєте?

— Щоденно трактористи привозять,— відповідала за теслярів Галина.— Просимо передати журнали і літературу.

— Це можна і необхідно. Розпоряджусь. Запрошу додаткові примірники в парторганізації і робіткомі. Будете з літературою,— впевнено заявив Олексій.

— В кожухах жаркувато. Весна вже спини парить,— „кума-душенька” зняв кожуха і повернувся до Гуренка змокрілим на спині від поту піджаком.— Бачите, як парує, неначе сніг сьогодні на сонці. Не забудьте, товаришу начальник, про спецодяг по сезону.

Олексій зробив запис в кишеньковій книжці.

— Не забуду. Завтра спецівка буде у вас.

— Хай живе,— хитрувато підморгнув „кума-душенька” Галині, йому у відповідь вона насварилася пальцем і показала очима на Архипова, мовляв, слухай, що старший говоритиме Гуренку і не перебивай його.

По-весняному світило сонце. На очах на відритих місцях сівав сніг. Парував одяг, парували сосни і ялини, дзюрчали тоненькі струмочки, збігаючи з галявини до Плюхчи. Ясніло, виповнювалось небо, чим день, то все вище і вище здіймалось воно над лісом, рікою і заклопотаними в нелегкій праці людьми.

Стрімко вступала в свої права весна-красна, назустріч їй пробуджувалась віковична природа, від довгого зимового сну прокидався її патріарх – ліс.

Під сонячними променями розм'ягчувалась соснова живиця і заповнювала ліс, повітря і людський одяг – все навкруги приємним стійким запахом.

На котлопункті після вечері Олексій провів невелику нараду з плюхчанським колективом, поставив перед будівельниками конкретні завдання на найближчий час, ретельно заніс до записника всі їхні зауваження та побажання.

Перед сном Олексій і Галина прогулялись до Плюхчи, постояли на березі, послушали, як дихає ріка, як бурхливо вона пробуджується від зимового застою. Поверх криги пішли такі води – темні, холодні, загадкові вісники недалекої весняної повені.

– Незабаром ріка скресне, – спостерігаючи повільний рух талих вод на річковій кризі, промовив Олексій.

– Хочу побачити справжню повінь, – відгукнулася Галина. – Поглянь на верхівки ялин – вони нагадують ракети, націлені в космос. Вказують нам дорогу до зірок.

– Народна мудрість гласить: дерево корінням сягає минулого, а верхів'ям – майбутнього. Чула таке?

– Не чула.

– Майбутнє людства – підкорення всесвіту. В наше майбутнє сягають дерева. Служать людям дороговказом, перехідним містком між минулим і майбутнім... Про Золотаву чула?

– Дещо розповідала тьотя Маша.

– Скоро зможеш з нею познайомитись. Як скине Плюхча льодяний кожух і зазеленіють, розквітнуть її луки, так і з'явиться Золотава, буде купатись в річці, вимиватиме в м'яких водах довгі золоті коси. Золотокоса, золотоока красуня...

– Як твій Жора Карцев?

– Мабуть, така позолочена, як наш Жора.

– Хороший хлопець?

– Чудовий. Бачу, впав тобі в око Жорин золотосяйний чуб.

– А чому б і ні – такі хлопці, як Жора, подобаються дівчатам. Вони вірні в дружбі і... коханні.

Галина скосила очі на Олексія, – він невідривно дивився на річку, спостерігаючи, як повільно опускались у талу воду вечірні сутінки, топили в ній тремтливе відображення зелених ялин і сосон.

– Тебе можна про щось запитати? – порушила Галина коротку паузу.

– Запитуй.

– Не будеш гніватись?

– Не буду.

– Ти знаєш, Альшо, як в тебе... закохана Людмила?

– ?!!

– Чому мовчиш? Хіба не бачиш, як вона побивається за тобою і як страждає від мук кохання...

– Не будемо про це, – Олексій стиснув Галину за лікоть. – Не будемо...

– Чому? Люда чудова дівчина... Вона розповідала мені, як ти її рятував в озері, як допоміг їй стати на ноги.

– Якщо хочеш, Люда – прекрасна дівчина. Вона гідна великого кохання... палкої взаємності... На жаль, я не можу їй цим відповісти. Бо люблю іншу... На двох мене не вистачить. Так я не можу... не вмю...

– Заздрю тій, кого ти кохаєш.

Галя глибоко зітхнула і опустила голову на Олексієве плече. Він поправив на її голові шапку, що сповзла набік, і сказав:

– Спати пора. Пізній час, Галинко. Завтра рано поїду від вас.

– Як рано? – стрепенулась Галина.

– До схід сонця.

– Ї на сніданок не залишишся?

– На лісопункті буду снідати.

Густішали сутінки, перетворюючись в нічну темряву; над Плюхчею впливав рожевощокій місяць, в лісі прокидалися сови, перегукувались між собою на тому березі, а люди вкладалися до сну.

Ночував Олексій у вагончику з теслярами.

Піднявся рано, збудив тракториста. Вирушали з приплюхчанської галявини, коли за лісом на сході з'явилися перші сонячні промені.

Проїжджаючи мимо Галиного вагончика, Олексій глянув на заспане вікно і зустрівся з задумливим дівочим поглядом. Вона розсунула ситцеві фіранки, притулилась обличчям до шибки і спостерігала, як трельовочний трактор повільно, залишаючи позад себе сизі клуби диму, рухався до лісу. Галя вловила на собі Олексіїв погляд, поправила на грудях світлу нічну сорочку і повільно помахала йому рукою; він відповів їй тим же, усміхнувся і кивнув головою на знак прощання.

Глава тридцять перша

Радісно, з піднесенням відсвяткували першотравень.

Святковий настрій людей зіпсувало повідомлення, передане по радіо, про політ над нашою країною американського розвідувального літака У-2, який був збитий ракетниками в районі Свердловська.

Льотчик-шпигун Франсіс Пауерс по кличці „Палмер” катапультиувався; неушкодженим приземлився в районі знищення літака.

Літак був знятий з великої висоти. Його політ розраховувався на недосяжність радянських ракетних засобів перехвату ворожих повітряних об'єктів, але наші політичні і воєнні противники прорахувалися – вітчизняна військова техніка успішно впоралася з бойовим завданням і перервала розвідувальний політ У-2, що брав початок з американської військової бази в Пешеварі (Пакистан) і пролягав через Афганістан, Аральське море і далі над територією нашої країни повинен був продовжуватися в напрямку – Свердловськ, Кіров, Архангельськ, Мурманськ – військова база Будьо в Норвегії.

Далі Свердловська Франсісу Пауерсу летіти не судилося, спустився на радянську землю і постав перед лицем нашого правосуддя як американський військовий шпигун.

Пауерса будуть судити у відповідності із законами радянської держави – так повідомлялося в ноті уряду Союзу урядові Сполучених Штатів Америки.

Жваво обговорювалась незвичайна політичної ваги подія скрізь і всюди в Синьоозерському ліспромгоспі і, зрозуміло, на другому лісопункті – в лісі, в конторі, на дорогах, в гурто-

житках і, звичайно ж, в місцях постійного обміну міжнародною інформацією – у їдальні, на котлопунктах і в магазині.

Не задовольнившись денними обговореннями події на лісо-сіці, група заядливих політиканів зібралась після вечері в хаті Івана Кисельова і до півночі азартно картала адміністрацію Ейзенхауера за брудний вчинок відносно нашої країни. Чадили цигарками, перечитували повідомлення в газеті і таврували на чім світ стоїть американський імперіалізм, центральне розвідувальне управління США і знахабнілий Пентагон.

Згадували покійного Рузвельта, гонористого Трумена, в'їдливого Даллеса, пом'янули злим і не тихим словом біснуватого фюрера, дісталось на горіхи клікам Франко і Салазара...

Главачок добалакався до того, що ніби в святкову ніч він чув гул літака у напрямку Архангельська, не схожий на голос наших літаків, йому ще подумалось, чи, бува, не чужак забрався до нас і чеше через протиповітряні перепони, над лісами і полями, над його, Главачковою, головою на північ, у невідомому напрямку. Хотів другого дня поділитись з товаришами своїми спостереженнями, не встиг – радіо попередило всезнаючого лісоруба – міжнародника Сашка Главачка і видало в ефір повідомлення про шпигунський політ літака-чужинця.

– Блекоти об'ївся чи що? Верзеш дурниці, – обурився Морозов на Главачка за теревені. – Якщо не тямиш в політиці, посидь мовчки і послухай, що старші говорять.

– Ти ба – бі-бі-сі знайшлося, – скипів Главачок... Ейзенхауера з Аденауером плутаєш, а ще берешся других повчать...

Главачок невдоволено сьорбнув носом, почухав потилицю і з-під лоба зле позирив на свого „політичного” супротивника.

– Одним ликом шиті і Аденауер, і Ейзенхауер – не дивно й сплутати одного з другим, – поблажливо погладив Главачка по худій спині важкою рукою Ілля Єсаулков. Він сидів поряд з Сашком і час від часу зупиняв гарячкуватого сусіда, відволікаючи його від дальших небажаних дій.

Говірливе товариство зрозуміло благородний жест Єсаулкова, підтримало його і перервало недоречну суперечку між Главачком і Морозовим.

Набундючений Главачок мовчав, а Морозов продовжував активно дискутувати за неприбраним кисельовським столом, поглядаючи раз-по-раз через стіл на Главачка і звиряючи свої слова з його настроєм.

— Як ви думаєте, хлопці, після такої ноти посміє Ейзенхауер з'явитись на нашому порозі? — звернувся до товариства лісопунктівський бензиновий король Горбачов; він покашлював в сухорлявий кулак і позирав на ручного годинника — наближався контрольний час дозволеного йому Зінаїдою вечірнього увільнення, боячись, аби не прострочити цей час і не накликати чергову біду на свою сиву голову.

— Думаю, що дорога в Союз Дуайту буде закрита, — стукнув кулаком по столу Єсаулков. — Наробив ганьби на весь світ, з ніг до голови вимазався брудом — не скоро відмиється... Не до поїздки тепер пану президенту в нашу країну. Ми також не ликом шиті — покажемо йому в ту сторону, де раки зимують. Нехай не сіпається і не дере високо носа, все одно наші ракети дістануть і зіб'ють йому пиху.

— Забуває американський генерал Ельбу. Забуває, — похитав головою Морозов. — І даремно. Ельбу не слід в архів списувати. Її треба пам'ятати не тільки рядовим, а й генералам...

Господар хати весь час поривався вставити слово в розмову своїх гостей, але йому ніяк не вдавалося вибрати слухний момент і подати голос, щоб вийшло до ладу, по ділу і негативно не позначилось на характері політичної бесіди, що проходила за квадратним столом його оселі.

Врешті-решт Кисельов вибрав потрібну мить, коли Морозов потягнувся за сигаретою, а Горбачов якраз показував Главачку на циферблат власного підношеного годинника. Тут в розмові виникла невелика пауза, і Йван дозволив собі подати в свій глек на капусту, бо не був Химкою.

— Невже льотчика судитимуть? — звернувся він безпосередньо до Єсаулкова, бо вважав Іллю найдосвідченішим серед вечірніх посидільців в питаннях юриспруденції і міжнародних правових відносин.

— А ти як думаєш? — запитанням на запитання відповів Ілля.

— Думаю, що ні, бо може виникнути міжнародний скандал.

— Не буде ніякого скандалу,— безапеляційно заявив Єсаулков.— Побачите, судитимуть по всій суворості наших законів. Пауерс — шпигун, пійманий на гарячому, а шпигунів у нас судять.

Ніхто не заперечив Іллі Єсаулкову, всі погодились з його думкою. Мабуть, задовольнився відповіддю і Кисельов, бо більше не став розвивати свої міркування про долю Пауерса, нехай йому біс, вчинив злочин — мусить відповідати перед законами нашої держави, як каже Єсаулков.

Від питань на міжнародні теми перейшли до обговорення можливостей нашої нової військової техніки, здатної перешкодити підступним задумам ворогів соціалізму, потім заочно пропісочили декого з місцевих керівників за окремі недоліки з переходом на літні лісосіки. Як завжди, найбільше дісталось шляховикам за непідготовленість лежнівки, а також технорук Солодкіну і ліспромгоспівським нормувальникам за відсутність належної уваги щодо оцінки діяльності бригад в період переходу з зимових лісосік на літні.

— Карцев обіцяв розібратися з нормами і розцінками,— сказав Морозов,— але чомусь затягує справу.

— Йому немає коли вгору глянути,— став на захист майстра Єсаулков.— Морочиться з нами, сидить на трасі до Плюхчи... Замотався наш Жора і на дівчат перестав дивитися... Дісталось йому за зиму.

— Я чув, що Георгій Михайлович позирає на плюхчанську майстриню,— раптом стрепенувся Главачок.— Гарна дівка — не гріх і закохатись.

— То його справа,— пройшовся Єсаулков долонею по спині Главачка.— Кому яке діло, на кого задивляється наш майстер. Пора йому і задивлятися, і влюблятися...

— Коли б не накликав гніву господнього на себе,— косив очима Главачок.— А як на це подивиться наш начальник — ти подумав, чи ні?

— Подумав,— відрізав Єсаулков.— Подивиться так, як йому треба, нас з тобою не питатиме. Це їхня справа — Гуренка і Карцева. Удвох з двома помиряться.

— Ти Люду маєш на увазі? — уточнив для ясності Морозов.

— І Люду... Якщо хочете...

— Гм-м... Історія...— шморгнув носом Главачок і першим підвівся з-за столу.— Воно вже й спати пора... Засиділися.

— Спіши, Сашко... Спіши... А то запізнишся і Танюша не дасть соски,— весело пожартував Морозов, пробираючись слідом за Главачком до дверей.

— Заздриш? — обернувся Сашко до Морозова.

— Еге ж, заздрю. Але не зазнавайся, бо скоро постарієш. Краще прислухайся вночі, чи не летітиме над ліжком новий шпигун.

— Годі вам! Півні! Розійшлися знову. Втихомирюйтесь і на сідало до курок.— Єсаулков злегла стусонув Морозова в спину і вказав рукою на вихід.

Жору Карцева закрутив, завертів неблаганний вихор різноманітних, складних і суперечливих виробничих справ, не мав він спокою ні вдень, ні вночі. Багато уваги і сил в нього забирав перехід лісозаготівельних бригад з зимового лісо-січного фонду на літні ділянки, доводилось неодноразово на день місити розкислі зимові дороги між зимовими і літніми лісосіками. Водночас Жора мусив неослабно з потрійною увагою слідкувати за роботою двох бригад, що заготовляли ліс на трасі майбутньої дороги до Плюхчи, бо вони працювали у відриві від його майстерської дільниці, та й транспортне сполучення з ними у зв'язку з приходом весни щодень ускладнювалось. А різних виробничих неполадок було не менше, а значно більше, ніж в основних бригадах, що розробляли лісосіки. І тому майже щодня Жора навідувався до трасівників, допомагав їм у роботі і досить часто пізно увечері повертався разом з ними в селище мокрий, втомлений, але задоволений своєю роботою.

Бурхливими теплими повітряними потоками вривалась весна на землю, приспану довгою повитухою-зимою, так же бурхливо і нестримно вривалось в Жорине серце перше справжнє гаряче кохання.

Жора закохався, закохався в Галину. Закохався з першого погляду, коли Гуренко познайомив його з нею в Покровську.

І від того дня втратив Карцев душевний спокій, жив мріями про зустріч з красивою — куди йому до неї — Гуренкою

землячкою: щоб не робив, чим би не займався Жора, з його уяви не виходила Галя, і чим далі, то все більше заволодівала дівчина його серцем.

З великою радістю Жора сприйняв приїзд Галини на постійну роботу в ліспромгосп, активно і старанно допомагав їй у підготовці операції "Плюхчанський будівничий десант", а потім робив все від нього залежне для того, щоб впоратися з графіком прорубки траси, бо кожний успішно відпрацьований день на трасі наближав його до тої заповітної хвилини, коли траса примкне до Галиного будівельного майданчика і вона привітає золоточубого майстра з виробничою перемогою.

Напередодні Першотравня Жора побував на Плюхчи, – за дорученням Гуренка возив на тракторі будівельникам святкові дарунки – і зустрівся з Галею. Вони разом обідали в привітній харчевні тьоті Маші. З хлопцем відбувалося щось незвичайне: він червонів до самих кінчиків вух від усміненого погляду дівочих оксамитових очей, яким вона щедро обдаровувала зачарованого молодого майстра, млів під дівочим поглядом, а вона напівжартома, напівсерйозно вела з ним розмову про майбутню „зустріч на Ельбі”, коли Жорине лісозаготівельне військо подолає солідну відстань на вирубці траси і досягне заповітних рубежів – плюхчанського берега і запашної трійної юшки, приготованої тіткою Марією.

– Скоріше кінчай трасу, Георгію батьковичу, випускай вперед лежнівщиків, а нам відкривай вихід на велику землю, – сміючись говорила Галя, йдучи поряд з Жорою від котлопункту до трактора. – Заробиш поцілунок.

На дівочих щоках з'явилися привабливі ямочки і взяли в полон всю Жорину увагу. А її красиві очі весело сміялися і загравали до хлопця, кепкували з його розгубленості і збентеження.

– Чого мовчиш? Злякався, що поцілую на людях, – продовжувала кепкувати Галя, – не бійся, не вкушу, не завдам шкоди твоєму червоному личку.

– А я не боюся... Чого мені бояться? Не з таких...

Жора тягнувся рукою до кабіни трактора, повільно заносив ногу на гусеницю, відповідаючи широкою усмішкою на дівочі лукаві жарти.

– Побачимо, з яких – чи з тих, чи не з тих...

– З тих, Галинко, з тих, – відбрикувався Жора, входячи в приємну роль залицяльника. – На свято прийдеш?

– Не приїду. Буду тут святкувати. Приїжджай ти до... ме... до нас...

– Я скоро знову приїду, – під гуркіт тракторного двигуна вже з кабіни вигукнув Жора. – Коли тебе чекати на лісопункті?

– На День Перемоги.

– Чекатиму. До зустрічі!

– Щасливої дороги!

Галя, як обіцяла, приїхала на лісопункт напередодні дев'ятого травня.

– Сьогодні можна помитися в лазні? – запитала Люду, як тільки зустрілась з нею на порозі їхньої кімнати. – Нічого не хочу, окрім лазні. Страшенно хочу залізти у воду і гарно викупатись, а потім виспатись на м'якій чистій постелі.

– Лазня до наших з тобою послуг після того, як помиються чоловіки, чиста постіль, як бачиш, тобі забезпечена, – Люда показала на чисте біле простирадло, акуратно застелене на ліжку.

– Що нового? Чим порадуєш прибулу з далеких лісових нетрів?

– Завтра у нас виступає самодіяльність з Синьоозерська, – оце така новина і нею я хочу тебе порадувати.

– Чудово. Поспіваємо. Потанцюємо, – Галина повертіла перед лицем люстерко. – Ніс лущитья, сонце встигло вщипнути... На Плюхчи не помічала, не було коли перед дзеркалом викручуватися. А тут треба заглянути – як-не-як цивілізований світ.

– Ти краще скажи, що зробила з моїм майстром – приїхав з Плюхчи, немов ошпарений, не бачить перед собою дороги, не помічає ні людей, ні лісу.

Галина впала грудьми на стіл і зайшлася голосним веселим сміхом.

– Заворожила Плюхча Жору... Чуєш, Людочко, заворожила. Був майстер, нема майстра... Не пускай його на Плюхчу, а то заплутається в чарах Золотави і не повернеться на лісопункт.

Галина підвела голову і вивчаюче подивилась на Люду:

— Ти не хочеш, щоб Жора їздив на Плюхчу? Відверто скажи, не хочеш?

— Мені все одно...— Люда взялась за приготування до лазні.— Здається, я тобі про себе все розповіла... Ти добре знаєш, чого мені хочеться... Взаємної любові... Він також постійно рветься на Плюхчу, як і Жора.

Люда опустила голову і стала перебирати довгими ніжними пальцями товсту русяву косу.

— Дурненька ти моя,— Галина підійшла до подруги і лагідно обняла за плечі.— Не забивай голівку дурницями, а борись за своє кохання. Справжнє велике кохання, моя люба Людмила, легко не дається. За нього треба боротися. Не зітханням і сльозами, а розумом і серцем. Не кисни і не вішай носа! — Галина згадала недавню розмову з Олексієм на березі Плюхчи, виразно почула його голос: „Я люблю іншу”, пригорнула Люду до себе, а сама пригорнулася до Люди, відчуваючи, як гулко б'ється розтривожене серце в Людиних грудях, як часто вона дихає.— Олексій — мій хороший шкільний товариш і тільки. Він сильна і вольова людина. Поряд з ним легко жити і працювати. Тому я й приїхала до вас. Мені потрібна його підтримка в житті... Розумієш, дуже потрібна. Товариська, надійна підтримка... На більше я не розраховую... Олексію потрібна дівчина не така, як я... Мені далеко до нього. Я не скажу тобі, чому далеко, а ти не питай у мене більше нічого про наші з ним відносини. Раджу тобі, моя дорога, боротися за свою любов, адже, хто бореться, той перемагає. Зрозуміла?

— Зрозуміла.

— А тепер давай разом збиратися до лазні.

З великою насолодою Галя плескалася в лазні, підставляючи розчервоніле тіло під розпарений, пахучий березовий віник, яким вправно володіла Люда; зі сміхом і пустощами вибігала з парної, підіймала вгору відерко з водою і обливала себе з голови до ніг; пирхала під струменями збігаючої на голову води; зойкала від задоволення і плескала долонями по крутих стегнах, животу, важких, налитих буйною дівочою силою грудях.

— Ой, як хороше, як приємно! Давай, Людмилко, до мене, обіллю й тебе чистою водицею. Не бійся, не холодна.— Галина хлопнула з бачка прохолодною водою на Людині порозовілі, тугі, як пізні яблука, груди: Люда метнулась від Галини до дверей парної, не маючи бажання знову попадати під пригорщі холодної води, а Галя голосно реготала і направляла долоні на себе, підставляючи під водяні бризки своє красиве, злегка повніюче тіло.— Ой і гарно, ой і хороше!.. Холодний душ, після березового віника... Яке блаженство... А ти боїшся, Людмилко. Не бійся, вроди твоєї не змию і груди не застуджу.

— А я не боюся. Загартована. Вдосталь викупалась в холодній воді. На все життя того гарту вистачить...

Люда закинула довгі мокрі коси за спину і стала ретельно натирати мочалкою груди, живіт, стрункі ноги.

— Лягай на полик і повертайся до мене спинкою,— подала команду Галина,— натру тебе мильцем, а потім ти мене намилиш, бо це не миття, ану хутчіш!

Почергово одна одній збивали мильну піну на розпашілих молодих тілах, до вишневих барв натирали спину, животи і ноги, не поспішали розлучатися з лазнею, хлюпались у воді, балувались віничками, розповідали цікаві історії з особистого життя, пов'язані в основному з хлоп'ячими жартами в незабутні шкільні роки; оповідок на теми студентського життя Галина уникала. Вели невимушену дівочу розмову і чекали, поки прийде Євдокія Корніївна, щоб нагадати про пізній час, прибрати лазню і поки дівчата одягатимуться, повідомити останні новини з життя лісопункту, звирятиме їм свої переживання і душевні болі, виплакуватиме тугу свого наболілого жіночого серця.

Пахло сушеною м'ятою, звіробоем, суничним листом і ще якимись невідомими травами, підвішеними в пучках над дверима до парної; для трав передбачливо вибиралось Корніївною саме оце місце: пара, виходячи з парної, піднімалась до стелі і розносила запашний трав'яний дух по лазні.

Повернулись дівчата з лазні в гуртожиток, коли по радіо Кремлівські куранти пробіли дванадцятую годину — настав священний день для радянських людей — День Великої Все-

народної перемоги над гітлерівським фашизмом.

Глибокий сон Галини перервало голосне схлипування, яке порушувало нічну тишу кімнати. Галя миттєво зрозуміла, в чім річ, і кинулась до Людиного ліжка. Люда лежала на животі, уткнувшись обличчям в подушку, і гірко ридала.

— Що з тобою, Людочко? Що трапилось? — Галина взяла подругу за плечі і намагалась повернути на спину.

— Облиш мене,— пручалась Люда, не хотіла відриватись обличчям від змоченої слізьми подушки.— Не чіпай... пройде. Лягай спати.

Галя присіла на ліжко, нахилилась до Люди, ніжно погладила її по шовкових м'яких косах.

— Перестань. Заспокойся,— вмовляла вона подругу.— Наплачеш очі — соромно буде на люди показатись. Все буде добре. Не варто так себе канчувати.— Галя продовжувала легенько гладити Люду по голівці, по спині, поправила на ній ковдру. Люда не поверталась, глибоко схлипувала, від чого здригалися плечі, і нічого не говорила у відповідь на заспокійливі слова Галини.— Скоро ранок. Поспи. Завтра обговоримо... Все буде гаразд, повір мені і моему досвіду.

Галя поправила під головою в Люди подушку, ніжно поплескала її по спині і повернулась до свого ліжка.

„До чого доводить молодих людей кохання,— прислухаючись до стихаючого Людиного плачу і повільно занурюючись у сон, думала Галя.— Заздрю такій любові, такому пориву почуттів... Бідолашна, сохне від любові, а він не відзивається, мовчить, бо, як казав, любить другу... Хто вона, ота друга? Невже варта того, щоб замкнути серце перед коханням такої чудової, чистої дівчини, як Люда, не відповісти їй взаємністю, змушувати закохане по вуші в нього дівча зводитись в любовних муках, ночами плакати і зітхати... Хто вона, ота друга? Можливо, ще поговорить з Олексієм... Незручно. Розгнівається. Можна одним необережним словом ускладнити їхні стосунки і морально травмувати Людмилу... Облишу цю тему до ранку. Ранок вечора мудріший...”

А до ранку залишилось зовсім мало часу, його перші ознаки вже зазирали в невеличке вікно.

Для участі в урочистих зборах на лісопункт прибули головний інженер Буторін і секретар комсомольської організації Люба Тушинська: з собою вони привезли учасників художньої самодіяльності, які після урочистої частини дадуть лісорубам невеликий концерт.

— Товаришу начальник, — звернулась комсорг до Олексія, — сьогодні показуємо вам синьоозерських артистів, а на жовтневі свята хочемо подивитись на твоїх.

— За допомогою комсомольської організації і твоєї особисто, товаришу секретар, — відповів Олексій. — На партійних зборах обіцяла допомогти — слова дотримай. Знайди нам художнього керівника і допоможи придбати музичні інструменти, а все інше — за нами.

— Допоможемо. Підберемо керівника. Знайдемо інструменти... А все інше, ти вірно сказав, — за тобою. Певна, що в іншому ти обійдешся без моєї допомоги. — Тушинська зробила загадково-жартівливий вигляд і недвозначно продовжила. — Отримав останнім часом непогану підмогу в кадрах, для самодіяльності підходить віком. Ї не тільки для неї...

— На що натякаєш?

— Ніби сам не знаєш на що?.. Брала на комсомольський облік, придивилася до неї і маю певну думку.

— Якщо не секрет, яку саме? — Олексій відкрито дивився на Любу, ніскілочки не бентежачись.

— Не скажу. Нехай моя думка буде при мені.

— Не наполягаю. Хай залишається твоя при тобі, а моя при мені. Перейдемо від ліричних відступів до основної теми — сьогоднішнього свята...

Перед урочистими зборами Гуренко з Буторіним розглянули ряд біжучих питань. Георгія Антоновича особливо цікавили справи на Плюхчи. Гуренко і Гайова детально доповіли йому про роботу будівельників, шляховиків, трасівників. Головний інженер пообіцяв найближчим часом побувати в господарстві Галини Федорівни і на місці ретельно розібратись по тих питаннях, на які він не зміг дати вичерпну відповідь чи слухну пораду, особливо в тих, що стосуються планування забудови селища — деяких змін проектних рішень.

Буторін залишився задоволений змістовною інформацією Галини і попросив, щоб вона прискорила будівництво гуртожитку, оскільки днями до ліспромгоспу прибуває поповнення будівельників і їх необхідно поселити в новому гуртожитку. Прийшло повідомлення від Грабовенка про виїзд з колгоспу після свят будівельної бригади, а також надійшли вісті з відділу капітального будівництва про повернення в Синьоозерську бригади володимирських теслярів, які в свій час працювали в ліспромгоспі.

З доповіддю на урочистих зборах виступив Буторін, потім Тушинська зачитала наказ директора про відзначення ветеранів війни — передовиків виробництва. Схвально і задоволено зустріли учасники зборів виступ самодіяльних артистів. Після концерту лісопунктівські молоді спеціалісти організували танці під радіолу і баян. На баяні почергово грали Карцев і Морозов.

Бажаючих танцювати було багато, але партнерш явно не вистачало, співвідношення склалось не на користь чоловічої половини — одна на двадцять.

Без відпочинку, всі танці підряд — і швидкі, і повільні танцювали Галина, Люда, Зінаїда, дівчата з їдальні, Тетяна Главак, Раїса. Заведений музикою Жора намагався подовше притримати біля себе Галину, а Олексій почергово танцював з Яблонською і Тушинською.

На дамський танець Люда запрошувала тільки Олексія. Галина, танцюючи поряд них, посилала дівчині підбадьорливі погляди і задоволено усміхалась.

А Люда сяяла від щастя, піддаючись загальному піднятому настрою, танцювала із захопленням, вільно, легко, неначе літала на невидимих чарівних крилах музики.

Коли від радіоли понеслися плавні ритми мелодійного танго „Південна ніч”, Галина помінялась з Людою партнерами: собі вибрала Олексія, а Люді передала Жору. Танцювала вона не гірше за Люду, але з нею в Олексія танець не вдавався так, як з Людою, про що він сказав Галі.

— Я в цьому ніскільки не сумнівалась. З нас не вийде пара, а з нею — ти до пари.

– Ти знову про своє?

– Хочу про дещо з тобою перекинутись, поки дотанцюємо танго.

– Прошу тебе, не треба.

– Чому?

– Нашу розмову на Плюхчи пам'ятаєш?

– Пам'ятаю. Коментарі, як кажуть, зайві. Міняй тему.

– Ні. Краще я поміняю партнера по танцю, – подивилася Галина на Олексія грайливо і з викликом. – Не гнівайся, я по-земляцькі.

– Твоя воля. А я хотів тебе запросити на слідуючий танець.

– Краще запроси її.

До кінця святкового вечора Галина докоряла собі за те, що не стрималася і підсунулася до Олексія з оцим інтимним питанням.

Через тиждень Карцев навідався на Плюхчу: трапилась нагода – Галина заявила трос і Гуренко попросив Жору підкинуть бухточку, щоб будівельники жили із запасом.

З великими труднощами трельовочний трактор доповз до Плюхчи, втомилися і тракторист і Жора, наморочились на важкій дорозі, що пролягала по розквашених болотах. До будівельників прибули під кінець робочого дня, повечеряли і вирішили заночувати, бо обертатись одним днем не вистачало сил, особливо в засіпаного важелями тракториста.

Плюхча вирувала водограєм, затоплювала береги, стелила голубі скатертини на прибережні луки – починалась повінь.

Як колись з Гуренком, так нині з Жорою пішла Галина берегом ріки, повела його назустріч водяним потокам, що котились нестримно і владно з верхів'їв.

Настали білі ночі. Сонце ненадовго ховалось за горизонтом, а ніч не встигала опанувати живим світом, як знову з'являлось небесне світило і народжувався новий довгий, як вічність, день.

На затоплених водою луках жирували галасливі кулики, низько над водою поодиноці пролітали делікатні вальдшнепи, теплий, тихий світлий вечір заохочував багатоголосе пташине царство до весільної гри.

Галя і Жора набрали на невелике болітце, запримітили червоні ліхтарики журавлини на купині. Жора, легко переступаючи резиновими чобітьми з купини на купину, назбирав в кишеню соковитих, солодких ягід і пригощав ними Галю.

За розмовами і смакуванням ягід незчулися, як дійшли до мисливської хатини — тої, куди взимку приводив Жору з Гуренком і Яблонською головний лісничий Бочаров і де влітку іноді перепочиває загадкова плюхчанська дівчина Золотава.

— Зайдемо до хатини, подивимось, чи Золотава, бува, не переховується в ній, — запропонував Жора.

— Ходімо, — відразу погодилась Галина. — Я ще не заходила так далеко від нашої галявини і не бачила цієї хатини.

Рипіли двері, рипіли дошки підлоги, коли Жора і Галя обережно, насторожено входили в мовчазну хатину.

Всі речі були на своїх місцях. Біля пічки лежали висушені дрова, — за них і взявся Жора. Спалахнуло полум'я, загорілися дрова, застрибали білі тіні по темних дерев'яних стінах; приємне тепло поповзло по хатині, і Жора з Галею змогли тепер зняти ватники, обважнілі від вологого весняного повітря.

Сиділи поряд на березових чурбаках біля вогню, підкладали дрова в пічку і Жора переказував Галі розповідь Бочарова про Золотаву. Разом потягнулись до березових полін, стукнулись головами, розсміялись і зустрілись очима, зацікавлено вивчаючи один одного. Так і застигли з опущеними головами і спадаючим назустріч один одному золотисто-червоним Жориним чубом і підстриженим світло-каштановим дівочим волоссям.

Тріщали дрова в пічці, здригалось полум'я, а Жорині губи тягнулись до губ дівчини і раптом злилися в гарячому п'янку поцілунку.

Довгий, жадібний поцілунок і тихий шепіт Жори:

— Люблю... люблю.. люблю.

Слідом за ним також пошепки повторювала Галя:

— Люблю... люблю... люблю...

Ї здавалося Жорі, що в його гарячих обіймах Галя знаходить вічність. А дівчина тонула в солодкому тумані, не хотіла відпускати від себе хлопця, не хотіла розлучатись з його

жадібними губами, закоханими очима, хотіла, щоб ця мить жила безкінечно довго.

Поцілунки, признання в любові продовжувались на дерев'яному полику, серед запашного сіна, куди на руках переніс Жора сп'янілу від обіймів Галю.

- Будь моєю навіки.
- Буду.
- Будь моєю дружиною.
- Буду.

І знову поцілунки, обійми, ласкаві, теплі, красиві слова про кохання, вірність, щастя.

Догорали березові дрова в пічці, нічні сутінки через віконця вповзали до хатини, а двоє закоханих п'яніли від буйних пристрастей, забувши про все на світі, віддавались кохання, пізнавали одне одного, зливались в єдине ціле, в міцний сплав спокусливих бажань, безтямних поривів і солодкої млості. П'яніли від щастя, від солодкого дурману, що схопив голову і п'янким вином розливався по їх жилах...

...Галя плакала, а він її втішав, заспокоював, не міг дати ради її сльозам, нервовому збудженню, душевним терзанням. Цілував її заплакане обличчя, м'які коси, повні груди і тихо, щоб не порушити спокій короткої травневої ночі, лагідно говорив:

– Моя люба, не треба. Не плач. Ти навіки моя і тільки моя. В цій хатині ми справили наше весілля. Не хочу нічого слухати і знати...

– Пробач мені... Я не достойна твоєї любові... Я не така... я не... Пробач... хороший мій... щастя мое...

– Не треба... Заспокойся... Нехай вечір, ніч будуть нашими, стануть початком нашого сімейного життя... Я довго шукав тебе, ми зустрілися і я нікому тебе не віддам. Нікому!..

– Не віддавай. Я нікого не хочу, я навіки твоя...

Довгий день, не скінчившись, починався, коротка ніч, не починаючись, скінчилась.

На лісовий край опускалися білі ночі. Весна продовжувалась.

Глава тридцять друга

Суботнього вечора Гуренко забарився в конторі. Після невеликого наряду з майстрами і десятниками, на якому підвели підсумки роботи за день і склали план виробничої діяльності на понеділок, Олексій взявся за звіт про будівництво на Плюхчи, хотів вчасно виконати вказівку Устинова з цього приводу.

Білі ночі порушили роками налагоджений денний розпорядок і підводили Олексія у визначенні умовної межі між днем і неіснуючою нічтю. Захопився вечірніми справами і незчужся, як годинник відбив північ.

У сусідній кімнаті терся за столом Солодкін, раз-по-раз поглядаючи у відчинені двері, поривався щось сказати, але, заглядевши заклопотаний вигляд начальника, розмову відкладав, рився в шухлядах, шукав якісь папери.

Нарешті Олексій помітив технорука і звернув увагу на його неспокійну поведінку.

— Чому не йдете додому, Василю Пилиповичу? — запитав він.

— Та потрібно того... трохи попрацювати над літературою...

Солодкін зрадив Гуренковому запитанню, бо мав нагоду заговорити з ним про те, заради чого затримався сьогодні в конторі. Облишив нарешті стола і зайшов до кабінету начальника.

— Хочу вам, Петровичу... того... дещо запропонувати, — продовжував Солодкін, уважно спостерігаючи за реакцією Гуценка.

— Що саме?

— Давайте сьогодні повечеряємо у нас.

Василь Пилипович присів на стілець навпроти Гуценка і не тільки вухам, а й очима, ловив Олексієві слова.

– У вас якесь сімейне свято?

– Ні. Просто так... Я запрошую. Олена повернулась від батьків. Привезла дещо з гостинців... Запрошуємо вас скуштувати тещиних пирогів... То як?..

Олексій нічого не розумів, дивуючись з поведінки Солодкіна. Він не чекав від нього такої пропозиції. Ні з того, ні з цього – запрошення на вечерю до Олениного столу. Не знав, що відповісти, – завагався і навіть розгубився. А Солодкін не відступав, вирішивши „взяти бика за роги”.

– Закривайте кабінет та й підемо, бо Олена, мабуть, заждася нас.

– А вона знає про те, що я прийду?

– Ми з нею домовились... того... Вас запросити... Вона мене просила... Так що...

– Вечеряти так вечеряти, – Гуренко рвучко звівся з стільця і рушив до виходу.

– От і добрячко... От і добрячко... В Олени по шкалику знайдеться. Посидимо, тещиних пиріжків спробуємо... Еге ж, спробуємо... Смачні, бісова душа. Для зятя старалася.

Василь Пилипович прицмокував язиком, а Олексій, замикаючи кабінет, думав, що ж спонукало Солодкіних запросити його до сімейного столу. Не тільки ж тещині пиріжки?..

...Олена метушилася, підсовувала Олексію материні гостинці – домашню ковбасу з колючим хріном, кров'янку, печене сало, пиріжки з калиною і маком, коржики, квашені яблука. Задля гостя одягла нову квітчасту сукно, причепурилася, і так вміло поводитися за столом, що Олексій не впізнавав її. Як змінилася жінка, неначе переродилася, вилізла із темної шкаралупи на ясний світ, широко відкритими очима подивилася навкруг і зовсім по-іншому, по-новому побачила Олексія, того Олексія, на якого весь час позирала недобро і зле.

Поведінка Солодкіних здавалася Олексію якоюсь дивною, підозрілою, і він насторожено чекав, що буде далі.

А Солодкін розливав по чарках густу вишневу наливку, Олена заповнювала бокали морсом і як ні в чому не було, як давнішньому другові сім'ї, приємному і жаданому сусідові, розповідала Гуренку про поїздку до батьків, про зустріч з

шкільним товаришем, про новини з сільського життя, колгоспні будні, про які розказував батько – колгоспний бригадир, про те, що є в магазинах рідного села і чого немає в столичних універмагах.

Василь Пилипович налягав на ковбасу з хрінном, хмелів і зрідка вставляв в Оленин монолог своє солоденьке „Хе-хе... хе-хе...”, чи „такички... отуточки... остакиньки”

Непомітно збігав час... Приємно крутилася голова від солодкої і звабливої вишнівки. Олексій все чекав тої розмови, заради якої, як йому думалось, він був запрошений на звану вечерю до Солодкіних, а вони нічого не говорили і, мабуть, не збиралися говорити.

Коли Василь Пилипович намагався в жінчин речитатив вставити щось недоречне, претендуючи на жарт, а жартувати він якраз не вмів, Олена стукала пальцем по столу, подаючи сигнал „стоп” своєму судженому, і Солодкін в ту ж мить вмовкав, тільки кліпав винувато очима і шморгав носом.

Вже й чай попили з абрикосовим варенням, вже і з-за столу встали, дякуючи господині за добру вечерю, але так і не почув Олексій ні від Василя Пилиповича, ні від його Олени нічого такого, що розраховував почути.

– Що ж відбувається? – запитував себе Олексій. – Невже весняні вітри з іншого боку повіяли до сімейства Солодкіних? Чи вплинула на Олену поїздка до батьків, а можливо, обставини на лісопункті примусили змінити життєві орієнтири, пристосуватись до нових змін, шукати інших шляхів для свого утвердження в житті? Чи то в подружжя Солодкіних стали потроху прозрівати, отямившись від власного егоїзму, очі, і тепер почали вони по-іншому ставитись до людей?

Запитання... запитання... роїлися в Гуренковій голові. І поки що він не знаходив відповіді на жодне з них. Залишав їх для домашнього завдання. На потім. Час покаже, час розсудить, хто є хто. Хотілося вірити в ширість і доброзичливість сьогоднішнього застілля у Солодкіних.

Далеко за північ залишив Олексій привітну оселю Солодкіних. Лишень поклав голову на подушку, як відразу провалився у сон. Спав недовго, проте встиг побачити прийємний,

але дивний сон. Снилася йому червона калина на материньому городі, витьохкував в її гушавині соловейко, сонячні промені вишивали золоту мережку на рубінових китицях. Олексій хотів торкнутись тої мережки, щоб дізнатись, що то за плетиво з сонячних променів, як його руку піймала красива ясноока дівчина, з вінком на голові, у вишиваній кофтині, підперезана синьо-зеленою крайкою. Олексій придивляється до красивої ясноокої дівчини і впізнає в ній Світлану, радіє зустрічі з нею, але, підійшовши до дівчини ближче і пильніше придивившись до неї, помічає, як дівчина стає схожою на Людмилу. Ясноока Людмила пригортається до Олексієвої руки м'якою шокою... У Олексія радісно забилося серце, він потягнувся другою рукою до рубінової китиці, хотів зірвати і піднести її Людмилі... Ось він потягнув китицю на себе, але раптом... захиталася гілка, забринів калиновий різьблений лист, відсахнулася від Олексієвої руки Людмила... і вже не вона стоїть біля нього, а Олена Солодкіна. Ї була вона в прозорій білосніжній сорочці, і дивилась на Олексія полохливо і допитливо. „Що вам, Олено... потрібно?” – запитав Олексій жінку і... прокинувся.

Дивний сон. Материн город. Калина. Дівчата. Світлана. Людмила. І... Олена.

Говорила Олексію бабуся, що калина в городі з соловейком і буйноцвіттям весною та рясним червоноплідом восени – чекайте сватів, дівчата, – на радість батькам і на щастя рідній оселі.

Калина над ставом, чи над річкою – дивися, щоб коханого не відбила суперниця. При битій дорозі зростає калина – хто йде, чи їде, обов'язково її вщипне, – бійся, щоб наречений не обминув тебе, не обійшов глухим путівцем, де його може зустріти метка суперниця.

Щаслива оселя, якщо калина зросла біля плоту, в тій оселі живуть хороші люди.

Червона калина – це і щире кохання, і радість зустрічі, це й далека дорга, і біль розлуки, це – сльози вдовині і сум в жіночому серці, це дівоче щастя і буяння материнства.

...Дивний сон не виходив з голови. Що він віщує неodrуженному молодому чоловіку? Чиє личко буде пестити його рука

і кому з юних красунь він приколе до вишиваної кофтини червоний калиновий кетяг?

Олексій з насолодою заплющує очі, перевертається на другий бік, прислухається, чи сплять сусіди, хочеться йому провалитись в солодку дрімоту і додивитися калиновий сон. Дивний сон. Приемний, красивий... Але до чого там Олена? Чому вона нічого йому не сказала – ні вчора уверечі, ні уві сні?

Олексій солодко, дрімотно потягується, ховає плечі під теплу м'яку ковдру, і тої ж миті кімнатну тишу наповнює бадьорий дзвін будильника, заведеного господарем на п'яту годину.

Новий трудовий день увійшов до кімнати.

А з ним з'явилися і нові непередбачені турботи. Їх принесла швидкоплинна весна, погода і збіг різних обставин.

В цей день спалахнула перша лісова пожежа.

Горів ліс. Шаленіли, бісилися жажливі лісові пожежі, пожирали тисячі гектарів зеленого золота, безжально нищили природу, губили все живе, беззахисне, безсиле протидіяти дикій стихії.

Вогняний смерч перетворював зелений оксамит планети на чорну пустку, мертву пустелю з обвугленими, понівеченими, скоцюрбленими скелетами дерев.

У вогняному пеклі гинули птахи, звірі, задихалися люди, закипала вода в невеликих озерцях.

Яскравими смолоскипами спалахували сосни, ялини, під натиском нещадного вогню стогнали берізки, шойно одягнені в ніжно-зелені ситцеві кофтини, зі стогоном падали на землю скошені гарячим вітром причепурені травнем осики, вивертаючи на поверхню коріння, і вмирили в муках, розпачі і відчаї.

Гинув ліс... Стогнав ліс...

Шаленіла неблаганна стихія, до смерті заганяла чотириногих і двокрилих істот, котрі в пошуках порятунку кидалися в озера і річки, прибивалися до людського житла, гинули у вогні, у воді, в болотах.

Причиною пожеж здебільшого було неухажне ставлення до вогню, необережне поводження з ним – невчасно підпалена купа хмизу, або кинутий в суху торішню траву чи глицю недо-

палок, попадання в дерево грозового розряду, залишене мисливцями багаття, іскра від паровоза, трактора, дитячі забави.

За сухої погоди і сильних вітрів низові пожежі перетворювались на верхові і з неймовірною швидкістю, змінюючи напрямки, кромсали ліс, постійно загрожуючи людям, лісозаготівельній техніці, житлу, лежнівкам.

По декілька разів на добу в різних місцях виникали пожежі, і люди збилися з ніг, втратили спокій, борючись з страшною стихією, рятуючи від неї ліс, населені пункти, виробничі об'єкти і самих себе.

Синьоозерський ліспромгосп якраз потрапив у зону великих лісових пожеж, і головним завданням колективу тепер було – протидіяти вогню всіма можливими і неможливими засобами, виставити проти нього загальну організованість, високу дисципліну, зрілу громадську свідомість. З цим нелегким і надзвичайно відповідальним завданням колектив підприємства в основному справлявся.

Керівництво в цій боротьбі взяв на себе штаб ліспромгоспу на чолі з Устиновим.

У робочому кабінеті директор з'являвся тепер дуже рідко, здебільшого пізно ввечері, щоб підписати банківські документи, звіти, донесення у вищестоящі органи про матеріальні збитки, нанесені ліспромгоспу пожежами, та вжиті колективом заходи для боротьби з ними і їх попередження.

Другий тиждень цілодобово робочим місцем директора і всього керівного складу був палаючий ліс, лісові населені пункти, нафтобаза, лісосіки, автоколона, гнилі болота та понівечені вогнем лежнівки.

Працювали всі без винятку і вдень, і вночі. З величезними зусиллями виборювали виробничий план, бо ніяких скидок на пожежі ніхто у високих інстанціях не робив. Боролися з вогнем, поглядаючи на безхмарне небо, вимолюючи у природи дощу, який би допоміг людям, притушив пожежі, а його все не було, і вогонь лютував, завдаючи великої шкоди і природі, і народному господарству.

На другому лісопункті від вогню в декількох місцях постраждала лежнівка, згоріли десятки кубометрів заготовленої і

невивезеної деревини, потрапили під вогонь і були виведені з ладу декілька тракторів, пересувних електростанцій. Поки що обійшлося без людських жертв.

Олексій разом з техноруком і майстрами днював і ночував у лісі.

Двічі вогонь загрожував селищу, — зупинили його майже в п'ятистах метрах від житла.

Люди забули про власний спокій, відпочинок, дозвілля, забували про їжу, спали як і де кому доведеться, чорніли від втоми, нервових навантажень, але мужньо трималися на ногах.

На шляху вогню вирубували ліс, утворювали захисні коридори, прокладали бульдозерами мінералізовані смуги, гасили підручними засобами низовий вогонь вночі, коли пожежа стихала до ранку, доїдаючи те, що захопила вдень і не встигла остаточно знищити, а вдень знов шаленіла, намагаючись заволодіти якомога більшими площами.

Люди пускали вогонь назустріч вогню. Кидалися в рукопашний бій, знесилювались, але не здавались. Вогонь наступав на них, вони наступали на вогонь.

Олексій змарнів і схуд, почорнів від вогню, диму, вітру й сонця. Заклопотаний, зібраний, вимогливий до себе і підлеглих, він сміливо і впевнено вів в наступ на вогонь свій колектив, служив прикладом рішучості і настирливості для своїх товаришів, а вони тягнулися за ним, своїм ватажком, не відстаючи ні на крок, чітко виконували його вказівки, поради і вимоги, вірили йому і намагались ні в чому не підвести, адже на ньому лежала значно більша відповідальність, ніж у них: за людське життя, матеріальні цінності, виробничий план, за збереження лісу і всього того, що наповнювало зелений дім.

Гуренко був задоволений і Солодкіним, і Загидуліним, Карцевим і Суржиковим, Людою Яблонською і всім довіреним йому колективом.

Потріскані губи, схудле личко, чорні від сажі руки, попіл на одязі і в косах робили Люду схожою на санітарок, сестер милосердя, які під градом куль і осколків виносили з поля бою на своїх незміцнілих дівочих спинах поранених бійців.

Весь час дівчина намагалась бути поряд зі своїм командиром і керівником Олексієм Гуренком, уважно слідкувала за ним, ревниво оберігаючи від небезпеки, особливо останніми днями, після того як Гуренко з Бочаровим потрапили в полон до вогню і ледве вибрались з того пекла: Олексій обпалив ногу, а Віталій Іванович плече.

Олексій ходив з дерев'яним щіпком, накульгуючи. Люда, зустрічаючись з ним у лісі, примудрялась зробити йому перев'язку. Спочатку він відбрикувався, посилався на брак часу, до того ж соромився на людях виявляти свою слабкість, але Люда наполягала на своєму, виймала з сумки бинти, вату (носила їх завжди при собі, як того вимагав наказ директора) і владно примушувала Олексія присісти на пеньок чи звалене дерево, допомагала зняти чобіт і вміло, акуратно робила перев'язку. Вдячними очима дивився Олексій на зігнуту над його ногою дівчиною, розчуленим поглядом ніжно і лагідно торкався Людиного русявого, схожого на льон, волосся, порозовілого красивого вушка, вправних старанних рук, втомлених нелегкою роботою, потрісканих від води і вітру.

— Вам необхідно показатись лікарю,— відриваючи прикипілого до рани бинта, говорила Люда...— Опік погано гоїться. Ви весь час на ногах, а рані необхідний відпочинок, хоч невелике але щоденне розслаблення.

— Нема коли розслаблятися, моя ти порадице. Як доберуть до медпункту, покажусь Тамарі, нехай чимось намаже... А поки що можна терпіти. Ти справляєшся не гірше за досвідчених медиків, і я не боюсь за своє здоров'я.

— Спасибі за довіру, але при нагоді все-таки покажіться лікарю.

— Не мені спасибі, а тобі спасибі, Людочко, за твої руки і твоє добре серце, не знаю, що б я робив, якби тебе не було поряд.

— А я знаю.

З глибини дівочих очей світилась така довіра, відданість і любов, що не помітить цього Олексій не міг,— і він опускав очі, ховаючи від Люди свої почуття, роздуми і вагання, своє захоплення прекрасною, чистою, як весняний пролісок, дівчиною.

— Скажи, якщо знаєш,— підняв Олексій очі і усміхнувся ними до Люди.

— Сьогодні не скажу. І ніколи не скажу,— Люда зводилась на ноги, струшуючи з колін шматочки моху і торфу.

— Чому?

— А тому, що ви краще за мене про це знаєте.

Люда закинула за спину припорошену попелом косу, допомогла Олексію натягти на ногу чобіт і сказала:

— Пробачте, Олексію Петровичу, змушена вас залишити, мене чекають мої бригади.

— Спасибі. До зустрічі.

— До зустрічі. Сьогодні обов'язково побувайте в медпункті. Обіцяєте?

— Обіцяю.

Олексій спирився на палицю, дивився вслід дівчині і тепло, лагідно усміхався.

З протилежного боку з лісу вийшли робітники з дільниці Суржикова,— вони несли на брезенті молодого лося з поламааними ногами.

— Підбрали в болоті... Бідолашне тікало від вогню, потратило в трясовину і поламало ноги,— розповідав Олексію, бригадир.— Що з ним робитимемо?

— За поворотом на лежнівці стоїть Гришина машина. Несіть до машини,— порадив Гуренко,— відвеземо на лісопункт, а там вирішимо, як допомогти нещасній тварині.

Сумними від болю очима дивилось лосятко на Олексія, ніби просило, благало допомоги, махало мордочкою, відганяючи надокучливих мух.

— Не горюй, мале. Допоможемо,— гладив Олексій нещасну мовчазну тваринку.— Виживеш. Дивись — і я шкандибаю, також попав у вогонь, але не здаюсь. І ти не здавайся. Покладись на нас. Ми, люди, в біді тебе не залишимо... В селищі вже є один потерпілий від пожежі лісовий мешканець — лис Микита, підбрали, як і тебе, на полі бою з обгорілими хвостом і вухами. Виходили його дівчатка Загидуліних і тебе виходимо.

Олексій йшов до машини слідом за незвичайною ношею і пригадував, як з Бочаровим рятувався від вогняного полону.

Декілька днів тому Віталій Іванович приїхав на лісопункт, щоб ознайомитись із станом справ на лісосіках. Коли повертався з Гуренком з дільниці Загидуліна в селище, щоб з контори лісопункту зв'язатись по телефону з обласною інспекцією, потрапили в пожежу, що тільки виникла на старих вирубках, загрожуючи лежнівці і швидко під натиском вітру просуваючись до лісу. Вже палали крайні ялини, — пожежа намагалася перекинутись з низів на верхівки.

Олексій відправив машину за людьми на дільницю Карцева, що знаходилась неподалік, а сам з Віталієм Івановичем намагався наспіх нарізаним гіллям верболозу забити язики вогню, що підкрадалися до лежнівки. Впоралися з вогнем біля дороги, кинулися до лісу, на ходу придумуючи, як голими руками і одною сокирою, взятою в машині, зупинити пожежу. Намагались підступитись до палаючих молоденьких ялин, щоб спробувати зрубати їх, але з того нічого не вийшло, — вітер вже перекидав вогонь на сусідні дерева і нестримно гнав пожежу вглиб лісу, обдаючи людей жаром доменної печі і вуглекислим газом. Горіло внизу, горіло вгорі, ненаситний вогонь жадібно пожирив кисень, утворюючи навколо горілих дерев страшенну тягу, потрапляючи в яку, все живе і неживе було безсиле вибратися назад, уникнути вогняного пекла, як неможливо вибратися з аеродинамічної труби, і згорало у вогні, гинуло, щезало.

— Пустимо вогонь назустріч пожежі, — запропонував Віталій Іванович і потягнув Олексія вглиб лісу, туди, де ще не було вогню, але відчувалось його гаряче дихання. Поспішно розводили вогнище, рубали підріст, носили хмиз, з кожною хвилиною відчували наближення вогню, кидалися від дерева до дерева, від одного багаття до іншого, спішили, гарячкували, нервували, але зустрічний вогонь в потрібному напрямку не рухався. Вітер крутив ним, як нечистий відьмою, і перешкоджав Бочарову та Гуренку швидко здійснити їх задум.

Пожежа шаленіла, вирувала, ревла... Стогнав ліс, ридали дерева, гаряче повітря і дим забивали дух, а вітер скаженим вихором накидався на ліс, на вогонь, на двох впертих чоловіків, які задихались від диму, але не відступали, не здавались, намагались виграти двобій з вогнем і вітром.

Захопившись зустрічним вогнем, Бочаров і Гуренко незчулися, як їх обійшла пожежа — за спиною вже горів ліс, палало полум'я і внизу, і вгорі.

— Відходимо далі,— переборюючи кашель, вигукнув Бочаров на вухо Олексію.— Тримаємось один другого. Ні на крок не розходитися!

Як більш досвідчений у боротьбі з пожежами, Віталій Іванович негайно взяв на себе роль поводиря і ведмежими стрибками метнувся геть з небезпечного лантуха, що ось-ось мав затягнутись зашморгом і тоді — вважай пропали. Олексій біг поряд з ним. Наткнулися на сильний низовий вогонь, побігли вліво — і там горить, повернули направо — знову вогонь,— і внизу, і вгорі. Навколо все гуде, тріщить, стогне і виє згоднілим вовком. Бочаров і Гуренко металися між бастіонами вогню і не знаходили з нього виходу.

Над головою через клуби диму ловили блідий сонячний диск, щоб по ньому зорієнтуватись і вибрати вірний напрямок втечі з вогняного полону.

— Сонце отак, значить дорога в ту сторону, а селище — там, вогонь рухається в тому напрямку,— вголос міркував Бочаров.— Для того, щоб вибратися з цього пекла, нам необхідно випередити вогонь. Значить, біжимо ось туди,— Бочаров махнув перед себе рукою, вказуючи Олексію, куди слід рухатись.— Пробиваємось через вогонь! Тримайся, Альшо, вирвемось. Вперед!

Менше хвилини вони пробивалися через шквал диму і вогню, але оті секунди здалися Олексію вічністю. Віталій Іванович вибрав вірний напрямок, і це стало їхнім спасінням. Вискочили з небезпечної зони і налетіли на струмок, що протікав в сторону садиби лісопункту. Не роздумуючи, кинулись в холодну воду, щоб загасити горілий одяг. Вибралися з води з прогорілими дірками на піджаках і штанях, швидко роздяглися, виявили опіки — Олексій на правій нозі, нижче коліна, мабуть, жар потрапив в халяву чобота, а Віталій Іванович — на плечі. Сяк-так викрутили одяг, натягли його на підсохлі на сонці і вітрі тіла і вздовж струмка подались до садиби лісопункту,— іншого виходу у них не буде.

Пізно вночі, після того як впорались з пожежею, Віталій Іванович підзвав до себе Гуренка, посадив поряд на завалену берізку і сказав:

— Везучі ми з тобою, Олексію Петровичу. Маємо щастя — вирвались з того пекла. Віриш, мене вже починав брати страх, думав,— влипли, братці-товаришочки,— аби... Закуриш?

— За день накурився.

— А я посмокну сigaretку,— Віталій Іванович з насолодою затягнувся тютюновим димом.— В моєму житті подібний стан, коли я не на жарт здрейфив, сьогодні вдруге повторився. На війні нерви не підводили так, як підвели сьогодні, адже смерть ходила поряд і відступила. Якщо хочеш, я розкажу.

— Розповідайте, будь ласка.

— Ти вже знаєш, що я мав справу з бандерівцями, коли жив в західних районах України... Боровся проти них, захищаючи від їх посягань людське життя і завоювання радянської влади.

Одного разу з головою райвиконкому і уповноваженим держбезпеки довелось мені брати участь в сільських зборах, де розглядалось питання організації колгоспу. В селі нас застала ніч. Їхати лісом додому небезпечно, і ми вирішили там заночувати. Влаштувалися в одинокої жінки; постелила вона нам у хліві, що мав вихід у хату. А серед ночі до господи зайшли бандерівці: вечеряли, голосно розмовляючи, розпитували в жінки, чи немає в селі „совітів”, вона відповіла, що нема. Ми чули всю їхню розмову, прикинули, щоб необережним рухом чи словом не видати себе. Боялися за жінку, щоб вона нас не видала. Ми тримали наготові зброю і прислухалися до кожного слова нічних гостей. Отоді я вперше в житті здрейфив, підвели нерви. Братці-товаришочки, думав — гаплик нам, з цієї клітки не виберемось, переб'ють нас бандерівці, як цуценят. Нам утрюх з пістолетами не впоратися з п'ятьма головорізами — по голосах я їх порахував,— озброєних автоматами, гранатами. Лежу, а серце розходилося, як млинок на вітрі, ось-ось з грудей вирветься. Потім чую, бандерівці стали збиратися в дорогу, забрали хліб, що для них напекла жінка, попрощалися з нею і пішли з хати. На ніч не залишилися. Нас не виявили, а жінка не видала,—

Віталій Іванович помацав обпечене плече, затоптав ногою недопалок.— Вона служила їм, але послужила і представникам радянської влади. Ми дякували їй за це, коли ранком зустрілися в хаті, а вона готувала нам сніданок і плакалась на свою нещасну долю... Отак буває. Отой переляк повторився сьогодні,— Бочаров глянув на годинника і поправився: — Не сьогодні, а вчора, вже друга година ночі, нормальні люди в нормальній обстановці в цей час додивляються другий сон... Вчора дійсно мої нерви трохи підкачали.

Ділячись спогадами з свого минулого, Віталій Іванович не мав гадки, що один з персонажів і дійових осіб отих минулих подій ходить поряд з ним, щойно брав участь в гасінні пожежі, ходив з лопатою в руках вздовж вогняного фронту від однієї групи людей до другої, давав поради, намагався показувати приклад в роботі тим, хто вдень натирав мозолі на заготівлі лісу, а увечері був мобілізований на допомогу приборкувачам вогню.

Сьогодні ніхто не помічав Семененка,— він був такий, як усі, робив те, що від нього, як і від усіх, вимагала складна життєво-виробнича обстановка, зумовлена лісовими пожежами, а також те, що входило в коло його службових обов'язків — за це отримував заробітну платню, як і всі, хто жив і трудився поряд, як кажуть пліч-о-пліч з ним.

А через два дні Семененка раптом згадають всі і заговорять про нього, як до цього часу на лісопункті не говорили.

Семененко зранку з конторськими працівниками знаходився в лісі — виїхали туди на боротьбу з черговим загоранням вирубок. Коли пожежу загасили і повернулись на садибу лісопункту, Семененко забрів в гуртожиток до своєї кімнати, щоб привести себе в порядок — вмитися, переодягнутися.

У кімнаті він застав прибиральницю Раю, яка щойно помила підлогу — відро з водою і віник стояли біля дверей, фарбовані дошки підлоги поблискували вологою, а Раїса стояла біля столу і вивчала якийсь папірець.

„Лист,— блискавично промайнула здогадка в Семененковій голові.— Читає листа. Як необачно я зробив, залишивши листа на столі...”

– Ти що робиш? – гримнув Семененко на жінку.

– Читаю, – спокійно відізвалась Раїса.

– Що ти читаєш?

– Лист Олексію Петровичу... Для чого він вам?..

– Яке твоє діло! – визвірився Семененко і посунув на Раїсу, виставляючи вперед руки з розчепіриними товстими пальцями, неначе намагався ними вхопити жінку за горло і задушити. – Чого ти лазиш по чужих столах? Геть звідси!

– Миколо Володимировичу... товаришу Семененко... я випадково натрапила на нього, – злякано белькотіла Рая, ковтаючи закінчення слів і тримаючи листа в руці, задкувала від стола до стіни, не спускала очей з перекошеного від люті Семененкового обличчя.

Такого Семененка прибиральниця Раїса ніколи ще не бачила: перед нею стояв інший чоловік – з хижими вовчими очима, оскаленими зубами, злим блідим обличчям, подзьобаним віспою, що особливо виразно виступало на обезкровленій від гніву шкірі.

Раїса стукнулася спиною об стіну, – в ту ж мить Семененко вирвав у неї з рук листа і сховав у кишеню, підійшов впритул до розгубленої, блідої, як крейда, жінки і сильно здавив їй руками живіт у талії. Рая закричала від нестерпного болю і стала повільно опускатись на підлогу. Підкошувались ноги, хололи руки, забило дихання, відібрало мову.

– Чого сіпаєшся, як недоріzana гуска? Ану піднімайся і слухай, що я скажу, – сичали Семененкові скривлені від огиди губи. – Заціпило, чи що? Чого мовчиш? – завгосп відпустив талію і взяв жінку попід руки, рвучко підняв. – Отак постій, розв'яжи язик – поговоримо.

Семененко не випускав Раїси з рук, притиснувши її до стіни і вп'явшись налитими кров'ю очима в злякане обличчя жінки. Нарешті повільно сказав:

– Ти не бачила і не читала листа. Зрозуміла?

Раїса кивнула головою.

– Ти нікому не повинна про це розповідати! Зрозуміла?

Раїса знову закивала головою, що означало – зрозуміла, не муч мене, відпусти.

— Якщо розпустиш язика і бовкнеш кому-небудь про лист і нашу розмову,— задушу, як гадюку, чуєш, сучко лісопунктівська?

— По... по... по-чу-у...— тремтячими губами намагалась Рая вимовити єдине слово, і не могла з ним впоратись, захлинулась, вмовкла, опустила голову і заплакала.

— Чого ревеш? Ану перестань і утрися, щоб, не дай боже...— Семененко безцеремонно підняв поділ спідниці і витер ним заплакане Раїне обличчя.

— Якщо все зрозуміла, можеш йти. Тільки не здумай десь ляпнути! Не здумай!..

Семененко відступив до столу, даючи дорогу жінці, приголомшеній загадковою і незрозумілою поведінкою завгоспа. Рая з опушеною головою повільно пішла до дверей.

— Не забудь відро і віника,— кинув навздогін Семененко.

Боязко повернувшись, похапцем взяла свій нехитрий робочий інвентар і боком, несміливо вийшла з кімнати.

„Що я наробив! Все пропало! Пропало!.. Пропало! — загнаним хижакотом мотався Семененко по кімнаті.— Вона неодмінно проговориться і видасть мене. Тікати! Тікати негайно, поки не застукали. Жодного дня не залишатись тут!.. А куди тікати? Де сховатись? Скільки можна тікати... Далеко не втечеш... Знайдуть. О, свята Богородице, спаси і помилуй грішного сина твого! За що... За що несучи я все життя тяжкий хрест на душі і на серці... Чи не за тебе, Боже, чи не за твою правду і віру тобі? О, іроди прокляті, о богохульники і запродавці віри Божої, це ви штовхнули мене на брудний шлях, збезчестили перед Божою матір'ю і церквою, завели в тупик і нема з нього мені виходу, і не буде його, як не бути тому, за що закликали нас боротись, про що тепер гугнявите поза кордонами, і не думаєте про те, і не видаєте того, до чого призвели мене ваші ідеї... Будьте ви прокляті, іроди, запродавці!..”

Семененко закрив на ключ двері, завалився на ліжко, не знімаючи верхнього одягу та чобіт, і нерухомо пролежав до вечора. Потім нашвидкуруч покидав у речовий мішок деякі речі, поклав дві банки тушонки, сало, цукор, хліб, сіль і головку часнику, що завалилась на столі, дочекався, коли надворі

трохи смеркне, а в селищі позасинають, і вужем вислизнув з гуртожитку. Крадькома поза будинками вибрався з селища, подався до лісу.

Надумав лісовими манівцями вийти на Плюхчу, а далі по річці зайти в лісову глушину, надибати яке-небудь невелике поселення, куди ні влітку, ні взимку не дійти, не доїхати, і пересидіти там деякий час, зібратись з думками, щоб спокійно вирішити, що робить далі, в які краї пробиратися, під чийм прізвищем далі жити на білому світі.

Семенко не збирався розлучатись з життям, чіплявся за будь-яку спасенну ідею, що виникала в його розбурканій голові і брів лісом до Плюхчи, приношувався, з якого боку тягне димом, щоб часом не напоротися на лісову пожежу.

Перед ранком недалеко від Плюхчи застала його буря. Знявся сильний вітер, загули сосни, застогнали осики, — бурелом вивалював з корінням дерева, переламував їх навпіл, викручував „з м'ясом” гілля, неначе бритвою, счісував верхівки ялин і сосен.

Ранком у садібі лісопункту всі розшукували завгоспа, який пропав безвісти. Де не шукали, ніде не знайшли: ні в Кисельовій хатині, ні в лазні, ні в майстерні, ні в гуртожитках. Семененко як крізь землю провалився.

Лише одна людина в селищі здогадувалась, що трапилось з Семененком, бо знала причину, що призвела до його раптового зникнення.

Ніхто нічого не знав про вчорашню розмову Семененка з Раїсою, ніхто навіть не міг здогадатись чи увияти собі, що відбулося між завгоспом і прибиральницею у його кімнаті.

Про це знала лише Рая, але вона поки що мовчала, очікувала, як далі будуть розгортатись події.

А тим часом Семененко, мов загнаний звір, мотався лісом, шукав з нього вихід, терзав свою душу каяттям за допущену необачність з Гуренковим листом. Дав маху. Ледве не виказав себе. Тільки б вирватися з цього пекла, спасти шкуру, як раніше спасався.

Тепер він достеменно знає, що Лимар не хто інший, як бережанський лікар, в якого він випустив автоматну чергу в

той тяжкий день в горах. З лікарем був син, і в нього Семененко стріляв. Як потім дізнався, хлопчика вбив наповал, а лікар вижив, хай йому... І тепер злою тінню блукає слідом за Семененком... Рябим. І, мабуть не буде вже Рябому ніколи і ніде спокою... І не втекти йому від минулих жахливих подій... „О, Боже, допоможи... Хочу жити”

Налетів шалений вітер, здригнулися сосни, загудів ліс, Рябий кинувся від падаючого дерева, але не встиг відбігти, попав під його густу крону... Нестерпний біль в ногах... Блискавиці в очах... Микола падає і втрачає свідомість... Надовго...

Глава тридцять третя

Приємна несподіванка для Олексія – лист від „півста третього”, Геннадія Бугоркова, що звалився неждано і негадано, як сніг на голову і збудив приємні спогади про карпатські зустрічі з Геннадієм, його чорноокою молдаванкою Тамарою.

Декілька разів перечитав Олексій листа від друга і безмежно радів, що Бугорков нарешті знайшовся, відгукнувся, як і раніше, живе і працює в рідному місті – в декількох годинах їзди поїздом від Синьоозерська, а це значить, що Олексій зможе в недалекому майбутньому зустрітись з ним, з його дружиною Тамарою і їхнім маленьким сином.

Обов'язково зустрінеться. Ось тільки впорається з лісовими пожежами, підлікує ногу, підтягне виробничі плани і на вихідний день гайне до Геннадія. Необхідно негайно йому відповісти, – сьогодні ж увечері Олексій візьметься за листа, не відкладаючи у довгий ящик, щоб швидше і до кінця з'ясувати все, що цікавить кожного з них.

Буває ж так!.. Геннадій дізнався зовсім випадково про місце роботи Гуренка, і допомогла йому в цьому невеличка інформація в обласній газеті.

Олексій проходив учбово-виробничу переддипломну практику в Карпатах і там познайомився з чудовим хлопцем – Геннадієм Бугорковим, вихідцем з північного краю, з села Бугорково, що стоїть на високому березі глибоководної Вичегди, яка котить хвилі свої до Північної Двіни і впадає у Біле море. В її гирлі знаходяться істинно російське місто – Архангельськ.

Геннадій прибув до Карпат у відрядження для обміну досвідом організації ремонтно-технічної справи на лісопунктах. Понад місяць жив з Гуренком в одній кімнаті; хлопці здружи-

лися, разом ходили до їдальні, на роботу, відвідували танці в сільському клубі.

Улюбленим висловом Геннадія було „півста” Він не говорив „п’ятдесят”, він говорив – „півста”, „півста третій рік”, „півста кілометрів”, „півста градусів” Місцеві весельчаки прозвали його „півста третій”, – так це прізвисько й прилипло до хлопця, ніхто вже й не пам’ятав його справжнього ім’я. „Чи не бачили півста третього! Півста третій сказав. Півста третьому сподобалася”... – ці слова завжди супроводжували особу Бугоркова.

Це прізвисько надто подобалось місцевим щебетухам – дівчатам і вони також нарозспів, напівжартома, з грайливою усмішкою, із задоволенням його вимовляли де слід і де не слід, а здебільшого на танцях.

Міцний, дужий, наполегливий у роботі, Геннадій був надзвичайно сором’язливий у стосунках з дівчатами, не мав до них ніякогісінького підходу. Коли яка-небудь з дівчат зверталась до нього, губився, червонів і кликав на виручку Олексія, бо з двох несміливих один сміливець виходив.

Приглянулася Геннадію чорноока молдаваночка, вчителька місцевої школи. Довго він поглядав на неї здалеку, не одного вечора намірювався провести додому, але сміливості бракувало. Прийшовся до вподоби і молодій вчительці сором’язливий прибулець, і стала заgravати до нього очима-блискавками, – все частіше їх бачили в парі на танцях, а незабаром Тамара запросила Геннадія пройтися з нею до домівки, погуляти селом.

Минулої весни прийшов Олексію на інститут лист від Геннадія, „Півста третій” повідомляв, що Тамара дала згоду на одруження з ним. Своє весілля вони зіграють під час відпустки влітку і Олексій додатково одержить запрошення. Більше листи від Геннадія не приходили, не одержав Олексій і запрошення, обіцяного товаришем. Що трапилося, чи відбулося весілля Геннадія з молдаваночкою, де вони нині живуть? Нічого не знав Олексій, а дуже хотілося дізнатись.

...І раптом лист Геннадія. Що спонукало Бугоркова взятись за листа?

Декілька тижнів тому Синьоозерський ліспромгосп відвідав кореспондент з обласного центру, навідався він і на другий лісопункт. Знайомив Олексій журналіста з лісопунктівським життям-буттям, водив по лісосіках, показував нову технологію лісорозробок, розповідав про наступ на Плюхчу, – і досить швидко після тих зустрічей і розмов в обласній газеті з'явилась кореспонденція про синьоозерських лісозаготівельників, двічі в ній згадувалось прізвище начальника другого лісопункту.

Ось на газетну замітку клюнув Геннадій і попав, як кажуть, у ціль – Гуренко тримав в руках його листа і згадував, як вечорами в Карпатах після кіно чи танців удвох з Бугорковим вони проводили додому гарненьку молдаваночку, що полонила серце його друга.

Молодець „півста третій”, що відгукнувся, не забув друга, пам'ятає проведені удвох дні і ночі, пропонує дружбу на все життя і просить якнайшвидше написати відповідь, бо не терпить йому дізнатись той, чи не той Гуренко описаний в газеті.

„Той Гуренко. Той, мій дорогий друже! Про нього писала газета. Молодець, що читаєш газети і тричі молодець, що звертаєш увагу на ті непомітні статті, які губляться серед важливих, вагомих публікацій з хвацькими заголовками, що відразу привертають увагу читача”

Геннадій писав Олексію, як домовлялися, про весілля з Тamarою, запрошував приїхати. Що ж трапилось? Чому той лист не потрапив до Олексія? А він так чекав на нього... Видно розійшлися їх шляхи-дороги, – саме так вважав Олексій, поки не отримав призначення і не поїхав на роботу: як потім виявилось, Олексій шлях до місця призначення пролягав через місто, де проживав Бугорков, відтоді жила в ньому надія про можливу зустріч з Геннадієм, і в своїх сподіваннях він не помилився – „півста третій” довгожданою планетою вплив на Гуренковому горизонті.

Як видно з листа, він щасливо живе-поживає зі своєю молдаваночкою; вона вчителює, він працює на деревообробному комбінаті, виховують синка і подумують про донечку – не хочуть відкладати на потім, хочуть, щоб дітки удвох росли і радували щасливих батьків.

Коли Раїса зайшла до кабінету начальника лісопункту, вона застала Гуренка за робочим столом з листом у руках, в чудовому настрої, усміхненого, певне, від приємної звістки, що ховалась у тому листі.

Раїса завагалась, чи варто їй тривожити хороший настрій Олексія Петровича, то й стала посеред кімнати, зважуючи, що далі робити.

По розгубленому, блідому обличчю жінки Олексій зрозумів, що вона прийшла до нього не випадково, мабуть, в незвичайній справі. Запросивши Раю до столу, відклав листа і приготувався слухати.

Раїса хвилювалась, ніяк не наслідуючись почати розмову, злякано позирала на вхідні двері, на Олексія, на лист, що лежав поруч з його службовими паперами і муляв їй очі.

— Що трапилось? — прийшов Олексій на допомогу жінці.

— У мене... Я прийшла... Хочу вам дещо розказати про... про... завгоспа... Семененка, — Раїса оглянулась на двері, чи, бува, ніхто не зайшов до кімнати.

— Ви знаєте, де Семененко?

— Де він, я не знаю. Чому зник — здогадуюсь.

— Тоді розповідайте.

Олексію не терпілося скоріше дізнатись, що сталося з його завгоспом, якого уже четвертий день немає на лісопункті, — зник, як голка в сіні.

Хвилюючись, збиваючись на словах, Раїса розповіла Олексію про свою розмову з Семененком, про його поведінку з нею і погрози, якщо вона кому-небудь проговориться.

Олексій уважно вислухав жінку і запитав:

— Чому ви не прийшли до мене, як тільки дізнались про зникнення Семененка, і не розповіли про його загадкову поведінку?

— Боялась.

— Чого боялись?

— Боялась, що Семененко повернеться і тоді мені — гаплик.

— Даремно. Лист Семененко забрав з собою?

— Сховав у кишеню.

— Дивна справа. Почекайте, поки я переговорю з директором.

Раїса нетерпляче совалася на стільці, а Олексій розповідав по телефону Олександровичу історію із завгоспом.

– Кажеш, давно помічав в його поведінці щось підозріле? – поцікавився Устинов, коли Гуренко переказав йому Раїсине зізнання.

– Давно. Але не розумів причин його підозрілої поведінки. Тепер дещо прояснюється.

– В Семененковій кімнаті нічого не чіпали?

– Не чіпали. Чекали, що він ось-ось з'явиться. Тому я не поспішив доповідати вам про його раптове зникнення. Не мав підстав для якихось підозр.

– У кімнату не ходіть. Будьте обережні. Я негайно доповім у відповідні органи. Постараюсь з дільничним інспектором через пару годин прибути на лісопункт. Нікому ні слова. Попередь Раїсу. Зрозумів?

– Зрозумів. Чекаю вас.

– Чекай. Скоро буду.

Олексій попередив Раїсу, відпустив її, а сам залишився наодинці в кімнаті і став перебирати в пам'яті минулі події, пов'язані з Семененком, жалкував, що з вини Раїси втрачено чотири дорогоцінних дні – час, достатній для того, щоб Семененко далеко втік і встиг замести за собою сліди.

„Він шукав листи від Світлани. Викрав останнього листа, якого я не читав, – ламав Олексій голову над загадковою Семененковою поведінкою. – Для чого вони йому потрібні? Він чогось боявся. Чого саме? Можливо, місця проживання Світлани, чи її батьків. А може, його насторожило її прізвище?.. І він захотів пересвідчитись, хто є хто... Його лякало прізвище Лимар. Чому? Можливо, колись він зустрічався з людиною, котра носила це прізвище. А що, коли тою людиною був Дмитро Федорович?! І лист навів Семененка на Світланиного вітчима... Дивина та й годі. Рівняння з багатьма невідомими...”

Невідомо, хто насправді Семененко, чого цікавиться він Світланою, що його пов'яже з Карпатами, з Лимарями, коли вони зустрічалися і чи взагалі мали зустрічі, якими шляхами прийшов Семененко в ліспромгосп і яким шляхом пішов звідси, де його шукати і чи варто за ним гнатися.

Олексій схилився до думки, що Семененко лісами подався до залізниці, сів на поїзд і зник у невідомому напрямку – шукай вітра в полі. Він і гадки не мав, що втікач знаходиться в двох десятках кілометрів від лісопункту і намагається вирватись з лісового полону. Зовсім близько йому до Плюхчи – декілька десятків метрів і недалеко до будівельного майданчика Галі Гайової.

На вихідний день Галина залишилась на Плюхчи, хоч ще вчора мала намір з'їздити на другий лісопункт. Передумала в останню мить, насторожили лісові пожежі, і вона вирішила не ризикувати, не лишати своє господарство. Хотілося побачитись з Жорою, – два тижні не зустрічались, – закрутив його пожежний вихор, завертів, немає коли на Плюхчу заглянути.

Скучала Галя за Жорою, весь час думала про нього. Прокинувшись у неділю, стала подумки гадати, чи не прибуде її Жора сьогодні на Плюхчу, чи не порадує свою наречену, як це він вміє робити – з'являється саме тоді, коли дуже хочеш його побачити, почути його голос, покуйовдити його золотисту чуприну.

До півдня Галина з тьотею Машою займались домашніми справами – прали, прибирали у своєму вагончику, возились з недільним меню на котлопункті, і весь час дівчина прислухалась, чи не загуркоче трактор, плекаючи надію, що Жора все-таки прийде і буде шукати її серед новобудов Плюхчи, у вагончиках, на котлопункті.

Не дочекавшись Карцева, Галя вирішила прогулятись берегом ріки, а заодно розвідати, звідки наступає на її володіння пожежа. З глибин лісу до Плюхчи доносився запах горілого лісу, а над рікою все частіше з'являвся сизуватий дим, – ознака близьких пожеж.

Закошлана пожежами, пройнята димом весна непомітно перейшла в календарне літо.

Погустішав від зелені ліс, забуяли соковиті трави на луках, щедро напоєних весняними водами, зацвіли чорниця, брусниця, суниця. Білі розетки суниць зацікавлено розглядали красиву дівчину, відверто милувались нею, а вона в свою чергу намагалась обминати рясні суцвіття, щоб не наступити на них, не зашкодити їх скромній і ніжній красі.

Перешіптувались берізки з осиками, розтрушували по землі пахучий жовтий пилок розквітлі сосни, виплескувалась риба в Плюхчи, шебетали птахи.

Якби не комарі і мошка, що псували настрої і змушували Галю постійно відмахуватись від них, кращого відпочинку після напруженого робочого тижня не треба й шукати.

За кущем верболозу, що нижніми вітами ховався в річкових водах, почула Галя плескіт води – хтось купався. Зупинилась, стала придивлятися до куща – за його зеленим шатром вгледіла голу людину і подумала, чи не з її робітників хтось влаштував купіль. Тому вирішила відступити у ліс, щоб не зустрітись з купальником і не порушувати його самотність. Ще раз глянула на кущ і обімліла: в просвіті між гілками виразно побачила молоду струнку золотокоосу жінку, яка по коліна стояла в річці, пригорщами набирала воду і хлюпала на груди і живіт, ніби готувалась до купання – обполіскувалась прохолодною водою, охолоджуючи нагріте на сонці тіло. Золоті довгі коси розсипались по гнучкій поставі, красивих округлих плечах. Освітлені сонячними променями водяні бризки райдужним намистом розсипались по жіночому тугому тілі, скочувались по животу і майстерно виточених стегнах до води, щедро розкриваючи перед навколишнім світом неперевершену красу молодої жінки – чудового витвору природи. Жінка підставляла одухотворене відвертим спілкуванням з природою обличчя під сонячний дощ, а руками продовжувала захоплено вихлюпувати на високі груди водяне різнобарвне намисто.

„Невже Людмила? – завмираючи від несподіваної зустрічі, подумала Галина. – Вилита Людмила. Чого вона забрела на Плюхчу? Її постать, довгі світлі коси, красиві легкі рухи, як помах лебединих крил, от тільки груди у Люди менші, круглі, схожі на яблука, а в цієї – гостріші і вищі. Хто вона?”

Прихилившись до берізки, Галя слідкувала за незнайомкою, а та, не підозрюючи, що хтось її видивляється, продовжувала спокійно насолоджуватись теплим сонцем і прохолодною водою, тонучи в золотаво-блакитному мареві сонця, неба, лісу і води.

„Золотава! – врешті прозріла Галина і ледь не скрикнула від раптової здогадки. – Золотава! Золотокоса дівчина. Плюхчансь-

ка наречена. Купається в річці і весь час шукає свого коханого. Може, покликати її? Цікаво, як вона сприйме мій вигук”.

Галина відривається від берізки і повільно, тихо переступає по м'якому трав'яному килиму, не спускаючи очей з золото-косої дівчини.

— Золотава,— напівголосом вимовляє вона.— Зо-ло...та...

Не встигла Галя вдруге назвати дівоче ім'я, як за кушем метнулися золоті коси, і дівчина стрімголов кинулась у воду, порушуючи навколишню тишу вибухом водограю і зляканим зойком.

Галина кинулась за кущ верболозу, глянула на ріку — від берега по водяній поверхні розходились кола, стихав плескіт, спокійно вигравала у прозорій воді малеча окунів і верховодок. Ніде нікого. Ніякого сліду від золотокосої, ніяких ознак, що вона щойно стояла у воді, купалась під золотим дощем.

Галя уважно придивляється до протилежного берега — можливо, там з'явиться загадкова дівчина. Але й там її не видно, мовчить ріка, мовчить ліс, насторожено поглядають на затухаючі водяні кола гостроверхі ялини.

Невже сон? Можливо, привид? Чи сонячне марево? Здивовано озирається Галя навкруги, не вірячи в реальність побаченого, дивуючись нежданій зустрічі, пригадуючи розповіді тьоті Маші, Жори, Олексія про плюхчанську красуню, дитя природи, золотокосу, позбавлену щастя дівчину Золотаву, навіки закохану в синьоокого хлопця — її нареченого, викраденого і згубленого чужими людьми.

Невже правда! Чи може сновидіння? Галя не вірить очам своїм, розгублено поглядає на ріку, на кущ верболозу і повільно задкує в ліс, ховається в тіні дерев, неначе шукає у них поради і відповіді на настирливе запитання — сон це чи дійсність, бачила вона справжню Золотаву чи зустрілась з витвором своєї уяви.

Поборовши в собі хвилювання від загадкової зустрічі, Галя вирішила пройтись ще трохи берегом, оглянути ріку і прибережний ліс, можливо, знову натрапить на якесь диво. У своїх передчуттях вона не помилилась: через десяток хвилин натрапила на людину. Від несподіванки Галя залякла в двох кроках від людиноподібної істоти. Перед нею лежав чоловік

у брудному одязі, вимазаних у глину і глей чоботях, зарослий щетиною, обкусаний комарами і мошкою, поряд з ним валявся рюкзак. Сіре обличчя, загострений ніс, сині губи, запали заплющені очі робили чоловіка схожим на покійника, але по тому, як здіймались груди, дівчина здогадалась, що він живий – можливо, спить, чи знепритомнів.

Щось знайоме було в кремезній постаті чоловіка, в грубих рисах його обличчя, голови і плечей, в розчепіренних пальцях, обліплених мошкою.

„Невже Семененко? – придивлялась Галя до непорушно лежачого чоловіка. – Він... Семененко... Як він потрапив до Плюхчи? Яка лиха година завела його сюди й отак розмалювала?”

Сумніву не було – перед нею лежав лісопунктівський завгосп Семененко. Галя ще нічого не знала про його втечу, а тому не на жарт здивувалась, побачивши його тут. Везе їй сьогодні на зустрічі. Золотава... Семененко...

Увагу дівчини привернула мошкара, що обліпила Семененкове обличчя, набилась в очні западини, в ніс і вуха. Вона зламала з куща гілку і стала відганяти в'їдливих комах від завгоспа. І раптом відчула на собі колючий погляд – Семененко приходив до тями, розплющивши очі, силкувався розгледіти людину, яка стояла над ним. В його прозріваючі очі спочатку з'явилися радісні вогники, які швидко згасли, поступившись місцем тривозі, настороженості, недовірі і переляку. Семененко – Рябий впізнав Галину і не спускав набряклих очей з неї, намагаючись по її очам відгадати, з якими намірами з'явилась вона біля нього – добрими чи злими. Німа сцена тривала більше хвилини – одне одного вивчали: один – з недовірою і острахом, друга – з відкритою душею і доброзичливістю.

– Миколо Володимировичу, це ви? – робить Галя крок до Семененка. – Що з вами?

– Заблукався, – прохрипів Семененко. – Ходив на рибалку... пошкодив ноги...

По тому, як його запитала Галина, Семененко зрозумів, що вона нічого не знає про нього, а це полегшує справу, можна розраховувати на її тимчасову підтримку і допомогу – тільки б

не відштовхнути дівчину від себе необережністю і недовірою. Семененко напружував свідомість, гарячково думав, в який спосіб скористатись допомогою, щоб вибратись з лісового полону і відірватись від можливого переслідування.

Проте наступні запитання Галини насторожили Семененка і він повернув думки в протилежний бік.

— Як міг Гуренко відпустить вас на рибалку в такий пожежо-небезпечний період, коли в ліспромгоспі оголошено надзвичайний стан і ви повинні постійно знаходитись на своєму робочому місці? Щось не те ви кажете,— Галя з недовірою дивилась на Семененка, помічаючи в його очах нездорові, злі вогники.

— Він дозволив... Я мав завдання до тебе... Я розкажу тобі про нього,— хрипіння, що виривалось з Семененкових грудей, калічило слова, робило їх малозрозумілими, і дівчина напружувала слух, щоб розібрати, про що говорить завгосп, а він гарячково думав, як заплутати сліди, як приспати цю настороженість і недовіру в дівчини.

— Вам потрібна допомога?

— Потрібна... У мене пошкоджені ноги... Їх треба оглянути і перев'язати.

— Почекайте, я збігаю за моїми хлопцями — вони допоможуть занести вас в наше поселення.

Саме цього найбільше боявся Семененко, його мозок запрацював швидше і рішучіше — треба діяти, негайно діяти, а то буде пізно, він загубить себе. Дівчина не повинна піти за людьми... І Семененко зважився... Зважився на душогубство...

— Добре. Ти підеш за людьми, але спочатку допоможи мені зняти чоботи, бо не вистачає сил терпіти біль.

Галя, нічого не підозрюючи, стала на коліна і примірялась, як зняти чоботи, щоб не завдати прикрощів змученому чоловіку. Вона правою рукою злегенька доторкнулась до вимазаної в глину шкіряної халяви і не помітила, незчулась, як Семененко подався вперед і наніс їй фінкою удар в спину.

Знайшлися у негідника сили відірватись від землі, занести руку над беззахисною жінкою і загнати третину ножа між лопатками. На більше в Семененка не вистачило ні нервового і фізичного запалу, ні скаженої агонії — пронизаний гострим

болем, він випустив ніж і відкинувся назад. Галя злякано скрикнула, підвелась на ноги, ясно усвідомлюючи те, що сталося, в нервовій гарячці правою рукою через ліве плече дотягнулась до ножа і висмикнула його. Побачивши закривавлене гостре лезо, несамовито закричала і випустила смертоносний метал із рук, відчуваючи, як щось тепле і липке зволожувало сорочку і стікало по спині.

З ненавистю і огидою глянула дівчина на перекошене від болю, хиже обличчя Семененка і все її єство, мозок і серце пронизала нестримна шалена лють. Вона накинулась на Семененка, вчепилась пальцями в його горло і стала души-ти,— дико, люто, несамовито. Відчувала, як під пальцями тріщала горлянка, як повітря хрипло виривалось з Семененкових нутрощів, і давила, давила, давила... відчайдушно... нестямно...

Семененко хрипів, синів, поривався вийти із забуття, але дівчина не відступала — додавлювала його горлянку, видавлювала з смердючого тіла гнилу, вонючу душу свого ненависного ворога і відчувала, як сили і свідомість її залишають...

У такій смертельній схватці і знайшов Галю її надійний охоронець Анатолій Ковальов, „кума-душенька”, вірний помічник бригадира будівельників. Анатолій повертався з рибалки і, почувши несамовитий жіночий крик, кинувся на пошуки. Шукав недовго. Це була жахлива картина — непритомна Галя з намертво зчепленими на шиї завгоспа пальцями.

З великими зусиллями вдалося Ковальову розвести Галіні руки і визволити з них бездиханне Семененкове тіло.

Кофтина на дівчині геть почервоніла від крові. Анатолій обережно зняв її і оглянув рану.

„Потерпи, золотко, потерпи... нічого не вдієш, треба перев'язати рану, щоб припинити кровотечу”

Анатолій подумки розмовляв з дівчиною, заспокоював не стільки її,— адже вона непритомна, як себе, бо руки погано слухалися його; трясуться і ніяк не наслідяться розірвати навкіс дівочу шовкову сорочку, щоб нею перемотати рану, бо нічого іншого під руками не було.

— „Потерпи, моя ластівко. Ще трохи потерпи...”

Анатолій, як зумів, перев'язав рану, натягнув на бліде тіло кофтину, взяв непритомну, важку дівчину на руки і обережно поніс до свого житла.

Не повернулась до Галі свідомість, коли її перев'язувала у вагончику заплакана тьотя Маша, не вийшла із забуття і тоді, коли знову тримав її на своїх руках Анатолій Ковальов, везучи на тракторі до другого лісопункту.

Так непритомною і повезли її Гуренко з Карцевим у лікарню. Ніч провели в прийомному покої, хвилювались, не спустили очей з кімнати, де лікарі боролись за життя дівчини.

І тільки, коли впевнились, що небезпека минула, що життя дівчини врятоване, залишили Олексій з Жорою лікарню і пішли в контору ліспромгоспу на зустріч з Устиновим і прибулими з району працівниками адміністративних органів.

Всю дорогу до контори їх полоскав рясний дощ, здригалась земля від громових ударів, неспокійно шумів ліс.

Глава тридцять четверта

Літо повернуло на осінь. Ліс наповнився запахом грибів, дозрівали ягоди малини, чорниці, голубиці, смородини, на болотах розсипала медв'яно-хмільні ягоди морошка.

В зеленому храмі з'явилося багато галасливих пташенят, що настирливо заявляли про своє право на життя і знаходили в цьому неабияку підтримку з боку їх вірного зеленого друга.

На останній сесії районної ради Олександра Олександровича Устинова обрали головою райвиконкому. За два дні він передав підприємство новому директору – Георгію Антоновичу Буторіну, провів прощальну зустріч з товаришами по роботі, на якій був присутній і Гуренко. Для кожного знайшлись у колишнього директора чи то теплі слова, чи дружня порада; всі розчулено слухали Олександра Олександровича, а дехто з жінок пустив сльозу – не хотіли розлучатись із своїм директором. Особливо болісно переживали розлуку з ним Рум'янцева, Супрун і Гуренко.

У свій час кожному з них Олександр Олександрович допоміг проявити певні здібності, нахили, як вмільий ювелір, відшліфовував він грані їхнього таланту і виростив з них хороших організаторів виробництва.

Чарівна усмішка і, здавалося, веселий настрій Лариси Андріївни не змогли приховати від присутніх смуток, що опанував нею відтоді, як вона увійшла до кабінету директора і якимось невпевнено присіла на стілець під стіною.

Олексій сидів поряд з нею і добре відчував її настрій. Переживання Рум'янцевої передались і йому; він відчував, як у грудях стискалося серце, а до горла підступав зрадливий клубок.

Новий директор уважно слухав свого колишнього керівника, вертів у руках авторучку і час від часу щось записував у зошит.

— Олексію Петровичу, ти з честю витримав свій екзамен на виробництві,— дійшла черга до Гуренка.— Я радий за тебе, ти цілком і повністю виправдав нашу довіру,— Олександр Олександрович кивком голови вказав на Супруна і Буторін.— Певен, що товариші поділяють мою думку. Нелегким видався для тебе перший трудовий рік і тим відрадніше, що всі випробування ти виніс, здолав труднощі, проявив неабиякі здібності спеціаліста і організатора. Так тримайся, мій друже! Можеш завжди розраховувати на мою підтримку.

— Спасибі.

Олексію хотілося сказати Устинову багато хороших слів, але зрадливий клубок, що підступив до горла і забивав дихання, не дав йому можливості окрім традиційного „спасибі”, сказати те, що визріло в думках і наповнювало його вдячне серце.

На другий день Олександр Олександрович поїхав до Покровська, а його місце в кабінеті зайняв Георгій Антонович; виконання обов’язків головного інженера він тимчасово поклав на начальника планового відділу Рум’янцеву.

У вихідний день, одержавши дозвіл від Буторіна, Олексій поїхав у місто до Геннадія Бугоркова: рвався на зустріч з другом і його сімейством, а заодно хотів скористатись послугами міської торгівлі — купити костюм, черевики, бо обносився за зиму, майже до дірок повитиравши на ліктях студентського піджака. Збирався у відпустку,— тож не поїдеш в старому зношеному одязі, треба одягнутись як слід, щоб не осоромитись перед рідними і близькими. А то скажуть: син Гуренчихи з лісу без штанів приїхав, отак доробився, що немає чим тіло прикрити.

З поїзда Олексій відразу пішов на квартиру Бугоркових і застав всю сім’ю вдома: маленький Ігорок забавлявся іграшками, а Геннадій добривав праву щоку. Його вірада — смуглолиця чепурненька Тамара готувала сніданок. Відбулась гамірлива, радісна, весела зустріч: довго не випускали Олексій і Геннадій один одного з міцних чоловічих обіймів, потім дійшла черга до Тамари, і господар поступився місцем, передаючи гостя в руки дружини.

— Півста років не бачились, а поводитесь наче піонери,— щедро наповнював Геннадій кімнату соковитим баритоном, підштовхуючи Олексія до своєї молдаваночки.— Обніміться, поцілуйтесь

за християнським звичаєм... Поглянь на мою смуглянку-молдаванку, Альшо, справді гарнюня – ізюм з персиком.

Сміючись і соромлячись одне одного, Олексій і Тамара поспішно тричі поцілувались в губи, а Геннадій вже підносив до гостя чорноокого Ігорка – вилитою мамочку.

– Наш козак також хоче обійняти дядечка. Бачиш, який козарлюга росте, – передавав Олексію синка щасливий батько. – Наступного разу прийдеш – дочка обніматиме, ось побачиш, як ми з моєю смуглянкою постараємось.

– Не сором мене перед Альшоєю, – почервоніла і опустила очі Тамара.

– А який тут сором – діло сімейне, – усміхався Геннадій і підморгував Олексію. – Мир та любов – і діти водитимуться. Правда, Альшо, моя молдаваночка не змінилась, як дівчинка, струнка і ставна, не скажеш, що вже має синка?

– Ну, годі тобі, розійшовся, як сват на заручинах, – Тамара грайливо смикнула чоловіка за комір сорочки. – Запрошуй гостя до столу, а я біжу на кухню, бо цибуля згорить.

– Тричі по півста з нагоди зустрічі нам з Альшоєю дозволиш, смугляночко, чи ні?

– Дозволю.

Тамара сяйнула білозубою усмішкою і легкою горлицею випурхнула на кухню.

За столом згадували Карпати, сільські вечори, танці в лісопунктівському клубі, прогулянки нічними вулицями під срібноперим місячним сяйвом.

Чудовий застольний настрій посилювала бадьора весела музика – Геннадій навмисне включив голосніше приймача, щоб послухати недільний ранковий концерт.

...В Рио-де-Жанейро приехал

на карнавал,

Прекраснее столицы я в

мире не видал...

Дотримуючись латино-американської манери виконання, голосистий співак під звуки хвацького джазу співав жартівливу пісню про карнавал в Рио-де-Жанейро, про всенародне свято, якому не заважають негаразди в комунальному госпо-

дарстві міста, бо люди з'їхались у столицю не для того, щоб вдосталь напиться води, а для того, щоб досхочу повеселитись, пожартувати, закохатись.

*...В Рио-де-Жанейро, чего же там
только нет —*

*Днем нет воды ни капли,
а ночью света нет.*

Геннадій частував Олексія „столичною”, пестив сидячого в нього на коліні Їгорка, жартував з своєю смуглолицею відродою і підспівував радіоковбою, а той не здавався, приборкував музику і запрошував застольне товариство в карнавальне Ріо-де-Жанейро, де немає води й електроенергії, проте вдосталь веселощів і сміху.

*...Воды нет в городе и
нет в отеле...*

— І у нас вода скінчилася,— резюмував Геннадій, виливаючи з пляшки в бокали мінеральну воду.— Як у цій пісні: „Воды нет в городе и нет в отеле”...

Потім вчотирьох ходили по магазинах, вибирали Олексію костюм, черевики, сорочки, краватки.

Олексію прийшовся до вподоби синій костюм,— сидів на ньому як влитий, сподобився він і Тамарі з Геннадієм.

— Елегантний,— Тамара прискіпливо оглядала обнову.— Підійди, Альошо, ближче до світла... Стань ось так... Повернись... Пройдись... Ну як? Правда, красиво?

— Гарний костюм. Як нова копійка. У такому костюмі не соромно і свататись,— Геннадій задоволено поплескав Олексія по спині.

— Кому що, а курці просо,— кинула Тамара прислів'ям, щоб Геннадій поменше говорив.

— До того йдеться, Тамарочко, до того йдеться,— сміявся Геннадій, повертаючи перед собою Олексія і оцінюючи покупку.

— Подивись у дзеркало, Альошо,— порадила Тамара,— полюйся. Гарна річ.

Олексій підійшов до дзеркала, глянув на своє відображення і не впізнав себе — поряд з ним стояв незнайомий

рослий, широкоплечий, помужнілий молодий чоловік, з красивим кучерявим чубом, в гарному, підбраному до фігури костюмі.

Хто це? Він чи не він?

Вперше за своє недовге життя Олексій одягнув костюм, придбаний на особисто зароблені гроші, костюм, про який він мріяв в шкільні роки, коли ходив в куфайці і кирзових чоботях до школи, в інституті, коли на зароблені на практиці гроші купляв дешевенького піджачка в клітинку.

Тамара любовно пов'язала Олексію щойно куплену краватку і підвела його до Геннадія.

— Ну як? — запитала в чоловіка.

— Красень, — відверто милувався своїм другом розчулений довгожданою зустріччю Геннадій. — Я ж кажу тобі — потрібна наречена.

— Буде, — усміхнувся Олексій.

— Раз буде наречена — бути і весіллю, — не відступав від своєї теми Геннадій.

— Буде.

— Раз буде весілля, — треба комусь пити горілку.

— Треба.

— Клич нас з моєю молдаваночкою, де б не були — приїдемо, до твого вина своє молдавське привеземо. І все вип'ємо за щастя і любов.

— Покличу. Дивіться, щоб приїхали.

— Слово — закон. Чим не так, моя смугляночко?

— Так, мій „півста третінький”, так. Обов'язково приїдемо.

— Маю пропозицію — сфотографуватись на згадку про сьогоднішній щасливий день, — сказав Геннадій.

— Згода, — відповів Олексій.

— Я з великим задоволенням, — проспівала Тамара.

Повертався додому Олексій вечірнім поїздом, — сімейство Бугоркових в повному складі проводжало його до вагона. Прощаючись, Геннадій простягнув Олексію книгу.

— На згадку про нашу зустріч.

— Леонід Леонов. „Російський ліс”, — прочитав Олексій угорос. — Дякую.

Відкрив книгу і вже про себе прочитав дарчий надпис Геннадія: „Олексію Петровичу Гуренку – справжньому лісопромисловцю, побратиму, другу”

Пофарбований ліхтарями в жовтий колір перон рухався в протилежному від поїзда напрямку. Перед вагоном пропливали освітлені вікна вокзалу, а з перону Олексію дружньо махали руками Тамара, Ігорьок і Геннадій – щасливе, привітне, гостинне сімейство Бугоркових...

Як у калейдоскопі, змінювались події навколо Олексія, швидко злітало короткочасне північне літо.

Більше як півтора місяці пробула Галя в лікарні. Врятували її від смерті, виходили синьоозерські медики.

Олексій і Жора привезли Галю на лісопункт у неділю, саме в той час, коли мешканці селища жваво обговорювали дивну подію, що сталася сьогодні з місцевими жінками.

Навперебій розповідали Люда і Мотря прямо на дерев'яному тротуарі Галі, Олексію і Жорі, яка дивина сталася з ними та іншими молодицями в малиннику, – ледве ноги винесли.

На вирубках, що розпочинались за крайніми будинками, скільки око сяйне – буяли малинники. Ягід вродило цього літа видимо-невидимо, старожили говорять, що не пам'ятають такого врожаю – двома руками за годину можна нарвати три добрих кошики ягід. А які ягоди! Таких ягід ніхто зроду не бачив – великі, запашні, соковиті, вкинеш до рота – тане як мед.

Олексій щоденно, ідучи чи їдучи в ліс, на декілька хвилин заходив до малинника і вдосталь наїдався смачних ягід, навіть не потрібно ходити поміж кущами, як станеш на одному місці, так і не зійдеш з нього – аби мав бажання, наситишся, ще й на другий раз залишишся.

Опівдні, коли сонце нагрівало ягоди, від п'яних пахощів у малиннику паморочилась голова, як від вина.

У неділю лісопунктівське жіноцтво вирішило зайнятись заготівлею малини на зиму: з кошиками, відрами спозаранку пішли жінки в малинник і, не присідаючи, старанно наповнювали тару запашними перестиглими ягодами.

Забрели в густі високі кущі, перегукуючись, співали веселих пісень, збирали ягоди – одну до рота, дві в кошик. Справа просува-

лась швидко, незчулись, як з верхом наповнили кошки. Приємно пригрівало сонце – день видався чудовий, якраз для малини.

Зібралися на відпочинок на зеленому березку гомінливої річечки, якщо так можна назвати струмок шириною в три жіночих кроки, в рядок виставили кошки і відра та й гайнули до води: хто споліскував руки, хто обличчя, а Зінаїда по коліна забрела у воду і, задравши до пояса спідницю, мила дебелі, нагуляні стегна.

– Ідїть у воду, – заохочувала вона жінок. – Освіжіться. Не бійтесь – вода тепла, можна скупатись.

– Давайте купатись, – підтримала Горбачову беручка до роботи і дозвілля татарочка Рая – дружина Загидуліна.

– Давайте.

– Будемо купатись!

– Мерщій у воду!

– Хто швидше! Ану, дівчата!..

Забігали, заметушилися жінки, нашвидку скидали одяг і наввипередки бігли у воду. Сміялися. Верещали. Галасували... Втішалися наданою їм свободою, сонцем і водою.

Жіночі пустощі раптово обірвала коряга, що впала у воду, невідомо ким запущена в них з малинника.

Притихли. Поприсідали у воду, насторожено водили очима по густих малинових куцах.

– Хто там дуріє? – голосно гукнула до мовчазних куців Мотря. Жінки прийшли до єдиної думки, що в малинник забрався котрийсь з лісопунктівських чоловіків і в такий спосіб жартує з ними. Але на Мотрині застереження ніхто не відізався. Тоді вона вже сміливіше заявила непроханому гостю: – Забирайся геть! Ї не соромно тобі, лобуряко, шніпитись на голих жінок. Зщезни з наших очей, а то заробиш!..

У відповідь з куців на жінок знову полетів сухий сосновий пеньок і плюхнувся у воду, розганяючи жіночий гурт по річці, як розганяє кібець надокучливих горобців, коли грудкою падає в їх галасливе зборище поряд з його гніздом.

– Щоб тебе кидало і вдень і вночі! – показала Мотря кулака тому, хто сидів у куцах і жбурляв у жінок гнилі пеньки. – Щоб ти...

Слова застряли у Мотрі в горлі, вона опустила руку і в одну мить побіліла, як крейда. Поряд неї залякли жінки, в усіх раптово відібрало мову – з кущів на задніх лапах виходив величезний темно-бурий ведмідь, у піднятих передніх лапах він тримав коротку товсту гілляку і ніби погрожував нею. Побачивши кошики й відра з малиною, жбурнув гілляку на землю і накинувся на людські речі: перевертав кошики, кидав відра у воду, шматував жіночий одяг, одним словом, клишоногий пустун забавлявся, лякав жінок, у такий спосіб відганяючи їх від своїх володінь.

Ведмідь жирував. А жінкам було не до жартів, у кожної з них душа сповзла до п'яток. Одне спасіння – вода, вона сховає від стороннього ока.

– Тікаймо, – першою отямилась Мотря і кинулась з води, за нею побігли інші. Бігли, не оглядаючись, не звертаючи уваги на пеньки, корчі, колючу глицю, задиристе гілляччя кущів і молодих сосняків.

Зупинилися вже біля селища. Сховавшись у кущах, переводили дух, як із спостережних пунктів, вивчали обстановку в селищі, мірялися, кому в такому вигляді йти до житла, кликати на поміч чоловіків.

Вибір припав на Люду і Таню Главак – їх мінімальний одяг дозволяв з'явитись перед ясні очі чоловічої братії, інші ж жінки дозволити собі цього не могли – у ведмежих володіннях вони залишили весь одяг, і тепер змушені були сидіти у кущах, доки Люда і Таня не організують їм яку-небудь одежину.

Люда і Таня нарobili в селищі галасу і чоловіки, озброївшись рушницями і ножами, подалися в малинник.

Тим часом налякане жіноцтво привело себе в порядок і чекало повернення мисливців, жваво обговорюючи подію, що з доброго дива сталася з ними. Головною дійовою особою був, зрозуміло, нахаба-ведмідь, якого необхідно добре провчити за безпардонне зухвальство і нетактовне поводження з жінками. Ось всиплють чоловіки йому перцю – знатиме, як кепкувати з беззахисних жінок.

А чоловікам не вдалося проперчити клишоногого пустуна, – не застали його на місці розбою: порозкидав відра і ко-

шики, позакидав у воду жіночий одяг і пішов у свої володіння – шукайте вітра в полі, а ведмедя в лісі.

Позбирали чоловіки розкидане майно і з реготом повернулись до селища.

Саме в цей час виходили з машини навпроти гуртожитку, де жив Карцев, Галя і її вірні охоронці – Жора і Олексій.

Жора тут же заявив всім, що вони з Галею одружуються і віднині вона житиме з ним.

Галя не суперечила своєму золоточубому нареченому, підкорилась його волі, адже їхні бажання співпадали. Із щасливою усмішкою сприйняла привселюдну заяву Жори і сміливо переступила поріг його холостяцької кімнати.

А слідом за нею, Людою, Жорою і Олексієм повалили в тісеньку кімнату всі лісопунктівські жінки, за їх спинами товпилися Єсаулков, Морозов, Кисельов, Загидулін, Суржиков, довгошій Главачок, Солодкін і новий завгосп Сергій Сергійович Петров – всі хотіли протиснутись до Галі, щоб привітати її з одруженням і поверненням у свій колектив, із заручинами, висловити своє захоплення її героїчним вчинком.

На вулиці товклись ті, хто не зміг пробитись до кімнати, і знову, в декотрий раз за півтора місяці, згадували плюхчанську трагедію, обговорювали повідомлення, що кілька днів тому надійшло з органів, про викриття Семененка–Рябого, про його злочинне минуле. Хоч і велика земля, немалий світ, але в ньому людям, як видно тісно, наче зорям у небі. Здавалось, де Карпати, а де північний край, де Гуренкове рідне село, а де живе та дівчина, яка надіслала йому листа, викраденого Рябим, – перетнулися ж їхні дороги, звели всіх до купи, і не так просто, як виявилось, було їм розійтись.

Через тиждень Жора і Галя поїхали у відпустку. Поїхали у Яблунівку.

А ще через декілька днів Олексій проводжав до поїзда Люду – за направленням ліспромгоспу вона їхала в обласний центр, щоб здавати вступні екзамени в лісотехнічний інститут.

Поїзд повільно відпускав гальма, брязкали буфера, Люда через відкрите вікно дивилась на Олексія і в її зажуреному погляді він читав:

„Я хочу повернутись. Для чого ти відправляеш мене?”

„Не сумуй, моя дорога помічнице,— відповідали дівчині Олексієві очі.— Мені важко буде без тебе. Успіхів тобі. Витримай екзамени. Ти повинна вчитись”

„А ти чекатимеш мене?” — допитувались дівочі очі.

„Дозволь не відповідати тобі на це запитання”,— читала вона в його очах.

„Хай буде по-твоєму. Можеш не відповідати. Я не ображуся!”

„Ти — моя розумниця. Ні пуху тобі, ні пера!”

„Посилати тебе до біса не буду, не можу, не посмію...”

Люда помахала рукою, вимушено усміхнулась до Олексія і відійшла від вікна, а поїзд набирал швидкість, розлучаючи її з Синьоозерськом, лісопунктом, Олексієм, може, на два тижні, на п'ять років чи на все життя.

Життя прожити — не поле перейти...

Глава тридцять п'ята

– Рекомендації для вступу товариша Гуценка в кандидати партії дають комуністи Устинов, Рум'янцева і Супрун, – секретар партбюро Супрун закінчив виступ на партійних зборах і поглянув на головуючу Рум'янцеву.

– Які будуть запитання? – звернулась до комуністів Лариса Андріївна.

– Нехай товариш Гуренко розповість свою біографію.

– Нехай розповість.

Кілька голосів з місць висловили одне і те ж побажання, і всі повернули голови туди, де сидів Гуренко.

– Будь ласка, Олексію Петровичу, розкажіть вашу біографію, – Лариса Андріївна ледь помітною усмішкою підбадьорювала Олексія, і він рвучко звівся з стільця, повернувся лицем до присутніх. У кімнаті запанувала незвичайна тиша, Гуценку здалося, що люди чують, як б'ється від хвилювання його серце.

– Я, Гуренко Олексій Петрович, народився в селі Яблунівці в селянській сім'ї в одна тисяча дев'яtsel тридцять...

Його біографія... Яка може бути біографія у людини, котра нещодавно розміняла третій десяток літ? Так мало прожито, а ще менше зроблено. Тільки починається трудове життя, мабуть, з цього і почнеться його справжня біографія.

Якщо більше вдуматись у зміст слова „біографія”, що означає описувати себе, тобто людину, індивідуум, тоді, не дивлячись на невеликий прожитий тобою відрізок часу, вдавшись до опису особистого життя, можна знайти те, що слугує тобі дороговказом, міцно пов'язане з героїчними життєвими сторінками старших поколінь, з їх подвигами,

ентузіазмом, вірою в щасливе завтрашнє, а також є логічним продовженням тої справи, за яку віддав життя батько, за яку поклали голови мільйони радянських людей. Багатьом з них не було й двадцяти, але вони вже мали свою біографію — біографію борців за свободу і незалежність своєї Вітчизни, визволителів рідної землі від фашистського поневолення.

Комуніст ленінського призову батько, проста колгоспниця трудівниця мати. Селянський рід від діда-прадіда до далеких предків. Рід хліборобів, степовиків. Були в ньому кріпаки і наймити, сільська голота і заробітчани. Прадід по матері заробляв хліб у Таврії, там одружився, звідти в рідне село повернувся з семериком дітей.

Батько організовував комуну, першим на селі вступив до колгоспу. Олексію запам'яталися його вузлуваті, чорні від залізної окалини і вугілля руки коваля, ними він, повернувшись додому з роботи, гладив по головці найменшого сина. Батьковим рукам були підвладні плуг і ціп, коса і ковальський молот, гвинтівка і автомат — з ним він поліг на полі битви, з ним і залишився стояти вилитий з бронзи на братській могилі під плакучими вербами.

Ніколи батькові руки не були без діла і, відійшовши у безсмертя, він не опустив їх, а міцно тримає зброю — боронить мир і спокій на землі.

Дівчиною пішла у колгосп його мати, віддала колгоспному полю свою любов до землі, до пшеничного колосу, до ранкових серпанків, ночами виходила і руками випестувала, яке діток своїх, незлічені гектари родючого чорнозему.

Своє велике кохання до рідного краю, до неньки-землі, заквітчаної рясом і барвінком по весні, передала мати своїм дітям разом з материнським молоком, материнською любов'ю і ласкою.

Батько і мати творили його біографію.

Школа, комсомол, інститут, робота продовжили її.

Його біографія.

Пас корову в полі, гонив качок до води, забирався на тополу, щоб Москву побачити, збирав колоски в полі в голодному

сорок сьомому році, ходив за колгоспним плугом, косив сіно, копав буряки, картоплю, пас колгоспну худобу.

Вчителі рідної яблунівської школи відкрили його очам і розуму великий дивовижний світ людського життя, прищепили любов до знань, навчили шанувати працю і подвиг старших поколінь, вручили путівку в самостійне життя.

Захоплювався Пушкіним і Толстим, Шевченком і Горьким, Твенем і Маяковським, Коцюбинським і Рильським. В життєву дорогу в супутники собі вибрав героїв Олександра Фадєєва, Миколи Островського, Аркадія Гайдара, Олександра Корнійчука, Олеся Гончара, Михайла Шолохова.

Оце і є його біографія.

До цього можна додати інститут, підробітки на залізниці, ліспромгосп і... кохання. Про любов в анкетах не пишуть, свою сім'ю ще не створив. Комуністів цікавлять його плани щодо особистого життя? Має серйозні наміри – в недалекому майбутньому розлучиться з холостякуванням.

Його біографія вкладається в десяток рядків. Вона тільки починається, вона вже пишеться власним життям і нашим суспільством – воно допомагає кожній радянській людині творити біографію, гідну нашого героїчного часу.

Дві хвилини розповіді – і вся біографія.

Олексій замовк, чекаючи запитань.

– Яка риса характеру, на вашу думку, повинна бути головною у людей вашого покоління? – подав запитання Буторін.

– Будь ласка, Олексію Петровичу, – говорить Лариса Андріївна, її теплий погляд стверджує, що вона задоволена Олексієвими впевненими і чіткими відповідями.

– Відданість. Така моя думка. Відданість рідній землі, рідному дому, рідній матері. Відданість світлій пам'яті і героїчним ділам тих, хто поклав голову на війні в ім'я нашого щасливого майбутнього і мирного життя на планеті, відданість історичному минулому країни, славним діям наших предків. Відданість вибраній професії, рідній природі і коханню.

– Які будуть пропозиції? – Рум'янцева піднялась за столом президії.

– Прийняти.

– Хто за те, щоб товариша Гуренка Олексія Петровича прийняти кандидатом в члени партії, прошу підняти руку... Хто проти? Хто утримався? Одноголосно!

Рум'янцева підійшла до Олексія і міцно потиснула йому руку.

– Вітаю, Олексію Петровичу! Від усієї душі. Бажаю бути справжнім комуністом! Будьте таким, як ви є!

– Спасибі.

...Через декілька днів на початку вересня Олексій їхав поїздом у відпустку. Їхав до матері в Яблунівку. Їхав до батька на Лютізький плацдарм. Їхав до свого кохання, до своєї синьо-окої „чарівної русалки”

За вікнами вагона пропливали передосінні пейзажі. Ліси, луки і поля змінювали літні фарби на осінні: виразні, різнобарвні – в лісі, одноманітні, тьмяні – в полі.

На полях кипіла робота: закінчувались літні жнива, починались жнива осінні. Курними дорогами снували автомашини з овочами, фруктами, буряком і картоплею.

Гуртувалися у зграї шпаки, вівсянки, ластівки, горлиці – збиралися у вирій. Стрічкою морзянки переміщалися по небу журавлині ключі. На річках і озерах жирували дикі качки, по лущеній стерні і скошених луках табунцями ходили лелеки – дбайливими господарями обходили і оглядали рідні місця, засвідчуючи їм свою любов і відданість та прощаючись з ними до далекої весни.

Зголоднілий за степовими пейзажами, Олексій не відривав очей від вікна, сягав зором до обрії, жадібно читав захоплюючу, змістовну, доступну для нього книгу хлібороба.

Раділа душа. Співало серце. Він їхав до рідного батьківського дому. Він був щасливий, бо немає більшого щастя, як після довгої розлуки повертатись до рідної хати.

В сусідньому купе його ровесники-дівчата і хлопці співали пісні, серед них були його улюблені і він з насолодою їх слухав.

*...Без твоїх голубых ясных
глаз я прожить не могу.*

*Ты во сне снишься мне
незабудкою синей в лугу...*

Чудова пісня. Вона дуже полюбилася молоді. Її полюбив Олексій і тепер, затамувавши подих, слухав.

*Вижу в сумарках я
В белом платьє тебя.
Ты рядом, ты рядом,
Со мной, дорогая,
И все ж далека, как заря...*

Вона скоро буде рядом з ним. Він буде поруч з нею. Яке щастя – любити і бути любимим, кохати і бути коханим.

В Яблунівку Олексій приїхав опівдні. В селі – безлюддя, всі в полі на осінніх жнивах.

Сінешні двері рідної хати примкнуті на защіпку – значить, біля хати хтось повинен бути, можливо, мати порається у городі.

Вереснева сонце пасе по двору курей, в палісаднику – буйноцвіття айстр, чорнобривців, жоржин і гвоздик.

Матері біля хати не видно.

Олексій іде за хату, шукає маму в садку, на городі.

Під грушею над кущами картоплі схилилась жіноча постать – вибирає бульбу, на маму не схоже. Хто це?

„Бабуся. Дорога моя бабуся!”

– Бабусю! – кличе Олексій і йому назустріч зводиться старенька, рідна бабуся, притуляє руку козирком до очей, придивляється.

– Бабусю! – це я, – прийшов Олексій на допомогу, розуміючи, що проти сонця старенькій важко його впізнати.

– Це ти, синочку... Приїхав... А я дивлюсь і ніяк тебе не впізнаю, зовсім незрячою стала.

Через рядки невибраної картоплі назустріч Олексію швиденько босоніж дигає його бабуся, витирає фартушком очі – на радісах сплакнула, і її сухенька постать здалась йому меншою від тої, якою знав і весь час уявляв бабуся, з якою розлучався більше року тому.

З глибин пам'яті виринув далекий сонячний вересневий день, коли Олексій малим хлоп'ям пас під грушею зроблених з огірків корівок, а бабуся прийшла копати картоплю, пригощала його коржиками, а потім всією сім'єю вони зустрічали на вигоні довгожданих визволителів, радянських танкістів.

Олексій підносив воїнам осінні квіти. З сестрою, братом, мамою, дідусем і бабусею шукали серед танкістів батька, так і не знайшли його. Батькова військова частина наступала на Київ іншими шляхами, через Яблунівку не проходила.

Незабутній, сонцесяйний, щасливий вересень.

— Ми з мамою тебе ждали, синочку, і вчора і сьогодні, — бабуся припала сивою голівкою до Олексієвих грудей, а він ніжно обняв її за худенькі плечі і легенько притиснув до себе. — Мама в полі на буряках... Копає буряки. Вродили добре, копати їй багато, ой і багато, синочку. Затяглася бідолашна роботою — від зорі до зорі в полі. А я картопельку копаю. Вдома помаленьку з дідом впоралися, прийшла мамі допомогти, самій їй не справитись.

— Тепер і мене зараховуйте, бабусю, в помічники — в чотири руки швидше піде робота.

— Поміничок ти наш дорогенький, дай я на тебе хоч подивлюся... Якби батько встав та подивився, який синок у нього, — бабуся заплаканими очима припадає до фартушка. — Не встане... не побачить.

Олексій заспокоював бабусю, йдучи поряд з нею до хати.

— Ходімо в хату. Ти зголоднів, втомився з дороги... Зараз я погодую тебе, синочку, а там і мама прийде. Ой, скільки радості ти для неї привіз.

— Де в цьому році знаходиться буряковий лан? — поцікавився Олексій.

— У другій бригаді, синочку.

— Я піду зустрічати маму.

— Підеш, синочку, підеш.

Рідними батьковими очима радо і лагідно дивилась бабуся на Олексія і, поки він вмивався з дороги, розповідала йому сільські новини.

— Вчора про тебе перепитував голова колгоспу. Казав, що його Галя днями їхатиме з чоловіком на роботу... А бабуся Федора просила, щоб ти, як приїдеш, до неї зайшов... Мама хоче корівку збувати, нема де пасти, не вистачає сил на корми... Отак-то з нашою корівкою, синку. Дід наш ще брикає, підсобляє колгоспу — всяку роботу робить, якщо запрошу-

ють... Як же твої діла, синочку? Бачу, змінився ти, чи то ще підріс, чи справнішим став.

– Добре, бабусю. Все добре. Якби ви були живі та здорові, а за мене не турбуйтеся – рід Гуренків не підведу.

Протягом тижня Олексій порядкував на городі, біля хати, допомагав матері на буряках, а потім сказав їй:

– Поїду до Світлани.

Мати розуміла його, вона не суперечила, сама хотіла, щоб він з'їздив до Світлани, а тому схвально відізвалася на його слова.

– Їдь, Альошо. Вона дуже чекає на тебе.

І Олексій поїхав. Не поїхав, а полетів на крилах щастя до неї, до своєї Світлани.

Поїздом, а потім автобусом, а далі з пару кілометрів пішки добирався від до села, де Світлана проходила практику. У людей допитався, як пройти до дільничної лікарні, а в лікарні молода медсестра сказала йому, де знаходиться практикантка.

Людський дороговказ швидко довів Олексія до кімнати, де мусила бути студентка медінститут Світлана Лимар.

На дверях табличка – „Терапевт” Олексій постукав у двері.

– Зайдіть, – впізнав голос Світлани і швидко відчинив двері. Волошкові очі радісно спалахнули назустріч.

– Альо-о-шо-о, – протяжно, розгублено, а разом з тим радісно мовила Світлана і пішла назустріч Олексію. – Альошенько, чому ти не написав, коли приїдеш?

– Значить, я випередив свого листа... Здрастуй, моя дорога Світланочко. Добридень, моя чарівна русалко! Ось я й приїхав.

– Здрастуй, Альошо, мій довгожданий лісовий мандрівнику! Як довго я тебе чекала...

Олексій і Світлана, тримаючись міцно за рук, стояли один перед одним, вітались збуджено, весело, оглядали один одного, відмічаючи про себе, які зміни відбулися в них за час розлуки, а їхні очі горіли нестримною жагою зійтися в обіймах у гарячому, трепетному, звабливому поцілунку, але нерішучість і обставини зустрічі ставали на заваді, перешкоджали отак відкрито, серед білого дня, на очах у Пирогова, котрий спостерігав з портрета за молодими закоханими, здійснити

своє нестримне бажання — негайно освідчитись у коханні і закріпити оце зізнання солодким поцілунком.

В листах неодноразово вони освідчувались в любові, не терпляче чекали зустрічі, а зустрілись — засоромилися, зниквовіли, розгубилися, завагалися. Олексій віддавав ініціативу Світлані, а вона йому.

Отак в нерішучості вони стояли декілька хвилин, перемовлялись поглядали, а потім враз обпалили поцілунком гарячі уста і стали найщасливішими в усьому світі.

— Моя люба...

— Мій коханий...

— Як довго я чекав цього дня!

— Як довго я тебе чекала!

Пристрасно шепотіли уста і знову й знову зливались у п'янку поцілунку, як зливається літній ранок з ясним днем, як зливаються бурхливі води двох рік навесні чи золотий сонячний промінь з ранковою срібною рососою. Спихватилися, коли зрадливо рипнули двері і вибачливий жіночий голос нагадав їм, що вони не самі.

— Я не знала... вибачте...

Олексій і Світлана випросталися, перервали поцілунок і повернули голови до дверей, за ними швидко зникала жіноча постать і, проводжаючи її засоромленими очима, молодята полегшено зітхнули, а коли двері зачинилися, голосно розсміялися.

— Альошо, я не взяла із собою ключа від квартири, а тому прошу тебе декілька хвилин побути тут, поки я збігаю до моєї господарки за ключем, — Світлана метушилась по кімнаті, знімала халат, шапочку, заглядала до столу, перевіряючи, чи дійсно немає там злополучного ключа. — Я квартирую в одній вдовиці, вона тут недалеко працює... Я хутко збігаю, а ти тим часом оглянь лікарню, садок...

— Будь ласка, моя практиканочко. Я чекатиму тебе на вулиці.

Через деякий час Світлана признається Олексію, що ключ був при ній, а змушена вона була піти на невелику хитрість тому, що в хаті, де вона квартирувала, господарка не підтримувала належний порядок. Світлана цього дня не встигла

прибрати в господарській половині, прибрала лише у своїй кімнатці, а тому соромилась привести Олексія в розгардіяш. Швиденько збігала до хати — добре, що до неї було не більше трьохсот кроків,— поставила все на свої місця, пройшлася вінником по підлозі, а вогкою ганчіркою по столу й стільцях і через двадцять хвилин повернулася до лікарні. Олексій навіть не встиг оглянути лікарняне господарство, як його синьооке диво було тут-як-тут.

— Запрошую до моєї господи,— Світлана взяла Олексія за руку і повела з двору лікарні.

— Я в твоєму розпорядженні, куди хочеш, туди й веди.

Олексієву увагу привернула невелика картина на папері. виготовлена друкарським способом, заведена у рамку під скло. Вона висіла на стіні над Світланиним ліжком. На ній були зображені гори, стрімка річечка, хатина в долині і миловидна дівчина з відрами на коромислі. Під картиною слова широко відомої чудової пісні про Марічку.

*... Чуєш чи не чуєш, чарівна Марічко,
Я до твого серця кладку прокладу.*

Олексій вголос прочитав слова пісні від початку до кінця, а Світлана стояла поряд, не відпускаючи його руки, і закохано дивилась то на нього, то на зелено-сині Карпати, вродливу карооку Марічку і стрункі високі смерічки.

Олексій закінчив читати, пригорнув до себе Світлану і жагуче, жадібно поцілував її в гарячі податливі, червоні, як цвіт півонії вуста.

А час не стояв на місці.

Час нестримно рухався вперед. А разом з ним і людське життя.

1972—1980

Димер—Вишгород

ЗМІСТ

Від автора	5
Глава перша	8
Глава друга	14
Глава третя	18
Глава четверта	26
Глава п'ята.....	34
Глава шоста	45
Глава сьома	58
Глава восьма.....	66
Глава дев'ята	79
Глава десята.....	99
Глава одинадцята.....	110
Глава дванадцята	118
Глава тринадцята	129
Глава чотирнадцята	137
Глава п'ятнадцята	153
Глава шістнадцята	159
Глава сімнадцята.....	177
Глава вісімнадцята.....	185
Глава дев'ятнадцята.....	201
Глава двадцята	218
Глава двадцять перша.....	237
Глава двадцять друга	255
Глава двадцять третя	263
Глава двадцять четверта	278
Глава двадцять п'ята.....	292
Глава двадцять шоста	316
Глава двадцять сьома.....	331
Глава двадцять восьма.....	343
Глава двадцять дев'ята	355
Глава тридцята	366
Глава тридцять перша	377
Глава тридцять друга	392
Глава тридцять третя	409
Глава тридцять четверта.....	421
Глава тридцять п'ята	431

Літературно-художнє видання

Бурдак Іван Григорович

Діти війни
роман

Коректор Буханевич Н.
Верстка Сенкевич О.

Підписано до друку 26.04.06 р. Формат 60x84/16
Ум. друк. арк. 26,04. Обл.-вид. арк. 23,76.
Наклад 1000 прим. Зам. № 6-269.

Віддруковано в друкарні “Видавництво “Фенікс”
Свідоцтво ДК 271 від 07.12.2000 р.
03680, м. Київ, вул. Шутова, 13 б.

